

Sven Winnell 050403.

Lärarytutbildning. Forskning.

Samhällsplanering. Skolan.

(<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40v.pdf>).

Innehåll:

Observera "Bokmärken" på första sidan i detta pdf-dokument. Där finns en innehållsförteckning och där kan man lätt klicka sig till de avsnitt man vill läsa.

Sid

4 **Utbildnings- och kulturministern. Om lärarytutbildningen.**

7 **Högskoleverket 2005. Utvärdering av lärarytutbildningen .**

9 Den nya lärarytutbildningens uppbyggnad

14 Slutsatser och rekommendationer

23 Det gemensamma – En studie av några kunskapselement i den för alla lärarytutbildningar gemensamma delen.

En fråga som kan inställa sig är hur de utbildade lärarna till eleverna omsätter kraven som ställs i skolans värdegrund och i kursplanerna. Något klart besked ges inte men man kan läsa följande:

“Den politiska styrningen. Med decentraliseringen och införandet av ett fristående skolsystem ändrades formerna för den politiska styrningen. Dessa förändringar är inte minst viktiga att förstå för att kunna arbeta med lokala arbetsplaner och utvärdering. De förändringar som skett vad gäller tillsyn, inspektion och utvärdering kräver en kunskap om bakomliggande system och tankegångar.” Undersökarnas tabeller visar att i genomsnitt ca 40-50% av lärarstudenterna inte fått

undervisning i styrningen.

“Variationerna inom och mellan lärosäten är som vi visat stora. Den statliga styrningen av lärarytutbildningen synes fallera. Det förefaller som enskilda läroanstalters utbildning styrs av vilka lärare som finns i lärarytutbildningen och inte av statliga styrdokument som examensförordningar. Uppsala universitet har den lärarytutbildning där minst antal studenter anser sig ha fått undervisning inom de kunskapsområden som efterfrågades. Uppsala universitet har kompetens inom alla dessa områden.

Som en stilla, avslutande, undran frågar vi oss vad som hände med genomförandet av 1977 års högskolereform? Om den 2004 ännu inte genomförts torde den nuvarande lärarytutbildningsreformen behöva minst ett kvarts sekel för att få ett genomslag i ett då förmodligen reformerat skolsystem.” Det är alltså illa ställt med lärarytutbildningen.

Värdegrunden och kursplanerna, viktiga styrdokument, innehåller många bra och vackra formuleringar, men en mycket stor nackdel med dem är att de inte ger någon bra överblick över det totala innehållet, ger ingen helhetsbild om hur de olika ämnena hänger ihop. Skolämnena presenteras i bokstavsordning, men i den värld de ingår i förekommer saker och ting och processer inte i bokstavsordning. Det behövs en beskrivning om samhällenas utvecklingsprocesser och det finns i avsnittet i om Samhällsplaneringens problem som börjar på sidan 37.

26 **Forskning för ett bättre liv. Proposition om forskning.**

(Från Utbildnings- och kulturministern.)

28 Propositionens huvudsakliga innehåll

28 Utgångspunkter för regeringens forskningspolitik.

Propositionen innehåller många forskningsförslag. Men i frågan om hur forskningsresultat ska överföras till allmänheten får man inga tydliga svar. Avsikten med forskningen är ju att den ska leda till ett bättre liv, och man får förmoda, att det inte bara är forskarna som ska få det bättre utan alla. Det borde innebära att resultaten måste föras ut

till alla. Om man vidgar forskningsbegreppet till att gälla alla slags nyheter kommer man till att alla mäktiga offentliga och privata organ snabbt bör förmedla ut sina åsikter så att allmänheten kan ta ställning. Tidigare har det varit svårt att göra det. Med Internets tillkomst har det blivit möjligt. Även om alla inte kan ha tillgång till Internet har Internet revolutionerat informationsförsörjningen. Privata företag och organisationer måste idag finnas på Internet för att göra sig gällande. Offentliga organ bör finnas där för att fylla sina plikter mot allmänheten.

Regeringens hemsida har länge varit föredömlig både när det gäller teknik och innehållsuppbyggnad. Men våren 2004 ändrade regeringen sin hemsida och alla kan nu inte ladda hem därifrån på det gamla hederliga sättet. Svårigheterna beror på felkonstruktion av tekniken bakom regeringens hemsida, på kodningen, och den måste göras om. Det är bara ett semikolon som behöver tas bort i koderna. Trots påpekanden har felet inte rättats till.

Hur hantera informationsfloden? Den är ett stort samhällsproblem som behandlas mer i det följande. Det är också en del av Samhällsplaneringens problem.

33 Varför har vi ont i själen?

Informationsöverflöd. Kunskapsbrist. Handlingsförklamation.
“Våra fem sinnen tar varje sekund emot många miljoner informationsbitar, av vilka vårt medvetande aktivt noterar ett litet urval. Men hur görs urvalet? Kan vår hjärna sovra mellan det livsviktiga, det någorlunda angelägna och det onödiga?”

35 Bildning eller utbildning?

“Sveriges förenade studentkårer, som representerar landets högskolestudenter, har reagerat på att den högre utbildningen har två delvis motsatta mål. Dels ska den svara mot samhällets krav på välutbildad arbetskraft, dels ska den uppfylla demokratiens behov av kritiskt tänkande människor.”
Människor har fyra viktiga roller som behandlas i nästa avsnitt om Samhällsplaneringens problem.

37 Sven Winnell. Samhällsplaneringens problem.

- Hur ska man kunna förbättra världen ?
Ett klassifikationssystem för mänskliga verksamheter.
Kunskaper om verksamheterna och deras samband för bättre demokrati och bättre framtid i en gemensam värld.
(Sven Winnells hemsida
<http://w1.861.telia.com/~u86105430/>)
- 44 Klassifikationssystem för verksamheter. Områden 1-9.
46 Människorna har olika behov av information i olika roller.
47 Informationsstress vår nya folksjukdom.
48 Klassifikationssystemet för verksamheter och bibliotekssystemen
49 Sex bilder med samband mellan områdena 1-9:
50 Schema över påverkans -och förändringdproblem.
51 Den fundamentala påverkanskedjan och ett schema med pilar som visar påverkan mellan områdena.
52 Schema med politiska och opolitiska planeringar.
53 Bild med pilar för påverkan mellan olika områden:
1/2 Individernas inre verklighet (i psyket) sedd som medel.
Vilja och förmåga att förändra.
3/4 Politiska styrningar i den yttre verkligheten (medel).
5/6 Ekonomiska handlingar i den yttre verkligheten (medel till kroppslig nytta).
7/9 Kulturella handlingar i den yttre verkligheten (medel till psykisk nytta).
1/2 Individens inre verklighet (i psyket) sedd som mål.
Upplevelse av tillfredsställelse.
- 54 Omvärldsanalys. Ett schema med alla områden.
55 Schema om inre och yttre verkligheter och verksamheter.
56 Den fundamentala påverkanskedjan.
57 Mediekonsumtion
58 Informations- och kunskapsflöden

59 **1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. (Lpo 94)**

59 1. Skolans värdegrund och uppdrag

62 2. Mål och riktlinjer

68 **Grundskolan**

69 Grundskolan. Kursplaner och betygskriterier

71 Förteckning över grundskolans kursplaner.

72 Samhällsorienterande ämnen

77 Samhällskunskap

80 Religionskunskap

83 Naturorienterande ämnen

88 Matematik

91 Fysik

95 Kemi

99 Biologi

103 Teknik

106 Hem- och konsumentkunskap

109 Slöjd

112 Bild

116 Musik

119 Idrott och hälsa

122 Svenska

126 Svenska som andraspråk

130 Modersmål

135 Engelska

139 Moderna språk

143 Teckenspråk för hörande

146 Geografi

149 Historia

153 **Gymnasial utbildning**

156 Kärnämnen på gymnasiet.

156 Samhällskunskap

158 Religionskunskap

160 Naturkunskap

162 Matematik

165 Estetisk verksamhet

166 Idrott och hälsa

167 Svenska

170 Svenska som andraspråk

173 Engelska

175 Geografi. (Ej kärnämne)

178 Historia. (Ej kärnämne men ska bli det)

180 Ämnen på gymnasiet.

181 Gymnasiets program och ämnen 2005.

185 LO om gymnasiet.

187 LO-rapport om gymnasiet

195 **Demokrati och överblick i skolan.**

196 Att delta i demokratiska processer.

198 Skolämnen som kan ge överblick.

201 **Läget i världen.**

205 **Människornas verksamheter 1-9.**

Krishantering. Välfärdsfördelning

205 Att förstå områdenas innehåll.

207 1 Psykologiska och filosofiska verksamheter.

217 2 Religiösa verksamheter o d

217 3 Politikvetenskaper och politiska verksamheter.

221 4 Sambandsforskningsverksamheter.

221 5 Naturforsknings- och matematikverksamheter.

222 6 Teknologiska / Ekonomiska verksamheter.

234 7-9 Kulturella verksamheter.

234 7 Formgivning av fysiska och sociala miljöer.

235 8 Språkvetenskap. Litteraturvetenskap. Skönlitteratur.

235 9 Saklitterära verksamh. Allmän geografi o historia. Biografi.

236 **De kulturella verksamheterna 7-9.**

237 Internet

239 Om Nyheter på TV.

242 **Kunskapens makt (och maktens kunskap)**

Utbildnings- och kulturministern. Om lärarutbildningen.

DN 050319 sid 6:

”Jag accepterar inte de låga kraven på lärarstudenter”

“Leif Pagrotsky presenterar regeringens program för att höja kvaliteten på lärarutbildningen.

Kraven på lärarutbildningen måste skärpas. Jag accepterar inte att det krävs en lägre arbetsinsats på lärarutbildningen än på andra utbildningar och att kunskapskontrollen är svag. Alltför långt gången valfrihet gör också att vissa studenter läser kombinationer som inte fungerar i skolan. Regeringen ändrar nu målen för lärarutbildningen. Samtliga utbildningar får i uppdrag att se över kursplaner, litteraturlistor och examinationsformer för att höja kvaliteten. Det skriver utbildningsminister Leif Pagrotsky.”

“Lärarutbildningen är av central betydelse för det svenska samhällets framtid. För att våra barn ska utbildas i en trygg kunskapskola för alla krävs att det finns en välutbildad yrkeskår av lärare. Lärarutbildningen är högskolans största yrkesutbildning. Den måste hålla hög kvalitet, ha gott anseende och ställa stora krav på studenterna för att vi ska få de kvalificerade lärare som skolan behöver. Lärarutbildningen måste hålla hög internationell klass för att barnen ska få en tillräckligt bra skolutbildning.

Ett av de viktiga motiven till den stora reformen av lärarutbildningen som genomfördes av den socialdemokratiska regeringen med brett stöd hösten 2001 var den genomgripande utveckling som skett av skolan. Den nya lärarutbildningen vilar på tre viktiga grundstenar: djupa ämneskunskaper, kraftigt förstärkt forskning kring lärande och

en gemensam gedigen utbildningsvetenskaplig grund för alla lärare.

Under min tid som utbildningsminister har jag ägnat lärarutbildningen särskild uppmärksamhet. Jag har tagit del av alarmerande undersökningar om tillståndet i lärarutbildningen. Jag har besökt lärarutbildningar och mött utbildningsansvariga, högskollärare och studenter. Min uppfattning är att många lägger ned ett stort arbete på att utveckla och stärka lärarutbildningen. Reformen 2001 var omfattande och genomfördes på kort tid.

Men trots att reformen bara är några år gammal har jag blivit övertygad om att det nu är dags att ta ytterligare steg för att höja lärarutbildningens kvalitet. För det första förekommer det uppenbara brister när det gäller vilka kunskaper lärarna får med sig till skolan på grundläggande områden. För det andra ser jag en alltför långt gången valfrihet som gör att vissa studenter läser kombinationer som inte svarar mot skolans behov. För det tredje möter studenter för låga krav och lägger ned för lite tid på utbildningen. För det fjärde är lärarutbildningen fortfarande inte tillräckligt integrerad med resten av akademien.

Nu måste ambitionsnivån höjas och kraven skärpas inom ramen för den nya lärarutbildningen. Fokus skall ligga på att höja kvaliteten genom att lägga kraft på att utveckla utbildningens innehåll. Jag kan mot denna bakgrund i dag presentera regeringens handlingsprogram för att höja lärarutbildningens kvalitet, som kommer att genomföras med högsta prioritet.

Tydliga direktiv om vilka moment som måste ingå i lärarutbildningen. Det är helt oacceptabelt att lärarstudenter som ska undervisa yngre barn inte behärskar att lära ut kunskapens nycklar: läsning, räkning och skrivning. Detta borde vara självklart, men för att understryka att dessa moment är nödvändiga delar av lärarutbildningen kommer regeringen att ändra i målen för lärarexamen.

Det innebär att det nu kommer att stå i klartext att en lärarexamen för de tidiga åren kräver tillräckliga kunskaper i skriv-, läs- och matematikinläring. Samtidigt kommer kraven på att studenterna får goda kunskaper i utvärdering, kunskapsmätning och betygssättning att klargöras. Dessutom uppdateras utbildningsmålen för att lärarna ska få kunskaper som bättre möter den nya strängare regleringen mot diskriminering och kränkande behandling i skolan.

Läraryrket måste vara ett ansvar för rektor och högskolestyrelse. Läraryrket är den största yrkesutbildningen i högskolan men har ofta en isolerad ställning på universitet och högskolor. När den nu står inför svårigheter är det nödvändigt att styrelser och rektorer för lärosätena sätter läraryrket högt på dagordningen. Det är deras uppgift och ansvar att utveckla samordningen mellan läraryrket och övriga ämnen, att leda det viktiga utvecklingsarbetet och ansvara för kvalitetsarbetet. Jag förväntar mig att de prioriterar denna centrala uppgift högre framöver.

Bättre matchning mot förskolans och skolans behov. Läraryrket ska ha frihet i att kombinera olika inriktningar till en hel utbildning.

Men högskolan får inte abdikera från sitt ansvar och tillåta att studenter väljer sådana kombinationer av ämnen och kurser som inte fungerar i skolan och förskolan. Studenter på läraryrket ska aldrig ha frihet att välja bort sådant som är nödvändigt för det framtida arbetet.

Universitet och högskolor med läraryrket kommer därför att få i uppdrag av regeringen att säkerställa att alla studenter vid examen har en kompetens som möter förskolans eller skolans behov. Det gäller att öka målinriktningen i utbildningen. Detta kräver en utvecklad dialog mellan läraryrket och skolor och förskolor.

Höjda krav genom uppstramning av kursplaner, litteratur och examination. För att läraryrket ska få den status och den respekt som jag vill att det skall ha i ett kunskapsamhälle och för att läraryrket ska få tillräckliga kunskaper, behövs höga krav i läraryrket.

Jag accepterar inte en kultur där det krävs en lägre arbetsinsats på läraryrket än på andra utbildningar och där kunskapskontrollen är svag.

Kraven i utbildningen måste höjas. Det kräver ett lokalt arbete med utbildningens kvalitet och innehåll. Samtliga läraryrket får i uppdrag att se över kursplaner, litteraturlistor och examinationsformer för att höja kvaliteten och säkerställa att studenterna når de kunskaper som är nödvändiga.

Stärkt samverkan mellan läraryrket och förskolan – skolan. Avgörande för en bra läraryrket är att läraren får aktuella kunskaper om arbetet i förskola - skola. När jag möter läraryrket är det uppenbart att det förekommer klara problem med kvaliteten på den del av läraryrket som sker ute i skolorna. Denna helt centrala del av läraryrket måste nu förstärkas och få en tydligare struktur. Enligt min uppfattning krävs att staten, kommunerna och läraryrket när en ny enighet om hur vi kan ta vårt gemensamma ansvar för att denna betydelsefulla del av läraryrket kan få nödvändig kvalitet.

Ökad forskningsanknytning och stärkt kompetensutveckling för läraryrket. Fler lärare vid läraryrket behöver egen vetenskaplig kompetens. Det är därför angeläget att det ges goda möjligheter för dem att genomgå forskarutbildning eller på andra sätt stärka sin kompetens. Resurserna till utbildningsvetenskaplig forskning har expanderat kraftigt. Inom kort presenteras regeringens forskningsproposition som tillför 2,3 miljarder kronor i nya resurser

till forskningen de kommande åren. Genom dessa resurstillskott skapas ökade möjligheter för en kompetenshöjning av lärarutbildarna. Varje lärosäte bör upprätta en plan för kompetensutveckling av lärarutbildarna för att göra denna strategiska uppgift tydlig.

I detta sammanhang vill jag lyfta fram den satsning som KK-stiftelsen gör på IT-kompetens i lärarutbildningen. Det är mycket välkommet att KK-stiftelsen genom sin tioåriga satsning i samverkan med andra parter ser till att lärarutbildningen stärks med 200 miljoner kronor på IT-området.

Internationella kontakter och influenser är en viktig drivkraft för kvalitet. Lärarutbildningen är klart underrepresenterad inom internationella utbytesprogram. I debatten om lärarutbildningens framtid menar jag att det internationella perspektivet har alldeles för liten tyngd. För att stärka kvaliteten på lärarutbildningen är jag övertygad om att universitet och högskolor behöver prioritera ökade internationella kontakter och utbyten för högskollärare och studenter.

Stärkt ställning för lärarna i skolan. En professionell lärarkår med hög status är för mig ryggraden i en framgångsrik skola.

Det är viktigt att kravet på lärarexamen i skolan får större genomslag. I den nya skollag som nu arbetas fram kommer de utbildade lärarnas ställning och befogenheter att förtydligas.

Det är de professionella i skolan som ska bestämma hur undervisningen ska läggas upp och genomföras i vardagen för att nå målen i läroplanen. Jag vill betona Skolverkets roll i att följa upp lagens krav på lärarexamen för behörighet.

Högskoleverkets utvärdering av lärarutbildningens kvalitet. Sverige har ett internationellt mycket konkurrenskraftigt system för att kvalitetsutvärdera högskoleutbildning med tydliga uppgifter och befogenheter för Högskoleverket. Det är viktigt med genomgripande utvärderingar som kan ge ett kvalificerat underlag för att utveckla högskoleutbildningens kvalitet.

Högskoleverket har genomfört en omfattande utvärdering av lärarutbildningen på regeringens uppdrag vars resultat presenteras om några dagar. Täta utvärderingar av lärarutbildningen blir en mycket betydelsefull del av det fortsatta arbetet med att utveckla lärarutbildningens kvalitet.

Jag kommer att ägna lärarutbildningen stor uppmärksamhet även framöver. Jag har tillsammans med skolminister Ibrahim Baylan inbjudit ledningen för samtliga universitet och högskolor den 30 mars för att diskutera det fortsatta arbetet med lärarutbildningens kvalitet. Jag tänker möta de ansvariga på universitet och högskolor regelbundet om lärarutbildningen för att kunna följa vilka åtgärder som vidtas och vilka resultat man uppnår.

I diskussionen om lärarutbildningen ser jag mig som skolelevernas ombud. När jag nu lägger fram förslag till höjd kvalitet i lärarutbildningen är det med elevernas bästa för ögonen.

Leif Pagrotsky “

DN 050320 sid 6:

“Lägg ned Lärarhögskolan och satsa på universiteten”. Debattartikel av Lars Leijonborg (fp), Jan Björklund (fp) och Ulf Nilsson (fp).

DN 050327 sid 7:

“Ensidig debatt riskerar sänka lärarutbildningens status och kvalitet”. En helsidesannons från Lärarutbildningskonventet, som representerar samtliga lärarutbildningar i Sverige. I annonsen (pris enligt uppgift ca 248 000 kr) kritiserar de två debattartiklarna och framförs åsiken att lärarutbildningarna är bra.

DN 050329 sid 15:

“DN-annons bränsle i lärarstrid”. Artikel om artiklarna och annonsen

Högskoleverket 2005.

Utvärdering av lärarutbildningen .

Högskoleverket har utvärderat lärarutbildningen och publicerat en utredning i tre delar som kan laddas ner från www.hsv.se :

“Högskoleverket 2005. Utvärdering av den nya lärarutbildningen vid svenska universitet och högskolor.

Del 1: Reformuppföljning och kvalitetsbedömning (pdf 968K)

Del 2: Lärosättesbeskrivningar och bedömningar (pdf 1,6 MB)

Del 3: Särskilda studier (1,5MB)

Innehåll del 1:

Sammanfattning sid 5

Högskoleverkets beslut 7

Högskoleverkets reflektioner 11

Sammanfattande omdömen och rekommendationer 12

Reformens utgångspunkter och genomförande 14

Lärarutbildningens olika delar 14

Studenternas situation 17

Forskningsanknytning 18

Det särskilda organet för lärarutbildningen 19

Anpassning till Bolognaprocessen 20

Utgångspunkter och tillvägagångssätt 21

BEDÖMARGRUPPENS RAPPORT 25

Missiv 27

Sammanfattande inledning 29

Den nya lärarutbildningen – en bakgrund 33

Identifierade problem i lärarutbildningen 33

En ny lärarutbildningsutredning 38

Implementering av den nya lärarutbildningen 42

Sammanfattande kommentar 45

Den nya lärarutbildningens uppbyggnad 47

Kapitlets uppläggning 47

Högskolelagen 47

Högskoleförordningen 47

Propositionen ”En förnyad lärarutbildning” (prop 1999/2000:135) 50

Sammanfattande kommentar 55

Högskoleverkets regeringsuppdrag 57

Två olika regeringsuppdrag 57

Sammanfattande kommentarer 61

Bedömargruppens arbete 63

Utvärderingens uppläggning och genomförande 63

Möjliga typer av bedömning 67

Begränsningar i generaliserbarhet 71

Sammanfattande kommentarer – ett komplext uppdrag 73

Lärarprogrammets omfattning vid olika lärosäten 75

Lärosäten med examensrätt 75

De lärosätesspecifika utbildningsuppdragen 77

Utbudet av inriktningar och specialiseringar 81

Lärare av olika kategorier inom lärarutbildningen 82

Sammanfattande kommentarer 87

En reform som har skapat varierande uppläggningar med varierande innehåll 89

Implementeringen av reformen 90

Det tvingande i reformen 91

Det allmänna utbildningsområdet 92

Inriktningarna 99

Den verksamhetsförlagda utbildningen 106

Det särskilda organet 114

Ökad valfrihet för lärosäten och för studenter 120

Några iakttagna effekter av det nya regelsystemet 123

Sammanfattande kommentarer 126

Om kvalitet och förutsättningar för kvalitet 129

Lärarresurser, lärarkompetens och kompetensutveckling 129

Studentrekrytering 131

Forskningsanknytning och vetenskaplig grund 132

Progression, kravnivåer och ansvaret för den professionella förkovringens 143

Måluppfyllelse – en stickprovskontroll 149

Kvalitetssäkring genom uppföljningar och utvärderingar 156

Sammanfattande kommentarer 160

Slutsatser och rekommendationer 163

Nya utmaningar 163

En hektisk implementeringsfas 164

Rekommendationer 167

Innehåll del 2:

Läsanvisning 5

Uppsala universitet 7

Lunds universitet 19

Göteborgs universitet 29

Umeå universitet 41

Linköpings universitet, lärarprogrammet i Linköping 53

Linköpings universitet, lärarprogrammet i Norrköping 63

Luleå tekniska universitet 73

Karlstads universitet 85

Växjö universitet 95

Örebro universitet 105

Högskolan i Borås 117

Högskolan Dalarna 127

Högskolan i Gävle 139

Högskolan i Halmstad 149

Högskolan i Jönköping 159

Högskolan i Kalmar 169

Högskolan Kristianstad 181

Högskolan i Trollhättan/Uddevalla 191

Idrottshögskolan i Stockholm 201

Konstfack 211

Kungl. Musikhögskolan i Stockholm 221

Lärarhögskolan i Stockholm 229

Malmö högskola 241

Mitthögskolan/Mittuniversitetet 253

Mälardalens högskola 263

Södertörns högskola 273

Bilaga 1: Det statistiska underlaget – överväganden och begränsningar 283

Bilaga 2: Tabeller 285

Innehåll del 3:

Utvärdering av den nya lärarutbildningen vid svenska universitet och högskolor 5

Det gemensamma – En studie av några kunskapselement i den för alla lärarutbildningar gemensamma delen 7

Frågor om undervisningen inom den gemensamma delen 12

Sammanfattning 41

Kurser i språk- och skriftspråksutveckling inom den nya lärarutbildningen 43

Sammanfattning 43

Inledning 44

Förekomst av kurser vid de olika lärosätena 48

Analys 106

Avslutande reflektioner 109

Kommuners samverkan med lärarutbildningen 111

Enkätundersökning bland Sveriges kommuner 111

287 kommuner samverkar med lärarutbildningen 112

Kommunerna som avnämare för utbildningen 113

Kommunerna som medaktörer i utbildningen 115

Kommunernas möjlighet att påverka utbildningen 117

Påverkan på kommunens personalförsörjning 118

Lärosätenas och kommunernas organisation kring samverkan 120

Kommunernas möjlighet att ta emot lärarstudier 122

Bilaga Enkäten 123 Till den i kommunen som ansvarar för samverkan med lärarutbildningen 123

Forskarutbildning med anknytning till lärarutbildningen 129

Forskarutbildningen – en generell bild 130

Forskarskolor anknutna till lärarutbildningen 134

Forskarutbildningen vid respektive lärosäte 139

Länkar till forskarskolor 158

Den nya lärarutbildningens uppbyggnad

(Här avskrift av sid 47-56 i del 1.)

“Kapitlets uppläggning

Detta kapitel är organiserat så att det som är tvingande för den nya lärarutbildningen, dvs. högskolelag och högskoleförordning (HF), behandlas först. Därefter följer en genomgång av sådana dokument som ligger till grund för lag och förordning, regeringens proposition *En förnyad lärarutbildning* och kommentarer från utbildningsutskottets betänkande. Lärarutbildningskommitténs betänkande redovisas inte i denna genomgång.

Högskolelagen

I samband med införandet av den nya lärarutbildningen infördes en särskild föreskrift i högskolelagen 2 kap. § 5 a:

Universitet och högskolor där lärarexamen får avläggas skall dock alltid ha ett särskilt organ med ansvar för grundläggande lärarutbildning och för forskning som knyter an till sådan utbildning. Vid universitet och högskolor där det finns vetenskapsområde skall det särskilda organet ha ansvar för sådan forskarutbildning som knyter an till lärarutbildningen.

Efterlevnaden av denna bestämmelse har tidigare granskats av Högskoleverket i en tillsynsrapport november 2002 (Högskoleverkets rapportserie 2002:41 R).

Högskoleförordningen

Utöver vad som gäller generellt för all högskoleutbildning och generellt för alla yrkesprogram regleras programmets uppbyggnad, organisation och innehåll i examensordningen för lärarexamen:

- I examensordningen skall det anges vilka krav som skall uppfyllas för en viss examen (examensbeskrivning, HF 6 kap. § 4).

- Student som uppfyller fordringarna för examen skall på begäran få examensbevis av högskolan (HF 6 kap. § 15).

Examensordningen för den nya lärarexamen som 2001 ersätter åtta av tidigare elva lärarutbildningar återfinns som punkt 23 i HF Bilaga 2. Här redovisas dess innehåll schematiskt under de båda rubrikerna ”organisationskrav” och ”innehållskrav”.

Organisationskrav:

Lärarexamen omfattar 120, 140, 160, 180, 200 eller 220 poäng.

Utbildningen skall omfatta följande tre integrerade utbildningsområden:

- ett allmänt utbildningsområde om 60 poäng
- ett utbildningsområde med en eller flera inriktningar om minst 40 poäng mot ämne eller ämnesområde och
- ett utbildningsområde med en (?) specialisering om minst 20 poäng (jfr nedan om examensbeviset).

(Minimi-) omfattning för olika läraruppgifter:

- För undervisning och annan pedagogisk verksamhet i förskola, förskoleklass, grundskolans tidigare år och fritidshem samt för undervisning i modersmål krävs minst 140 poäng.
- För undervisning i modersmål krävs inriktning om minst 60 poäng i relevant ämnesområde.
- För undervisning och annan pedagogisk verksamhet i grundskolans senare del och i gymnasieskolan, dock inte yrkesämnen i gymnasieskolan, krävs (minst) 180 poäng inklusive en respektive två fördjupning(ar) till minst 60 poäng i relevant(a) ämne(n) eller ämnesområde(n). För undervisning i svenska respektive samhällskunskap krävs i grundskolans senare år minst 60 poäng och i gymnasieskolan minst 80 poäng i ämnesområden som är relevanta för dessa ämnen.
- För undervisning i yrkesämnen i gymnasieskolan krävs (minst) 120

poäng. Här gäller inte de tre utbildningsområdena utan omfattande yrkeserfarenhet, allmänt utbildningsområde samt en relevant högskoleutbildning om minst 60 poäng eller motsvarande utbildning.

För att få lärarexamen skall studenten ha fullgjort ett självständigt arbete (examensarbete) om 10 poäng (utan angiven relation till utbildningsområde). Inom AUO skall de tvärvetenskapliga ämnesstudierna omfatta minst 30 poäng (vilket verkar förutsätta propositionens distinktion mellan ”för läraryrket centrala kunskapsområden” och ”tvärvetenskapliga ämnesstudier”).

Av AUO skall minst 10 poäng vara verksamhetsförlagda.

Minst 10 poäng per inriktning skall vara verksamhetsförlagda. (Det står inte uttryckligen att två inriktningar skall ingå i en 180-poängsutbildning, men det ligger nära till hands att läsa föreskrifterna så om fördjupningar, ovan, och om examensbeviset, nedan.)

I examensbeviset skall anges vilka inriktningar och specialiseringar som studenten har fullgjort och för vilken undervisning eller verksamhet utbildningen är avsedd.

Innehållskrav:

Innehållet skall bidra till att utbildningen uppfyller angivna mål:

- Den studerande skall för att få lärarexamen ha de kunskaper och de färdigheter som behövs för att förverkliga förskolans, skolans eller vuxenutbildningens mål samt för att medverka i utvecklingen av respektive verksamhet enligt gällande föreskrifter och riktlinjer.

Studenten skall vidare för att få lärarexamen kunna

- omsätta goda och relevanta kunskaper i ämnen eller ämnesområden så att alla elever lär och utvecklas
- bedöma och värdera elevers lärande och utveckling samt informera och samarbeta med föräldrar och vårdnadshavare

- förmedla och förankra samhällets och demokratins värdegrund
- orientera sig om, analysera och ta ställning till allmänmänskliga frågor, ekologiska livsbetingelser och förändringar i omvärlden
- inse betydelsen av könsskillnader i undervisningssituationen och vid presentationen av ämnesstoffet
- självständigt och tillsammans med andra planera, genomföra, utvärdera och utveckla undervisning och annan pedagogisk verksamhet samt delta i ledningen av denna
- tillvarata och systematisera egna och andras erfarenheter samt relevanta forskningsresultat som grund för utveckling i yrkesverksamheten
- använda informationsteknik i den pedagogiska utvecklingen och inse betydelsen av massmediernas roll för denna.

Propositionen ”En förnyad lärarutbildning” (prop 1999/2000:135)

För uttolkningen av förordningstext har proposition och utskottsberättande alltid en nyckelfunktion. Eftersom examensordningen i detta fall utfärdades först 2001-01-25 och lärosätena tvingades påbörja sin planering utan tillgång till den, fick propositionstexten i detta fall närmast förordningskaraktär. Det finns därför skäl att utförligt återge också förarbetena och uppmärksamma eventuella skillnader mellan propositionen och den slutliga förordningstexten. Uppställningen anknyter till den schematiska redovisningen av examensordningen. (Siffror inom parentes anger pagina i propositionen.)

Organisationskrav:

Den nya lärarutbildningens struktur består av tre s.k. utbildningsområden:

- ett allmänt utbildningsområde med de lärargemensamma momenten
- inriktningar som anger lärarexamens profil, samt
- specialiseringar som kan vara en fördjupning eller breddning av tidigare studier.

För att säkra en väl sammanhållen utbildning föreslås att det vid varje lärosäte med lärarutbildning inrättas ett särskilt organ för lärarutbildning.(1).

(Lärarutbildningen) skall bestå av följande tre väl integrerade utbildningsområden:

Ett allmänt utbildningsområde

- bör omfatta kursfordringar om 60 poäng
- varav minst 10 poäng bör vara verksamhetsförlagda
- bör innehålla dels för läraryrket centrala kunskapsområden, dels tvärvetenskapliga ämnesstudier med en omfattning av ungefär hälften vardera.

Ett utbildningsområde med inriktningar mot ämne eller ämnesområden

- bör omfatta kursfordringar om minst 40 poäng
- varav minst 10 bör vara verksamhetsförlagda
- inriktningarna bör svara mot de ämnen eller de ämnesområden som den blivande läraren avser att arbeta med och som knyter an till exempelvis åldern på de elevkategorier lärarstudenten inriktar sin utbildning mot.

Ett utbildningsområde med specialiseringar

- bör omfatta kursfordringar om minst 20 poäng och
- avse fördjupning, breddning, komplettering eller nya perspektiv på de kunskaper som studenten tidigare har hämtat in.

Inom de tre utbildningsområdenas ram bör studenten redovisa ett examensarbete om 10 poäng. (12)

Examensarbetet bör omfatta 10 poäng och bör i första hand utgöra en del av inriktningen eller specialiseringen, men kan även vara en del av det AUO. (20)

Lärarutbildningens nya struktur ger möjlighet att utbilda en lärarkår som har stora gemensamma yrkeskunskaper – och kompetenser –

men samtidigt innehåller stor individuell variation genom sammansättningen av inriktningar och specialisering(ar). (16)

För att de skall bli så effektiva och givande som möjligt bör de verksamhetsförlagda delarna av utbildningen utvecklas i samarbete mellan lärosätena och skolväsendet. Samarbetet kan exempelvis ske i partnerskolor.(17)

(Hela AUO) bör organiseras så att studenter med olika inriktningar och specialiseringar möts i utbildningen och bör fördelas över en längre period av lärarutbildningen. (19)

För den som har inhämtat sin ämneskompetens på annat sätt och som vill bli lärare, skall finnas en möjlighet att studera inom AUO som en fristående utbildning och därigenom tillsammans med tidigare erhållen kompetens erhålla en lärarexamen. (12)

Inriktningarna om minst 40 poäng och specialiseringskurser om minst 20 poäng bör också kunna erbjudas som kompetensutveckling för redan yrkesverksamma lärare. (20)

Studier om 60 poäng inom AUO tillsammans med ämnesstudier bör kunna utgöra en god grund för forskarstudier inom det utbildningsvetenskapligaområdet. (18)

Innehållskrav:

Allmänt:

Det är väsentligt att alla lärare har en gemensam kompetens som lägger grunden för samarbete (7) (samt) beredskap för livslångt lärande t.ex. på miljöfronten (och förmåga) att kunna förstå och hantera samhällets utvecklingen (8)

(Läraren skall) som bärare av kunskaper och värderingar

- (kunna) skapa sociala och kulturella möten
- (kunna) verka i en mångkulturell förskola, skola och vuxenutbildning (och kunna) förbereda barn och ungdomar för ett liv i ett mångkulturellt samhälle (8 f)
- (kunna) utmana barns och ungdomars föreställningar och kunna visa på andra kulturerfarenheter, konstnärliga språk och kulturmöten

- (kunna) främja och förankra samhällets värdegrund hos barn och elever
- (kunna) handleda och ge barn och elever förutsättningar att utvärdera, kritiskt granska och bearbeta inhämtad information till användbar kunskap (9)
- (kunna arbeta) med måltolkning, kursplaner, utvärdering och organisation av lärprocesser
- (ha kompetens att) möta andra grupper av elever än den man ursprungligen har utbildats för. (10)

En grundkompetens som alla lärare behöver

- avser grundläggande frågor och problem som alla lärare måste ta ställning till
- utgör en resonansbotten för hur begrepp och principer inom skilda undervisningsämnen skall organiseras för att ett lärande skall ske
- omfattar kognitiv, kulturell, kommunikativ, kreativ, kritisk, social och didaktisk kompetens.

Den självklara utgångspunkten för reformen är att lärarutbildning, liksom övrig högskoleutbildning skall vila på vetenskaplig grund. (10) (Yrkeskunskapen tillägnas genom studier i skilda ämnen och) förutsätter att lärarna är medvetna om vilka grundläggande värden som skall främjas samt hur dessa värden skall förankras.

Inom ramen för värdegrundsfrågorna har integrations- och mångfaldsfrågorna en naturlig plats i lärarutbildningens samliga utbildningsområden.

I yrkeskunskapen ingår även att kunna samarbeta samt att skapa förutsättningar för lärande hos alla elever oavsett ålder, (krav på) goda kunskaper om och insikter i skollagens tillämpning, läroplan och kursplaner samt hur den pedagogiska verksamheten styrs via både regler och ideologier, och (förmåga att) utforma lokala arbetsplaner, tolka och precisera läroplansmål samt analysera verksamheten ur ett organisationsperspektiv. (17)

För läraryrket centrala kunskapsområden (18, 21)

- (Ett) rör frågor om lärande, undervisning och specialpedagogik, (*lärande*)
- (Ett annat rör) frågor om socialisation, kulturfrågor och samhälle, (*socialisation*), t.ex. hur man arbetar för att barns och elevers känsla för demokrati, samhörighet och solidaritet utvecklas, och däri kunskaper om barns och elevers livssituation och uppväxtvillkor och om vuxna studerandes livsvillkor.
- (Ytterligare ett rör) frågor om yrkesverksamhetens samhällsuppdrag, demokrati och värdegrund (*värdegrund och yrkesverksamhetens samhällsuppdrag*), däri de grundläggande värderingarna ifråga om demokrati, etik, moral, jämställdhet och jämlikhet, såväl relationer mellan människor som människors förhållande till miljö och andra livsformer.

Lärarna (skall få) kunskap om internationella deklARATIONER och överenskommelsers innehåll och förberedas på att arbeta så. (18, 11) Kunskaper om de ekologiska betingelserna för liv på jorden och baskunskaper i miljöarbete och bevarande av den biologiska mångfalden skall ingå i all lärarutbildning. (18)

Tvärvetenskapliga ämnesstudier/för läraryrket centrala, tvärvetenskapliga ämnesstudier

- skall uppmärksamma olika sätt att organisera och tillägna sig kunskap och samtidigt bidra till studenternas ämneskunskap, och studenterna skall få erfarenhet av hur kunskap kan organiseras på olika sätt
- skall befrämja den blivande lärarens förutsättningar att möta alla elever, förbereda för samarbete med lärare med olika inriktningar och specialiseringar för att bättre möta elevernas olika erfarenheter, frågor och problem
- skall öka studenternas förståelse för när det ämnesövergripande arbetssättet är meningsfullt i jämförelse med ämnesvisa studier,
- kan orienteras mot att visa hur kunskap kan användas som verktyg

för att lösa vardagliga problem. (19, 21)

Den verksamhetsförlagda utbildningen, VFU:

(Den verksamhetsförlagda delen av lärarutbildningen skall få) ett nytt kvalitativt innehåll och bättre utveckla samarbetsförmågan både i arbetslag och tillsammans med barn och elever samt bidra till att studenterna i högre grad relaterar ämneskunskaperna till läroprocesser och urval av ämnesstoff (11)

En antydd målkonflikt är då följande passus:

En möjlighet till detta är att studenterna arbetar i olika miljöer för lärande (mot önskemålet om kontinuitet i VFU i samma partnerskolor). (17)

VFU inom AUO (18 f, 21)

- ger studenterna tillfälle att dels utveckla yrkeskunskaperna, dels öva förmågan till reflektion
- ger förtrogenhetskunskap som i samtal med barn, elever och föräldrar samt arbete i arbetslag.

VFU inom inriktningarna (19f, 21) bör framför allt behandla de delar av ämnes- eller ämnesområdesstudierna som fördjupar kunskaperna om betingelserna för lärande.

Inriktningarna kan utgöras

- av mer traditionella ämnen, t.ex. engelska, matematik
- men också av andra för lärarutbildningen relevanta ämnen ... såsom exempelvis miljökunskap, idéhistoria samt barn- och ungdomskunskap
- (eller) tvärvetenskapliga studier ... exempelvis multietniska studier och u-landsstudier liksom tematiska kunskapsområden som miljö och överlevnad
- (eller av) kompetensområden som är unika för läraryrket, såsom läs- och skrivutveckling. (19)

De som skall arbeta inom förskolan och förskoleklass eller i fritids-

hem skall ha möjlighet att liksom andra lärare fördjupa sig inom ett ämne eller ämnesområde, t.ex. barn- och ungdomspsykologi, teknik, bild, sociologi eller svenska. (22)

Inom respektive inriktning bör frågor som rör ämnesinnehållet stå i fokus men även betingelserna för hur lärande sker hos barn och elever inom respektive ämnesområde studeras. Det är därför angeläget med en utökning av ämnesdidaktiken och att ämnets struktur görs relevant för läraryrket. (19)

Specialiseringarna

kan utgöras av

- ämnesfördjupning av en inriktning
- en fristående breddning exempelvis via högskoleämnena som idé- och lärdoms historia, sociologi

kan fokuseras på

- olika åldersgrupper, (t.ex.) vuxenpedagogik
- ett kunskapsområde som inte ryms inom ett ämne, t.ex. integration förskola–skola, sex och samlevnad, internationalisering eller områdena alkohol-narkotika-tobak. (20)

Examensarbetet

- skall få studenten att visa att han eller hon kan använda sig av vetenskapliga metoder och teorier är en viktig del i utvecklingen av ett vetenskapligt förhållningssätt
- skall få studenten att fördjupa sina kunskaper
- skall (som del av lärarutbildningen) ge studenterna kunskap om och insikt i olika forskningsmetoder och forskningsetik
- är en förberedelse för en eventuell forskarutbildning samt
- är inte minst viktigt som en förberedelse för att aktivt kunna delta i förskolans, skolans och vuxenutbildningens utvecklingsarbete. (20)

Sammanfattande kommentar

Det är uppenbart att bestämmelserna från 2001 ingår i en process som avser att öppna ett tidigare ganska strikt regelsystem mot en större mångfald.

Avsikten är att ge lärosätena större frihet att på eget ansvar och i en utvecklad samverkan med regionens kommuner och skolor forma sin egen lärarutbildning och därmed ta ett medansvar för skolans utveckling. Den kanske tydligaste pekpinnen är att lärosätena, när de utnyttjar sin frihet, också skall erbjuda de enskilda studenterna stor frihet att själva forma sina utbildningar.

Samtidigt finns det alltså ändå ett ganska utförligt och detaljerat regelsystem och tydligt uttalade intentioner för en centralt initierad förändring av lärarutbildningen. Detta samman hänger naturligtvis med att lärarutbildningen är ett av de styrmedel för skolan som staten behållit. Universitet och högskolor möter därför när det gäller lärarutbildningen ett större politiskt styrintresse än när det gäller de flesta andra högskoleutbildningar.

Denna delvis motsägelsefulla situation kan skapa både tolknings-svårigheter och risk för att olika regelsystem kommer i strid med varandra. Universitet och högskolor förväntar sig att de skall hantera denna utbildning inom sina ”vanliga” regelsystem, medan andra intressenter agerar (och förväntar sig att andra agerar) efter de regelsystem som styr dem. Dessa frågor kommer att återkomma på olika sätt i denna utvärdering, och utvärderingen kommer att visa på att lärarutbildningens regelsystem av detta skäl bör förtydligas och kanske också förändras för att underlätta de olika former av samverkan som är en förutsättning för en framgångsrik lärarutbildning.”

AUO= allmänna utbildningsområdet.

VFU= verksamhetsförlagd utbildning (praktik)

Slutsatser och rekommendationer

(Här avskrift av sid 163- i del 1)

I denna rapport och i de lärosätesbeskrivningar som ges i rapport 2 har bedömargruppen förmedlat sina intryck och bedömningar av den nya lärarutbildningen. I detta avslutande kapitel skall gruppens huvudintryck summeras och några rekommendationer för den fortsatta utvecklingen formuleras. En reservation måste dock läggas in: En utvärdering är i någon mening historisk. Den förmedlar intryck från ett skede som redan är passerat och bygger på underlag som redan kan ha blivit inaktuellt när slutrapporten publiceras. Detta gäller i högsta grad för denna utvärdering. Den nya lärarutbildningen befinner sig fortfarande i en fas när visioner skall omsättas i verklighet och då invanda arbetsuppgifter skall omdefinieras och rutiner omprövas. Vad utvärderingen kan bistå med är att synliggöra mer eller mindre allvarliga problem och dysfunktioner. En del tycks vara generella för alla lärosäten och kan pocka på åtgärder av strukturell och organisatorisk art, andra är specifika för ett visst lärosäte och kan då ge incitament till diskussion och omprövning inom lärosätet. Även om det ligger i ett utvärderingsuppdrags natur att vara observant på avvikelser från ett förväntat resultat, så är vår förhoppning att denna utvärdering skall kunna ge konstruktiv hjälp till fortsatt utveckling av den nya lärarutbildningen.

Nya utmaningar

Rapporten inleddes med konstaterandet att lärarutbildningen – i första hand grundskollärarutbildningen – under många årtionden varit föremål för utredningar och utvärderingar som underlag för olika förslag till genomgripande reformer och förändringar av varierande omfattning. En stor utmaning ända sedan slutet av 1980-talet har varit att i en gemensam utbildning för blivande grundskollärare förena folkskollärarutbildningens seminarietradition med ämneslärarutbildningens universitetstradition och att skapa ett för alla grundskollärare gemen-

samt förhållningssätt till lärarbetet i grundskolan. En annan utmaning har varit att inom ramen för en högskoleutbildning förena och integrera så skilda element som teoretiska ämnesstudier, som skall vila på vetenskaplig grund och ha tydlig forskningsanknytning, med en praktisk yrkesträning i den kommunala skolverksamheten. Erfarenheterna ända sedan 1988, då den nya grundskollärautbildningen startade, har med stor tydlighet visat att utmaningarna varit stora och endast delvis kunnat hanteras på ett lyckosamt sätt. Kritiken mot utbildningen har varit stark, både från lärarstudenter, skolväsendet och från politiskt håll. Utbildningen har kritiserats för att vara alltför teoretisk, alltför praktisk, alltför oakademisk, alltför normativt föreskrivande och – inte minst – alltför splittrad. Som förmildrande omständigheter har olika strukturella och organisatoriska förhållanden förts fram: en låg andel forskarutbildade lärare, låga förkunskapskrav för studenterna, en akademisk organisationsstruktur som inte passat för lärarutbildningen m.m.

Den reform som trädde i kraft 2001 representerar ett nytt försök att komma till rätta med de tidigare utmaningarna och identifierade tillkortakommandena inom framför allt grundskollärautbildningen, samtidigt som reformen i sig också formulerar nya utmaningar: Inte mindre än åtta olika lärarutbildningar har nu förts samman i en programutbildning och skall ge en gemensam förberedelse för centrala lärarfunktioner. En vetenskaplig grund skall ge de blivande lärarna en bas för professionell reflektion, programmet skall förbereda för både yrkesverksamhet och forskarutbildning och forskning. Ämnesdidaktik skall slå en brygga mellan ämnesstudier och undervisningsarbete. Tvärvetenskapliga studier skall fungera som komplement till traditionella ämnesstudier och ge blivande lärare en beredskap att kunna arbeta på ett okonventionellt sätt med skolans kunskapsstoff osv.

En hektisk implementeringsfas

Den nya lärarutbildningen har tagit form genom ett omfattande planeringsarbete under extremt kort tid. De första åren med den nya

utbildningen har präglats av snabba beslut och snabba förändringar. ”Båten har byggts samtidigt som den riggats och seglats” har varit en metafor som bedömargruppen mött på många lärosäten i olika varianter. Självvärderingar, olika typer av underlagsmaterial (kursplaner, litteraturlistor, interna och externa utredningar och utvärderingar) liksom platsbesök har givit vittnesbörd om att både bygge och seglats genomförts i ett stormigt hav, med oklar befälsordning och föga samtränad besättning och med passagerare som flyttat runt i båten hela tiden. Trots dessa svårigheter är det med stor lojalitet mot reformen och dess bakomliggande intentioner som lärosätena försökt att skapa en i grunden ny och kvalitetshöjd lärarutbildning, samtidigt som man också för sina redan antagna studenter genomfört den gamla utbildningen och detta utan att några av de strukturella förutsättningarna för att ge utbildningen förändrats till det bättre. Många lärarutbildare har pekat på positiva effekter inom lärosätet: Lärarutbildningens ställning inom lärosätet har förbättrats avsevärt. Behovet av samordning inom AUO och mellan AUO och inriktningar har fört lärarutbildare från olika ämnesområden och institutioner närmare varandra. Detsamma har gällt för examensarbete och kraven på förstärkning av de ämnesdidaktiska inslagen. Samtidigt kan dock konstateras att en hel del problem återstår att lösa.

Den korta tid som stod till buds mellan riksdagsbeslut och antagning av den första kullen studenter bidrog säkert till att de tvingande organisatoriska frågorna om utbildningsområden, poängfördelning m.m. kom att prioriteras framför de mer djupgående frågorna om övergripande målsättning och verksamhetsidé, vad den gemensamma lärarkunskapen egentligen innefattar och vad det egentligen innebär att utbildningen skall vila på vetenskaplig grund. Vilken vetenskaplig grund, och vems grund som skall komma i första hand i en utbildning som skall vara hela universitetets angelägenhet, är exempel på frågor, som kräver en mycket grundligare bearbetning än vad som gavs möjligheter till under den korta planeringstiden. För de innehållsrika frågorna kom LUK:s betänkande och propositionens text att fungera som ett slags föreskrivande ”läroplaner” och rättesnören eftersom

examensordningens målformuleringar blev fastställda långt efter det att planeringsarbetet påbörjats.

Bedömargruppen har noterat ett närmast paradoxalt förhållande: Ju större och mer resursstarkt ett lärosäte är, desto svårare tycks det – med några enstaka undantag – ha varit att på så extremt kort tid få hela programmet att fungera med avseende på progression, samverkan och integration mellan olika delar, fungerande samspel mellan de lärosätetsförlagda delarna och den verksamhetsförlagda delen, samsyn med avseende på den vetenskapliga grunden, kravnivå osv. Ur studenternas perspektiv har det stora utbudet vid de större lärosätena närmast fungerat som en öppen marknad av studiemöjligheter – samtidigt som den enskilda studenten har lämnats ganska ensam på denna marknad. Många funktionärer av olika slag har varit inblandade i att planera utbildningens olika delar och att genomföra undervisningen på sina egna delar. Att samtidigt vara lyhörd för studenternas behov av återkoppling, rådgivning och allmänt stöd har det inte alltid funnits tid och ork för. Den forcerade starten medförde att många studenter kommit i kläm. Studenterna har mött en utbildning som de inte förstått logiken i och inte heller fått speciellt mycket vägledning för att förstå. Vissa centrala delar av utbildningen, t.ex. AUO och förberedelserna för examensarbetet, har inte alls appellerat till deras uppfattning om vad som behövs för att bli en bra lärare. De har därför inte heller känt sig utmanade.

De mindre lärosätena med sina betydligt mer begränsade resurser i form av forskarutbildare lärare, möjligheter till anknytning till forskning, ett förhållandevis snävt utbud av inriktningar och specialiseringar, har haft lättare att erbjuda förtroendeskapande miljöer med korta kommunikationsvägar inom lärosätet och mellan lärosäten och kommunernas skolverksamheter med arbetslag och lärare.

De stora lärosätena har alltså ställts inför betydligt mer komplicerade planeringsuppgifter i initialskedet än de mindre lärosätena för att programmet skall kunna bli ett välfungerande system med god genomlysning. Vad vi inte vet är hur utbildningarna kommer att se ut om ett par år – om de större lärosätena då har bemästrat sina igång-

sättningsproblem eller om problemen är för svåra för att över huvud taget kunna bemästras i deras otympliga organisationer och därmed förblir konstanta – och om de mindre miljöernas initiala entusiasm kommer att svalna om det visar sig att miljöerna är alltför små och sårbara för att en kvalitetsmässigt gedigen och varaktig utbildning skall kunna garanteras.

Mycket av den tidigare problembilden var färgad av förhållandena inom grundskollärarytbildningen, framför allt vid de stora lärosätena, medan andra lärarutbildningar fungerade förhållandevis bra. Nu har dessa andra utbildningar, t.ex. förskolläraryt- och fritidspedagogutbildningarna, musiklärarutbildningen, bildlärarutbildningen och idrottslärarutbildningen, förts samman i den nya lärarutbildningen och då också tvingats modifiera sig utifrån en problembild som egentligen inte speglade dessa utbildningars förhållanden.

Utvärderingen har genomförts mitt i en pågående implementeringsprocess. Vad bedömargruppen sett är en kraftig rörelse – men det är svårt att sja om hur utbildningen kommer att gestalta sig när den hittat sin form. Lärosätena har fått en stor frihet att utforma utbildningen utifrån lokala intressen, förutsättningar och behov – och har också utnyttjat detta handlingsutrymme. Det finns en stor variation när det gäller hur reformens tvingande förordningar omsatts i lokala programstrukturer. De lokala utformningarna av lärarytprogrammet skiljer sig anmärkningsvärt mycket från varandra. Skolväsendet kommer att ta emot lärare som kommer att ha högst varierande kompetenspro•ler – kanske långt mer än vad som avsågs när behovet av en flexibel lärarresurs för skolan och möjligheten till valfrihet för den enskilde studenten fördes fram.

Under platsbesöken har bedömargruppen noterat att det även är stor variation i studenternas uppfattningar om enskilda inslag (t.ex. AUO, VFU, examensarbetet) mellan lärosäten och mellan inriktningar – men också mellan studenter i samma grupp. Om undervisningen uppfattas som värdefull eller ej för en enskild lärarstudent är beroende av ett invecklat samspel mellan yttre förutsättningar, lärarutbildarnas kompetens och kvalifikationer och studenternas tidigare erfarenheter

och egen studiemotivation. Det går inte att dra alla utbildningsvarianter, alla lärosäten, alla lärarutbildare och alla studenter över en kam och ge en enda bild av och ett enda ”betyg” på den nya utbildningen. Det finns emellertid i den nya utbildningens konstruktion och genomförande flera komponenter som bedömargruppen vill peka ut som problematiska och som bör uppmärksammas i den regelmässiga uppföljning som skall göras av Högskoleverket om tre år. Några inslag i reformen bör enligt bedömargruppens mening redan nu bli föremål för åtgärd i en eller annan form.

Rekommendationer

Styrning, ledning och administration

På flera lärosäten har mycket av den gamla ledningsstrukturen och administrationen brutits upp vilket lett till förskjutningar i inflytande och ”makt” mellan olika centrala funktionärer och mellan olika institutioner/arbetsenheter. Ansvar har i flera fall blivit otydligt och kommunikationen mellan olika aktörer tycks fungera dåligt. Det har varit svårt att på ett meningsfullt sätt foga in det nya lokala styrorganet i en redan etablerad institutions- och nämndstruktur.

Flertalet av de särskilda organen tycks inte leva upp till reformens förväntningar och högskoleförordningens reglering – men svagheter framträder på olika sätt. Det kan röra sig om bristande legitimitet inom lärosätet, för svag beslutskraft gentemot institutionerna, bristande administrativa resurser för beredning av ärenden osv.

Högskoleverket

- bör inom ramen för sin tillsyn granska vilka befogenheter de särskilda organen har och vilket samlat ansvar för lärarutbildningen och forskning och forskarutbildning i anslutning till denna som de har möjligheter att utöva inom sina respektive organisationer.

Varje lärosäte

- bör se över det särskilda organets inplacering i lärosätets orga-

nisation, dess beslutsbefogenheter och kansliresurser för beredning av ärenden. Även delegationsordningen för det särskilda organet och andra berörda nämnder och institutioner bör granskas i syfte att klargöra beslutsansvar, exekutivt ansvar samt utvärderings- och uppföljningsansvar.

Utbudet av inriktningar

Lärosätena erbjuder, tagna tillsammans, ett mycket rikt utbud av inriktningar och specialiseringar, även om flera lärosäten av ekonomiska skäl och kvalitetsskäl redan börjat reducera sina utbud. Trots detta tycks vissa verksamhetsområden vara i det närmaste bortglömda, t.ex. vuxenpedagogisk förberedelse. En genomgång av samtliga lärosätetexter visar på tydliga preferenser i studenternas val: få sökande till ingångar som förbereder för förskole- och fritidspedagogisk verksamheter och högt söktryck till inriktningar som förbereder för lärarinsatser inom idrott och hälsa.

Högskoleverket

- bör följa utvecklingen när det gäller lärosätenas utbud och studenternas val av ingångar, inriktningar och specialiseringar för att kunna ge en samlad nationell bild av kommande lärarresurser och kompetensprofiler för olika verksamhetsområden.

Inför reformen gavs en generell examensrätt till alla lärosäten som då hade någon form av lärarutbildning. Det innebar att lärosäten som tidigare enbart haft t.ex. förskolläraryrket och fritidspedagogutbildning nu har utvidgat sitt utbud till att omfatta även utbildning mot grundskolans tidigare år eller mot gymnasieskolan, trots att ämneskompetensen i en del fall är så pass svag att lärosätena antagligen ej skulle beviljats någon examensrätt om de ansökt om detta nu. Det är en stor utmaning för dessa lärosäten att förvalta sin examensrätt på ett klokt sätt.

Dessa lärosäten samt övriga lärosäten med ojämn lärarkompetens

- bör kritiskt pröva sina förutsättningar att svara mot kraven på god

kvalitet i lärarprogrammet och anpassa sitt utbud därefter. Dessa lärosäten bör även pröva möjligheterna att genom samverkan med andra lärosäten förstärka lärarkompetensen i det utbud man ger.

Lärarprogrammets uppbyggnad och innehåll

Utvecklandet av en gemensam lärarkunskap, som bygger på en genomarbetad och ”smält” grund av forskningsbaserade teorier och beprövad erfarenhet, är en av de bärande idéerna i reformen. Det är i första hand AUO med sina inslag av VFU som ansvarar för att denna gemensamma lärarkunskap utvecklas. Ansvaret delas av många inblandade, som utifrån sina olika disciplintillhörigheter även skall realisera tvärvetenskapliga studier, integration mellan AUO och inriktningarna samt skapa konsensus om vad som är relevant kunskapsbas och vetenskaplig grund. Reformdokumenten (dvs. betänkanden och propositioner) har inte primärt utformats för att användas som underlag för den innehållsrika utformningen av lärarprogrammet.

Vad som behövs är fördjupad analys av vad det nya läraruppdraget innebär och vad den gemensamma lärarkunskapen inrymmer. Det behövs också en fördjupad inventering av för den gemensamma lärarkunskapen centrala kunskapsområden.

I den nya lärarutbildningen har lärarutbildningen genom konstruktionen med inriktningar och specialiseringar i högre grad än tidigare blivit ”hela universitetets angelägenhet”. Många framhåller att lärarutbildningens status höjts. Flera lärarutbildare har samtidigt i självvärderingar och under platsbesöken hävdat att tiden för ämnesförkovran minskat avsevärt när ämnesstudierna nu skall kombineras med VFU och didaktisk reflektion. För studenter som valt en inriktning mot gymnasiet tillkommer ett problem: delar av VFU kan komma så tidigt i inriktningsstudierna att studenterna har alltför dålig ämnes-teoretisk grund för att kunna pröva sig själva i reella undervisningsuppgifter.

De mindre lärosätena har överlag lyckats väl med sin VFU. Lärarna från högskolan gör VFU-besök och de lokala lärarutbildarna i VFU är stimulerade av den handledarutbildning och de fortbildningskurser

och seminarier m.m. som de erbjuds. Även deltagande i lokalt skol-utvecklingsarbete har setts som ett sätt att etablera en ömsesidighet i kontakten mellan högskola och skolväsende. De stora lärosätena har överlag haft betydande problem med att få till stånd en fungerande organisation för sin VFU. Ett tidigare system som byggde på personliga kontakter mellan lärare i skolan och lärosätet har brutits upp och något nytt fungerande system har ännu inte utvecklats. Informationsvägarna har blivit långa och opersonliga inom både lärosätet och de olika kommunerna som är inblandade. Lärarutbildningen förfogar inte över praktiken på samma sätt som tidigare. De största svårigheterna tycks dock nu vara överständna – en fungerande organisation för VFU börjar växa fram. För många studenter framstår VFU som den mest trovärdiga delen av hela utbildningen.

Högskoleverket

- bör föreslå regeringen att överväga en förändring av högskoleförordningens examensordning för lärarutbildningen så att bestämmelserna om innehållet i AUO speglar hela förskolans, grundskolans och gymnasieskolans hela verksamheter.
- bör – med utgångspunkt tagen i det underlag som denna utvärdering gett initiera en förutsättningslös diskussion av förtjänster och brister med olika modeller för AUO:s utformning och innehåll. Bl.a. bör de tvärvetenskapliga studiernas yrkesmässiga relevans granskas.
- bör pröva inom vilka gränser det är tillåtet för lärosätena att omfördela poäng mellan olika utbildningsområden och mellan olika delar av AUO.
- bör, eventuellt i samråd med Kommunförbundet, genomföra en kartläggning av vilka organisatoriska och ekonomiska lösningar av VFU som lärosätena arbetat fram tillsammans med ”sina” kommuner och inventera positiva och negativa erfarenheter av olika modeller. Även olika former för samverkan mellan lärarutbildning och regionala och kommunala skolutvecklingsverksamheter bör inventeras i syfte att finna goda modeller.

Lärosätena

- bör initiera en analys av examensordningens målbeskrivning och kontroll av att målen behandlas i kursplaner och i undervisningen.
- bör skapa arenor för samråd inom lärosätet och med fältet i syfte attsäkra att centrala kunskapsområden blir behandlade och att progressionen i studenternas utbildning blir bevakad.
- bör skapa uppföljningsrutiner som gör att man vet sig ha grund för att i examensbevisen intyga att den studerande uppfyller examensordningens bestämmelser.
- bör försäkra sig om att det av examensbevisen framgår att, och på vilket sätt, examensordningens bestämmelser är uppfyllda för varje enskild student. I examensbevisen skall lärosätets uppläggning av utbildningen framgå tydligt.

Utbildningens sammanhang som en professionsutbildning

Införandet av VFU som del av både AUO och inriktningarna, har ställt lärosäten, kommuner och skolor inför stora organisatoriska problem. Dessa måste lösas, och lärosäten och kommuner kan behöva stöd för detta arbete. De organisatoriska problemen får dock inte dölja att det för utbildningen fundamentala problemet är utifrån vilka föreställningar om en önskvärd relation mellan teori och praxis som samspelet mellan högskoleförlagd utbildning och VFU utformas inom de olika utbildningsområdena, och hur de olika utbildningsområdena kan samverka i att ge en progression mot en lärarprofessionalitet.

Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga kommitté

- bör initiera forskning om relationen mellan teori och praxis i lärarutbildningen (och i komparativt syfte även i andra professionsutbildningar).

Lärosätena

- bör utveckla sina utbildningsplaner och sina uppdrag till (fakulteter och) institutioner så att intentionerna med sammanhangen och

samspelet mellan utbildningens olika delar förtydligas för alla inblandade

- bör på olika sätt utveckla formerna för att i utbildningen stödja att studentens förståelse av utbildningens sammanhang och lärarprofessionalism gradvis fördjupas
- bör initiera samtal och utvecklingsarbeten som kan medverka till att allt fl era av de engagerade lärarna både vid högskolan och i skolorna blir införstådda med hur professionsutbildningen fungerar som en helhet.

Högskolemässigheten (forskningsanknytning, vetenskaplig grund, tillgången på forskarutbildade lärare)

Andelen forskarutbildade lärare i lärarutbildningen är låg. I detta avseende har reformen inte inneburit någon förändring i förhållande till tidigare lärarutbildningar. Detta slår hårt i en utbildning som förväntas kvalitetshöjas just med avseende på forskningsanknytning och examensarbete. Det finns inom lärarutbildningen ett spänningsförhållande mellan akademisk utbildning och yrkesutbildning som tycks bidra till att utbildningens forskningsförberedande inslag ibland inte uppfattas som trovärdiga bland studenterna. Forskningsanknytning tycks framför allt ta form genom upplevelser av deltagandet i en egen skrivprocess och i eget tillämpande av forskningsmetoder. Forskningen som en teknisk och instrumentell process ägnas mer utrymme och uppmärksamhet än forskningen som en nyfikenhetsdriven kollektiv kunskapsgenererande process. Studenterna kommer alltför sällan i kontakt med pågående forskning och introduceras inte heller till att ta del av den ackumulerade kunskap som forskning genererat.

Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga kommitté

- bör tillsammans med Högskoleverket initiera en diskussion om hur *olika* vetenskapliga perspektiv och forskningstraditioner på olika sätt kan stimuleras att bidra till lärarutbildningens forskningsanknytning och till utvecklandet av forskning och forskarutbildning i anslutning

till lärarutbildningen

- bör med denna utvärdering – samt de uppföljningar och utvärderingar som görs av Utbildningsvetenskapliga kommitténs arbete – som grund inventera och analysera hur de olika vetenskapliga perspektiven och forskningsorienteringarna inom lärarutbildningen bidrar i for­mandet av lärarutbildningens vetenskapliga grund
- bör fortsätta satsningen på att stärka grundforskning om lärande i olika ämnen och discipliner (ämnesdidaktisk forskning), liksom satsningen på att utveckla former för praxisnära forskning.

Lärosätena

- bör kritiskt granska hur forskningsanknytningen framträder i lärar­utbildningen och vilka förhållningssätt till forskning som studenterna introduceras till och vilka de blir förtrogna med.

Examensarbetena

Ett kritiskt inslag i sammanhanget är examensarbetena. I en utbildning där andelen lärare med genomgången forskarutbildning är låg blir införandet av ett 10 poängs självständigt arbete (på förmodad C-nivå) en mycket påtaglig resurs- och kompetenskrävande uppgift som under de närmaste åren kommer att öka i omfattning tills programmet är genomfört i sin helhet, dvs. samtliga lärarstudenter inom programmet följer den nya utbildningen. Då kommer behovet av kvalificerade examinatorer och handledare att bli mycket stort.

Högskoleverket

- bör inom ramen för sitt utvärderings- och tillsynsansvar genomföra en granskning av examensarbetena med avseende på formell nivå (B- eller C-nivå) och med avseende på kvalitet. Mot bakgrund av de omvittrade svårigheterna för flertalet lärosäten att engagera kvalifi­cerade handledare – och även examinatorer – som själva har akade­miskastudier på C-nivå är det angeläget att en nationell granskning av detsjälvständiga examensarbetet kommer till stånd.

Inom varje lärosäte

- bör ett examinator- och handledarkollegium (motsvarande) inrättas bland annat med uppgift att svara för granskning av examensarbetenas nivå och kvalitet. Sådana kollegier kan, gärna i samverkan med mot­svarende kollegier på andra lärosäten, genomföra peer reviewgranskningar i syfte att kvalitetssäkra examensarbetet.

Studenternas eget ansvarstagande

Studenternas eget ansvarstagande är en grundläggande tanke i refor­men. Utbildningens upplägg förutsätter att varje student tar olika typer av ansvar: Studenten skall själv söka finna en mening med studierna och ej bara vänta på att allt skall serveras på ett enkelt sätt, dvs. som student måste man själv aktivt söka kunskap och information om vilken kunskap som erbjuds. Som student måste man själv tänka igenom vilka ämneskombinationer man väljer och hur dessa kan komma att fungera i skolan. Flexibilitet och valfrihet är positivt laddade ord för både studenter och för kommande arbetsgivare – men konsekvenserna av en långt driven valfrihet bör övervägas. För att studenterna skall kunna ta det förväntade ansvaret för utbildningen måste utbildningen i sin helhet vara överblickbar och ”genomskinlig”.

Jämfört med merparten programutbildningar inom högskolan är kraven för antagning till lärarutbildningen generellt sett ganska låga. Variationen mellan studenterna med avseende på förkunskaper och studievana är stor inom programmet. I strävandena att göra utbildningen högskolemässig har troligen studenternas beredskap att ta ansvar för den egna progressionen genom egna val och genom examinationsformer med liten tonvikt på formell kunskapskontroll överskattats medan behovet av stöd och vägledning underskattats.

Övergången från programstruktur till kursstruktur enligt en tillvalsmodell skapar uppenbara svårigheter både för studenterna och deras lärare att åstadkomma progression och ta ansvar för att den verkligen framskrider.

Lärosätena

- bör se över och om möjligt förstärka studievägsledarfunktionen. Insatser måste också göras för att erbjuda studenterna överblick och sammanhang i utbildningen
- bör inventera sina ”verktyg” för att ge studenterna återkoppling på utfört arbete och för dokumentering av progressionen. Mentorsystem bör prövas.

Lärarytbildningen i andra länder

Högskoleverket

- bör låta genomföra en översikt över lärarytbildningen i andra länder med avseende på förberedelser för framtida verksamhetsområden, lärarytbildningens placering i – respektive relation till – det akademiska systemet, utbildningsideologisk/filosofisk inriktning, förkunskapskrav och lärarytbildarnas kompetensnivå, utbildningens uppläggning och innehåll, den praktiska utbildningens placering och funktion i förhållande till teoretiska studier osv.”

Tabell 1. Totalt antal helårsstudenter (HÅS) vid samtliga lärosäten HT och VT 2003 samt antal inriktningar vid varje lärosäte

	HÅS för nya lärarutbildningen vid lärosätet			HÅS för hela lärosätet ²⁰	Andel HÅS nya lärarutb. av alla HÅS	Antal inriktningar ²¹
	Kvinnor	Män	Alla			
Uppsala universitet	1 090	379	1 469	20 657	7,1 %	40
Lunds universitet	62	65	127	27 013	0,5 %	10
Göteborgs universitet	2 832	766	3 598	26 115	13,8 %	36
Umeå universitet	877	358	1 235	16 345	7,6 %	27
Linköpings universitet/Link.	729	307	1 036	14 316	7,2 %	25
Linköpings universitet/Norrk.	471	93	563	3 844	14,6 %	4
Luleå tekniska universitet	625	255	950	8 268	11,5 %	20
Karlstads universitet	1 060	317	1 377	8 475	16,2 %	25
Växjö universitet	820	348	1 168	8 760	13,3 %	30
Örebro universitet	621	270	891	9 499	9,4 %	9
Högskolan i Borås	545	78	624	5 901	10,6 %	8
Högskolan Dalarna	537	220	757	5 923	12,8 %	14
Högskolan i Gävle	438	156	593	6 314	9,4 %	17
Högskolan i Halmstad	228	92	320	5 298	6,0 %	14
Högskolan i Jönköping	1 099	242	1 341	7 437	18,0 %	6
Högskolan i Kalmar	653	212	865	6 430	13,5 %	16
Högskolan Kristianstad	782	196	978	5 366	18,2 %	14
Högskolan i Trollhättan/Uddevalla	285	29	313	4 755	6,6 %	3
Lärarhögskolan i Stockholm	3 170	793	3 963	6 708	59,1 %	44
Malmö högskola	1 766	606	2 372	11 060	21,4 %	13
Mitthögskolan	695	156	851	8 094	10,5 %	13

20 Källa: Nyckeltal för HÅS/Grundutbildning (2003), NU-databasen.

21 Källa: Underlag från lärosätena. Beträffande Umeå universitet och Luleå tekniska universitet saknas i vissa stycken exakta data för könsfördelning.

	HÅS för nya lärarutbildningen vid lärosätet			HÅS för hela lärosätet ²⁰	Andel HÅS nya lärarutb. av alla HÅS	Antal inriktningar ²¹
	Kvinnor	Män	Alla			
Mälardalens högskola	339	111	450	8 527	5,3 %	16
Södertörns högskola	118	30	48	6 617	2 %	2
Idrottshögskolan i Stockholm	104	98	202	467	43,3 %	2
Konstfack	62,5	16,5	79	606	13,0 %	4
Kungl. Musikhögskolan i Stockholm	40	12	52	605	8,6 %	1
Totalt	20 048	6 204	26 322	233 400	11,3 %	413

Tabeller från sid 76-77 (ovan) och 79 (nedan)

Tabell 3: Lärarstudenters val av verksamhetsområde

Verksamhet	Totalt (%)	Totalt antal
Förskola/förskoleklass	12	1 789
Fritidshem	2	320
Grundskola, tidigare år	38	5 809
Grundskola, senare år	16	2 485
Gymnasium och vuxenutbildning	25	3 839
Övrigt	4	629
Har ej bestämt	3	552
Summa	100	15 423

22 Lärarstudenters val av inriktning. Redovisning av en enkätstudie bland studenter på den nya lärarutbildningen. Högskoleverkets rapportserie 2004:19 R.

Det gemensamma – En studie av några kunskapselement i den för alla lärarutbildningar gemensamma delen

(Avskrift av delar av sid 8-12 i del 3)

.....

“En förändrad lärarutbildning

I april 1997 tillsatte regeringen en parlamentarisk kommitté med uppdraget att utreda lärarutbildningen och komma med förslag om en ny lärarutbildning. Kommittén antog namnet Lärarutbildningskommittén (LUK).

Förslaget om en utredning av lärarutbildningen gavs i budgetpropositionen 1997. Utbildningsutskottet tillstyrkte förslaget. I utskottets betänkande uttrycks en viss otålighet när det gäller utvecklingen av förhållanden inom lärarutbildningarna.

‘Flera utvärderingar har gjorts under senare tid av lärarutbildningen. En utvärdering av grundskollärarutbildningen har genomförts av dåvarande Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ-rapport 1992:21). Högskoleverket har nyligen genomfört en utvärdering av grundskollärarutbildningen (1996:1 R). Även Lärarförbundet har under 1995 genomfört en utvärdering av grundskollärarutbildningen. Vidare har som tidigare redovisats en arbetsgrupp inom Utbildningsdepartementet för översyn av lärarutbildningen redovisat sina förslag i rapporten *Lärarutbildning i förändring* (Ds 1996:16).

Utskottet har under de senaste åren behandlat ett stort antal motionsyrkanden med anknytning till lärarutbildningarna. Mot denna bakgrund ansåg utskottet att en uppföljning borde göras av frågor om hur riksdagens beslut om mål och riktlinjer för skolverksamheten slagit igenom i grundskollärarutbildningen. Undersökningen koncentrerades till fem kunskapsområdenom vilka utskottet i sina betänkanden gjort uttryckliga markeringar om sambandet mellan lärarutbildningen och läroplanen. Utskottet har redovisat undersökningen i rapporten *Påverkas lärarutbildningen av läroplanen?* (1995/96: URD1). Utskottet har också anordnat en hearing om grundskollärarutbildningen under hösten 1996.

Som utskottet har redovisat föreligger nu från den allmänna motionstiden 1996 ett stort antal motionsyrkanden med förslag om förändringar i lärarutbildningarna. Både den utvärdering som Högskoleverket genomfört och den av Lärarförbundet initierade utvärderingen påvisar flera konkreta tillkortakommanden vid högskolorna. Dessa bör snarast åtgärdas.

Mot bakgrund av de förändringar inom skolan som utskottet har redovisat och med anledning av de konkreta brister som ovan nämnda utredningar påvisat liksom de nu föreliggande motionsyrkandena bör regeringen ge Högskoleverket i uppdrag att följa upp och se över examensordningen. De av regeringen i propositionen förordade regionala utvecklingscentren måste ges en mycket viktig roll för att snabbt initiera ett förnyelsearbete i samverkan mellan högskola, skola och förskola.

Båda dessa åtgärder skall ses som en förberedelse för en förnyelse av lärarutbildningen. I syfte att åstadkomma en sådan förnyelse bör enligt utskottet en parlamentarisk utredning tillsättas.’

Kommittén överlämnade i maj 1999 betänkandet Att lära och leda. En lärarutbildning för samverkan och utveckling.

Förslaget innebar att lärarutbildningarna fick en gemensam ingång, att gemensamt för alla lärarutbildningar skulle finnas en gemensam ‘kärna’ på 60 poäng och att lärarutbildningarna skulle få en särskild forskningsanknytning.

Den gemensamma delen motiveras av de förändringar som skolsystemet genomgått under framför allt 1990-talet.

Utbildningssystemets förändringar

Under 90-talet genomgick svenskt skolväsende en rad omfattande förändringar vad gäller såväl struktur som innehåll och volym. Det var en svärm av reformer, vilka sammantaget varit de mest omfattande i svensk skolhistoria.

Under 90-talet ökade antalet barn och unga inom skolsektorn från drygt 1,4 miljoner till drygt 2,5 miljoner. Antalet vuxna i skolan öka-

de från över 131 000 till nästan 255 000. Inkluderande alla – elever, lärare skolledare och annan skolpersonal – ökade sektorn från drygt 1,5 miljarder till över 2,8 miljarder. Ökningen var 84 procent.

Under samma period har den politiska styrningen och ansvaret över skolan ändrats.

- Nya läroplaner och kursplaner mot en tydlig mål- och resultatstyrning har utretts, beslutats och genomförts.
- Det relativa betygssystemet har ersatts av ett absolut betygssystem.
- Gymnasieskolan har byggts ut till en treårig skola för alla.
- Gymnasieskolan struktur har ändrats mot bredare ingångar, program och kursuppbyggnad.
- Ett fristående skolsystem har införts parallellt med det oentliga skolsystemet.
- En omfattande satsning på vuxenutbildning har genomförts genom kunskapslyftet.
- Barnomsorg och skolbarnomsorg har förts in i skolsektorn.
- En ny skolform – förskoleklass – har tillkommit.
- Grundskolans läroplan har anpassats till förskoleklass och skolbarnomsorg.
- Förskolan har fått en läroplan.
- Kvalitetsgranskning genom statliga skolinspektörer liksom kvalitetsredovisningar har tillkommit.
- En omfattande satsning på IKT10 har skett genom KK-stiftelsen och genom ett speciellt program för lärare – ITiS11.

Den nya inriktningen av den politiska styrningen hade sina rötter i bedömningen av de förändringar som samhället och arbetslivet genomgick. Kunskapsstillväxten och förändringarna av kunskapens organiserande och struktur krävde ett flexibelt skolsystem. En av grundtankarna för en decentralisering var att skapa en balans mellan förtroendevalda och professionella. Denna balans krävde i sin tur ett tydligt ansvar för lärare och skolledare att konkretisera och genomföra de nationella målen. Den krävde också att politiker fick ett tydligt ansvar för att på nationell nivå sätta mål och på lokal nivå ansvara för

utbildningens genomförande.

Modellen förutsätter ett rationellt handlande i det att såväl politiker som professionella skall använda kunskap och utvärderingar som underlag för beslut, och att det finns en tydlig distinktion mellan politiker och professionella.

Rationalitet och rationellt handlande är dock inget entydigt och kan uppfattas på olika sätt. Olika uppfattningar om rationalitet kan komma i strid med varandra. I detta sammanhang vill vi använda en enkel distinktion mellan två former av rationalitet. Den ena utgörs av värderationalitet, där handlandet sker utifrån grundläggande värderingar. Den andra huvudformen är en mål-medelrationalitet som innebär att handlandet följer kedjan mål-medel-resultat. Även om dessa två former av rationalitet kan vara motstridiga är de ofta förbundna mot varandra. Den styrmodell som infördes med decentraliseringen och de nya måldokumenterna kan sägas innesluta en värderationalitet (värdegrunden och riktlinjer) liksom en mål-medelrationalitet (målen och krav på utvärdering).

Mål-, värde- och resultatstyrningen utgår således från en ny form av läroplaner och kursplaner. Grundtanken var att skapa en styrning som byggde på deltagande, dvs. på varje nivå skall målen arbetas med, ett arbete som är en förutsättning för att ta ansvar och att äga målen. Och där värdegrunden skulle, som namnet uttrycker, vara en grund för handlandet.

Under 90-talet har också en ny typ av avtal mellan arbetsgivare och fack undertecknats, avtal som inbegriper ansvar för lärarnas professionella utveckling.

Dessa reformer har utretts, formulerats och genomförts under en tid av stora förändringar såväl nationellt och internationellt, som politiskt, kulturellt, socialt och ekonomiskt.

Förändringarna har inneburit nya krav på lärares kompetens. De nuvarande läroplanerna medför ett arbete på lokal nivå, där läroplaner och kursplaner skall konkretiseras i lokala arbetsplaner. Detta förutsätter kunskap kring läroplans- och målarbete. I sin tur är det lokala målarbetet kopplat till utvärdering och kvalitetsredovisning. Det nya

betygssystemet innesluter särskilda utvecklingssamtal och kräver kunskap i att föra professionella samtal, samt kunskaper om bedömning och provkonstruktion.

Det är dessa, här summariskt noterade, förändringar lärarutbildningskommittén pekar på som motiv för att det skall finnas en för alla lärarutbildningar gemensam del.

Frågor om undervisningen inom den gemensamma delen

I den enkät vi kommer att redovisa delar av valde vi att välja några centrala kunskapsmoment som speglar skolväsendets förändringar och som därför borde vara centrala i lärarutbildningens gemensamma del.

Vi är naturligtvis medvetna om att lärarutbildningen möjliggör ett stort antal val. Studenter som säger sig inte ha fått någon utbildning i efterfrågat område kan ha valt bort kurser som innesluter detta. Å andra sidan är de områden vi frågar centrala för just själva grundidén med en för alla gemensam del. Om denna del kan väljas bort faller en av de bärande idéerna med reformeringen av lärarutbildningen.

Den fråga som ställdes var: Har du hittills i din lärarutbildning fått utbildning i ... ? Alternativen var bl.a. följande:

- etik i läraryrket
- forskning om lärande
- utvärdering
- utbildningshistoria
- prov- och kunskapsbedömning
- internationella studier (t.ex. PISA, TIMS)
- den politiska styrningen av skolan.

Det fanns fem svarsalternativ på varje fråga:

- ja, kurs om 5 poäng eller mer
- ja, kurs om 1–4 poäng
- ja, som del av flera kurser
- ja, som del av en kurs
- nej. ....“

Sid 34-35 i del 3: “Den politiska styrningen.

Med decentraliseringen och införandet av ett fristående skolsystem ändrades formerna för den politiska styrningen. Dessa förändringar är inte minst viktiga att förstå för att kunna arbeta med lokala arbetsplaner och utvärdering. De förändringar som skett vad gäller tillsyn, inspektion och utvärdering kräver en kunskap om bakomliggande system och tankegångar.” Undersökarnas tabeller visar att i genomsnitt ca 40-50 av lärarstudenterna inte fått undervisning i styrningen.

Avskrift av delar av sid 41-42 i del 3: “Sammanfattning.

Den bild vi här visat av vad studerande i lärarutbildningen angett att de fått av undervisning inom några centrala kunskapsområden ger anledning till eftertanke. Lärare – som kommer ut i en skola där prov förekommer alltmer, och där betyg sätts som är avgörande för den enskilde elevens fortsatta skolgång – som saknar utbildning i prov- och kunskapsbedömning kan inte sägas vara utbildade för sin profession. En slutsats som gäller för samtliga områden vi ställt frågor om.

Lärarutbildningen har då stora problem. Till det kan läggas att studerande som genomgår en utbildning där arbetsinsatsen är mindre än 30 timmar per vecka får en svag utbildning.

Denna bild är en övergripande bild. Variationerna inom och mellan lärosäten är som vi visat stora. Den statliga styrningen av lärarutbildningen synes fallera. Det förefaller som enskilda läroanstalters utbildning styrs av vilka lärare som finns i lärarutbildningen och inte av statliga styrdokument som examensförordningar. Uppsala universitet har den lärarutbildning där minst antal studenter anser sig ha fått undervisning inom de kunskapsområden som efterfrågades. Uppsala universitet har kompetens inom alla dessa områden.

Som en stilla, avslutande, undran frågar vi oss vad som hände med genomförandet av 1977 års högskolereform? Om den 2004 ännu inte genomförts torde den nuvarande lärarutbildningsreformen behöva minst ett kvarts sekel för att få ett genomslag i ett då förmodligen reformerat skolsystem.”

Forskning för ett bättre liv. Proposition.

Den 22 mars 2005 överlämnade regeringen den forskningspolitiska propositionen "Forskning för ett bättre liv", proposition 2004/05:80, till riksdagen.

Innehållsförteckning

1 Förslag till riksdagsbeslut	6
2 Ärendet och dess beredning	7
3 Utgångspunkter för regeringens forskningspolitik	7
3.1 Forskningspolitiska utmaningar	7
3.2 Regeringens forskningspolitik.....	9
3.3 Prioriterade forskningsområden och strategiska insatser	12
4 Forskningssystemet och internationella perspektiv	15
4.1 Det svenska forskningssystemet.....	15
4.1.2 Finansiärer	17
4.1.3 Forskningsutförare	18
4.2 Svensk forskning i ett internationellt perspektiv	18
4.2.1 Investeringar i FoU.....	18
4.2.2 Avkastning på de offentliga FoUinvesteringarna.....	21
4.3 Sverige i internationellt forskningssamarbete	27
4.3.1 Forskningssamarbetet inom EU:s ramprogram.....	27
4.3.2 Övrigt internationellt forskningssamarbete.....	31
4.3.3 Nationell organisation för EU:s forskningssamarbete...	34
4.4 Ledande offentliga forskningsfinansiärer.....	38
4.4.1 Forskningsråden och Vinnova.....	38
4.4.2 Rymdstyrelsen och svensk rymdverksamhet	47
4.4.3 Forskningsstiftelserna.....	49
4.5 Universitet och högskolor.....	53
4.5.1 Resurser för forskning och forskarutbildning.....	54
4.5.2 Profiler och samarbete mellan lärosäten	57
5 Prioriterade forskningsområden.....	59
5.1 Medicinsk forskning.....	61
5.1.1 Hälsa i ett samhällsperspektiv	69
5.2 Teknisk forskning.....	75
5.3 Forskning till stöd för hållbar utveckling	82
6 Strategiska insatser.....	88
6.1 Förstärkt stöd till starka forskningsmiljöer	88
6.2 Forskningsinfrastruktur	98
6.2.1 Nationella forskningsanläggningar	101
6.2.2 Finansiering av forskningsinfrastruktur	103
6.3 Forskningsbibliotek och arkiv	104
6.3.1 Statens ljud- och bildarkiv.....	105
6.3.2 Kungl. biblioteket.....	108
6.4 Övriga forskningssatsningar.....	112
6.4.1 Designforskning	112
6.4.2 Genusforskning	114
6.4.3 Utbildningsvetenskaplig forskning med anknytning till pedagogisk yrkesverksamhet.....	117
7 Framtidens forskare.....	119
7.1 Insatser för att tillgodose behovet av forskare.....	119
7.2 Insatser för forskarutbildningen	128
7.2.1 En effektiv forskarutbildning med hög kvalitet	128
7.2.2 Stöd till forskarskolor.....	135
7.2.3 De 16 nationella forskarskolorna	139
8 Forskning, innovation och hållbar tillväxt	140
8.1 Forskningens roll i innovationssystemet	140
8.2 Samverkan med näringslivet	152
8.2.1 Forskning i små och medelstora företag	152
8.2.2 FoU-program i samverkan med näringslivet	153
8.3 Lärosätenas roll i innovationssystemet.....	160
8.3.1 Rätten till resultaten av högskoleforskning.....	160
8.3.2 Handlingsplaner för kommersialisering och tekniköverföring vid universitet och högskolor	165
8.3.3 Holdingbolagens roll i innovationssystemet.....	168
8.3.4 Immaterialrättsligt skydd.....	170
8.3.5 Insatser för ökad forskarmobilitet	171

8.4 Institutens roll i innovationssystemet	172	Bilaga 8 Sammanfattning av betänkandet En ny doktorsutbildning(SOU 2004:27).....	267
8.4.1 Långsiktig strategisk finansiering av industriforskningsinstitutet.....	172	Bilaga 9 Förteckning över remissinstanserna (SOU 2004:27).....	270
8.4.2 Imego AB	176	Bilaga 10 Sammanfattning av betänkandet Bevara ljud och rörlig bild (SOU 2004:53).....	271
9 Forskning till stöd för andra politikområden	178	Bilaga 11 Förteckning över remissinstanserna (SOU 2004:53).....	274
9.1 Forskning om demokrati och offentlig förvaltning	178	Bilaga 12 Sammanfattning av betänkandet om nationell organisation för deltagande i EU:s forsknings- och utvecklingsarbete (SOU 2004:60).....	275
9.2 Forskning om brottsligheten, brottslighetens konsekvenser och åtgärder mot brottsligheten	182	Bilaga 13 Förteckning över remissinstanserna (SOU 2004:60).....	277
9.3 Forskning om mänskliga rättigheter, folkrörelser och idrott.....	185	Bilaga 14 Sammanfattning av betänkandet Verksamheten vid Imego AB (SOU 2004:89)	279
9.4 Forskning för utrikespolitiken	187	Bilaga 15 Förteckning över remissinstanserna (SOU 2004:89).....	281
9.5 Forskning om försvar samt beredskap mot sårbarhet.....	193	Bilaga 16 Sammanfattning av rapporten Teknisk Framsyn ...	282
9.6 Forskning om hälsa, välfärd, sociala frågor m.m.	197	Bilaga 17 Sammanfattning av rapporten Vinnovas förslag till förbättrad kommersialisering och ökad avkastning i tillväxt på forskningsinvesteringar vid högskolor.....	286
9.7 Forskning om utbildning och lärande.....	204	Bilaga 18 Förteckning över remissinstanserna (Vinnova)	289
9.8 Kommunal forskning och utveckling	206	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 17 mars 2005.....	290
9.9 Forskning för en hållbar tillväxt, naturresurs- användning och konsumtion.....	208		
9.10 Forsknings- och utvecklingsinsatser på kulturområdet ..	214		
9.11 Miljöforskning.....	217		
9.12 Forskning kring IT, transport, arbetsliv, energi, jämnställdhet, turism m.m.	222		
Bilaga 1 Sammanfattning av uppdrag om forskningsstrategier	237		
Bilaga 2 Sammanfattning av rapporten Finansiering av starka forskningsmiljöer (Ds 2004:21)	252		
Bilaga 3 Förteckning över remissinstanserna (Ds 2004:21)	256		
Bilaga 4 Sammanfattning av betänkandet Innovativa processer (SOU 2003:90).....	257		
Bilaga 5 Förteckning över remissinstanserna (SOU 2003:90).....	261		
Bilaga 6 Sammanfattning av betänkandet KB - ett nav i kunskapssamhället (SOU 2003:129).....	263		
Bilaga 7 Förteckning över remissinstanserna (SOU 2003:129).....	266		

“Propositionens huvudsakliga innehåll

Regeringen lämnar i propositionen sin syn på forskningspolitikens inriktning under åren 2005–2008.

I propositionen redovisas regeringens bedömningar av hur de av riksdagen anvisade resurserna för forskning, utveckling och forskarutbildning bör fördelas för att tillgodose strategiska behov inom forskningen. Regeringen redovisade i budgetpropositionen för 2005 att anslagen för forskning och forskarutbildning kommer att tillföras en permanent nivåhöjning om 2,34 miljarder kronor under tiden fram till och med 2008.

En utgångspunkt för regeringens ställningstagande har varit att skapa goda förutsättningar för kraftsamling och att säkerställa stöd till forskning av hög internationell kvalitet med hjälp av långsiktig finansiering av starka forskningsmiljöer.

I propositionen presenteras strategiska satsningar på de prioriterade forskningsområdena medicin, teknik och forskning till stöd för hållbar utveckling. Även stöd till vissa andra områden, såsom design- och genusforskning samt utbildningsvetenskaplig forskning presenteras.

Forskningens infrastruktur bör stärkas och resurser bör tillföras för stöd till forskningsinfrastruktur inom alla områden.

En annan utgångspunkt i propositionen har varit att ge goda förutsättningar för framtidens forskare att meritera sig. Lärosäten, forskningsråd och Verket för innovationssystem (Vinnova) får möjlighet att öka sina satsningar på meriteringsanställningar för unga forskare. Dessutom tillförs forskningsråden och Vinnova medel till forskarskolor. Lärosätenas resurser för forskning och forskarutbildning ökar under perioden.

Som ett led i lärosätenas arbete med att utveckla och främja kommersialisering av forskningsresultat bör lärosätena upprätta handlingsplaner för kommersialisering och tekniköverföring. Handlingsplanerna är ett led i arbetet med att skapa professionella och hållbara strukturer med både forskare och externa aktörer såsom forskningsfinansiärer, holdingbolag och det kunskapsintensiva näringslivet. Vidare görs bedömningen att en översyn av holdingbolagsstrukturen i

syfte att förbättra holdingbolagens möjligheter att arbeta med kommersialisering bör genomföras. Strukturen bör förstärkas med ett kapitaltillskott.

I propositionen redovisas regeringens syn på samverkan mellan näringsliv och offentligt finansierad forskning samt regeringens förslag till FoU-program i samverkan med näringslivet. Vidare presenteras insatser för att förbättra den strategiska kompetensuppbyggnaden vid de statligt delägda industriforskningsinstituten.

Regeringens syn på den framtida nationella organisationen för EU:s forskningssamarbete beskrivs.

I propositionen föreslås att regeringen inte längre skall besluta om nya nationella anläggningar. Dessutom föreslås att regeringen ges bemyndigande att avyttra hela eller delar av statens aktieinnehav i Imego Aktiebolag till ny huvudman.”

“3 Utgångspunkter för regeringens forskningspolitik

3.1 Forskningspolitiska utmaningar

Forskningen bidrar till utveckling och förnyelse, stärker tillväxten, ökar förståelsen och samspelet med människor i andra länder och förbättrar medborgarnas möjligheter att leva ett gott liv. Varje samhälle behöver självständiga forskare som förutsättningslöst analyserar, ifrågasätter och medverkar aktivt i den offentliga debatten. Forskningen främjar det demokratiska samhället genom att gynna ett kritiskt ifrågasättande och stödjer tanke- och yttrandefrihet. Genom forskning kan vi bättre förstå den värld vi lever i och också göra den bättre. I tider av snabb teknisk utveckling, ökad globalisering och omfattande kulturmöten behövs forskning för att söka svaret på nya frågor som utvecklingen ger upphov till. Forskningen fyller också en viktig funktion för att utbilda kompetenta och kreativa människor med djupt specialiserad kunskap som kan höja kompetensen i arbetslivet.

Forskningspolitiken har blivit en allt viktigare del i en politik för ökad välfärd, hållbar ekonomisk tillväxt och teknisk utveckling. Såväl nya kunskapsintensiva branscher som traditionella industribranscher

och offentlig sektor behöver tillgång till ny kunskap för att utveckla och förnya sin verksamhet.

Forskningen som en stark och framåtdrivande kraft i samhället blir allt viktigare till följd av vetenskapens snabba utveckling såväl nationellt som internationellt. Kunskap produceras och sprids allt snabbare inom och mellan länderna samtidigt som mängden och komplexiteten i informationen ökar.

Forskningens betydelse ökar i ett internationellt perspektiv. Dels behövs ökad kunskap för att lösa de globala problemen inom hälsa, fattigdom och miljöförstöring, dels behövs en förbättrad förståelse av nya internationella maktrelationer, nya internationella aktörer och spelregler. Det internationella samarbetet inom forskningen är härvid av central betydelse.

Inget land är självförsörjande inom forskningen, alla länder är beroende av internationellt samarbete och förmågan att medverka i forskning och följa utvecklingstendenser i omvärlden. Det egna forskningsarbetet ger Sverige möjlighet att tillgodogöra sig resultat av forskning som bedrivits i andra länder.

Forskning behövs också för att stödja vårt samhälle i de utmaningar som väntas i form av t.ex. en allt äldre befolkning, en strävan efter att snabbt och säkert behandla hälsorelaterade problem, önskemål om ett hållbart samhälle, ett alltmer rörligt och multietniskt arbetsliv och integration av medborgare från olika regioner och kulturer. Forskning leder till ny kunskap och nya upptäckter som blir användbara verktyg och innovationer för att hantera samhällets utmaningar. Den snabba omvandlingen inom traditionellt offentliga verksamheter, förändrade välfärdssystem och samhällsproblem som arbetslöshet, miljöförstöring, liksom villkoren för lärande ställer krav på högkvalitativ forskning som beslutsunderlag på dessa områden.

Den svenska industrins konkurrenskraft avgörs i ökande utsträckning av dess höga kunskapsinnehåll. Företagen söker sig till de länder som har de bästa förutsättningarna och tillgång till högklassig forskning och högutbildad arbetskraft kan vara en avgörande faktor vid företagets val av lokalisering.

För att lösa de komplexa problemställningar som forskningen ställs inför krävs kompetens och resurser från olika forskningsområden och olika länder. Mång- och tvärvetenskaplig forskning har i detta sammanhang ett särskilt värde som gränsöverskridande kraft och behöver goda villkor för att utvecklas ytterligare.

3.2 Regeringens forskningspolitik

Målen för regeringens forskningspolitik ligger fast. Sverige skall vara en ledande kunskaps- och forskningsnation där forskning bedrivs med hög vetenskaplig kvalitet. Sverige skall vara ett av världens mest FoU-intensiva länder, vilket kräver fortsatt stora insatser av både staten och näringslivet. All forskning skall hålla hög kvalitet och forskningssatsningarna skall rymma både bredd och specialisering. För att upprätthålla svensk forsknings starka internationella positioner behöver fortsatta satsningar göras på forskning och forskarutbildning.

För att förverkliga visionen att Sverige skall bli Europas mest konkurrenskraftiga, dynamiska och kunskapsbaserade ekonomi måste svensk forskning fortsätta att hålla världsklass. Svensk forskning måste också bedrivas med öppenhet för den mångfald av frågeställningar som finns i samhället.

För att Sverige fortsatt skall vara attraktivt för internationellt forskningssamarbete krävs satsningar på centrala forskningsområden och att arbetet sker på ett sätt som stärker kraftsamling och samarbete mellan olika forskningsområden samt mellan forskning och utveckling. Genom att tillse att framstående forskarbegåvningar har tillräckligt stöd för att utveckla självständig och nyskapande forskning kan Sverige behålla de bästa svenska forskarna samt attrahera framstående forskare från andra länder.

Ett fortsatt högt deltagande i internationellt forskningssamarbete både inom och utanför EU är viktigt för att stimulera såväl den svenska som den övriga europeiska industrins kompetens och konkurrenskraft inom forskning och utveckling. En betydelsefull faktor är att allt fler svenska forskare åtar sig rollen som koordinator i internationella projekt.

Eftersom kunskap är grunden för en gynnsam samhällsutveckling och vårt främsta internationella konkurrensmedel, måste vi ständigt sträva efter att förbättra och stärka förutsättningarna för att Sverige skall vara en ledande kunskapsnation. För att uppnå detta mål behöver vi i en alltmer globaliserad värld ett inflöde av ledande forskare och företag. Höga krav ställs därför på vårt forskningssystem att ge de bästa förutsättningarna för högklassig och internationellt konkurrenskraftig forskning.

Svårigheten att i förväg bedöma den framtida nyttan av forskningsresultaten gör att långsiktig grundforskning inte kan bedrivas i rimlig omfattning utan offentlig finansiering. Staten har, i enlighet med riksdagens beslut, ett särskilt ansvar att garantera forskningens frihet och för finansieringen av grundforskning och forskarutbildning. Den ökade efterfrågan på forskarutbildade har gjort forskarutbildningen till en allt viktigare utbildning i kunskapssamhället.

Samtidigt som staten har ett tydligt och uttalat ansvar för grundforskning har staten även ett intresse att stödja forskning som utgår från olika samhällssektors behov, inklusive de behov som finns inom näringslivet. I den offentliga debatten framkommer ibland en motsättning mellan grundforskning och behovsriktad, ofta mer tillämpad, forskning. Motsättningen kan till del ha sin upprinnelse i en begreppsförvirring. Behovsmotiverad forskning utgår från ett problem eller en frågeställning inom en sektor och kan innehålla element av både grundforskning och tillämpad forskning. Forskare kan samtidigt vara engagerade i såväl grundforskning som tillämpad forskning. Det är inte ovanligt att just sådana forskningsmiljöer är framstående.

Regeringen anser att motsättningen mellan inomvetenskapligt motiverad forskning/grundforskning och behovsmotiverad forskning är olycklig. Steget från grundforskning till tillämpning i näringslivet och samhället blir allt kortare och därmed försvinner alltmer gränsen mellan grundforskning och behovsmotiverad forskning. I de bedömningar som regeringen presenterar för riksdagen i denna proposition finns åtgärder som syftar till att stödja all forskning, såväl grundforskning som behovsmotiverad forskning. Propositionen innehåller

också en satsning på forskarutbildning och meriteringsanställningar för att möta behovet av framtida forskare. Dessa insatser stärker såväl den grundvetenskapliga som den behovsmotiverade forskningen.

Mång- och tvärvetenskaplig forskning behövs för att lösa olika samhällsproblem och utmaningar. Kreativa forskningsmiljöer utmärks inte sällan av mång- och tvärvetenskaplighet. Möjligheten till landvinningar även inom grundforskningen kräver allt oftare bidrag från olika discipliner.

Av stor vikt är också att dialogen mellan forskare och avnämare stärks. Kunskapsöverföring betraktas ofta som en envägskommunikation från forskare till avnämare. Men forskningen berikas lika mycket av kunskap från andra delar av samhället och blir därigenom mer relevant för samhället i stort. Generellt sett är det angeläget att de stora mängder forskningsresultat som kontinuerligt produceras görs åtkomliga för samhället utanför. Här har lärosäten, forskningsinstitut och de forskningsfinansierande myndigheterna ett särskilt ansvar, men avnämarna har också ett ansvar att söka efter relevant information

Det är regeringens mening att forskningen bidrar till samhällets utveckling men har potential att ytterligare understödja en positiv samhällsutveckling. Problemen i samhället och i världen förändras ständigt och kräver därmed nya lösningar. Problemlösningarna får inte begränsas till kortsiktiga akuta åtgärder utan måste innehålla ett långsiktigt perspektiv. Orsakerna till problemen bör alltid stå i fokus och detta kräver ofta forskningsinsatser. Det är därför viktigt att alltid ha med ett forskningsperspektiv när insatser inom olika områden planeras.

En utmaning för de svenska forskningsfinansierande myndigheterna är att i större omfattning samarbeta vid fördelning av resurser samt även utöka sin samverkan med andra forskningsfinansiärer, såsom forskningsstiftelserna. Utvecklingen ställer nya krav på att svenska lärosäten och forskningsmiljöer är attraktiva och internationellt konkurrenskraftiga. Förutsättningarna för de främsta svenska forsknings- och innovationsmiljöerna måste förbättras. Deras internationella konkurrenskraft bör stärkas genom prioritering och kraftsamling.

Det är angeläget att universitet och högskolor stimuleras att profilera sig. Internationaliseringen kräver att lärosätena blir bättre på att lyfta fram och utveckla sina starka sidor. Genom samarbete inom forskningen kan de komplettera varandras profiler och bygga upp verkligt starka miljöer med internationell synlighet. Ett kännetecken för de mest framgångsrika universiteten i världen är att de förmår att förena en stor frihet för forskarna med ett akademiskt ledarskap som är kapabelt att göra strategiska vägval.

Forskning har stor betydelse för utvecklingen av såväl näringsliv som offentliga verksamheter. Genom utbyggnaden av högskolan och tilldelningen av fasta forskningsresurser till alla lärosäten har förutsättningarna för högskolan att bidra till den regionala utvecklingen förbättrats. Till detta bidrar också lärosätenas uppgift att förutom att bedriva forskning och utbildning även samverka med det omgivande samhället. Ett framgångsrikt svenskt näringsliv med stor konkurrenskraft är en förutsättning för välfärdssamhällets fortlevnad. För att det svenska näringslivet även i framtiden skall vara internationellt konkurrenskraftigt behövs en fortsatt stark inriktning mot produkter och processer med kunskaphöjd. I denna utveckling har även staten en viktig roll. En högteknologisk industri behöver god tillgång till kompetens inom sådana områden som är strategiska för denna sektor. Omfattande utbildning och en stark offentlig forskning och utveckling inom områden med relevans för det högteknologiska näringslivet är därmed viktigt.

Sverige har en lång tradition av samarbete mellan akademisk forskning och de stora industriföretagen. Framöver bedöms de små och medelstora företagens betydelse för ekonomin öka. Därför är det angeläget att samarbetet vidareutvecklas till att i större utsträckning även omfatta mindre företag och nya branscher. De mindre företagen måste på ett bättre sätt kunna ta del av kunskapsutvecklingen inom universitet, högskolor och forskningsinstitut.

För att stärka europeisk forskning driver Sverige inför beslutet om nästa ramprogram, som avser perioden 2007–2013, frågan om att stödja grundforskning och skapa ett europeiskt forskningsråd med

vetenskaplig kvalitet som ledstjärna. Ett sådant forskningsråd skulle stärka europeisk grundforskning internationellt och skapa bättre förutsättningar att bedriva världsledande forskning i Europa. Initiativet till att skapa ett europeiskt forskningsråd togs av Sverige under det svenska ordförandeskapet i EU våren 2001. Sverige kommer vidare att arbeta för att ramprogrammet på ett bättre sätt skall främja utvecklingen av forskningsbaserade små och medelstora företag.

Sedan mars 2000 har utbildnings- och forskningsministern ansvaret för ärenden som rör samordningen av forskningspolitiken i regeringen och därmed sammanhängande budgetfrågor. Utbildnings- och forskningsministern leder också Forskningsberedningen, som är ett rådgivande organ till regeringen i forskningsfrågor och består av företrädare från olika delar av forskarvärlden och näringslivet.

Regeringen tillkallade under hösten 2004 ett innovationspolitiskt råd som forum för diskussioner om riktlinjer för svensk innovationspolitik och strategier för tillväxt och förnyelse. Innovationspolitiska rådet leds av chefen för Näringsdepartementet.

Detta skapar förutsättningar för Forskningsberedningen och Innovationspolitiska rådet att kunna samarbeta t.ex. kring den strategi för innovation – Innovativa Sverige – en strategi för tillväxt och förnyelse (Ds 2004:36) som utarbetades av företrädare från främst Närings-, Utbildnings- och Utrikesdepartementen och presenterades juni 2004.

3.3 Prioriterade forskningsområden och strategiska insatser

Som en följd av den förra forskningspolitiska propositionen Forskning och förnyelse (prop. 2000/01:3, bet. 2000/01:UbU6, rskr. 2000/01:98) fördelades efter riksdagens budgetbeslut 1,3 miljarder kronor som nivåhöjning av anslagen för forskning och forskarutbildning. Propositionen tog sin utgångspunkt i det förestående generationsskiftet inom svensk forskning och innehöll planeringsförutsättningar för forskarutbildning samt insatser i form av forskarskolor och rekrytering av unga forskare. Dessutom bedömde regeringen att vissa områden var särskilt strategiska. Dessa var bioteknik och bioteknik, informationsteknik och IT-forskning, materialvetenskap,

humaniora och samhällsvetenskap, utbildningsvetenskap, det konstnärliga området, vård och omsorgsforskning samt miljö och hållbar utveckling. Lärosätena tillfördes också ökade resurser för forskning och särskilda medel fördelades till forskningens infrastruktur.

Investeringar i forskning återbetalar sig i form av kunskap och utveckling av samhället samt bidrar till tillväxt inom näringslivet. Genom att tillföra resurser till forskning och forskarutbildning ges Sverige också goda möjligheter att bibehålla och utveckla sin ställning som en framstående forskningsnation som är fortsatt intressant för andra länder att samarbeta med.

Under perioden 2005–2008 bedömer regeringen att anslagen till forskning och forskarutbildning bör tillföras 2,34 miljarder kronor som en permanent nivåhöjning.

Regeringen återkommer på tilläggsbudget i 2005 års ekonomiska vårproposition om de anslagsmässiga konsekvenserna för berörda anslag 2005.

Regeringen bedömer det som angeläget att öka resurserna för långsiktig finansiering av starka forsknings- och innovationsmiljöer inom alla vetenskapliga områden. Forskningsråden och Verket för innovationssystem (Vinnova) bör tillföras 300 miljoner kronor för detta ändamål. Regeringen vill särskilt prioritera forskningsområdena medicin, teknik och forskning för hållbar utveckling. Till området medicin bör anslagen öka med 400 miljoner kronor, till teknikområdet med 350 miljoner kronor och till forskning för en hållbar utveckling med 210 miljoner kronor. Medlen bör fördelas i konkurrens och efter kvalitetsgranskning av forskningsråden, Vinnova samt Rymdstyrelsen.

Regeringen bedömer att 42 miljoner kronor bör tillföras för att utveckla forskningens infrastruktur. Dessa medel bör fördelas av Vetenskapsrådet utifrån bedömningar av infrastrukturens kvalitet och relevans. Statens ljud- och bildarkiv bör tillföras en ökning om 5 miljoner kronor för att möjliggöra egen insamling av material. Utöver detta bedömer regeringen att arkivet bör tilldelas totalt 20 miljoner kronor under två år för överföring av insamlat material till nya

tekniska system.

Lärosätenas anslag för forskning och forskarutbildning bör öka med 521 miljoner kronor.

Regeringen anser det angeläget att fortsätta att öka resurserna för framtidens forskare. Sammanlagt 250 miljoner kronor bör fördelas till forskningsråden och Vinnova för meriteringsanställningar och utveckling av forskarutbildningen genom forskarskolor. Lärosätena bör inom ramen för sina nya resurser avsätta medel för en förstärkning av forskarutbildningen och för att öka antalet meriteringsanställningar.

Som ett led i sitt arbete med att utveckla och främja kommersialisering av forskningsresultat bör lärosätena upprätta handlingsplaner för kommersialisering. Handlingsplanernas syfte är att skapa professionella och hållbara strukturer med både forskare och yttre aktörer såsom finansiärer, holdingbolag, teknikbrostiftelser m.fl. I de förstärkningar som universitet och högskolor bör tillföras, ingår att lärosätena skall fortsätta uppbyggnaden av strukturer för kommersialisering.

Vidare föreslås att en översyn av holdingbolagsstrukturen genomförs. Ett tillskott av kapital till holdingbolagen bör ske.

För samarbetsprogram med näringslivet bör Vinnova tillföras 120 miljoner kronor. Vidare bör Vinnova tillföras ytterligare 10 miljoner kronor för insatser för att öka små och medelstora företags tillgång till forskning. Dessutom bör 110 miljoner kronor tillföras industriforskningsinstituterna för långsiktig strategisk finansiering av deras verksamhet. Regeringen föreslås få bemyndigande att avyttra hela eller delar av aktieinnehavet i Imego AB till ny huvudman.

Den svenska organisationen för EU:s forskningsamarbete bör ombildas och utformas så att svenska forskningsutövare tidigt ges adekvat information och stöd. Rådet för forskningsamarbete mellan Sverige och EU (EU/-FoU rådet) läggs ned och ett sekretariat föreslås inrättas vid Vinnova som skall främja, utbilda och ge rådgivning och juridisk hjälp till forskare inom såväl universitet och högskolor som inom industrin. Särskilt bör småföretagens möjligheter att delta i EU:s ramprogram för forskning stödjas.”

Varför har vi ont i själen? Informationsöverflöd. Kunskapsbrist. Handlingsförlamning.

SvD 050313:

“Varför har vi ont i själen?”

“Den svenska ohälsan. Vart är vårt samhälle på väg? Sverige har rekordlång livslängd men också rekordhöga ohälsotal. För att få till stånd ett omtänkande måste alla inse problemets vidd. Låt 2005 sjuda av idéer, skriver medicinprofessorerna Björn Folkow, Lennart Levi och Lars Werkö.”

“Sverige år 2005: rekordlåg spädbarnsdödlighet och rekordlång medellivslängd. Men samtidigt rekordhöga ohälsotal, med starka inslag av stressrelaterad ohälsa - "den nya ohälsan".

Av alla svenskar i arbetsför ålder är 13 procent antingen sjukskrivna eller förtidspensionerade. Av totalt 540 000 förtidspensionärer har cirka 75 000 tillkommit bara under 2004.

De flesta av alla dessa lider av ett svårpreciserat "ont i kroppen"- eller "ont i själen"-tillstånd som knappt alls beaktas i läkarutbildningen. Bakgrunden och de underliggande mekanismerna har klinisk forskning inte klarlagt.

Homo Sapiens är biologiskt "konstruerad" för en såväl mentalt som fysiskt helt annan tillvaro än det postindustriella samhällets "sköna nya värld".

Detta har förbisetts av de ekonomiska-tekniska drivkrafterna bakom dagens materiella välstånd men också i många politiska beslut präglade av tunnelseende. Och, inte minst, av en alltmer reduktionistisk medicinsk forskning.

Under hundratusentals generationer har vår arts hjärna genom "de starkastes överlevnad" genetiskt anpassats till den lilla jägar/samlargruppens hårda livsvillkor. Jämfört med dessa årmiljoner är t ex jordbrukskulturens kanske 10 000 år en lika ringa tidsandel som upploppssidans sista 100 meter utgör av ett drygt 42 km långt maratonlopp.

Och med denna genetiskt förankrade psykobiologiska konstruktion, formad för en helt annan tillvaro, ska vi människor nu hantera informationssamhällets störtflod av sinnesintryck, utmaningar, krav och möjligheter - under vår arts "sista decimetrar" av sagda lopp.

Studier såväl på människa som på andra grupplevande varelser visar att hot mot, eller förlust av, känslan av egenkontroll och socialt stöd via hjärnan utlöser en rad beteenden och neurohormonella reaktionsmönster, som kan bidra till ett brett spektrum av störningar och sjukdomar.

Konsekvenserna blir också ekonomiska. Över en miljon svenskar i arbetsför ålder deltar inte i någon form av förvärvsverksamhet - de är sjukskrivna, förtidspensionerade, arbetslösa, socialhjälpstagare m fl.

Om antalet i arbete kunde öka med en enda procentenhet (cirka 40 000 personer) skulle samhällsvinsten bli 17 miljarder kronor per år! Nu är läget akut. Det behövs ett radikalt nytänkande på minst tre fronter.

1. Informationsöverflöd

Viktigast här är att utforma ett övergripande system av åtgärder för att försöka vrida rätt "den urledvridna tiden". För detta krävs en allmän insikt om var problemen finns.

Tidigare stora framsteg i fråga om folkhälsan berodde endast delvis på medicinska åtgärder. Minst lika viktiga var förbättrade samhällsförhållanden - ekonomi, bostäder, utbildning, trafikreglering och annat.

- Dessa vinster håller vi på att förskingra samtidigt som arbetslivets krav och möjligheter ökar i informationssamhällets släptåg. Även människors anspråk och förväntningar ökar.

Har vår hjärna kapacitet att motsvara alla dessa krav? Våra fem sinnen tar varje sekund emot många miljoner informationsbitar, av vilka vårt medvetande aktivt noterar ett litet urval. Men hur görs urvalet? Kan vår hjärna sovra mellan det livsviktiga, det någorlunda angelägna och det onödiga?

Det ständiga informationsflödet gör återhämtningspauserna både kortare och färre. Vi sover allt mindre och blir därför sårbarare.

Allt fler människor abdikerar från sin medborgarroll. Det sociala kapitalet i form av tillit, solidaritet och benägenhet för samverkan blir allt knappare.

Allt detta leder till en effektförlust i hjälparbetet och allt fler passiva, hjälpberoende medborgare - patienter, klienter, studenter, konsumenter.

2. Kunskapsbrist

Dagens medicinska forskning och utbildning är främst inriktad på molekylära-genetiska aspekter.

Sjukvårdspersonalens utbildning omfattar främst kroppsliga sjukdomars orsaker och mekanismer. Den "nya ohälsans" mångfasetterade orsaker och psykobiologiska mekanismer lär man sig föga om.

Det blir därför svårt att hantera problemen annat än med symptomlindrande behandling och sjukskrivningsinstrumentet, ej sällan med förvärrande slutresultat.

En lika allvarlig brist på kunskap finns hos ekonomer, tekniker och jurister - de som är eller snart blir chefer i det privata näringslivet och den offentliga sektorn. Högskoleverket och andra instanser med ansvar för utbildning bör se över innehållet i de utbildningar som erbjuds kommande generationer.

3. Handlingsförlamning.

De som blir sjukskrivna en månad eller längre lämnas ofta vind för våg. De borde erbjudas ett "hälsoombud", som hjälper den sjuke i kontakten med bl a myndigheter och arbetsgivare, och en primärvård med breddad kompetens.

Vart är vårt samhälle på väg? Vilket samhälle vill vi ha?

Informationssamhället är här, på gott och ont. Det gäller att ta till vara det goda och minimera det onda. Det räcker inte att ha siktet inställt på nästa mandatperiod. Vi måste planera för hela seklet.

Kan vi förvänta oss att partiledare, statsråd, statssekreterare och sakkunniga i departementen, riksdagens utskott, kulturarbetare, arbetslivets parter, men inte minst de som är ansvariga för högre utbildning och forskning inom universitetsvärlden, är villiga att tänka om?

För att detta ska ske är det troligen nödvändigt att de många människorna, allmänheten, de som i dag saknar en röst, inser problemets vidd och bidrar till en förnyelse.

Låt år 2005 sjuda av idéer, tillämpningar och utvärderingar!

BJÖRN FOLKOW , LENNART LEVI, LARS WERKÖ

professor em i fysiologi, Göteborgs universitet, professor em i psykosocial miljömedicin, Karolinska Institutet, professor em Göteborgs universitet."

Bildning eller utbildning?

DN 050309 sid Högskoleguiden 4

“Bildning eller utbildning?”

“**BILDNING ÄR INTE** att vara världsbäst i Jeopardy eller Trivial Pursuit. I stället handlar det om en grundläggande förståelse för andra människor, kulturer och religioner.

Professorn och författaren Ronny Ambjörnsson arbetade under många år vid universitetet i Umeå där han fördjupade sig i bakgrunden till alla stora idéer och lärdomar genom världshistorien.

Han säger att om ett samhälle ska utvecklas i demokratisk riktning måste alla medborgare vara bildade.

Men det handlar inte om att känna till alla detaljer om till exempel varför Kina blivit en ekonomisk stormakt, påpekar Ronny Ambjörnsson. Inte heller att kunna vartenda årtal i de politiska partiernas historia i Sverige. Snarare gäller det att känna till den ideologi partierna står för och hur denna vuxit fram.

- Men demokratins koppling till bildningsbegreppet försvinner allt mer. Det urholkas om människor inte känner till hur det kommer sig att världen ser ut som den gör. Universitet och högskolor är en viktig arena att förankra demokratin i samhället.

I DAG HAR MÅNGA akademiker en alltför snäv yrkesutbildning, enligt Ronny Ambjörnsson. Studenterna har ofta inte råd att läsa en enda extra sida, utan gör bara vad de måste för att få ut sin examen. Och sedan gäller det att få ett jobb snabbt.

Ronny Ambjörnsson menar att de som går på renodlade yrkeslinjer riskerar att få en insnöad världsbild. Kanske blir det som i det gamla talesättet "Inte se skogen för alla träd". Därför vill han införa en bild-

ningstermin på alla högskolor.

-Jag menar inte att alla ska gå omkring och citera grekiska klassiska filosofer eller konversera på ett "bildat" sätt. Skönlitteratur, idehistoria, kunskap om andra folk och kulturer, astronomi, grunden till de politiska ideologierna, filosofi ... det är ämnen som borde ingå i en baskurs i bildning. Det handlar om att ge alla en större insikt om vad det innebär att vara människa.

I nutida språkbruk ställs ofta bildning mot utbildning. Medan utbildningens mål är en bestämd och begränsad yrkeskompetens syftar bildningen till en omvandling av hela människan.

I en artikel i Nationalencyklopedin skriver Sven-Eric Liedman, professor i ide- och lärdomshistoria, att begreppet bildnings långa historia går tillbaka till det antika Grekland och kanske ännu längre.

I det gamla Egypten och Babylon skulle en blivande ämbetsman inte bara kunna skriva och ha en administrativ förmåga. Han behövde också vishet, ett begrepp som står ganska nära bildning. Liknande traditioner utvecklades i Kina och Indien. Under 1700 talet gav tyska filosofer ordet "bildning" den innebörd som vi ännu känner igen.

Efter andra världskriget kom dock bildning att likställas med ett anständigt och förfinat beteende, påpekar Sven-Eric Liedman. Ordet "allmänbildning" blev liktydigt med förmågan att klara sig bra i frågesporttävlingar.

SVERIGES FÖRENADE STUDENTKÅRER, som representerar landets högskolestudenter, har reagerat på att den högre utbildningen har två delvis motsatta mål. Dels ska den svara mot samhällets krav på välutbildad arbetskraft, dels ska den uppfylla demokratins behov av kritiskt tänkande människor.

Studentkårerna anser att den viktiga balansen mellan dessa två mål är på väg att rubbas. Den humanistiska tanken om ett livslångt lärande får stå tillbaka för det samhällsekonomiska kravet på en snabb

genomströmning av studenter i högskolan.

Förra året lanserade studentkårerna därför kampanjen "En annan högskola är möjlig". Den syftar till att skapa en internationell progressiv utbildningspolitik för "jämlighet, kritiskt tänkande och demokrati".

I fjol arbetade också Högskoleverket med bildning som ett av tre teman och tog fram informationsboxen "Vem ska du bli?" Man gav också ut en skrift om bildning och matematik.

Per-Gunnar Rosengren är ansvarig för Högskoleverkets kampanj om bildning. Han pekar på att den högre utbildningen måste förmå studenterna att lyfta blicken, främja deras kritiska tänkande samtidigt som den måste samverka med övriga samhället.

-I dag sker en snuttifiering av kunskapen om omvärlden. Ny information sprids snabbt via internet samtidigt som specialiseringen kanske drivs för långt inom vissa utbildningar. Högskolan måste kunna erbjuda reflektion och möjlighet till ett helhetstänkande.

För två år sedan frågade Högskoleverket cirka 15000 studenter med två eller flera terminers studier bakom sig vad de ansåg om sin utbildning. Svaren kan sammanfattas i tre punkter. Studenterna ansåg inte att studierna bidragit till att öka deras engagemang i samhällsfrågor, det fanns få möjligheter till diskussion och de fick ingen hjälp att utveckla det analytiska tänkandet.

- Studenter efterfrågar många gånger klassiska bildningskurser som litteraturvetenskap, astronomi och idé- och lärdoms historia. Samtidigt ses bildning fortfarande som något elitistiskt och esoteriskt, något mystiskt och svårbegripligt, säger Per Gunnar Rosengren.

För tre år sedan anordnade Högskoleverket en essätävling på temat "Bildning, paradiset och personligt projekt". Första pris vann Jenny Alwall, utbildad civilingenjör och doktorand i idé- och lärdoms historia vid Uppsala universitet. Hon anser att bildning handlar om att vidga sina vyer genom att ibland lämna sitt eget specialområde, läsa något

annat och att konfronteras med andra tankevärldar och ny kunskap.

- På så sätt utvecklar man ett kritiskt tänkande och får en mindre fyrkantig syn på världen.

Jenny Alwall menar att bildningens kärna är humanistisk, det vill säga dess kärna rymmer ämnen som historia, idéhistoria, litteratur, konst och filosofi.

-På universitetet anlägger dessa ämnen kritiska perspektiv på människan, historien och samhället, och dessa perspektiv är bra för till exempel en blivande civilingenjör eller läkare att ha med sig i bagaget.

Hon rekommenderar alla studenter att satsa en termin på ett ämne helt utanför den egna utbildningen.

- Den bästa bildningen leder fram till såväl ett öppet sinne som ny kunskap.

I år kommer tre nya skrifter från Högskoleverket om hur bildningsbegreppet kan kopplas samman med teater, juridik och astronomi. Diskussionen lär fortsätta.

Pedagogen och författaren Ellen Key, hon som ville se 1900-talet som barnens århundrade, hade sin uppfattning klar redan för mer än hundra år sedan:

"Bildning är inte vad vi lärt, utan vad vi har kvar när vi glömt allt vad vi lärt."

THOMAS LERNER “

Sven Winnell.

Samhällsplaneringens problem.

Hur ska man kunna förbättra världen ?

Ett klassifikationssystem för mänskliga verksamheter.

Kunskaper om verksamheterna och deras samband

för bättre demokrati och bättre framtid i en gemensam värld.

(Sven Winnells hemsida <http://w1.861.telia.com/~u86105430/>)

När man ser ut över världen finner man lätt på både nära och långt håll kriser och elände som leder till olycka för många. Människorna försöker alltid lösa sina problem, med deras olika grader av komplexitet, olika rumsliga dimensioner (lokala - nationella- globala), olika tidsperspektiv (kortsiktiga - långsiktiga), mer eller mindre välinformerade om verkligheten som omger dem. Ofta med oförändrade förhållanden som resultat och inte sällan till det sämre.

Några viktiga frågor i samband med mänskliga verksamheter:

- * Hur kan man undvika svåra konflikter mellan grupper av människor och mellan individer?
- * Hur kan man göra det lättare för människor med olika bakgrund och olika yrken att kommunicera?
- * Hur kan man lösa detaljerna utan att förlora de stora sammanhangen ?
- * Hur kan man minska informationsstressen, en ny svensk folksjukdom?
- * Hur kan man bli litet mer förutseende så att man undviker sorgligheterna?
- * Kan man inte planera och styra utvecklingen på ett förnuftigt sätt så att man når lyckligare förhållanden? Det är utgångspunkten .

För att få svar på detta har forskningsarbetet gått efter fyra vägar :

1. Undersökningar och beskrivningar om världen och alla dess problem med tillstånd och förändringar.
2. Konstruktion och beskrivning av ett beskrivningssystem eller ett klassifikationssystem som på ett systematiskt sätt redovisar eller ger en bild av världen och dess problem. I systemet klassificeras problemen in så att de och deras samband kan förstås och så att systemet kan bli ett hjälpmedel för styrningar mot framtiden.
3. Undersökningar och beskrivningar om planeringar som medel att förbättra världen och om beskrivningssystemet-klassifikationssystemet som ett hjälpmedel för planeringar.
4. Förslag om slutsatser och åtgärder som kan förbättra utvecklingen. Några påpekanden och förslag som är särskilt viktiga och av grundläggande betydelse.

Det finns ett behov av att sortera upp all information så att den blir hanterlig och så att man får hjälp att forma framtiden på bra sätt.

En sådan sortering görs i det här redovisade klassifikationssystemet. Systemet är uppbyggt med utgångspunkt från världens största system för klassifikation av dokument, det mer än 100 år gamla amerikanska bibliotekssystemet DC, Dewey Classification, och det på det systemet senare byggda DK, eller som det också heter UDK, Universella Decimalklassifikationen.

Men det uppgjorda klassifikationssystemet är i första hand ett system för klassifikation av mänskliga verksamheter, och är uppgjort med tanke på att utvecklingen i världen huvudsakligen beror av dessa verksamheter. Systemet har följande avdelningar på högsta nivån:

1. Psykologiska och filosofiska verksamheter.
2. Religiösa verksamheter o d.
3. Politikvetenskaper och politiska verksamheter.
4. Sambandsforskningsverksamheter. Infostruktur.
5. Naturforsknings- och matematikverksamheter.
6. Teknologiska / Ekonomiska verksamheter.
7. Formgivning av fysiska och sociala miljöer.
8. Språkvetenskap. Litteraturvetenskap. Skönlitteratur.
9. Blandade saklitterära verksamheter. Tidningar. Allmän geografi. Biografi. Allmän historia.

Människornas levnadsvillkor beror av fyra föränderbara faktorer :

Individens kroppsliga förhållanden, dvs individens kroppsliga status och personliga hjälpmedel för de kroppsliga behoven.

Individens psykiska förhållanden, dvs individens olika psykiska tillstånd och aktiviteter, individens inre verklighet.

Individens fysiska miljö - fysiska samhälle. De fysiska miljöerna gäller det fysiska i omgivningarna. De fysiska miljöerna kan gälla:

- * De fysiska miljöerna som estetiska objekt med kulturella värden och funktioner.
- * De fysiska miljöerna som materiella objekt med ekonomiska värden och teknologiska funktioner.

Individens sociala miljö - sociala samhälle, dvs människornas psykiska samspel, de sociala miljöerna .

Förändringsprocesserna i världen hålls i de mest väsentliga avseendena igång av människornas verksamheter :

Individernas viljor.

Kollektiva viljor. (Politik).

Handlingar för kroppen (ekonomiska- teknologiska handlingar).

Handlingar för psyket (informationshandlingar- kulturella handlingar).

Verksamheterna påverkar varandra i en påverkanskedja utan slut.

Människorna påverkar genom verksamheter i fyra olika roller i livet:

A. Huvudroll: allmän levnadsroll lekmanroll-fritidsroll.

A1: att i största allmänhet leva med kropp och psyke i de fysiska och sociala miljöerna med de möjligheter och innanför de ramar som ges av de politiska styrningarna.

A2: att påverka de politiska styrningarna som direkt eller indirekt styr individernas levnadsförhållanden, som beror av de fyra ovan nämnda faktorerna.

B. Biroll: förvärvslivsroll-expertroll-yrkesroll.

B1: att hitta lämplig plats i de gemensamma förvärvslivssystemen och göra arbetet med hänsyn till egna egoistiska krav.

B2: att sköta arbetsuppgifterna i förvärvsarbetet med hänsyn till vad de övriga samhällsmedlemmarna kan begära att få utträttat i den gemensamma arbetsfördelningen.

Individer och samhällen planerar framtiden.

Planeringar går ut på att finna vad man bör vilja och innehåller fyra planeringsmoment som kan redovisas på många olika sätt alltefter omständigheterna i varje planeringsfall :

Hur var det ? Kunskaper och erfarenheter från det förgångna.

Hur är det ? Riktiga kunskaper om rådande förhållanden.

Hur kan det bli ? Vilka alternativ är möjliga i framtiden ?

Hur bör det bli ? Vilket eller vilka alternativ bör man välja ?

Dessa frågor bör ställas ifråga om alla mänskliga verksamheter.

Man bör utforma svaren på frågorna om hur det bör bli med hänsyn till effekterna, sedda i jämlikhetsperspektiv, på individernas levnadsvillkor, som ges av psykiska och kroppsliga förhållanden och av deras fysiska och sociala miljöer.

Vill man förbättra världen - göra världen till en bättre plats - måste man arbeta på alla de fyra områdena om psykiska och kroppsliga förhållanden och fysiska och sociala miljöer. De fyra områdena påverkar varandra och direkt eller indirekt slutmålet: tillfredsställelse för individen.

Ska man gemensamt kunna åstadkomma en bättre framtid i världen måste man ha gemensamma framtidsvisioner, det kräver gemensamma viljor och gemensamma planeringar. I en demokrati är alla medansvariga för utvecklingen och får försöka bilda sig uppfattningar och ta ställning och försöka påverka verksamheterna inklusive samverkansverksamheterna i lämplig riktning. I en demokrati är det viktigt att alla medborgare är så väl informerade att de kan delta i styrningarna mot framtiden. Det ställer stora krav på informationssystemen.

Resonemangen leder till att man bör göra allt som är möjligt för att till alla genom utbildning och information sprida ut kunskaper om världsförbättringsproblemen, dvs kunskaper om hur det var och är, kan bli och bör bli. För att ha något att sprida ut måste man hålla igång forskningar, utredningar och planeringar. För att hålla ihop allt detta måste man hålla igång även kontinuerliga planeringar om forskning, utredning, utbildning, information och planeringar.

Planeringar bör finnas dels för en mängd ämnesområden- verksamhetsområden, dels för geografiska områden av olika storlekar. För alla planeringar bör finnas flera framtida tidshorisonter. Både tillstånd och framför allt processer bör planeras. Man bör alltså ha planeringar för tillstånd i rummet vid olika tidpunkter och planeringar för processer som fördelar i rummet och förändrar med tiden.

Man bör noga skilja mellan planeringar och beslut. Planeringar är beslutsunderlag. När alla fått alla informationer i planeringsprocesserna ska alla åsikter slussas igenom i hierarkierna till dem som fått makt att besluta, och det är också informationsprocesser som ingår i samhällsplaneringens problem.

Till problemen hör också informationsprocesserna från beslut till det slutliga verkställandet. Samhällsplaneringsprocesserna bildar ett jättelikt informationssystem som rymmer alla informationsflöden. I själva verket är det så att de förekommande informationsprocesserna bildar eller utgör de förekommande planerings- och beslutsprocesserna.

Samhällsplaneringsprocessernas och beslutsprocessernas problem kan ses som en mängd informationsproblem med ca 6 miljarder personers, dvs världsbefolkningens, inre informationsproblem i psykiska processer och ett yttre informationsproblem med

informationsutbyten mellan alla dessa personer. Samhällsplanering innebär bl a konstruktion av förslag till framtider, då det konstruktiva arbetet utförs i de psykiska processerna med hjälp av kunskapsmaterial som tillkommer genom både inre och yttre informationsflöden.

Förändringsprocesserna hålls igång av informationsflöden i och mellan människorna, och därför övergår förändringsproblemen och samhällsplaneringens problem i ett stort problem om produktion och spridning av kunskaper och värderingar, som leder till handlingar som förändrar världen.

Vill man förbättra världen bör man i första hand förbättra individernas inre verkligheter och viljor och förbättra de politiska-demokratiska styrningsprocesserna. Det kan man göra genom åtgärder på planerings-, forsknings-, utrednings-, utbildnings- och informationsområdena.

Arbetet om samhällsplaneringens problem vänder sig till dem som har makten över förändrings- och fördelningsprocesserna på olika nivåer och i synnerhet på de politiska nivåerna. Eftersom Sverige är en demokrati har i princip folket makten. Arbetet vänder sig därför till folket, men då den sk representativa demokratin tillämpas har de förtroendevalda politikerna makten och arbetet vänder sig därför främst till dem.

Men det vänder sig också i hög grad till alla som på ledande sätt på opolitiska nivåer medverkar vid förändring av individernas kroppsliga och psykiska förhållanden och deras fysiska och sociala miljöer, och de finns inom alla delar av systemet. Arbetet vänder sig i hög grad till alla som sysslar med utbildning och information.

De nio verksamhetsområdena har delats upp så att det blir 129 verksamhetsområden:

1-4: 44 områden. 5-6: 41 och 7-9 45 områden. Varje sådant område är vanligen mycket innehållsrikt och kan delas upp i mindre områden, men för förståelsen av det hela är det lämpligt med just de 129 förtecknade områdena.

Verksamheterna är inte i alla områden av samma karaktär. Man kan säga att det i huvudområdena 1-4 i grunden är fråga om tankeverksamheter och registrering av tankeverksamheter o d. Område 5 gäller i grunden naturforskningsverksamheter och 6 teknologisk-ekonomisk användning av naturforskningens rön till kroppslig-materiell nytta. Områden 7-9 kan anses gälla kulturella verksamheter, där man visserligen använder materiella ting, men där huvudsyftet är nytta för psyket, verksamheterna kan beskrivas som informationsverksamheter med olika slags uttrycksmedel.

Den uppgjorda förteckningen över verksamheterna är grundad på mycket långa studier där verksamheterna hämtats från från etablerade system och klassifikationer för näringsgrenar, yrken, utbildningar, forskningar och bibliotekssystemens dokument mm. Utgångspunkten för huvudupplägget är det mer än 100 år gamla bibliotekssystemet DC, som dock i väsentliga avseenden reviderats med hänsyn till de under de många åren inträffade samhällsförändringarna. I några delar stämmer systemet mer med DK och det udda svenska bibliotekssystemet SAB .

I det följande först en sida med en sammanfattning av områdena 1-9.

Sedan två sidor med något utförligare om 1-9 och därefter två sidor med de 129 områdena.

1 Filosofiska och psykologiska verksamheter o d

10 Övergripande samhällkunskap. 101 Arkiv. 102 Bibliotek. 103-107 Encyklopedier mm 108 Samhällsguiden od. 109 Filosofihistoria od. 11-19 Individens inre verklighet.

2 Religiösa verksamheter. Dogmer . Regler.

3 Politiska vetenskaper och verksamheter.

4 Sambandsforskning. Infostruktur.

5 Naturforskning och matematik.

6 Teknologiska/ekonomiska verksamheter

61 Hälso- o sjukvård 62 Ingenjörsvetenskap 63 Biologisk produktion . 641-642 Mathållning. 643 Boende. 644 Energi- o hygienförsörjning. 645 Utrustning. 646 Personlig hygien 647 Hushållsekonomi . 648 Tvätt Städning. 649 Hemsjukvård . 651 Kontorsverksamheter Datoranvändning. 6520-6524 Opolitisk offentlig civil förvaltning. 6525-629 Militärt . 653 Handel. 654 Tele. Internet. 655 Förlag. 656. Transporter 657 Penningverksamheter. 658 Företagsekonomi Arbetskraft .659 Reklam. 66-69 Tillverkning av varor, byggnader och anläggningar.

7 Formgivning av fysiska o sociala miljöer.

70 Allmänt om konst o kultur. 71 Planering av fysiska miljöer. 72 Formgivning av byggnader anläggningar. 73 Museer. 74 Formgivning av föremål. 75-77 Bildkonst. 78 Musik.

7911-7913 Seder o bruk. 7914-7919 Film Radio TV o d. 792 Teater od. 793 Sällskapsnöjen. Lek. Hobby. Fritid. 794 Spel. Lotteri. Tips.

7951 Socialtjänst. 7952-7956 Sociala miljöer 7957 Undervisning. Forskning. 7958 Sociala miljöer i boendet. 7959 Grupper o d.

796-799 Sport Idrott o d. Motion.

8 Språk. Litteraturvetenskap. Skönlitteratur.

9 Saklitterärt. Allmän geografi. Biografi. Allmän historia.

90 Tidningar. Tidskrifter. Journalistik.

91 Allmän geografi. Reseskildring. Lokalhistoria.

92 Biografi. Släkthistoria. Memoarer.

93-99 Allmän historia.

Filosofiska och psykologiska verksamheter o d

10 Övergripande samhällkunskap och övergripande värderingar.
101 Arkiv. 102 Bibliotek. 103-107 Encyklopedier mm
108 Samhällsguiden od. 109 Filosofi- idé- och lärdomshistoria.

11-19 Individens inre verklighet. 11 Kunskaper. Erfarenheter.
12 Framtidsvisioner. 13 Känslor. Värderingar. 14 Ideologi.
15 Psyke. 16 Logik. 17 Moral.

2 Religiösa verksamheter. Dogmer . Regler.

3 Politiska vetenskaper och verksamheter.

31 Statistik. Demografi.
32 Statssystem. Demokrati. Val. Folkomröstning.
33 Nationalekonomi. Internationell ekonomi.
34 Lagar. Förordningar. Traktat. Konventioner. Juridik.
35 Demokratiska församlingar.
351 Riksdagen. 352 Kommuner. 353 Regeringen. 354 EU, FN o d.
36-39 Politiska krav

4 Sambandsforskning. Infostruktur.

5 Naturforskning och matematik.

50 Allmän naturkunskap.
51 Matematik.
52 Astronomi. Rymdforskning. 53 Fysik. 54 Kemi.
55 Geologi. Klimat. 56 Paleontologi. Arkeologi.
57 Biologi. Mikrobiologi. Ekologi. Naturgeografi. Utvecklingslära.
58 Botanik. 59 Zoologi.

6 Teknologiska/ekonomiska verksamheter

60 Allmänt om teknologiska o ekonomiska verksamheter
61 Hälso- och sjukvård. Räddningstjänst. Veterinärverksamhet. Djurförsök.
62 Ingenjörsvetenskap : Maskiner. El Elektronik. Apparater. Gruvor. Militärt. Byggnader. Väg o vatten. Hygien. Transportmedel.
63 Biologisk produktion. Jordbruk. Skogsbruk. Trädgård. Djurhållning. Jakt. Fiske.
64 Hushållsverksamheter.
641-642 Matlagning. Servering.
643 Boende.
644 Energi- o hygienförsörjning.
645 Utrustning. 646 Personlig hygien
647 Hushållsekonomi Fastighetsförvaltning.
648 Tvätt Städning. 649 Hemsjukvård. Hemvård i allmänhet.

651 Kontorsverksamheter. Datoranvändning.
6520-6524 Opolitisk offentlig civil förvaltning.
6525-629 Militära verksamheter.
653 Handel.
654 Telekommunikationer. Internet.
655 Förlag. Informationsspridning.
656. Transporter. Resebyrå. Lagring.
657 Penningverksamheter. Finans. Försäkring. Skatter.
658 Företagsekonomi. Arbetskraft. Arbetsförmedling. Arbetarskydd.
659 Marknadsföring. Reklam.

66-68 Tillverkning av varor.

69 Tillverkning – byggande av byggnader och anläggningar.

7 Formgivning av fysiska o sociala miljöer.

70 Allmänt om konst o kultur.

71 Planering av fysiska miljöer.

72 Formgivning av byggnader o anläggningar. Arkitektur

73 Skulptur. Museer. Utställningar.

74 Konsthantverk. Formgivning av bruksföremål.

Industridesign. Inredning.

75-77 Bildkonst. 75 Måleri. 76 Grafiskt .Teckenkonst. 77 Foto.

78 Musik.

79 Seder o bruk, nöjen, sociala miljöer o verks.Sport

7911-7913 Seder o bruk. Etnologi. Etnografi. Mode .Livscykeln.

Familjebildning. Takt. Kvinnorörelser. Folktro. Folkminnen.

7914-7919 Film. Radio. TV o d. Offentliga fester o d.

792 Teater. Opera. Konserter. Revyer. Konstdans.

793 Sällskapsnöjen. Sällskapsdans. Lek. Hobby. Fritid.

794 Skicklighets- o turspel. Lotteri. Tips.

795 Sociala miljöer och sociala verksamheter.

7951 Sociologi. Socialvård. Socialtjänst.

7952-7956 Sociala miljöer i olika fysiska miljöer. Polis

Kriminalvård o d. Integration.

7957 Undervisning. Forskning. Dagis.

7958 Sociala miljöer i boendet.

7959 Sociala miljöer o verksamheter i grupper o d.

796-799 Sport. Idrott o d. Motion.

8 Språk. Litteraturvetenskap. Skönlitteratur.

80 Språk. 801 Allmänt. 802 Engelska.

803 Germanska. Tyska. Svenska mm.

804 Franska od. 805 Italienska o d. 806 Spanska. Portugisiska o d.

807 Latin. Grekiska.

808 Slaviska o baltiska.

809 Orientaliska o övriga språk.

81 Litteraturvetenskap.

82-89 Skönlitteratur.

9 Saklitterärt. Allmän geografi. Biografi. Allmän historia.

90 Tidningar. Tidskrifter .Journalistik.

91 Allmän geografi. Reseskildring. Lokalhistoria.

92 Biografi. Släkthistoria. Memoarer.

93-99 Allmän historia.

93 Världshistoria. Forntidshistoria.

94-99 Medeltid o nyare tid.

94 Allmänt o Europa.

95 Asien.

96 Afrika.

97 Nord- o Mellanamerika.

98 Sydamerika.

99 Oceanien. Polarområdena. Rymden.

Klassifikationssystem för verksamheter

O....1 Psykologiska och filosofiska verksamheter

- O....10 Övergripande samhällskunskap. Övergripande värderingar
- O....101 Bibliografiska verksamheter. Arkiv.
- O....102 Biblioteksverksamheter. Databaser. Internetsökning
- O....103 Allmänna encyklopedier. Övergripande värderingar
- O....104 Övergripande filosofiska verksamheter om samband
- O....105 Övergripande om forskning och planering
- O....106 Övergripande om ekonomiska verksamheter
- O....107 Övergripande filosofier om utbildning o d.
- O....108 Samhällskunskap. Samhällsguiden.
- O....109 Ide- filosofi- och lärdoms historia.

- O....11/19 Individernas inre verkligheter.
- O....11 Individens lager av kunskaper, erfarenheter o d.
- O....12 Individens visioner, framtidsvisioner o d.
- O....13 Individens känslor, värderingar od. Estetik.
- O....14 Individens ideologi / uppfattning om samband o d.
- O....15 Individens psykiska mekanismer Psykologi o d.
- O....16 Individens logik. Vetenskapsteori o d.
- O....17 Individens moral och uppfattningar om moral.
- O....18/19 Filosofer, äldre och senare, i öst och väst.

O....2 Religiösa verksamheter o d

- O....20 Övergripande religiösa verksamheter o d
- O....21 Allmän religionsvetenskap
- O....22/28 Kristna religioner
- O....29 Icke kristna religioner o d

O....3 Politikvetenskaper. Politiska verksamheter.

- O....31 Statistik och demografi
- O....32 Statsvetenskap
- O....33 Nationalekonomi, internationell ekonomi
- O....34 Lagar o förordningar, traktat, juridik

- O....35 De demokratiskt valda församlingarnas verksamheter.
- O....351 Sveriges riksdag (och motsvarande utomlands)
- O....352 Kommun- och landstingsfullmäktige (och mots.)
- O....353 Sveriges regering (och motsvarande utomlands)
- O....354 Mellanfolkliga centrala organ (FN, EU o d)

O....36/39 Politiska krav och politiska planeringar:

- O....36...om individernas kroppsliga förhållanden.
- O....37...om utbildning o d.
- O....38...om fysiska miljöer o ekonomiska verks.
- O....39...om sociala miljöer, nöjen, sport o d

O....4 Sambandsforskningsverksamheter.

- O....40. 41-49. Systemvetenskap. Infostruktur.

O....5 Naturforskning. Matematikverksamheter.

- O....50 Allmänt om naturforskning. Naturkunskap
- O....51 Matematik
- O....52 Astronomi, rymdforskning
- O....53 Fysik o d
- O....54 Kemi o d
- O....55 Geologi, meteorologi, hydrologi o d
- O....56 Paleontologi, arkeologi o d
- O....57 Biologi, ekologi. Naturgeogr. Utv.lära, ärftlighet
- O....58 Botanik.
- O....59 Zoologi

O....6 Teknologiska / Ekonomiska verksamheter.

- O....60 Allmänt om teknologiska o ekonomiska verksamheter
- O....61 Hälso- o sjukvårdsverks., räddning o d. Veterinärverks
- O....62 Ingenjörsverksamheter (konstruktion o d)
- O....63 Biologisk produktion. Jordbruk, skogsbruk, jakt, fiske
- O....64 Hushållsarbeten. Energi- och hygienförsörjning.
- O....641 Matlagning. 642 Måltider, servering, restauranger.
- O....643 Organisation av boende, personalrum o d, hotell.
- O....644 El-, gas-, värme-, vatten- hygienförsörjning o d.
- O....645 Användning av inventarier o d.

O....646 Personlig hygien o d, klädvård (utom 648 tvätt o d).
O....647 Allmän hushållsekonomi. Inkomster och utgifter
O....648 Städtings-, rengörings- och tvättverksamheter o d.
O....649 Personvård: barn, hemsjukvård, allm. hushållsarbete.

O....65 Adm, distribution, kommunikation, organisation o d
O....651 Kontorsarbete o d. Datoranvändning
O....6520-6524 Opolitisk offentlig civil förvaltning.
O....6525-6529 Militära verksamheter
O....653 Handelsverksamheter.
O....654 Telekommunikationsverksamheter.
O....655 Förlagsverksamheter o d.
O....656 Transportverksamheter, resbyrå, lagring o d.
O....657 Penningverksamheter.Finans Försäkring.Skatter.
O....658 Allm.företagsekonomi,Arbetsförmedling o-marknad
O....659 Marknadsförings- och reklamverksamheter od.

O....66/68 Tillverkning av varor
O....66 Tillverkning av kemivaror o d
O....67 Tillverkning av bearbetningsvaror o d
O....68 Tillverkning av komplexvaror
O....69 Tillverkning/ byggande av byggnader o anläggningar

O....7 Formgivning av fysiska o sociala miljöer.
O....70 Allmänt om konst o kultur.
O....71 Övergripande planering av fysiska miljöer
O....72 Formgivning av byggnader o anläggningar, arkitektur
O....73 Skulptur o d. Museiverksamheter, konstutställning
O....74 Konsthantverk,formgivn.bruksföremål.Inredning
O....75/77 Bildkonst.75 Måleri.76 Grafiskt, 77 Foto
O....78 Musik (konserter o d 792)

O....79 Seder o bruk, nöjen, sociala miljöer o verks.Sport
O....7911-7913 Seder och bruk .
O....7914-7919 Film, radio, TV, offentliga fester mm.
O....792 Teater. Opera. Konserter. Revyer. Konstdans.
O....793 Sällskapsnöjen. Sällskapsdans. Lek.

O....794 Spel. Skicklighets-och turspel Lotteri. Lotto. Tips

O....795 Sociala miljöer och sociala verksamheter.
O....7951 Sociologi. Socialvård. Kriminologi.
O....7952/7956 Sociala miljöer o verks. i fysiska miljöer
O....7957 Undervisning o d.
O....7958 Sociala miljöer o sociala verksamheter i boendet
O....7959 Sociala miljöer o verks.i allmänna grupper o d
O....796/799 Sport, idrott o d.

O....8 Språk. Litteraturvetenskap. Skönlitteratur.
O....80 Språk.Språkliga verksamh. 802/809 motsv. 82/89.
O....81 Litteraturvetenskap-historia. 812/819 motsv. 82/89.

O....82/89 Skönlitteratur på olika språk
O....82 Engelsk skönlitteratur o d.
O....83 Tysk, nederländsk, nordisk skönlitt.
O....84 Fransk skönlitteratur o d
O....85 Italiensk skönlitteratur o d
O....86 Spansk och portugisisk skönlitteratur o d
O....87 Grekisk och latinsk skönlitteratur o d
O....88 Slavisk och baltisk skönlitteratur o d
O....89 Skönlitt på orientaliska och övriga språk o d

O....9 Saklitterärt.Allm.geografi, historia.Biogr.
O....90 Tidningar, tidkrifter, journalistik. Blandade ämnen
O....91 Allm. geografi, reseskildr.913/919 motsv. 93/99.
O....92 Biografiska verksamheter, släkthistoria o d
O....93/99 Historieskrivande verksamheter, allmän historia.
O....93 Allmänt om allm. historia. Världs- och forntidshist.
O....94 Medeltidens o nya tidens hist. i allmänhet och i Europa
O....95 Medeltidens o nya tidens historia i Asien.
O....96 Medeltidens o nya tidens historia i Afrika.
O....97 Medeltidens o nya tidens hist i Nord- o Mellanamerika
O....98 Medeltidens o nya tidens historia i Sydamerika
O....99 Medeltiden o nya tiden: Australien. Oceanien. Rymden

Människorna har olika behov av information i de olika rollerna.

Var får man tag på den information man behöver?

Man kan gå till biblioteken och söka i böcker eller köpa böcker i bokhandeln. Man kan läsa i tidningar och tidskrifter, höra radio, se på TV, uppsöka forsknings- och utbildningsanstalter och organisationer osv. Men idag kan man sedan ett tiotal år söka på Internet som nu vuxit så att de flesta svenska betydande organisationer har hemsidor där. Ännu är dock dess hemsidor ofta ofullkomliga.

Med utländska hemsidor kan svenskarna nu på Internet finna miljontals sidor med objektiva fakta och subjektiva åsikter. Om man är skicklig och har tur kan man på Internet hitta svar på många frågor som rör detaljer. Men det är mycket svårt att hitta svar på frågor om hur allting hänger samman och svar på frågor om konsekvenserna av åtgärder som förespråkas på Internet.

Det finns på Internet hjälpmedel med vilka man kan söka sig fram. Det finns många sökanordningar med fasta ämnesindelningar som man kan gå in i, men ämnena tycks vanligen tämligen godtyckligt valda och ordnade. Man kan också i en del fall söka ämnen på ord i bokstavsordning, ödlor klassas då ihop med öron, öglor, Öregrund och annat på Ö, vilket inte ger någon överblick över ämnenas sammanhang.

Informationsfloden är enorm, vilket är ett skäl till uppbyggnaden av klassifikationssystemet för verksamheter. Genom att ha verksamheter som ingångar kan man avsevärt minska antalet ingångar och öka hanterbarheten jämfört med ett system som byggs upp efter ämnen. Vill man veta något frågar man sig vilka personer eller organisationer som kan veta något och går på det.

I rollen A1 behöver man information så att man klarar det dagliga livet. I den rollen kan man ställas inför problem var man ska köpa varor bäst, hur man lagar bra mat, hur man kan resa bäst, hur man gör för att bota krämpor, vart man vänder sig när man blir sjuk, hur man knypplar, vad aktierna står i, vad de ger på bio och teater, vem som vann fotbollsmatcherna etc etc. I den rollen vet man vad man vill efterfråga och det kan då vara bra med en söktjänst där man bara skriver in t ex "fotbollsmatcher" eller "magont". I ett väl utvecklat nät ska man då få "träffar" som beskriver det man är ute efter.

I rollen B1 gäller det att hitta ett bra jobb man trivs med och man får betalt för så mycket man vill ha. I den rollen måste man välja utbildning om man inte har någon man tycker räcker och då får man söka på utbildningar och lediga jobb.

I rollen B2 gäller det att göra jobbet bra, dvs man måste göra det på bästa sätt och på rätt tid. Vill man använda Internet för den här rollen får man söka på det yrke man valt och se om man kan få några tips om hur man bör göra. Arbetsgivarna bör tala om hur arbetet ska skötas och anställda och specialister och forskare kan komma med förslag till förbättring av arbetsrutinerna.

Rollen A2 är den verkligt svåra rollen : Att påverka de politiska styrningarna som direkt eller indirekt styr individernas kroppsliga och psykiska förhållanden och fysiska och sociala miljöer. Klassifikationssystemet som redovisas här är uppbyggt i första hand med hänsyn till rollen A2, men tillfredsställer automatiskt informationsbehoven i de andra rollerna eftersom man i rollen A2 behöver veta bland annat allt som man behöver veta i de andra rollerna. Det som man ytterligare behöver veta i rollen A2 är hur alla verksamheter påverkar varandra och behöver veta vad man ska sträva mot, dvs veta vilka verksamheter som behövs och hur de bör vara fördelade.

Information för rollen A2 kan man inte få genom att söka på ett enda ord utan man måste orientera sig i hela informationsutbudet. För att inte drunkna i all information måste man ha hjälp att få ordning på frågorna, och den hjälpen får man med det uppgjorda klassifikationssystemet för verksamheter.

Informationsstress vår nya folksjukdom.

Under 1900-talet har kommunikationstekniken för varu- och persontransporter och för överföring av meddelanden utvecklats mycket kraftigt. I början av seklet kom bilar, flygmaskiner, radio och rörliga bilder på biografer. Efter andra världskriget har tillkommit TV, kommunikationssatelliter och datorer och faxar som kan kopplas in i världsomspännade kommunikationsnät. Bilder och meddelanden förmedlas med blixstens hastighet. Handel med värdepapper mellan motsatta delar av jordklotet kan ske på några sekunder och varje dag handlas med skyhöga belopp.

Varuhandeln över klotet är mycket betydande. En stor del av svenskarnas elektroniska produkter och kläder kommer från Ostasien, en stor del av våra underhållningsprodukter kommer från USA.

Människorna i världen är inflätade i ett stort nät av samband och byten där alla är beroende av varandra. Några vinner på det som händer i det stora nätet, några förlorar. Konkurrensen mellan människorna och folken leder lätt till konflikter som i värsta fall leder till krig. Det gäller att hålla reda på det som händer så att man kan göra rätt och inte hamnar bland förlorarna.

Det har blivit så mycket att hålla reda på att människor drabbas av informationsstress. Psykologiprofessor Marianne Frankenhaeuser menar, att informationsstressen är en ny svensk folksjukdom.

I Dagens Nyheter den 22 maj 1995 på sid A14 fanns följande notis från TT om den nya folksjukdomen: ” Har du svårt att koncentrera dig? Känner dig förvirrad? Kanske stänger du av omvärlden en stund för att du inte orkar ta in mer ? Då kan du ha drabbats av den nya folksjukdomen: informationsstress.

- Väldigt stora grupper människor går omkring med känslan av att här händer det en massa saker som de borde ta till sig, men de märkar inte med, säger Marianne Frankenhaeuser, professor emeritus vid

Stockholms universitet. Hela sitt yrkesliv har hon forskat i frågor som rör människor och deras förhållande till stress. Hon ser en ökad klyfta mellan högutbildade och lågutbildade i framtiden.

- När man bombarderas med ett sådant flöde av impulser gäller det att sovra och tolka den information man tar emot för att få fram det som är värdefullt, säger hon. Här har de högutbildade ett övertag, eftersom de kan placera in informationen i ett sammanhang där den får mening, och de kan därmed också sortera bort det överflödiga och oväsentliga. Hur yttrar sig informationsstressen ?

- Först tappar man förmågan att koncentrera sig och börjar känna sig förvirrad, man kanske stänger av omvärlden en stund för att man inte orkar ta in mer. Om detta får fortsätta, obearbetat, kommer man ohjälpligt in i nästa stadium, det farliga. När situationen blir övermäktig ger man upp. Då är risken för likgiltighet stor. Man blundar och slår dövörat till istället och slutar engagera sig i omvärlden.

Marianne Frankenhaeuser anser att fördelarna med den nya tekniken är påtagliga, men att problemet ligger i att människan inte vill gå med på de biologiska begränsningarna. Inbyggt i nervsystemet finns en gräns för hur mycket information och intryck man kan ta till sig.

Hon menar att det är en illusion att människor skulle fatta klokare beslut ju mer information de får. Upp till en viss gräns stämmer det, men sedan växer inte klokheden utan bara förvirringen. På senare tid har hon sysslat mycket med överstimulans, hur människan reagerar om hon får för många intryck. Enligt Frankenhaeuser fungerar nervsystemet och hjärnan optimalt med lagom mycket stimulans. Både för mycket och för lite stimulans mår man dåligt av.”

Det finns ett behov av att sortera upp all information så att den blir hanterlig. En sådan sortering görs i klassifikationssystemet för verksamheter.

Klassifikationssystemet för verksamheter och bibliotekssystemen

Det uppgjorda klassifikationssystemet är ett system för klassifikation av mänskliga verksamheter, och är uppgjort med tanke på att utvecklingen i världen huvudsakligen beror av dessa verksamheter.

Verksamheterna är infogade i ett system med 9 huvudområden betecknade 1-9. Varje sådant område delas upp i 10 delområden, i princip enligt en decimalprincip, så att man erhåller 90 områden betecknade 10-99. Vart och ett av dessa områden delas sedan in i 10 områden så att man får 900 områden 100-999. Därefter kan delas in i områden med 4 siffror 1000-9999, etc.

Fördelningen av verksamheterna på de 9 huvudområdena innebär en mycket grov sortering som bara ger en första överblick. Indelningen på nivån med tre siffror och 900 områden innebär fler områden än man kan hålla i huvudet.

Nivån med 90 områden 10-99 innebär en indelning som på någorlunda fattbart sätt ger en överblick över verksamheterna samtidigt som områdena på det hela taget motsvarar vanligen förekommande områdesindelningar och således inte blir för grov.

En del av områdena 10-99 är dock så omfattande att en längre gående uppdelning måste göras om man vill ha en klarare uppfattning om verksamheterna.

Systemet är uppbyggt med utgångspunkt från världens största system för klassifikation av dokument, det mer än 100 år gamla amerikanska bibliotekssystemet DC, Dewey Classification, och det på det systemet senare byggda DK, eller som det också heter UDK, Universella Decimalklassifikationen.

DC- och DK-systemen har mycket stora likheter, men har också skillnader. De klassificerar med hjälp av siffror ungefär som systemet här. Systemen är uppgjorda för klassifikation av dokument, medan systemet här avser klassifikation av verksamheter. Det är en väsentlig skillnad, men klassifikationerna i systemet här överensstämmer i stor utsträckning med klassifikationerna i DC och DK. Vilka skillnaderna är förbigås nu.

I den svenska nationalbibliografin, den officiella förteckningen över svenska dokument, och i svenska forskningsbibliotek och folkbibliotek används i första hand för klassifikation av dokument ett svenskt system, som är mycket udda i jämförelse med system som används i andra länder, SAB:s klassifikationssystem, upprättat 1921 av Sveriges Allmänna Biblioteksförning, senare reviderat.

SAB-systemet klassificerar med hjälp av bokstäver och har huvudområden betecknade med "stora" bokstäver A-Å (versaler). Som indelningsgrund därefter används "små" bokstäver (gemena). Siffror används ibland som tilläggsbeteckningar.

DC, DK och SAB har samma dokument att klassificera och områdena i de olika systemen har ofta samma omfång, men med olika beteckningar. Som exempel kan nämnas, att område 2 i DC och DK gäller religion, medan i SAB religion betecknas C.

Allmänt kan sägas, att DC-och DK-systemen har fördelar framför SAB-systemet, men att en övergång till DC eller DK i svenska nationalbibliografin och i svenska bibliotek inte varit möjlig på grund av att så mycket sedan 1921 är klassificerat enligt SAB.

I systemet för verksamheter har klassifikationerna för dokument så att säga översatts till klassifikationer för verksamheter, tonvikten har lagts vid de verksamheter som dokumenten beskriver eller är resultat av.

Sex bilder med samband mellan områdena 1-9

* Schema över påverkans -och förändringdproblem.

Människornas kroppar
Människornas psyken
Fysiska miljöer
Sociala miljöer

* Den fundamentala påverkanskedjan och ett schema med pilar som visar påverkan mellan områdena.

* Schema med politiska och opolitiska planeringar.

* Bild med pilar för påverkan mellan olika områden.

1/2 Individernas inre verklighet (i psyket) sedd som medel.
Vilja och förmåga att förändra.

3/4 Politiska styrningar i den yttre verkligheten (medel).

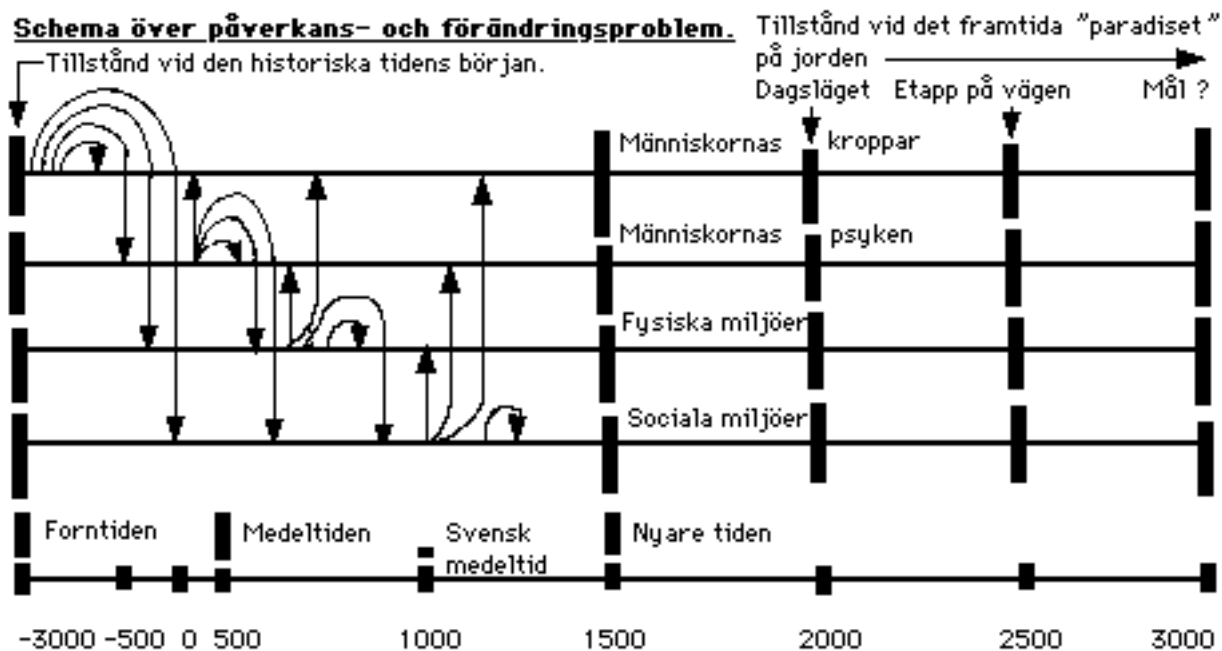
5/6 Ekonomiska handlingar i den yttre verkligheten (medel till kroppslig nytta).

7/9 Kulturella handlingar i den yttre verkligheten (medel till psykisk nytta).

1/2 Individens inre verklighet (i psyket) sedd som mål.
Upplevelse av tillfredsställelse.

* Omvärldsanalys. Ett schema med alla områden.

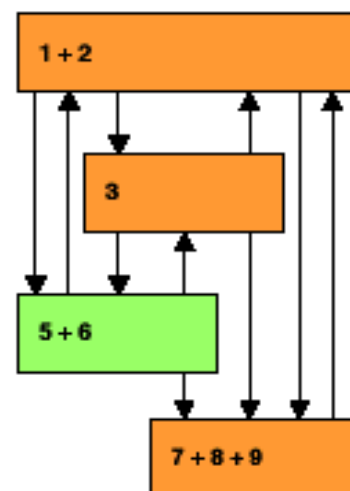
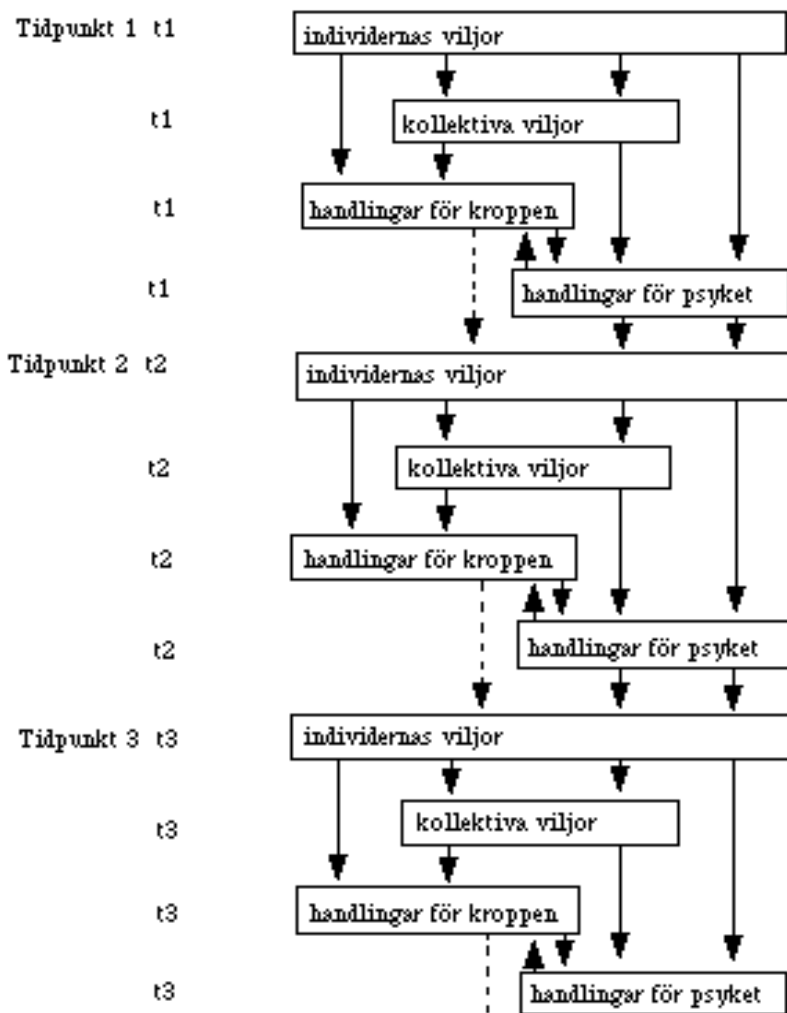
* Schema om inre och yttre verkligheter och verksamheter.

16 pilar med direkta och indirekta påverkansmöjligheter.

Hur kan och bör människorna påverka utvecklingen, medvetet och omedvetet ?

Den fundamentala påverkanskedjan

1-2 Filosofiska, psykologiska och religiösa verksamheter.

3 Politiska vetenskaper och politiska verksamheter.

5-6 Naturforskning och teknologiska/ekonomiska verksamheter.

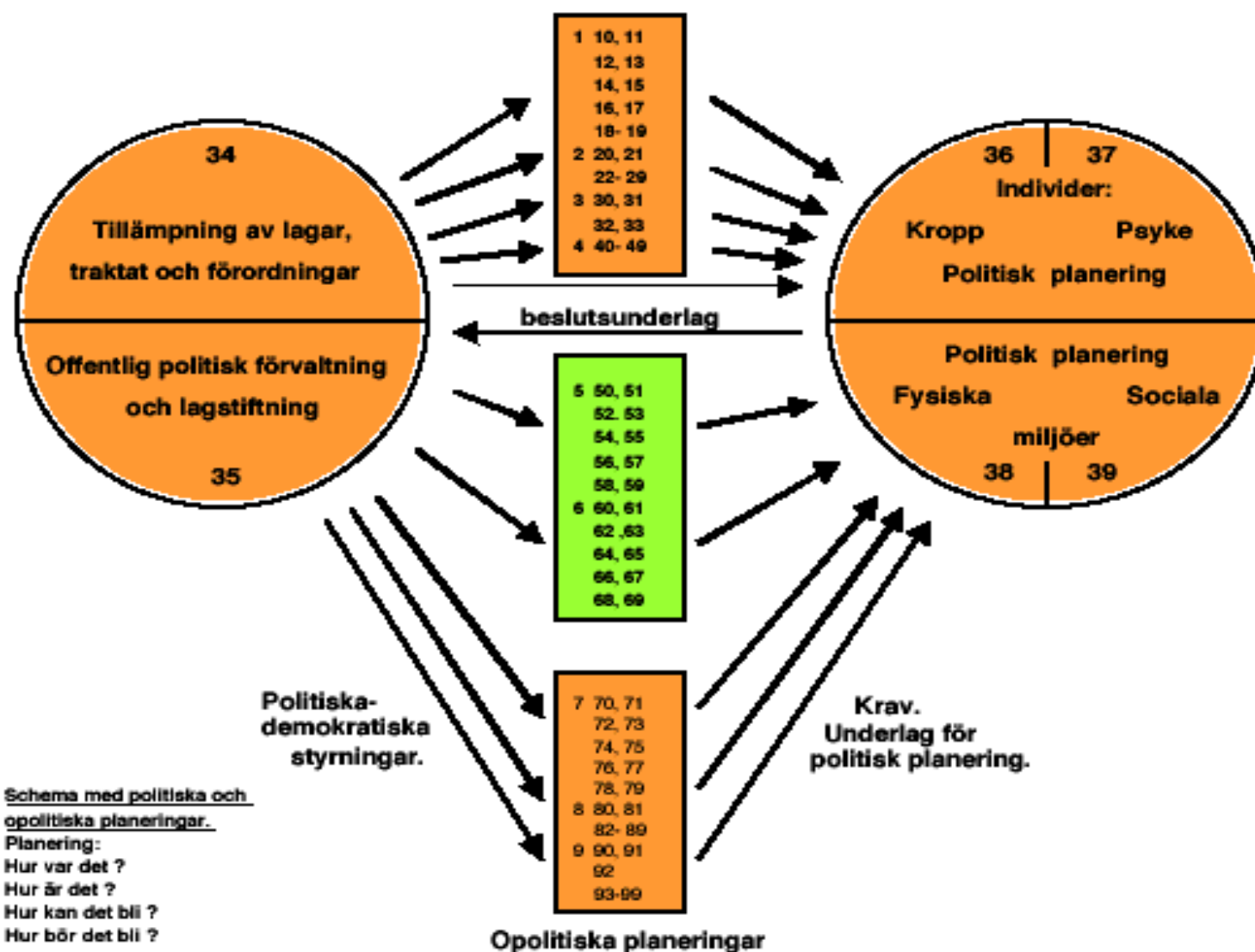
7-9 Kulturella verksamheter.

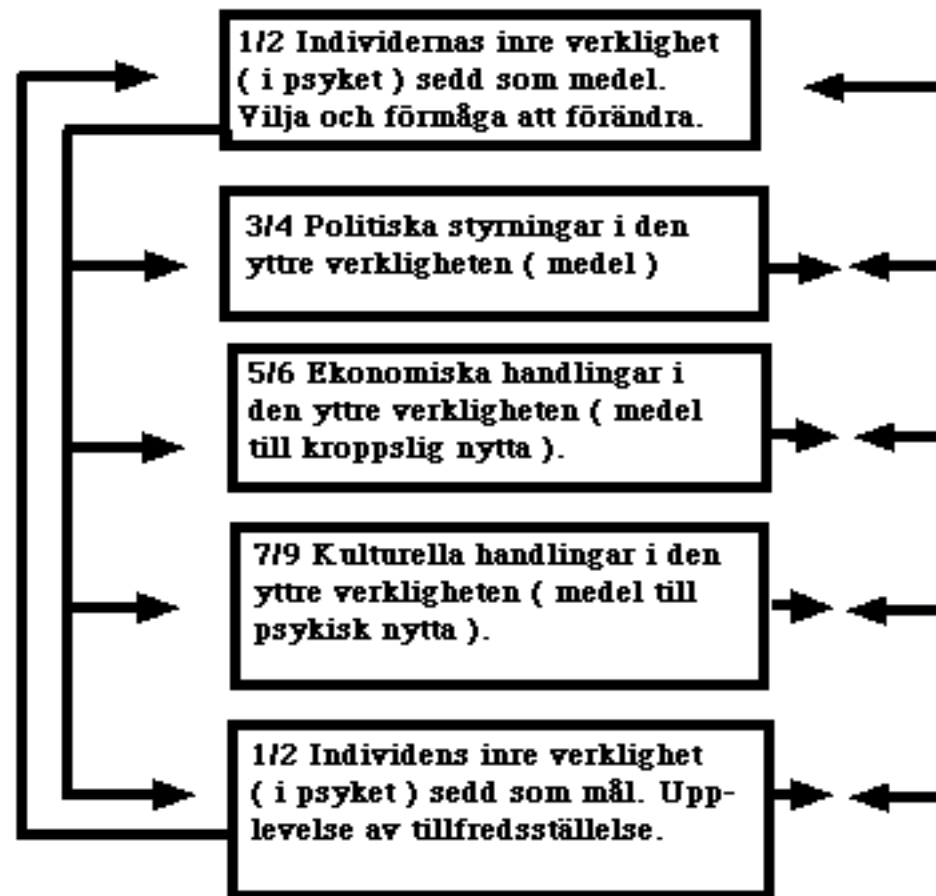
4 Bakgrundens med pilarna: Sambandsforskning på samhällenivå.

Påverkan enligt pilarna sker direkt eller indirekt.

Se vidare Sven Winnells hemsida:
<http://w1.861.telia.com/~u86105430/>

020130

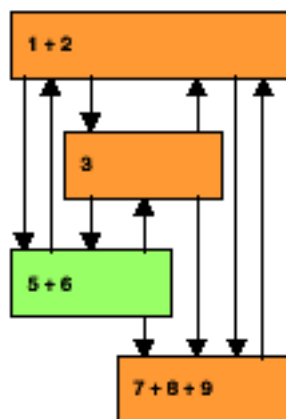

Omvärldsanalys

Alla mänskliga verksamheter kan finnas i följande lista som innehåller verksamheter motsvarande de kortfattade beteckningarna. En person eller ett företag på ett ställe har alla andra verksamheter som omvärld.

Orange övre delen = filosofiska, psykologiska och religiösa verksamheter samt politiska vetenskaper och politiska verksamheter.
Grönt = naturvetenskap och teknologiska / ekonomiska verksamheter.
Orange nedre delen = kulturella verksamheter.

010503 Sven Winnell

4 = bakgrunden med pilarna. Påverkan enligt pilarna sker direkt eller indirekt. Se vidare:

<http://w1.861.telia.com/~u86105430>

10 Samhällets samlade kunskaper och övergripande värderingar. Arkiv. Bibliotek. Filosofi- idé- och lärdomshistoria.

11-19 Individens inre verklighet. Kunskaper. Erfarenheter. Framtidsvisioner. Känslor. Värderingar. Ideologi. Psyke. Logik. Moral.

2 Religiösa verksamheter. Dogmer . Regler.

31 Statistik Demografi. 32 Statssystem Demokrati Val Folkomröstning. 33 Nationalekonomi Internationell ekonomi.

34 Lagar Förordningar Traktat Konventioner Juridik.

35 Demokratiska församlingar. 351 Riksdagen. 352 Kommuner. 353 Regeringen. 354 EU, FN o d. 36-39 Politiska krav

4 Sambandsforskning.

50 Allmän naturkunskap. 51 Matematik. 52 Astronomi Rymdforskning. 53 Fysik. 54 Kemi. 55 Geologi Klimat.

56 Paleontologi Arkeologi. 57 Biologi Mikrobiologi Ekologi Naturgeografi Utvecklingslära. 58 Botanik. 59 Zoologi.

61 Hälso- och sjukvård Räddningstjänst Veterinärverksamhet Djurförsök.

62 Ingenjörsvetenskap: Maskiner EI Elektronik Apparater Gruvor Militärt Byggnader Våg o vatten Hygien Transportmedel

63 Biologisk produktion Jordbruk Skogsbruk Trädgård Djurhållning Jakt Fiske

64 Hushåll. 641-642 Matlagning. Servering. 643 Boende. 644 Energi- o hygienförsörjning. 645 Utrustning. 646 Personlig hygien

647 Hushållsekonomi Fastighetsförvaltning. 648 Tvätt Städning. 649 Hemsjukvård Hemvård i allmänhet.

651 Kontorsverksamheter Datoranvändning. 6520-6524 Opolitisk offentlig civil förvaltning. 6525-6529 Militära verksamheter.

653 Handel. 654 Telekomunikationer Internet. 655 Förlag Informations spridning. 656. Transporter Resebyrå Lagring.

657 Penningverksamheter Finans Försäkring Skatter. 658 Företagsekonomi Arbetskraft Arbetsförmedling Arbetskydd.

659 Marknadsföring Reklam. 66-68 Tillverkning av varor. 69 Tillverkning - byggande av byggnader och anläggningar.

70 Allmänt om konst o kultur. 71 Planering av fysiska miljöer. 72 Formgivning av byggnader o anläggningar Arkitektur

73 Skulptur Museer Utställningar. 74 Konsthantverk Formgivning av bruksföremål Industridesign Inredning.

75-77 Bildkonst. 75 Måleri. 76 Grafiskt Teckenkonst. 77 Foto. 78 Musik.

7911-7913 Seder o bruk Etnologi Etnografi Mode Livscykeln Familjebildning Takt Kvinnorörelser Folketro Folkminnen.

7914-7919 Film Radio TV o d Offentliga fester o d. 792 Teater Opera Konserter Revyer Konstans.

793 Sällskapsnöjen Sällskapsdans Lek Hobby Fritid. 794 Skicklighets- o turspel Lotteri Tips.

7951 Sociologi Socialvård Socialtjänst. 7952-7956 Sociala miljöer i olika fysiska miljöer Polis Kriminalvård o d Integration.

7957 Undervisning Forskning Dagis. 7958 Sociala miljöer i boendet. 7959 Sociala miljöer o verksamheter i grupper o d.

796-799 Sport Idrott o d Motion.

80 Språk. 801 Allmänt. 802 Engelska. 803 Germanska Tyska Svenska mm 804 Franska o d. 805 Italienska o d.

806 Spanska Portugisiska o d. 807 Latin Grekiska. 808 Slaviska o baltiska. 809 Orientaliska o övriga språk.

81 Litteraturvetenskap. 82-89 Skönlitteratur.

90 Tidningar Tidskrifter Journalistik. 91 Allmän geografi Reseskildring Lokalhistoria. 92 Biografi Släkthistoria Memoarer.

93-99 Allmän historia. 93 Världshistoria Förtidshistoria. 94-99 Medeltid o nyare tid. 94 Allmänt o Europa. 95 Asien.

96 Afrika. 97 Nord- o Mellanamerika. 98 Sydamerika. 99 Oceanien Polarområdena Rymden.

Schema om inre och yttre verkligheter och verksamheter.

Den fundamentala påverkanskedjan.

Det är viktigt att observera den fundamentala påverkanskedjan, där individernas inre verkligheter ger viljor som styr världens utveckling. Viljorna styr de kollektiva politiska viljorna och individernas viljor och de politiska kollektiva viljorna styr tillsammans handlingarna i den yttre verkligheten.

Handlingarna styr dels ekonomiska/teknologiska verksamheter till kroppslig nytta (eller onytta), dels kulturella verksamheter som är informationsverksamheter med olika uttrycksmedel - till psykisk nytta (eller onytta).

De kulturella verksamheterna påverkar individernas inre verkligheter som i sin tur ger upphov till nya viljor, nya kollektiva viljor och och nya ekonomiska och kulturella handlingar.

Vill man förbättra världen måste man se till att individernas inre verkligheter blir lämpliga, vilket kan göras bara med hjälp av lämpliga kulturella verksamheter.

Man kan säga att individernas inre verkligheter och viljor idag på det hela taget är olämpliga, hur ska man då kunna åstadkomma lämpliga kulturella verksamheter? Bland de kulturella verksamheterna finns de offentliga utbildningssystemen (grundskola, gymnasium etc) som genom årtal av förändringar i teorin blivit tämligen bra, i Sverige. I världen för övrigt finns många dåliga utbildningssystem eller inga alls.

Men utbildningssystemen är bara en liten del av alla kulturella verksamheter. Verksamheter som påverkar individernas inre verkligheter och viljor finns också i alla andra kulturella verksamheter: i nöjesindustrin, i reklamindustrin, i tidningar, tidskrifter, radio, TV, video etc, i konst- och designvärlden, överallt. Dessa verksamheter översvämmas av informationer och program som visar livsstilar som inte befrämjar uppkomsten av lämpliga inre verkligheter och lämpliga viljor.

Nere på kontinenten ser man spritförsäljning som en kommersiell verksamhet som inte får störas av restriktioner som förhindrar fylleri. I Sverige har man observerat spritkonsumtionens skadlighet och har haft regler som reducerar spritens skadliga verkningar, nu är det efter inträde i EU i stort sett slut med de reduceringarna.

De kollektiva viljorna, dvs politiken, styrs av individernas viljor och politiken blir då också via individernas inre verkligheter på gott och ont beroende av de kulturella verksamheterna.

Nu råder i Sverige förbud mot den proffsboxning, som går ut på att boxarna ska skada varandra, vilket kan ske med obotliga svåra skador som följd. Nu finns förslag om att ta bort förbudet, bl av kommersiella skäl, och om så sker kommer slagsmål i boxningsringen att ge nya olämpliga livsstilsförebilder.

De ekonomiska/teknologiska verksamheterna är beroende av individernas inre verkligheter och viljor och av de kollektiva/politiska viljorna. Det innebär idag fördelning av produktion och konsumtion av varor och tjänster som är mer ojämlig än den behövde vara. Den nvarande fördelningen är resultat av de bilder av livsstilar som de kulturella verksamheterna förmedlar.

Individernas inre verkligheter och deras viljor, politiken, de ekonomiska verksamheterna och de kulturella verksamheterna bildar alltså fyra stora problemkomplex, som påverkar varandra i ständigt pågående påverkanskedjor.

Komplexen innehåller många skevheter som borde rättas till.

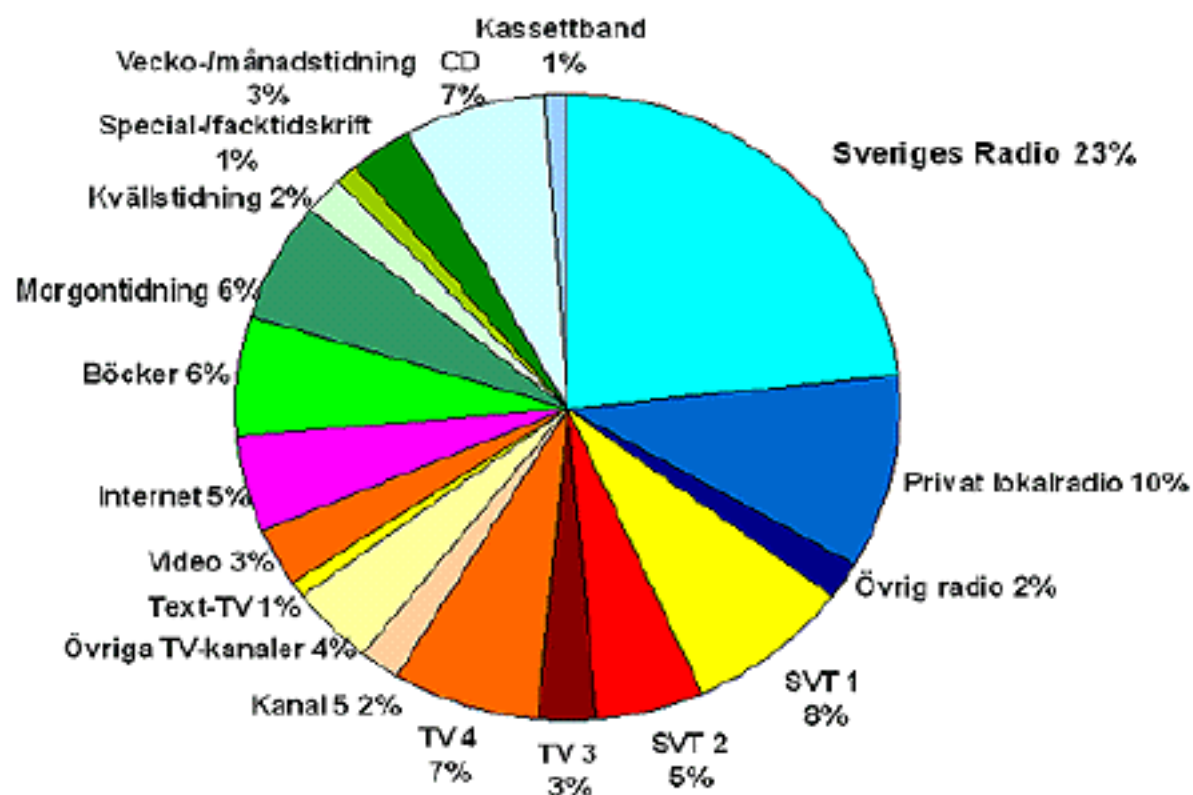
Värderingar.

Vill man rätta till skevheter i de fyra komplexen bör man ha lämpliga värderingar som utgångspunkt. Eftersom hela jordklotet bildar ett enda stort system bör man ha värderingar som gäller överallt.

Det som då finns att tillgå är FN:s mänskliga rättigheter med komplement som bl a Rio-deklarationen och Agenda 21.

De olika mediernas andel av befolkningens (9-79 år) genomsnittliga mediekonsumtion

Källa: Mediebarometern 2002

Från Sveriges Radios public serviceredovisning 2003

Informations- och kunskapsflöden

Bilden på föregående sida visar olika mediers andel av befolkningens (9-79 år) genomsnittliga mediekonsumtion, i Sverige:

Sveriges radio. Privat lokalradio. Övrig radio. SVT 1. SVT 2. TV3. TV 4. Kanal 5. Övriga TV-kanaler. Text-TV. Video. Internet. Böcker. Morgontidning. Kvällstidning. Special-/facktidsskrift. Vecko-/månadstidning. CD. Kassetband.

Men människor utsätts för påverkan också från annat:

Samtal i alla möjliga situationer, direktreklam, skyltar och anslag, varuutbud i butiker, skyltfönster, fysiska miljöer med alla deras innehåll av föremål från det minsta till det största, museer, utställningar, nöjeställningar, biografier, bibliotek, föredrag, kurser, sammankomster, fester, lekar, skolor av alla slag.

Det som förmedlas i flödena är fakta och åsikter. Vad bör informationsflödena innehålla ?

1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. (Lpo 94)

(Med ändring SKOLFS 2003:17)

(Denna läroplan skall gälla för det obligatoriska skolväsendet och förskoleklassen. Vad som sägs i läroplanen om lärare skall också gälla förskollärare och fritidspedagoger som undervisar inom de skolformer som läroplanen gäller för. Läroplanen skall tillämpas inom fritidshemmet)

1 Skolans värdegrund och uppdrag

Grundläggande värden

Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (1985:1100) slår fast att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö (1 kap. 2 §).

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.

Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell.

Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.

Förståelse och medmänsklighet

Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling skall prägla verksamheten. Ingen skall i skolan utsättas för mobbning. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där.

Saklighet och allsidighet

Skolan skall vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den skall framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana. Undervisningen skall vara saklig och allsidig. Alla föräldrar skall med samma förtroende kunna skicka sina barn till skolan, förvissade om att barnen inte blir ensidigt påverkade till förmån för den ena eller andra åskådningen.

Alla som verkar i skolan skall hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem.

En likvärdig utbildning

Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov.

Den skall med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling.

Skollagen föreskriver att utbildningen inom varje skolform skall vara likvärdig, oavsett var i landet den anordnas (1 kap. 2 §).

Normerna för likvärdigheten anges genom de nationella målen. En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen skall utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser skall fördelas lika. Hänsyn skall tas till elevernas olika förutsättningar och behov. Det finns också olika vägar att nå målet. Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla. Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella köns-mönster. Den skall därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.

Rättigheter och skyldigheter

Skolan skall klargöra för elever och föräldrar vilka mål utbildningen har, vilka krav skolan ställer och vilka rättigheter och skyldigheter elever och deras vårdnadshavare har. Att den enskilda skolan är tydlig i fråga om mål, innehåll och arbetsformer är en förutsättning för elevers och vårdnadshavares rätt till inflytande och påverkan. Det är inte minst viktigt som underlag för den enskildes val i skolan.

Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar. Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet. Den skall utveckla deras förmåga att ta ett personligt ansvar.

Genom att delta i planering och utvärdering av den dagliga undervisningen och få välja kurser, ämnen, teman och aktiviteter, kan eleverna utveckla sin förmåga att utöva inflytande och ta ansvar.

Skolans uppdrag

Skolans uppdrag är att främja lärande där individen stimuleras att inhämta kunskaper. I samarbete med hemmen skall skolan främja elevernas utveckling till ansvars-kännande människor och samhälls-medlemmar (1 kap. 2 §). Skolan skall präglas av omsorg om individen, omtanke och generositet. Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa. Skolan skall därvid vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling. Arbetet måste därför ske i samarbete med hemmen.

Skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Skolan skall sträva efter att erbjuda alla elever daglig fysisk aktivitet inom ramen för hela skoldagen.

Skolan har i uppdrag att överföra grundläggande värden och främja elevernas lärande för att därigenom förbereda dem för att leva och verka i samhället. Skolan skall förmedla de mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram alla i samhället behöver. Eleverna skall kunna orientera sig i en komplex verklighet, med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och metoder att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. Språk, lärande och identitetsutveckling är nära förknippade. Genom rika möjligheter att samtala, läsa och skriva skall varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga.

En viktig uppgift för skolan är att ge överblick och sammanhang. Eleverna skall få möjligheter att ta initiativ och ansvar. De skall ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att arbeta självständigt och lösa problem. Särskilt under de tidiga skolåren har leken stor betydelse för att eleverna skall tillägna sig kunskaper.

I all undervisning är det angeläget att anlägga vissa övergripande perspektiv. Genom ett historiskt perspektiv kan eleverna utveckla en

beredskap inför framtiden och utveckla sin förmåga till dynamiskt tänkande. Genom ett miljöperspektiv får de möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor. Undervisningen skall belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling.

Ett internationellt perspektiv är viktigt för att kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang och för att skapa internationell solidaritet samt förbereda för ett samhälle med täta kontakter över kultur- och nationsgränser. Det internationella perspektivet innebär också att utveckla förståelse för den kulturella mångfalden inom landet.

Det etiska perspektivet är av betydelse för många av de frågor som tas upp i skolan. Perspektivet skall präglade skolans verksamhet för att ge grund för och främja elevernas förmåga att göra personliga ställningstaganden.

Skolans uppdrag att främja lärande förutsätter en aktiv diskussion i den enskilda skolan om kunskapsbegrepp, om vad som är viktig kunskap idag och i framtiden och om hur kunskapsutveckling sker. Olika aspekter på kunskap och lärande är naturliga utgångspunkter i en sådan diskussion.

Kunskap är inget entydigt begrepp. Kunskap kommer till uttryck i olika former – såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet – som förutsätter och samspelar med varandra. Skolans arbete måste inriktas på att ge utrymme för olika kunskapsformer och att skapa ett lärande där dessa former balanseras och blir till en helhet.

Skolan skall främja elevernas harmoniska utveckling. Detta skall åstadkommas genom en varierad och balanserad sammansättning av innehåll och arbetsformer. Gemensamma erfarenheter och den sociala och kulturella värld som skolan utgör skapar utrymme och förutsättningar för ett lärande och utveckling där olika kunskapsformer är delar av en helhet. Ett ömsesidigt möte mellan de pedagogiska synsätten i förskoleklass, skola och fritidshem kan berika elevernas utveckling och lärande.

Skolan skall stimulera varje elev att bilda sig och växa med sina uppgifter. I skolarbetet skall de intellektuella såväl som de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna uppmärksammas. Även hälso- och livsstilsfrågor skall uppmärksammas.

Eleverna skall få uppleva olika uttryck för kunskaper. De skall få pröva och utveckla olika uttrycksformer och uppleva känslor och stämningar. Drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form skall vara inslag i skolans verksamhet. En harmonisk utveckling och bildningsgång omfattar möjligheter att pröva, utforska, tillägna sig och gestalta olika kunskaper och erfarenheter. Förmåga till eget skapande hör till det som eleverna skall tillägna sig.

God miljö för utveckling och lärande

Eleven skall i skolan möta respekt för sin person och sitt arbete. Skolan skall sträva efter att vara en levande social gemenskap som ger trygghet och vilja och lust att lära. Skolan verkar i en omgivning med många kunskapskällor. Strävan skall vara att skapa de bästa samlade betingelserna för elevernas bildning, tänkande och kunskapsutveckling. Personlig trygghet och självkänsla grundläggs i hemmet, men även skolan har en viktig roll därvidlag. Varje elev har rätt att i skolan få utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter.

Den enskilda skolans utveckling

Skolans verksamhet måste utvecklas så att den svarar mot uppställda mål. Huvudmannen har ett givet ansvar för att så sker. Den dagliga pedagogiska ledningen av skolan och lärarnas professionella ansvar är förutsättningar för att skolan utvecklas kvalitativt. Detta kräver att undervisningsmålen ständigt prövas, resultaten följs upp och utvärderas och att nya metoder prövas och utvecklas. Ett sådant arbete måste ske i ett aktivt samspel mellan skolans personal och elever och i nära kontakt med såväl hemmen som med det omgivande samhället.

2 Mål och riktlinjer

Mål

Mål att sträva mot anger inriktningen på skolans arbete. De anger därmed en önskad kvalitetsutveckling i skolan.

Mål att uppnå uttrycker vad eleverna minst skall ha uppnått när de lämnar skolan. Det är skolans och skolhuvudmannens ansvar att eleverna ges möjlighet att uppnå dessa mål.

2.1 Normer och värden

Skolan skall aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dem komma till uttryck i praktisk vardaglig handling.

Mål att sträva mot

Skolan skall sträva efter att varje elev

- utvecklar sin förmåga att göra och uttrycka medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper och personliga erfarenheter,
- respekterar andra människors egenvärde,
- tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling, samt medverkar till att bistå andra människor,
- kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen och
- visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv.

Riktlinjer

Alla som arbetar i skolan skall

- medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen,
- i sin verksamhet bidra till att skolan präglas av solidaritet mellan

- människor,
- aktivt motverka trakasserier och förtryck av individer eller grupper och
- visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningssätt.

Läraren skall

- klargöra och med eleverna diskutera det svenska samhällets värdegrund och dess konsekvenser för det personliga handlandet,
- öppet redovisa och diskutera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem,
- uppmärksamma och i samråd med övrig skolpersonal vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling,
- tillsammans med eleverna utveckla regler för arbetet och samvaron i den egna gruppen och
- samarbeta med hemmen i elevernas fostran och därvid klargöra skolans normer och regler som en grund för arbetet och för samarbete.

2.2 Kunskaper

Skolan skall ansvara för att eleverna inhämtar och utvecklar sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem. Dessa ger också en grund för fortsatt utbildning.

Skolan skall bidra till elevernas harmoniska utveckling. Utforskande, nyfikenhet och lust att lära skall utgöra en grund för undervisningen. Lärarna skall sträva efter att i undervisningen balansera och integrera kunskaper i sina olika former.

Mål att sträva mot

Skolan skall sträva efter att varje elev

- utvecklar nyfikenhet och lust att lära,
- utvecklar sitt eget sätt att lära,
- utvecklar tillit till sin egen förmåga,

- känner trygghet och lär sig att ta hänsyn och visa respekt i samspel med andra,
- lär sig att utforska, lära och arbeta både självständigt och tillsammans med andra,
- befäster en vana att självständigt formulera ståndpunkter grundade på såväl kunskaper som förnuftsmässiga och etiska överväganden,
- tillägnar sig goda kunskaper inom skolans ämnen och ämnesområden, för att bilda sig och få beredskap för livet,
- utvecklar ett rikt och nyanserat språk samt förstår betydelsen av att vårda sitt språk,
- lär sig att kommunicera på främmande språk,
- lär sig att lyssna, diskutera, argumentera och använda sina kunskaper som redskap för att
  - formulera och pröva antaganden och lösa problem,
  - reflektera över erfarenheter och
  - kritiskt granska och värdera påståenden och förhållanden,
  - inhämtar tillräckliga kunskaper och erfarenheter för att kunna träffa väl underbyggda val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning.

Mål att uppnå i grundskolan

Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola

- behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar i tal och skrift,
- behärskar grundläggande matematiskt tänkande och kan tillämpa det i vardagslivet,
- känner till och förstår grundläggande begrepp och sammanhang inom de naturvetenskapliga, tekniska, samhällsvetenskapliga och humanistiska kunskapsområdena,
- har utvecklat sin förmåga till kreativt skapande och fått ett ökat intresse för att ta del av samhällets kulturutbud,
- har en förtrogenhet med centrala delar av vårt svenska och nordiska och västerländska kulturarv
- har kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia,

- kan utveckla och använda kunskaper och erfarenheter i så många olika uttrycksformer som möjligt som språk, bild, musik, drama och dans,
- har utvecklat förståelse för andra kulturer,
- kan kommunicera i tal och skrift på engelska,
- känner till grunderna för samhällets lagar och normer och vet om sina rättigheter och skyldigheter i skolan och i samhället,
- har kunskaper om länders och världsdelars ömsesidiga beroende av varandra,
- känner till förutsättningarna för en god miljö och förstår grundläggande ekologiska sammanhang,
- har grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt har förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan och miljön,
- har kunskaper om medier och deras roll,
- kan använda informationsteknik som ett verktyg för kunskapsökande och lärande och
- har fördjupade kunskaper inom några ämnesområden efter eget val.

Mål att uppnå i sameskolan

Dessa mål uttrycker vad eleverna, som har gått i sameskolan, skall ha uppnått utöver grundskolans mål.

Sameskolan ansvarar för att varje elev efter genomgången sameskola

- är förtrogen med det samiska kulturarvet och
- kan tala, läsa och skriva på samiska.

Mål att uppnå i specialskolan

Grundskolans mål gäller även för specialskolan. I stället för grundskolans mål för svenska och engelska gäller dock särskilda mål för döva och hörselskadade elever.

Specialskolan ansvarar för att varje döv eller hörselskadad elev efter genomgången specialskola

- är tvåspråkig, dvs. kan avläsa teckenspråk och läsa svenska samt uttrycka tankar och idéer på teckenspråk och i skrift och

- kan kommunicera i skrift på engelska.

Mål att uppnå i särskolan

Dessa mål uttrycker vad eleverna, efter sina individuella förutsättningar, skall ha uppnått när de lämnar särskolan.

Skolan ansvarar för att varje elev som lämnar grundsärskolan

- har ökat medvetenheten om sina egna förutsättningar,
- efter sin förmåga kan lyssna, läsa och kommunicera,
- har utvecklat sådana färdigheter i matematik att eleven kan lösa problem i den dagliga livsföringen,
- känner till och förstår grundläggande sammanhang i sin omvärld och så långt möjligt får insikt i grundskolans kunskapsområden och övergripande perspektiv,
- har ökat sin förmåga att söka kunskap och veta var man får hjälp att göra det,
- har ökade kunskaper inom ett eller flera ämnesområden som utvecklar individen och kan berika fritiden,
- kan förstå och använda enklare ord och uttryck på engelska,
- har utvecklat sin förmåga till kreativt skapande och fått ett ökat intresse för att ta del av samhällets kulturutbud,
- känner till grunderna för en god hälsa och
- har ökat sin förmåga att kompensera verkningarna av utvecklingsstörningen i det dagliga livet.

Skolan ansvarar för att varje elev som lämnar träningskolan har utvecklat sin förmåga

- att samspela socialt,
- att kommunicera genom språk, symboler, tecken eller signaler,
- att hantera tid, rum, kvalitet, kvantitet och orsakssammanhang i sin omvärld,
- att lära känna sin kropp och dess rörelseförmåga,
- att vara fysiskt aktiv för hälsa och välbefinnande,
- att vara nyfiken och ta initiativ,

- att reagera på egna känslor och vara mottaglig för intryck,
- att använda olika uttrycksmedel i upplevelser och för kreativt skapande,
- att medverka i och försöka ta ansvar för återkommande aktiviteter i sitt dagliga liv,
- att använda färdigheter och känna till regler som gör det lättare att fungera i vardagslivet,
- att uppfatta sig själv som en individ och ha förståelse för andra och
- att aktivt intressera sig för något område som kan berika individen och tillvaron också utanför skolan.

Riktlinjer

Alla som arbetar i skolan skall

- uppmärksamma och hjälpa elever i behov av särskilt stöd och
- samverka för att göra skolan till en god miljö för utveckling och lärande.

Läraren skall

- utgå från varje enskild individs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande,
- stärka elevernas vilja att lära och elevens tillit till den egna förmågan,
- ge utrymme för elevens förmåga att själv skapa och använda olika uttrycksmedel,
- stimulera, handleda och ge särskilt stöd till elever som har svårigheter,
- samverka med andra lärare i arbetet för att nå utbildningsmålen och
- organisera och genomföra arbetet så att eleven
  - utvecklas efter sina förutsättningar och samtidigt stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga,
  - upplever att kunskap är meningsfull och att den egna kunskapsutvecklingen går framåt,
  - får stöd i sin språk- och kommunikationsutveckling,
  - successivt får fler och större självständiga uppgifter och ett ökat eget

- ansvar,
- får möjligheter till ämnesfördjupning, överblick och sammanhang och
- får möjlighet att arbeta ämnesövergripande.

2.3 Elevernas ansvar och inflytande

De demokratiska principerna att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig, skall omfatta alla elever. Elevernas kunskapsmässiga och sociala utveckling förutsätter att de tar ett allt större ansvar för det egna arbetet och för skolmiljön, samt att de får ett reellt inflytande på utbildningens utformning. Enligt skollagen åligger det alla som arbetar i skolan att verka för demokratiska arbetsformer (1 kap. 2§).

Mål

Mål att sträva mot

Skolan skall sträva efter att varje elev

- tar ett personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö,
- successivt utövar ett allt större inflytande över sin utbildning och det inre arbetet i skolan och
- har kunskap om demokratins principer och utvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former.

Riktlinjer

Alla som arbetar i skolan skall

främja elevernas förmåga och vilja till ansvar och inflytande över den sociala, kulturella och fysiska skolmiljön.

Läraren skall

- utgå från att eleverna kan och vill ta ett personligt ansvar för sin inläring och för sitt arbete i skolan,
- se till att alla elever oavsett kön och social och kulturell bakgrund får ett reellt inflytande på arbetssätt, arbetsformer och undervisningens

innehåll samt att detta inflytande ökar med stigande ålder och mognad,

- verka för att flickor och pojkar får ett lika stort inflytande över och utrymme i undervisningen,
- svara för att eleverna får pröva olika arbetssätt och arbetsformer,
- tillsammans med eleverna planera och utvärdera undervisningen och
- förbereda eleverna för delaktighet och medansvar och för de rättigheter och skyldigheter som präglar ett demokratiskt samhälle.

2.4 Skola och hem

Skolans och vårdnadshavarnas gemensamma ansvar för elevernas skolgång skall skapa de bästa möjliga förutsättningarna för barns och ungdomars utveckling och lärande.

Riktlinjer

Alla som arbetar i skolan skall

- samarbeta med elevernas vårdnadshavare så att man tillsammans kan utveckla skolans innehåll och verksamhet.

Läraren skall

- samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling, och
- hålla sig informerad om den enskilda elevens personliga situation och därvid iaktta respekt för elevens integritet.

2.5 Övergång och samverkan

Samarbetsformer mellan förskoleklass, skola och fritidshem skall utvecklas för att berika varje elevs mångsidiga utveckling och lärande. För att stödja elevernas utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv skall skolan också sträva efter att nå ett förtroendefullt samarbete med förskolan samt med de gymnasiala utbildningar som eleverna fortsätter till. Samarbetet skall utgå från de nationella och lokala mål och riktlinjer som gäller för respektive verksamhet.

Riktlinjer

Läraren skall

- utveckla samarbetet mellan förskoleklass, skola och fritidshem,
- utbyta kunskaper och erfarenheter med personalen i förskolan och i gymnasieskola och gymnasiesärskola samt
- i samarbetet särskilt uppmärksamma elever i behov av särskilt stöd.

2.6 Skolan och omvärlden

Eleverna skall få en utbildning av hög kvalitet i skolan. De skall också få underlag för att välja fortsatt utbildning. Detta förutsätter att den obligatoriska skolan nära samverkar med de gymnasiala utbildningar som eleverna fortsätter till. Det förutsätter också en samverkan med arbetslivet och närsamhället i övrigt.

Mål

Mål att sträva mot

Skolan skall sträva efter att varje elev

- inhämtar tillräckliga kunskaper och erfarenheter för att
- kunna granska olika valmöjligheter och ta ställning till frågor som rör den egna framtiden,
- få en inblick i närsamhället och dess arbets-, förenings- och kulturliv och
- få kännedom om möjligheter till fortsatt utbildning i Sverige och i andra länder.

Riktlinjer

Alla som arbetar i skolan skall

- verka för att utveckla kontakter med kultur- och arbetsliv, föreningsliv samt andra verksamheter utanför skolan som kan berika den som en lärande miljö och

- bidra till att motverka sådana begränsningar i elevens studie- och yrkesval som grundar sig på kön eller social eller kulturell bakgrund.

Läraren skall

- bidra med underlag för varje elevs val av fortsatt utbildning och
- medverka till att utveckla kontakter med mottagande skolor samt med organisationer, företag och andra som kan bidra till att berika skolans verksamhet och förankra den i det omgivande samhället.

Studie- och yrkesvägledaren, eller den personal som fullgör motsvarande uppgifter, skall

- informera och vägleda eleverna inför den fortsatta utbildningen och yrkesinriktningen och därvid särskilt uppmärksamma möjligheterna för elever med funktionshinder samt
- vara till stöd för den övriga personalens studie- och yrkesorienterande insatser.

2.7 Bedömning och betyg

Betyget uttrycker i vad mån den enskilda eleven har uppnått de mål som uttrycks i kursplanen för respektive ämne eller ämnesblock. Som stöd för betygssättningen finns ämnesspecifika kriterier för olika kvalitetssteg. Dessa betygskriterier anges i anslutning till respektive kursplan.

Mål

Mål att sträva mot

Skolan skall sträva efter att varje elev

- utvecklar ett allt större ansvar för sina studier och
- utvecklar förmågan att själv bedöma sina resultat och ställa egen och andras bedömning i relation till de egna arbetsprestationerna och förutsättningarna.

Riktlinjer

Läraren skall

- genom utvecklingssamtal främja elevernas kunskapsmässiga och sociala utveckling,
- utifrån kursplanernas krav allsidigt utvärdera varje elevs kunskapsutveckling, muntligt och skriftligt redovisa detta för eleven och hemmen samt informera rektorn,
- med utgångspunkt i föräldrarnas önskemål fortlöpande informera elever och hem om studieresultat och utvecklingsbehov och
- vid betygssättningen utnyttja all tillgänglig information om elevens kunskaper i förhållande till kraven i kursplanen och göra en allsidig bedömning av dessa kunskaper.

2.8 Rektors ansvar

Som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal i skolan har rektorn det övergripande ansvaret för att verksamheten som helhet inriktas på att nå de nationella målen. Rektorn ansvarar för att en lokal arbetsplan upprättas samt för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen och till målen i skolplanen och den lokala arbetsplanen. Rektorn har ansvaret för skolans resultat och har därvid, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att

- skolans arbetsformer utvecklas så att ett aktivt elevinflytande gynnas,
- skolans arbetsmiljö utformas så att eleverna får tillgång till handledning, läromedel av god kvalitet och annat stöd för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, t.ex. bibliotek, datorer och andra hjälpmedel,
- undervisningen och elevvårdsverksamheten utformas så att eleverna får det särskilda stöd och den hjälp de behöver,
- kontakt upprättas mellan skola och hem, om det uppstår problem och svårigheter för eleven i skolan,
- upprätta, genomföra, följa upp och utvärdera skolans handlingsprogram för att förebygga och motverka alla former av kränkande

- behandling, såsom mobbning och rasistiska beteenden bland elever och anställda,
- resursfördelningen och stödåtgärderna anpassas till den värdering av elevernas utveckling som lärare gör,
- undervisningen i olika ämnesområden samordnas så att eleverna får möjlighet att uppfatta större kunskapsområden som en helhet,
- ämnesövergripande kunskapsområden integreras i undervisningen i olika ämnen. Sådana kunskapsområden är exempelvis miljö, trafik, jämställdhet, konsumentfrågor, sex och samlevnad samt riskerna med tobak, alkohol och andra droger,
- samarbetsformer utvecklas med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet för att stödja varje elevs mångsidiga utveckling och lärande,
- samverkan kommer till stånd med förskolan för att skapa förutsättningar för en samsyn och ett förtroendefullt samarbete,
- formerna för samarbete mellan skolan och hemmen utvecklas och att föräldrarna får information om skolans mål och sätt att arbeta och om olika valalternativ,
- samverkan med skolor och arbetslivet utanför skolan utvecklas så att eleverna får konkreta erfarenheter av betydelse för deras val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning,
- den studie- och yrkesorienterande verksamheten organiseras så att eleverna får vägledning inför de olika val som skolan erbjuder och inför fortsatt utbildning,
- personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt skall kunna utföra sin uppgifter,
- skolans internationella kontakter utvecklas,
- skolpersonalen får kännedom om de internationella överenskommelser, som Sverige har förbundit sig att beakta i utbildningen.

Grundskolan

Alla barn mellan sju och sexton år i Sverige är skolpliktiga. Om föräldrarna önskar det kan barnen få börja skolan redan när de är sex år. Kommunerna är skyldiga att anordna plats för alla sexåringar i förskoleklassen. Till den obligatoriska skolan räknas grundskolan, sameskolan, specialskolan och särskolan. Undervisningen är obligatorisk och avgiftsfri. Vanligen har föräldrarna inte heller kostnader för exempelvis läromedel, skolmåltider, hälsovård och skolskjuts.

Läroplan, kursplaner och timplan

Den senaste läroplanen för obligatoriska skolan (Lpo 94) trädde i kraft 1994. Den är gemensam för grundskolan, sameskolan, obligatoriska särskolan, specialskolan och anpassades 1998 till att omfatta även förskoleklassen och fritidshemmet. Läroplanen anger skolans värdegrund och grundläggande mål och riktlinjer. Förutom detta finns för varje enskilt ämne en nationellt fastställd kursplan.

Varje kommun ska faställa en skolplan som visar hur kommunens skolor ska organiseras och utvecklas. Läroplanen, skolplanen och kursplanerna ger sedan utrymme för den enskilda skolans rektor, lärare och elever att anpassa innehåll, organisation och arbetssätt till lokala förhållanden. Planeringen av detta fastställs i skolans arbetsplan.

Det finns en timplan för grundskolan som helhet. Timplanen anger den minsta garanterade tid som eleverna har rätt att få lärarledd undervisning i olika ämnen.

Timplan

Utbildningens omfattning i grundskolan i timmar om 60 minuter för ämnen och ämnesgrupper samt totalt antal timmar.

Ämnen

Bild	230
Hem- och konsumentkunskap	118
Idrott och hälsa	500
Musik	230
Textilslöjd och Trä- och metallslöjd	330
Svenska	1 490
Engelska	480
Matematik	900
Geografi, Historia, Religions- och Samhällskunskap (sammanlagt)	885
Biologi, Fysik, Kemi, Teknik (sammanlagt)	800
Språkval	320
Elevers val	382
Total garanterade undervisningstid	6.665
Därav skolans val	600

Vid skolans val får antalet timmar i timplanen för ett ämne eller en ämnesgrupp minskas med högst 20 procent.

Profilering och val av skola

De timmar i timplanen som är avsatta för elevers val innebär att den enskilda eleven kan fördjupa studierna i ett eller flera ämnen. Dessutom kan en skola, inom givna ramar, använda timmar till att ge vissa ämnen mer tid än den som är angiven i timplanen. På det sättet får skolans undervisning en särskild profil, eller inriktning.

De allra flesta skolor i Sverige är kommunala. Det vanligaste är att barnen går i en kommunal skola nära hemmet. Eleverna och deras föräldrar har dock rätt att välja en annan kommunal skola, eller en från kommunen fristående skola.

De fristående skolorna är öppna för alla och måste vara godkända av Skolverket. En fristående skola får bidrag från elevers hemkommun och beloppet bestäms med hänsyn till skolans åtagande och elevers behov. Undervisningen i de fristående skolorna ska i huvudsak ha samma mål som i de kommunala skolorna, men kan ha en

inriktning som skiljer sig från de kommunala skolornas. Om skolan inte följer gällande bestämmelser kan Skolverket återkalla godkännandet. Det är vanligt att fristående skolor har en annan inriktning än den kommunala grundskolan, t.ex. speciell pedagogik (montessori eller waldorf-pedagogik), språkligt/etnisk inriktning eller är skolor med en viss religiös prägel.

Mål- och kunskapsrelaterade betyg

Samtidigt som läroplanen och kursplanerna infördes började ett nytt betygssystem att gälla. I det nya systemet ges betyg i en tregradig skala. Betygsstegen är Godkänd (G), Väl Godkänd (VG) och Mycket Väl Godkänd (MVG).

Specialskolan

De flesta hörselskadade och nästan alla synskadade och rörelsehindrade barn får sin undervisning i grundskolan. Döva och gravt hörselskadade barn går däremot i specialskolan. Specialskolan omfattar tio årskurser och ska så långt som möjligt motsvara den utbildning som ges i grundskolan. Det finns också specialskola för hörselskadade/döva barn med utvecklingsstörning.

Särskolan

För barn med utvecklingsstörning finns särskolan. Den obligatoriska särskolan består av nio årskurser i antingen grundsärskolan eller träningssskolan. I grundsärskolan går barn med lindrig utvecklingsstörning. I träningssskolan går elever som har en begåvningsnedsättning som gör att de inte kan tillgodogöra sig undervisningen i grundsärskolan. Eleverna i särskolan har rätt till ett tionde skolår.

Sameskolan

Samers barn kan få utbildning med samisk inriktning i sameskolan. Utbildningen motsvarar grundskolans första sex år.

Skolverket 2005-03-19

Grundskolan. Kursplaner och betygskriterier

Inledning

Kursplaner

Grundläggande bestämmelser om grundskolan återfinns i skollagen (1985:1100) och grundskoleförordningen (1994:1194). Genom läroplanen anger regering och riksdag de grundläggande värden som skall prägla skolans verksamhet och de mål och riktlinjer som skall gälla för den. Vid sidan av dessa föreskrifter för skolans verksamhet finns kursplaner. Dessa är bindande föreskrifter som uttrycker de krav staten ställer på utbildningen i olika ämnen.

I kursplanens inledande text, ämnets syfte och roll i utbildningen, tydliggörs hur ämnet bidrar till att målen i läroplanen uppfylls samt hur ämnet motiveras utifrån olika samhälls- och medborgarbehov.

Mål att sträva mot uttrycker den inriktning undervisningen skall ha när det gäller att utveckla elevernas kunskaper. De tydliggör därmed de kunskapskvaliteter som är väsentliga i ämnet. Dessa mål utgör det främsta underlaget för planeringen av undervisningen och sätter inte någon gräns för elevens kunskapsutveckling.

Avsnittet ämnets karaktär och uppbyggnad behandlar ämnets kärna och specifika egenskaper samt väsentliga perspektiv som kan läggas på undervisningen i ämnet. Genom att olika ämnen har olika karaktär beskrivs de på skilda sätt.

Mål att uppnå anger den miniminivå av kunskaper som alla elever skall uppnå det femte respektive det nionde skolåret. Målen uttrycker därmed en grundläggande kunskapsnivå i ämnet vid dessa bägge tidpunkter. Mål att uppnå för det nionde skolåret ligger till grund för bedömningen om en elev skall få betyget Godkänd. De allra flesta

elever kommer naturligtvis längre och skall också komma längre i sitt lärande.

Kursplanerna är utformade för att klargöra vad alla elever skall lära sig men lämnar samtidigt stort utrymme för lärare och elever att välja stoff och arbetsmetoder. Kursplanerna anger inte arbets sätt, organisation eller metoder. Däremot lägger de fast de kunskapskvaliteter som undervisningen skall utveckla och anger därmed en ram inom vilken val av stoff och metoder skall göras lokalt. På varje skola och i varje klass måste lärare tolka de nationella kursplanerna och tillsammans med eleverna planera och utvärdera undervisningen med utgångspunkt i elevernas förutsättningar, erfarenheter, intressen och behov.

Gemensamt för alla ämnen i grundskolan är att de skall förmedla glädje att skapa och lust att fortsätta lära. I undervisningen skall eleverna få utveckla förmågan att dra slutsatser och generalisera samt förklara och argumentera för sitt tänkande och sina slutsatser. Med utgångspunkt i egna erfarenheter och frågor kan eleven utveckla ett gott omdöme och få känsla för vad som är väsentligt.

Både läroplan och kursplaner skall ligga till grund för planeringen av undervisningen. Grundläggande värden som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta skall inte bara genomsyra undervisningen i varje ämne, utan också påverka såväl organisation och samordning av undervisningen i olika ämnen som val av arbets sätt. Målen i läroplanen anger undervisningens inriktning och riktlinjerna anger principerna för hur arbetet skall bedrivas.

I det följande presenteras kursplanerna i alfabetisk ordning. Ämnena biologi, fysik och kemi är samlade under rubriken naturorienterande ämnen och ämnena geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap under rubriken samhällsorienterande ämnen. De gemen-

samma texterna för naturorienterande respektive samhällsorienterande ämnen och kursplanerna för de enskilda ämnena inom respektive block utgör tillsammans det nationella uppdraget för utbildningen i dessa ämnen.

Uppdelningen i ämnen är ett sätt att organisera utbildningens innehåll, men avsikten är inte att skapa gränser mellan dem. Samverkan mellan ämnen är nödvändig för att möjliggöra en allsidig och meningsfull kunskapsutveckling i enlighet med läroplanens värdegrund, mål och riktlinjer.

Bedömning

Grundläggande bestämmelser för betygssättningen finns i grundskoleförordningen samt i läroplanen (Lpo 94). För att få betyget Godkänd i ett ämne eller ett ämnesblock skall eleven ha kunskaper som motsvarar de mål i kursplanen som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret. När betyg sätts innan ett ämne eller ett ämnesblock avslutats, skall de kunskaper bedömas som eleven inhämtat i ämnet eller ämnesblocket fram till och med den aktuella terminen. Denna bedömning sker utifrån mål som bestäms lokalt med hänsyn tagen till de mål eleven skall ha nått då ämnet avslutas. Nationella kriterier för betygen Väl godkänd och Mycket väl godkänd har på regeringens uppdrag fastställts av Skolverket och är bindande föreskrifter för betygssättningen i slutet av år nio (SKOLFS 2000:141). Även för de högre betygen gäller att bedömningen skall ske utifrån kriterier som bestäms lokalt när den görs vid tidpunkter då ämnet eller ämnesblocket inte avslutats.

Skolverkets föreskrifter om betygskriterier för grundskolans ämnen innehåller generella bestämmelser för tillämpningen av betygskriterierna samt bedömningens inriktning och betygskriterier för varje ämne eller ämnesblock.

I avsnittet bedömningens inriktning beskrivs de kunskaper och kun-

skapskvaliteter som skall bedömas oavsett betygssteg. Avsnittet utgör en brygga mellan kursplaner och betygskriterier och ett stöd i det lokala arbetet med att konkretisera och fastställa de kunskapskvaliteter som skall ligga till grund för bedömningen av eleven.

Betygskriterierna preciserar vilka kunskaper som krävs för att få betyget Väl godkänd respektive Mycket väl godkänd. Det högre betygssteget innefattar kraven för det lägre. För att erhålla betyget Väl godkänd skall eleven ha kunskaper enligt samtliga kriterier som gäller för betyget. För att erhålla betyget Mycket väl godkänd skall eleven förutom de kunskaper som gäller för Väl godkänd ha kunskaper enligt kriterierna för Mycket väl godkänd. Huvudregeln är att eleven skall uppfylla samtliga kriterier för att erhålla något av de bägge betygen. För dessa betygssteg gäller dock att särskilt väl utvecklad förmåga avseende något eller några kriterier kan väga upp brister avseende ett eller ett par andra kriterier.

Om det finns särskilda skäl får läraren vid betygssättningen bortse från enstaka mål som eleven skall ha uppnått eller enstaka kriterier som eleven skall ha uppfyllt. Med särskilda skäl avses funktionshinder eller andra liknande personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur och som utgör ett direkt hinder för att eleven skall kunna nå ett visst mål eller uppfylla ett visst kriterium. Detta gäller samtliga betygssteg.

Bedömningens inriktning samt betygskriterier för olika ämnen presenteras i anslutning till respektive kursplan. De naturorienterande ämnena har gemensamma betygskriterier. För de samhällsorienterande ämnena finns kriterier dels för det samhällsorienterande ämnesblocket i sin helhet, dels för varje enskilt ämne. Vid bedömningen av elevens kunskaper gäller både de gemensamma och ämnesspecifika betygskriterierna.

Skolverket 2005-03-19

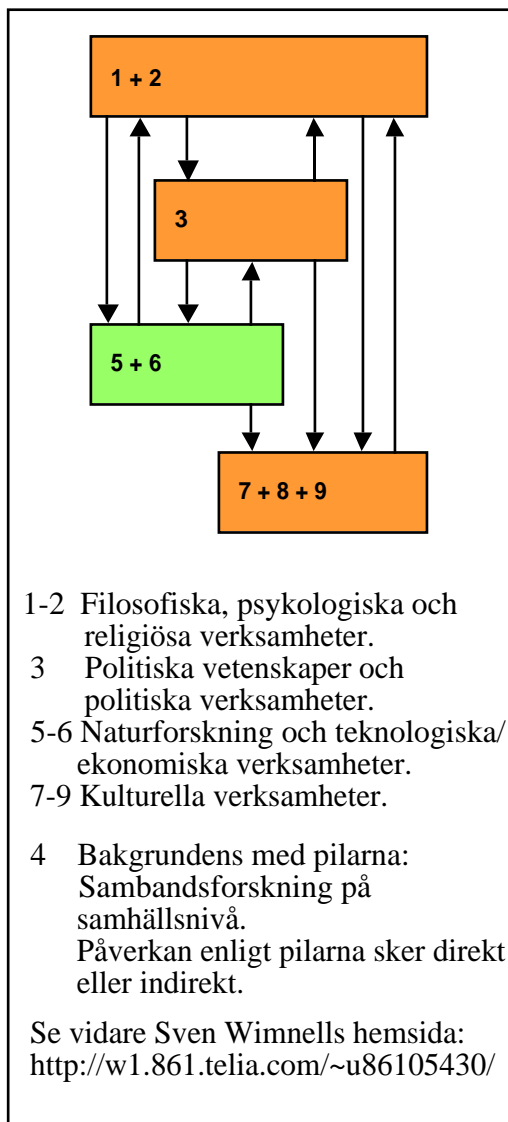
Förteckning över grundskolans kursplaner.

Skolverket behandlar skolämnenas kursplaner i bokstavsordning:

Bild
Engelska
Hem- och konsumentkunskap
Idrott och hälsa
Matematik
Moderna språk
Modersmål
Musik
Naturorienterande ämnen
    Biologi
    Fysik
    Kemi
Samhällsorienterande ämnen
    Geografi
    Historia
    Religionskunskap
    Samhällskunskap
Slöjd
Svenska
Svenska som andraspråk
Teckenspråk för hörande
Teknik

I det följande behandlas kursplanerna i denna ordning:

SW	
108 (+1-9)	Samhällsorienterande ämnen
108 (+1-9)	Samhällskunskap
2 (+del av1)	Religionskunskap
50	Naturorienterande ämnen
51	Matematik
53	Fysik
54	Kemi
57-59	Biologi
6	Teknik
64	Hem- och konsumentkunskap
74	Slöjd
75-77	Bild
78	Musik
796-799	Idrott och hälsa
80	Svenska
80	Svenska som andraspråk
80	Modersmål
80	Engelska
80	Moderna språk
80	Teckenspråk för hörande
91	Geografi
93-99	Historia

Samhällsorienterande ämnen

inrättad 2000-07

Gemensam kursplanetext för de samhällsorienterande ämnena SAMHÄLLSKUNSKAP, RELIGIONSKUNSKAP, GEOGRAFI, HISTORIA.

Den gemensamma kursplanetexten, utformad i ett samhällsorienterande perspektiv, utgör tillsammans med kursplanerna för de olika ämnena en helhet vars delar skall stödja och komplettera varandra. De olika delarna bildar tillsammans det nationella uppdraget för utbildningen i de samhällsorienterande ämnena. I den gemensamma texten behandlas ämnenas gemensamma innehållsliga perspektiv, vad som utmärker processen vid arbete med frågor inom perspektivet och den handlingsberedskap som avses bli effekt av utbildningen. Texten för varje enskilt samhällsorienterande ämne utgör en fördjupning av den gemensamma so-texten utifrån det enskilda ämnets aspekt och specifika innehåll.

Studier inom det samhällsorienterande kunskapsområdet skall kopplas samman med kunskaper och uttrycksformer inom skolans andra ämnen.

Ämnenas syfte och roll i utbildningen

Kunskaperna inom det samhällsorienterande området ger eleven möjlighet att se omgivningen i relation till sig själv och att förstå sig själv i relation till omgivningen, dvs. hur individen formar sin värld och formas av världen. Kunskaperna skall ge en grund för att delta, ta ansvar och agera som medborgare i ett demokratiskt samhälle och för att medverka till en hållbar samhällsutveckling.

Huvuduppgiften för de samhällsorienterande ämnena är att utveckla elevens kunskaper om människan och hennes verksamheter samt om förändringar i landskapet och i samhället på skilda platser och under skilda tider.

Syftet är att stimulera till reflektion över mänskligt tänkande och handlande och över företeelser i samhället, att stärka beredskapen att överblicka den egna och andras livssituation, att öka tryggheten i den egna identiteten samt att ge kunskaper om hur vårt samhälle är baserat på etnisk och kulturell mångfald.

Mål att sträva mot för de samhällsorienterande ämnena

Skolan skall i sin undervisning inom det samhällsorienterande kunskapsområdet sträva efter att eleven

- undersöker och förstår samhälleliga samband och sammanhang i nutid och förfluten tid samt reflekterar över vad dessa kan innebära för framtiden,
- förstår centrala begrepp som gör det möjligt att på ett självständigt sätt söka, bilda och använda kunskap om samhällsfrågor,
- utvecklar sin förmåga att använda olika informationskällor och ett kritiskt förhållningssätt till dessa,
- utvecklar en tilltro till sin egen förmåga att påverka och en vilja att hävda demokratiska värden samt blir förtrogen med sina rättigheter och skyldigheter som medborgare i ett demokratiskt samhälle,
- deltar aktivt i samhällsliv och samhällsutveckling samt tar ansvar för livsmiljön,
- förvärvar insikter om hur såväl naturgivna och materiella förutsättningar som centrala idéer och livsåskådningar format och formar samhällen,
- utvecklar förståelse av grundläggande existentiella och etiska synsätt och kan använda sin förståelse vid egna ställningstaganden,

– utvecklar kunskap om och förmåga till inlevelse i olika livsmönster och ser orsaker till variation i tid och rum men även det gemensamma i olika kulturer,

– utvecklar respekt för andra människors ställningstaganden men uppmärksammar och tar avstånd från sådana som innebär förtryck och kränkningar,

– gör det till en vana att i sitt handlande ta hänsyn till allas lika värde och rättigheter, oberoende av exempelvis kön, klass och etnisk tillhörighet,

– utvecklar förmåga att se konsekvenser av sina och andras ställningstaganden och handlingar,

– utvecklar förståelse för ekologiska sammanhang och olika sätt att fördela och använda resurser,

– utvecklar förståelse för hur verksamheter och kulturer avspeglas i och påverkas av konst, litteratur och musik.

Det samhällsorienterande kunskapsområdets karaktär och uppbyggnad

De samhällsorienterande ämnena behandlar människor, deras omvärld och livsbetingelser samt relationer dem emellan. Omvärldens och livsbetingelsernas betydelse för tänkande, självuppfattning, livskvalitet och framtidstro är en väsentlig aspekt. En annan är människans verksamhet och kulturella utveckling över tid som politisk, ekonomisk och kulturell varelse, som resursutnyttjare och som människa bland andra människor.

Demokrati som livsform och politiskt system

De samhällsorienterande ämnena lyfter fram makt- och konflikt-

perspektiv såväl i förfluten tid som nutid och betonar värdet av samtal och argumentation mellan företrädare för skilda åsikter. Den demokratiska värdegrunden utgör utgångspunkt för det svenska samhällets besluts- och rättssystem.

De demokratiska värdena är inte en gång för alla givna. Samhällets medborgare måste tillsammans tolka, förankra, försvara och ständigt utveckla demokratin. Det är viktigt att varje människa utvecklar ett personligt förhållningssätt och en tillit till demokratins värdegrund som utgångspunkt för sitt tänkande och handlande i politiska, ekonomiska och existentiella frågor. I de samhällsorienterande ämnena är det ett viktigt inslag att låta eleverna urskilja och bearbeta etiska valsituationer, argumentera för och se konsekvenserna av olika ställningstaganden och tillvägagångssätt.

I ämnena ingår att diskutera och reflektera över begrepp som identitet, sexualitet, kärlek och jämställdhet. Inom kunskapsområdet behandlas också samlevnad och relationer, människosyn och språkbruk så att möjligheten att diskutera värdefrågor i detta sammanhang utnyttjas.

I det samhällsorienterande perspektivet ingår att orientera om olika uppfattningar, men klart ta ställning mot sådana som innebär kränkningar av andra människor. En grund för tolerans mot oliktankande skapas av förståelse för att företeelser kan uppfattas på olika sätt av olika människor, beroende exempelvis på kön, klass och etnisk tillhörighet.

Svensk lagstiftning om grundläggande fri- och rättigheter samt internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter, såsom FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och Barnkonventionen, skall uppmärksammas och ligga till grund för eftertanke och reflektion om gemenskap i nationellt och globalt perspektiv.

Kulturella mönster och kulturell variation

Grundläggande i de samhällsorienterande ämnena är beskrivningar och analyser av samhällssystem, kulturarv, religiösa och idémässiga traditioner som inslag i den väv som bildat och bildar människors livs- och referensramar.

De samhällsorienterande ämnena behandlar lokala och regionala miljöer som bakgrund och förklaring till variationer i olika gruppers och individers levnadssätt, vanor och livsåskådningar. I studierna inbegrips den kulturella mångfalden i det svenska samhället, där skilda traditioner, trossystem och livsuppfattningar lever sida vid sida och påverkar varandra. Perspektiv på dessa livsmönster och kännedom om grundläggande faktorer bakom dem kan tydliggöra drivkrafter, som påverkar människors liv och tankar liksom individens möjligheter att påverka sitt eget liv. Grundläggande aspekter i ämnena är också hur livs- och samhällsförhållanden speglas i och påverkas av litteratur, konst och musik.

Lokala och globala miljö- och överlevnadsfrågor

De samhällsorienterande ämnena bidrar till förståelse av hur människan har utnyttjat och utnyttjar jordens resurser och av villkoren för hennes liv och arbete i förfluten tid, i dag och i framtiden. Genom att beakta skeenden som passerat samt studera och värdera skeenden i nuet utvecklas elevernas framtidsberedskap. I kunskapsområdet betonas lokala och globala fördelningsfrågor och ansvaret för att uppnå en rättvis och fredlig världsordning. Strävanden som sker i omvärlden för att finna lösningar och nå balans beskrivs och diskuteras.

Kunskaper om samspelet natur-teknik-människa-samhälle ger möjlighet till en insikts- och ansvarsfull syn på människans nyttjande av naturresurser och teknik samt hur människors liv och livsmiljö förändras genom teknik.

De samhällsorienterande ämnena delar ansvaret för arbetet med miljöfrågor med skolans övriga verksamhet. Förutom förståelse för det komplicerade samspelet mellan mark, vatten och luft är det viktigt att insikter skapas om hur förändringar i landskapet och i samhället sker som resultat av kamp och kompromisser mellan olika intressen som står i konflikt med varandra. Sådana kunskaper skall ge beredskap för ett konstruktivt förhållningssätt inför såväl lokala som globala förändrings- och överlevnadsfrågor.

Kunskapande i ett informationsrikt samhälle

Dagens samhälle erbjuder en närmast oändlig mängd av information, som kan inhämtas från olika mer eller mindre vederhäftiga källor via olika kanaler. Medier och mediers budskap spelar stor roll när människor bildar sina uppfattningar. I de samhällsorienterande ämnena skall eleverna bli förtrogna med olika sätt att kunskapa samt utveckla insikter i hur olika medier kan användas och hur de påverkar människan och samhället. Genom att orientera sig i olika informationsmiljöer och använda olika informationskällor får eleverna insyn i de möjligheter och problem som IT-samhället medför. Att söka, granska, välja, strukturera, kritiskt värdera, integrera och redovisa information på skilda sätt – i tal, skrift, bild, form, drama, musik och rörelse – är centralt i de samhällsorienterande ämnena. Det främjar elevernas orientering i tid och rum och deras konstruerande av egna mönster och bilder av omvärlden, vilka kan användas som redskap för analys och bedömning av såväl andras tolkningar som egna ståndpunkter.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- känna till och kunna resonera kring grundtankar i ett demokratiskt system och praktisera demokrati i vardaglig handling,
- känna till händelser och förhållanden som format och formar

närsamhället och dess miljö,

- kunna jämföra de egna livsvillkoren med livsvillkor i andra miljöer och i olika tider,

- kunna samtala om viktiga livsfrågor som berör den enskilda individen och relationer mellan människor,

- kunna söka och bearbeta information samt göra sammanställningar för att belysa eller besvara frågor om människan och hennes verksamheter.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- förstå grundläggande begrepp och företeelser i ett demokratiskt system och kunna problematisera demokratiska förhållningssätt i vardagen,

- kunna se samband i skeenden i samhället samt urskilja faktorer som påverkar dem,

- känna till förutsättningar för, pröva antaganden om och jämföra människors livsvillkor förr och nu och i olika delar av världen,

- förstå och kunna resonera kring möjligheter och svårigheter som uppstår i ett samhälle med kulturell mångfald,

- kunna samtala om och bearbeta etiska, estetiska och existentiella frågor och förstå hur de kan vara beroende av tid och kultur,

- förstå och pröva ett ekologiskt tänkande och visa på konsekvenser av olika handlingsalternativ i miljö-, livs- och samhällsfrågor,

– kunna ur ett samhällsperspektiv söka information från olika källor, bearbeta, granska och värdera uppgifterna samt i olika uttrycksformer redovisa resultat och slutsatser.

Bedömning i de samhällsorienterande ämnena

Bedömningens inriktning

Bedömningen gäller elevens förmåga att utveckla och tillämpa kunskaper om människan, hennes verksamheter och omvärld. Den skall ske med utgångspunkt dels i de för ämnena gemensamt utformade texterna, dels i texterna för respektive ämne.

Elevens förmåga att utifrån sina kunskaper orientera sig i samhället och analysera skeenden såväl i förfluten tid som i nutid är en grund för bedömningen. Särskild vikt skall läggas vid förmågan att ur ett samhällsorienterande perspektiv uppfatta helheter och samband och vid förmågan att urskilja såväl likheter som skillnader i tid och rum.

Bedömningen gäller också elevens förmåga att bearbeta information till egen kunskap. Elevens förmåga att orientera sig i olika informationsmiljöer och använda olika källor för att söka, samla, sovra och strukturera information utgör en del i detta, liksom elevens kritiskt granskande förhållningssätt vid analys av olika källors sanningshalt och relevans.

Bedömningen skall vidare uppmärksamma elevens användning av sina kunskaper genom att i samtal, studier och handling ta stöd både i för ämnena relevanta begrepp och teorier och i sina egna tankar, känslor och erfarenheter.

Kriterier för betyget Vål godkänd

Eleven använder centrala begrepp och symboler inom det samhällsorienterande kunskapsområdet samt har insikter i den betydelse dessa har.

Eleven förstår demokratins principer och gör överväganden för att formulera egna ståndpunkter vid tillämpningen av dessa.

Eleven identifierar etiska frågor och problem, bearbetar dem, urskiljer olika synsätt samt diskuterar och reflekterar kring dessa.

Eleven ger exempel på hur lokala och globala händelser och förhållanden hänger samman samt hur de kan förklaras även i ett historiskt perspektiv. Eleven använder olika källor, sammanställer material, granskar, värderar och jämför samt drar slutsatser och argumenterar utifrån dessa.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven använder begrepp och modeller från det samhällsorienterande kunskapsområdet vid tolkning av nya sammanhang.

Eleven är väl orienterad i aktuella händelser och urskiljer faktorer som kan förklara dem.

Eleven exemplifierar hur människan såväl påverkas av som påverkar samhället och dess traditioner, kultur och materiella villkor.

Eleven ger förklaringar till hur skilda förutsättningar har betydelse för sättet att leva och agera i olika delar av världen och i olika tider.

Eleven argumenterar för ställningstaganden utifrån sina kunskaper inom det samhällsorienterande området.

Skolverket 2005-03-19

Samhällskunskap inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Utbildningen i samhällskunskap skall ge grundläggande kunskaper om olika samhällen, förmedla demokratiska värden och stimulera till delaktighet i den demokratiska processen. Samhällskunskapsämnet levandegör och förklarar hur människor formar och formas av sina samhällen och hur de organiserar sig för att uppnå gemensamma mål. Ämnet syftar till att utveckla sådana kunskaper att eleverna skall kunna ta ställning i frågor som uppkommer i ett samhälle präglad av ömsesidigt beroende och kulturell mångfald.

Ämnet samhällskunskap bidrar till förmågan att förstå och leva sig in i egna och andras villkor och värderingar och därmed också till att kunna ta avstånd från och aktivt motverka olika former av förtryck och rasism. Utbildningen skall öppna för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram samt främja aktningen för varje människas egenvärde oavsett kön, klass och etnisk bakgrund. Pojkars och flickors, kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter skall aktivt och medvetet tydliggöras.

I ett komplext samhälle med ett stort informationsflöde och snabb förändringstakt är förmågan att tillägna sig ny kunskap väsentlig. Utbildningen i ämnet ger möjlighet att göra observationer och att använda olika informationskällor. Syftet är att utveckla förmågan att söka, granska, strukturera och värdera fakta samt att integrera, redovisa och gestalta den nya kunskapen. Att analysera, dra slutsatser och göra egna ställningstaganden av information utgör en grund för att kritiskt granska samhället.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin utbildning i samhällskunskap sträva efter att eleven

- omfattar och praktiserar demokratins värdegrund,
- utvecklar kunskaper om skiftande samhällsförhållanden och deras relation till demokratiska principer,
- utvecklar kunskaper om rättigheter och skyldigheter i ett demokratiskt samhälle,
- förstår hur olika intressen, ideologier och traditioner påverkar sättet att se på individ och samhälle samt hur samhällets normer och värderingar påverkar och påverkas av individen,
- utvecklar kunskap om och förståelse av ett samhälle med etnisk och kulturell mångfald och betydelsen av detta för mellanmänniska relationer,
- utvecklar kunskaper om förhållanden i andra länder och därmed förmågan att reflektera över internationella relationer och internationellt samarbete,
- tillgodogör sig kunskaper för att kunna agera i lokala och globala frågor som är viktiga för ett hållbart samhälle,
- utvecklar sin förmåga att kritiskt granska samhällsförhållanden och kunna se konsekvenser av olika handlingsalternativ,
- utvecklar sin förmåga att argumentera och uttrycka ståndpunkter samt en tilltro till den egna förmågan att aktivt delta i samhällslivet och påverka samhällsutvecklingen.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Ämnet samhällskunskap är till sin uppbyggnad och karaktär mång- och tvärvetenskapligt. Detta bidrar till ämnets möjligheter att ge överblick och sammanhang i de samhällsfrågor som behandlas i under-

visningen. Sina kunskapsområden hämtar ämnet från flera vetenskapliga discipliner till exempel statsvetenskap, nationalekonomi, kulturgeografi och sociologi. Eftersom världen ständigt förändras måste även ämnets innehåll ständigt förändras.

Grunden för det svenska samhället är demokrati. Ämnet samhällskunskap har ett särskilt ansvar att ta upp och analysera de demokratiska värdena och i det sammanhanget utveckla förmågan att granska, värdera och ta ställning i samhällsfrågor och främja viljan att delta och påverka. Det etiska perspektivet ingår i all utbildning men får sin särskilda betydelse när det gäller frågor kring demokrati, mänskliga rättigheter samt makt och förtryck i olika former. Ämnet ger medvetenhet om och insikter i sådana frågor och ger tillfällen till reflektion om det personliga ansvaret. En viktig aspekt är kunskaper om nationella minoritetens och invandringens roll i samhället.

Globaliseringen innebär en sammanflätning av såväl ekonomier som kulturer och därmed ett ökat beroende mellan länder. Ämnet tar upp flera av de ödesfrågor som berör såväl den enskilde individen som hela det internationella samhället. Samhällskunskapsämnet behandlar frågor som rör rättvis fördelning och ett hållbart samhälle och ger därmed kunskaper om de globala sammanhangen. På så sätt belyses hur internationell förståelse och samverkan kan bidra till att lösa världsomspännande problem. Ämnets breda och mångfasetterade karaktär gör det möjligt att analysera och belysa de globala utvecklingsfrågorna ur ett helhetsperspektiv och ämnet kan därmed skapa ett naturligt utrymme för värdediskussioner.

Samhällskunskapens fokus är nutiden. Genom att vidga förståelsen för det som sker i både det lokala och det globala samhället bidrar ämnet med kunskaper som varje individ behöver för att bedöma och påverka såväl den egna som samhällets framtid. Ett historiskt perspektiv är ett stöd för att förklara händelser och förhållanden i nutiden och reflektera över framtiden.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- känna till de grundläggande demokratiska principer som samhället vilar på och kunna delta i en demokratisk beslutsprocess,
- känna till förhållanden och olika levnadssätt i det lokala samhället och de viktigaste rättigheter och skyldigheter som gäller varje enskild individ,
- ha kännedom om människors livsvillkor i olika kulturer,
- förstå hur de egna handlingarna påverkar miljön,
- kunna läsa, skriva och formulera sig om samhället utifrån olika källor.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- känna till grundläggande mänskliga rättigheter och skyldigheter,
- kunna reflektera över människors villkor och hur dessa skiftar utifrån kön och social och kulturell bakgrund,
- förstå de gemensamma och grundläggande demokratiska värden som vårt samhälle vilar på samt kunna tillämpa ett demokratiskt arbets- och beslutssätt,
- ha grundläggande kunskaper om det svenska styrelsesättets framväxt och samhällssystemets uppbyggnad samt förstå innebörden av det grundläggande norm- och rättssystemet i Sverige,
- ha kunskaper om internationella förhållanden samt kunna diskutera relationer och samarbete i ett globalt perspektiv,

- ha kännedom om samhällsekonomi, hushållsekonomi och privat-ekonomi och kunna diskutera möjliga vägar som leder mot ett hållbart samhälle såväl lokalt som globalt,
- kunna använda olika kunskapskällor samt kunna sammanställa, bearbeta, granska och värdera uppgifter och åsikter från olika källor och opinionsbildare samt redovisa resultatet.

Bedömning i ämnet samhällskunskap

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet samhällskunskap skall utgå ifrån elevens förståelse av samspelet mellan människa och samhälle, det vill säga hur människor påverkar och påverkas av det samhälle de lever och verkar i. Bedömningen avser elevens förmåga att analysera och problematisera såväl samspelet mellan levnadsförhållanden och livsmönster inom landet och i olika länder som frågor som rör politik, ekonomi, rätt och rättigheter.

Vid bedömningen skall elevens kunskaper om demokratiska värden, traditioner och olika styrelseskick vägas in. Elevens kunskaper om hur olika idéer och sätt att organisera samhället vuxit fram och förändrats skall också beaktas.

I bedömningen skall även vägas in förståelsen av att uppfattningar om samhället kan vara beroende av olika kulturer och ideologier samt att olika uppfattningar kan stå i konflikt med varandra både mellan människor i det egna samhället och mellan människor i olika länder. Detsamma gäller elevens förmåga att beskriva och analysera olika lokala, nationella och globala frågor ur olika perspektiv.

Vidare skall i bedömningen ingå elevens insikt i hur olika människors normer och värderingar, kulturer och traditioner samt olika sätt att utforma sina liv, har historiska rötter.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven uppfattar innebörden i grundläggande demokratiska värden och hur dessa värden tar sig olika uttryck.

Eleven analyserar och resonerar med hjälp av centrala begrepp i ämnet viktiga samhällsfrågor och deras betydelse för den framtida utvecklingen.

Eleven resonerar om och anger samband mellan det demokratiska samhällets framväxt och individens rättigheter och skyldigheter.

Eleven beskriver hur individers och grupper normer är beroende av kulturformer och traditioner.

Eleven resonerar om och drar egna slutsatser om hur konsumtionsvanor har betydelse för utvecklingen av ett hållbart samhälle.

Eleven samlar in fakta om samhällsfrågor från olika kunskapskällor och värderar och drar slutsatser av dessa fakta vid en sammanställning.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven urskiljer och reflekterar över samband mellan samhällsförändringar och olika politiska värderingar.

Eleven urskiljer viktiga händelser i samhället och ger förslag på vägar för individen att påverka beslut.

Eleven jämför individers och grupper normer och värderingar i relation till kulturformer och traditioner samt analyserar hur olika uppfattningar och konflikter kan uppstå.

Eleven analyserar och diskuterar internationellt samarbete och internationell solidaritet utifrån de principer som finns i de mänskliga fri- och rättigheterna och andra internationella konventioner.

Eleven använder och sammanställer fakta från olika källor, bedömer deras relevans, granskar uppgifterna kritiskt samt skiljer på fakta och värderingar.

Eleven ser samhällsfrågor ur olika perspektiv, visar på samband, gör överväganden och argumenterar för en ståndpunkt.

Skolverket 2005-03-19

Religionskunskap inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Religionskunskap bidrar till att utveckla förmågan att förstå och reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning och utveckla en beredskap att agera ansvarsfullt. Att bearbeta existentiella frågor och trosfrågor och att betrakta tillvaron utifrån ett etiskt perspektiv ingår i en personlig utvecklingsprocess. Varje människa reflekterar över sådana frågor och behöver tillägna sig redskap i form av traditioner, språk och symboler för att söka mening i de frågor som hon ställs inför i livet.

Ett syfte med religionskunskap är att främja en öppen diskussion om frågor som rör tro och livsåskådning samt att skapa nyfikenhet och intresse för religion. Fördjupade kunskaper om religion och livsåskådning möjliggör detta. I ett internationaliserat samhälle baserat på etnisk och kulturell mångfald ökar betydelsen av att förstå hur människor tänker, handlar och formar sina liv. Ämnet bidrar till förståelse av traditioner och kulturer och ger därmed en grund för att bemöta främlingsfientlighet samt utvecklar elevernas känsla för tolerans.

Ämnet bidrar också till att fördjupa kunskaperna om och problematisera grundläggande demokratiska värden som människans egenvärde, människors lika värde och omsorg om de svaga. Ett syfte med ämnet är att öka elevens etiska medvetenhet och därmed skapa en handlingsberedskap inför exempelvis demokrati-, miljö-, jämställdhets- och fredsfrågor. Religionskunskapen syftar också till en ökad förståelse av sambandet mellan samhälle och religion i olika tider och på olika platser. En förståelse av det svenska samhället och dess värderingar fördjupas genom kunskaper om de kristna traditioner som dominerat i Sverige. Sådan kunskap ger också möjlighet till förståelse

av västerländsk konst, musik och litteratur.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i religionskunskap sträva efter att eleven

- reflekterar över etiska, existentiella och religiösa frågor som berör hans eller hennes liv,
- fördjupar sina kunskaper om religioner och andra livsåskådningar i vår egen tid och i historisk tid,
- utvecklar förståelse av samhällets och religioners ömsesidiga påverkan, såväl i nutid som i ett historiskt perspektiv,
- utvecklar förståelse av hur kristendomen påverkat det svenska samhället,
- utvecklar kunskap om olika religioners påverkan på det svenska samhället,
- blir medveten om likheter och olikheter mellan etablerade religioner, andra livsåskådningar och nya religiösa rörelser och fenomen,
- utvecklar förståelse av ställningstaganden i religiösa och etiska frågor samt en grundläggande etisk hållning som grund för egna ställningstaganden och eget handlande,
- får uppleva olika estetiska uttryck som musik, dans och konst och får möjlighet att gestalta sina kunskaper i ämnet med hjälp av sådana uttrycksformer.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

I alla tider har människor sökt sin väg i tillvaron och reflekterat över

dess villkor. Detta har tagit sig uttryck i symboler och riter, religioner och livsåskådningar. Omvärlden är i ständig omvandling och påverkas av människors ställningstaganden i religion och livsåskådning.

Religionskunskap har både ett individperspektiv och ett samhällsperspektiv. Det individuella perspektivet ger möjligheter att bearbeta de egna livsfrågorna. I det samhälleliga perspektivet bidrar ämnet till en förståelse av religion som ett mångfasetterat fenomen bland andra i samhället. Ämnet belyser religionens olika former och funktioner. Religion skall uppfattas i vid betydelse. I många kulturer är religion något allomfattande som hänför sig till människans relation till hela sin tillvaro. I ett historiskt perspektiv framstår tydligt hur religionen format individers och kulturers uttrycksätt.

Livsfrågor och livstolkning

Religionskunskapsämnet har som utgångspunkt människans frågor inför livet och tillvaron oavsett om dessa uttrycks religiöst eller inte. Att medvetet och metodiskt bearbeta livsfrågorna hör till ämnets kärna. Varje människa har en mer eller mindre uttalad strävan att finna sammanhang i, tolka och tyda tillvaron. Detta kommer till uttryck i traditioner, riter, berättelser och myter.

Etik

Att kunna betrakta tillvaron utifrån ett etiskt perspektiv ingår i en personlig, livslång process. Etiska frågor berör varje människa genom att hon i konkreta upplevelser möter frågor som har med gott och ont, rätt och orätt att göra. Vardagens etiska frågor är en utgångspunkt för reflektioner och diskussioner i ämnet religionskunskap. Diskussionen om de etiska frågorna kan fördjupas genom kännedom om etiska regler, tankar och system från olika religioner och livsåskådningar.

Tro och tradition

I olika religioner är begreppet tro centralt. Det kommer till uttryck i texter, kult, symboler, konst och etiska ställningstaganden. De

traditioner eleverna själva bär med sig från olika kulturer utgör en del av ämnet. Jämförelser mellan religioner från olika världsdelar och tidsepoker ger viktiga bidrag till interkulturell och historisk förståelse. Ämnet ger möjligheter till ökad förståelse av såväl den egna som andras religioner, livsåskådningar, traditioner och kulturer.

Det finns likheter och skillnader mellan religioner. Likheterna kan skapa en samhörighet mellan religioner medan skillnaderna kan skapa motsättningar som ibland utmynnar i konflikter. En grundsten i ett mångkulturellt och demokratiskt samhälle är att människor är lika värda trots sina olikheter. Mot denna bakgrund ligger det i ämnets karaktär att såväl likheter som skillnader uppmärksammas.

Ett gemensamt ursprung finns för de tre religionerna kristendom, judendom och islam. Religionskunskapsämnet ger fördjupad kunskap om dessa religioner, som har haft och har stor betydelse för människor och samhällen. Västerländsk kultur och samhällsutveckling har under lång tid påverkats och påverkas av kristendomen och dess värderingar. Det svenska samhället är starkt influerat av kristendomen i värde- och normsystem, lagstiftning och rättssystem, kultur och traditioner. En viktig grund för denna förståelse är kunskaper om Bibeln och kyrkoåret. Psalmer, sånger, etiska principer och sedvänjor ger uttryck för kristen tro i olika tider. På liknande sätt har andra religioner och livsåskådningar sådana uttrycksformer. I ämnet studeras både de etablerade religionerna och nya religiösa rörelser och fenomen. Likaså ingår att studera hur kulturer och traditioner varierar i olika minoritetsgrupper i Sverige.

Ämnet belyser samlevnad och jämställdhet ur ett religions- och livsåskådningsperspektiv. I detta ingår även att behandla konsekvenser av ställningstaganden i religiösa frågor för livsbeslut och relationer mellan människor.

Estetiska uttryck och gestaltningar utgör en viktig del i religionen och

därmed också i ämnet. Tolkning och erfarenhet av musik, konst, riter och högtider är komplement till mer teoretisk kunskap. Upplevelse- och känslodimensionerna i ämnet ger möjligheter till fördjupade insikter och personligt engagemang.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- kunna samtala om och göra personliga reflektioner kring livsfrågor utifrån vardagliga situationer eller med hjälp av bilder, sånger och texter från t.ex. barn- och ungdomslitteratur,
- kunna samtala om etiska problem och motivera sina ställningstaganden,
- kunna återge och levandegöra några grundläggande bibliska berättelser liksom berättelser från några andra religiösa traditioner och känna till vad de betyder för dem som brukar dem.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- kunna reflektera över och formulera sig i för henne eller honom viktiga livsfrågor,
- kunna föra etiska resonemang och se konsekvenser av olika ställningstaganden,
- ha kunskaper om kristendomens påverkan på det svenska samhället, dess grundläggande värderingar, traditioner, konst och litteratur,
- ha kunskap om symboler, riter, centrala berättelser och trosuppfattningar i några världsreligioner samt om grundtankar och uttrycksformer i några andra livsåskådningar,

– ha kunskaper om hur estetiska uttryck som konst, musik och dans gestaltas i olika religiösa sammanhang.

Bedömning i ämnet religionskunskap

Bedömningens inriktning

Elevens reflektioner angående frågor om rätt och orätt, rättvisa och relationer samt frågor kring livets ursprung, mål och mening, synen på människa och samhälle samt frågor om gudstro och gudsuppfattning skall ligga till grund för bedömningen av hans eller hennes kunskaper i ämnet.

Bedömningen skall också gälla elevens förståelse av vad religion innebär och vilka uttryck den tar sig. Elevens förståelse av sambanden mellan religionens olika dimensioner skall också beaktas. Ytterligare en bedömningsgrund är elevens kunskap om religionens funktion i samhället och religionen som en del av kulturen. Elevens kunskaper om hur några världsreligioner gestaltas samt hur den kristna traditionen präglat vår kultur skall också bedömas. Dessutom skall bedömningen gälla kunskaper om andra religioner. Härvid skall särskilt förmågan att uppfatta och förstå grundläggande likheter och skillnader mellan olika religiösa traditioner beaktas.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven formulerar tankar i för honom eller henne viktiga livsfrågor och känner till andra synsätt än sitt eget.

Eleven upptäcker och bearbetar etiska frågor och problem.

Eleven reflekterar över symboler, riter, centrala berättelser och trosuppfattningar i kristendomen och några andra världsreligioner.

Eleven urskiljer såväl likheter som skillnader mellan olika religiösa traditioner.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven jämför sina egna ståndpunkter i livsfrågor och etik med tankar och handlingar i olika religioner och livsåskådningar.

Eleven knyter samman religiös tro och tradition med företeelser som musik, litteratur och socialt liv samt ger exempel på hur tro och tradition har påverkat och påverkar människor och samhällsliv.

Eleven använder sina kunskaper för att reflektera över hur tro och värderingar förändras såväl för den enskilda människan som i samhället.

Eleven formulerar frågor inom området tro och livsåskådning, söker svar och gestaltar på ett insiktsfullt sätt sina kunskaper.

Skolverket 2005-03-19

Naturorienterande ämnen **inrättad 2000-07**

FYSIK, KEMI, BIOLOGI.

Den gemensamma kursplanetexten, utformad i ett naturorienterande perspektiv, utgör tillsammans med kursplaner för de olika ämnena en helhet vars delar skall stödja och komplettera varandra. De olika delarna bildar tillsammans det nationella uppdraget för utbildningen i de naturorienterande ämnena.

Studier inom det naturorienterande ämnesområdet kopplas samman med kunskaper och uttrycksformer inom skolans andra ämnen.

Ämnenas syfte och roll i utbildningen

Naturvetenskapen har vuxit fram ur människans behov av att finna svar på de frågor, som rör den egna existensen, livet och livsformerna, platsen i naturen och universum. Naturvetenskap utgör därvid en central del av den västerländska kulturen. Naturvetenskapen kan både stimulera människors fascination för och nyfikenhet på naturen och göra denna begriplig. Naturvetenskapliga studier tillfredställer lusten att utforska naturen och ger utrymme för upptäckandets glädje.

Syftet med utbildning i de naturorienterande ämnena är att göra naturvetenskapens resultat och arbetssätt tillgängliga. Utbildningen skall bidra till samhällets strävan att skapa hållbar utveckling och utveckla omsorg om natur och människor. Samtidigt syftar utbildningen till ett förhållningssätt till kunskaps- och åsiktsbildning som står i samklang med naturvetenskapens och demokratins gemensamma ideal om öppenhet, respekt för systematiska undersökningar och välgrundade argument.

Mål att sträva mot för de naturorienterande ämnena

Skolan skall i sin undervisning i de naturorienterande ämnena sträva efter att eleven

beträffande natur och människa

- tilltror och utvecklar sin förmåga att se mönster och strukturer som gör världen begriplig samt stärker denna förmåga genom muntlig, skriftlig och undersökande verksamhet,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- utvecklar insikten att naturvetenskap är en specifik mänsklig verksamhet tillhörande vårt kulturarv,
- utvecklar sin förmåga att se hur den mänskliga kulturen påverkar och omformar naturen,
- utvecklar förmåga att se samband mellan iakttagelser och teoretiska modeller,
- utvecklar kunskap om hur experiment utformas utifrån teorier och hur detta i sin tur leder till att teorierna förändras,

beträffande kunskapens användning

- utvecklar omsorg om naturen och ansvar vid dess nyttjande,
- utvecklar förmåga att använda naturvetenskapliga kunskaper och erfarenheter för att stödja sina ställningstaganden,
- utvecklar ett kritiskt och konstruktivt förhållningssätt till egna och andras resonemang med respekt och lyhördhet för andras ställningstaganden.

De naturorienterande ämnenas karaktär och uppbyggnad

I de naturorienterande ämnena återfinns tre aspekter, nämligen kunskap om natur och människa, kunskap om naturvetenskaplig verksamhet samt förmåga att använda sig av dessa kunskaper för att ta ställning i värdefrågor, exempelvis miljö- och hälsofrågor.

Kunskap om natur och människa

Naturvetenskapen utgår från specifika antaganden för att göra naturen begriplig. Den världsbild som då skapas skiljer sig från de världsbilder som uppstår genom andra sätt att beskriva naturen. Naturvetenskapen har ofta tagit sin utgångspunkt i vardagliga iakttagelser och upplevelser men har under historiens lopp utvecklat allt mer generaliserade förklaringsmodeller. De naturorienterande ämnena behandlar således vetenskapliga tolkningar av vardagslivet liksom bearbetningar av vetenskapliga frågeställningar och teorier.

Naturvetenskapen beskriver processer i termer av växelverkan inom system på olika nivåer. Exempelvis kan man urskilja en atomär och en molekylär nivå, enstaka celler och hela organismens nivå, en global nivå och hela universums nivå. Materiens egenskaper och dynamik, strålningens växelverkan med materia och energins flöden kan iaktas på de olika nivåerna. Även levande organismer, däribland människan, beskrivs i naturvetenskapliga termer. De naturorienterande ämnena gör dessa beskrivningar begripliga och berikar synen på olika företeelser i vardagen och i tekniska anordningar.

Naturvetenskaplig verksamhet

Under historiens lopp har vardagliga iakttagelser och funderingar i växelspel med hypotetiskt tänkande och experimentell verksamhet utvecklats till teoretiska modeller. Inom de naturorienterande ämnena utgör dessa modeller verktyg för att synliggöra och bearbeta frågor och känslor som uppstår i kontakten med naturen, med den egna kroppen och med tekniken. Modellerna ger också möjlighet att skapa nya frågeställningar och hypoteser.

Naturvetenskapliga modeller är stadda i ständig omprövning och förändring. Detta synsätt på naturvetenskap tydliggörs i de naturorienterande ämnena dels genom användning av ett historiskt perspektiv, dels genom jämförelser med andra kulturers världsbilder. Andra kulturers förklaringsätt, förklaringar i myter, i sagor och i äldre tiders naturvetenskap, jämförs med vår egen tids uppfattningar. De grundläggande antaganden om världen som dessa olika förklaringsmodeller bygger på lyfts fram i ämnena. På detta sätt tydliggörs också den för alla tider och kulturer gemensamma strävan att förstå och förklara naturens fenomen.

En viktig del av den naturvetenskapliga verksamheten karaktäriseras av den experimentella metod som kännetecknas av att hypoteser prövas med hjälp av observationer och experiment. Detta sätt att arbeta genomsyrar även de naturorienterande ämnena.

Kunskapens användning

Många uppgifter ställer i dag krav på naturvetenskapligt kunnande hos var och en, inte minst gäller detta miljö- och hälsofrågor. Med sådana frågor kontinuerligt belysta i undervisningen skapas en möjlighet för eleven att utveckla en förmåga att använda naturvetenskapligt kunnande som argument vid ställningstaganden. Därmed berör utbildningen eleverna både som individer och som samhällsmedborgare.

Ett kritiskt och konstruktivt förhållningssätt till såväl egen som andras argumentation, samt en lyhördhet och respekt för andras resonemang och ställningstaganden, är viktiga riktmärken för en demokrati och utgör centrala principer också för samtal och diskussioner inom naturvetenskapen. Centralt är synsättet att naturvetenskaplig kunskap är en mänsklig konstruktion och att den kan utgöra argument för värderande ställningstaganden, beslut och åtgärder. Centralt är också att utbildningen lyfter fram ett brett spektrum av argument, t.ex. etiska, estetiska, kulturella och ekonomiska, som har relevans i diskussioner exempelvis om människans sätt att leva tillsammans och använda naturen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

– ha kunskaper inom några naturvetenskapliga områden,

– ha kännedom om berättelser om naturen som återfinns i vår och andra kulturer,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

– kunna utföra enkla systematiska observationer och experiment samt jämföra sina förutsägelser med resultatet,

– känna till några episoder ur naturvetenskapens historia och därigenom ha inblick i olika sätt att förklara naturen,

– ha inblick i olika sätt att göra naturen begriplig, som å ena sidan det naturvetenskapliga med dess systematiska observationer, experiment och teorier liksom å andra sidan det sätt som används i konst, skönlitteratur, myter och sagor,

beträffande kunskapens användning

– ha kunskap om hur människans nyfikenhet inför naturvetenskapliga fenomen lett till samhälleliga framsteg,

– ha kunskap om resurshushållning i vardagslivet och om praktiska åtgärder som syftar till resursbevarande,

– ha inblick i hur en argumentation i vardagsanknutna miljö- och hälsofrågor kan byggas upp med hjälp av personliga erfarenheter och naturvetenskapliga kunskaper.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

– ha kunskap om universums, jordens, livets och människans utveckling,

– ha insikt i hur materien och livet studeras på olika organisationsnivåer,

– ha kunskap om naturliga kretslopp och om energins flöde genom olika naturliga och tekniska system på jorden,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

– ha kunskap om det naturvetenskapliga arbetssättet samt kunna redovisa sina iakttagelser, slutsatser och kunskaper i skriftlig och muntlig form,

– ha insikt om växelspelet mellan utveckling av begrepp, modeller och teorier å ena sidan och erfarenheter från undersökningar och experiment å den andra,

– ha insikt i hur kunskapen om naturen utvecklats och hur den både formats av och format människors världsbilder,

– ha insikt i olika sätt att göra naturen begriplig, som å ena sidan det naturvetenskapliga med dess systematiska observationer, experiment och teorier liksom å andra sidan det sätt som används i konst, skönlitteratur, myter och sagor,

beträffande kunskapens användning

– ha insikt om skillnaden mellan naturvetenskapliga påståenden och värderande ståndpunkter,

– kunna använda sina kunskaper om naturen, människan och hennes verksamhet som argument för ståndpunkter i frågor om miljö, hälsa och samlevnad,

– kunna exemplifiera hur naturvetenskapen kan användas för att skapa bättre livsvillkor men också hur den kan missbrukas,

– ha insikt i konsekvenserna av olika etiska ställningstaganden i miljöfrågor.

Bedömning i de naturorienterande ämnena: fysik, kemi, biologi **Bedömningens inriktning**

Bedömningen av elevens kunskaper i biologi, fysik och kemi skall ske med utgångspunkt dels i de för ämnena gemensamt utformade texterna, dels i respektive ämnestexter.

Naturvetenskaplig förståelse av omvärlden

Bedömningen gäller elevens förmåga att beskriva och förklara omvärlden ur naturvetenskapligt perspektiv. Vidare gäller bedömningen hur eleven kan följa, förstå och delta i naturvetenskapliga samtal och diskussioner och därvid uttrycka sina tankar och frågor med hjälp av begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi.

Naturvetenskapens karaktär

Grunden för bedömningen gäller elevens förtrogenhet med de olika sätt att arbeta och utveckla kunskaper som kännetecknar naturvetenskapen. Detta innebär att elevens förmåga att identifiera och lösa problem genom iakttagelser, experiment och reflektion skall beaktas. Vidare är en bedömningsgrund medvetenheten om växelspelet mellan utvecklingen av begrepp, modeller och teorier å den ena sidan och erfarenheter från undersökningar och experiment å den andra. I bedömningen ingår elevens medvetenhet om hur den naturvetenskapliga kunskapen förändras genom historien och hur den bidragit och bidrar till att forma människans uppfattning om sig själv och sin omvärld.

Naturvetenskapen som mänsklig och social aktivitet

Bedömningsgrunden är här elevens insikter i växelspelet naturvetenskap-teknik-samhälle och hur detta växelspel leder till ny kunskap, nya uppfinningar och produkter som på olika sätt används av människan och därvid påverkar naturen, lokalt och globalt. Bedömningen gäller också medvetenheten om etiska och estetiska frågor med anknytning till både växelspelet och den naturvetenskapliga verksamheten. Elevens förmåga att argumentera utifrån såväl naturvetenskapliga som etiska och estetiska perspektiv ingår i bedömningen.

Kriterier för betyget Väl Godkänd

Eleven använder begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi i situationer som är nya för henne eller honom för att beskriva och förklara förlopp och företeelser i omvärlden.

Eleven bidrar vid bearbetning av vardagliga problem till frågeställningar som går att vetenskapligt undersöka.

Eleven deltar vid planering av en undersökning samt bidrar till dess utvärdering.

Eleven bidrar vid diskussioner i frågor om hur kunskapen om naturen har utvecklats och hur den formats av och format människors världsbilder.

Eleven skiljer på naturvetenskapliga och andra sätt att skildra verkligheten, till exempel i den information som media tillhandahåller.

Eleven använder sina naturvetenskapliga kunskaper för att granska och värdera ställningstaganden i frågor som rör miljö, resurshushållning, hälsa och teknik i vardagslivet.

Eleven ger historiska exempel på hur ett vetenskapligt arbetssätt har hjälpt till att lösa vardagliga och samhälleliga problem.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven använder begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi för att skapa nya frågeställningar och hypoteser om företeelser i omvärlden.

Eleven redovisar med exempel kunskaper om hur vardagliga problem bearbetas till frågeställningar som kan undersökas vetenskapligt samt utvärderar slutsatser av en undersökning i relation till hypotesen och undersökningens uppläggning.

Eleven planerar, genomför, utvärderar och dokumenterar en undersökning.

Eleven beskriver med exempel hur kunskapen om naturen utvecklats och hur den både formats av och format människors världsbilder.

Eleven identifierar skillnader mellan naturvetenskapliga och andra sätt att skildra verkligheten till exempel i den information som media tillhandahåller.

Eleven använder sin naturvetenskapliga kunskap för att granska en argumentation rörande frågor om miljö, resurshushållning, hälsa och teknik samt de intressen och värderingar som ligger bakom olika ställningstaganden.

Eleven illustrerar med exempel vetenskapliga undersökningars fördelar och begränsningar när det gäller att lösa vardagliga och samhälleliga problem.

Skolverket 2005-03-19

Matematik

inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Grundskolan har till uppgift att hos eleven utveckla sådana kunskaper i matematik som behövs för att fatta välgrundade beslut i vardagslivets många valsituationer, för att kunna tolka och använda det ökande flödet av information och för att kunna följa och delta i beslutsprocesser i samhället. Utbildningen skall ge en god grund för studier i andra ämnen, fortsatt utbildning och ett livslångt lärande.

Matematiken är en viktig del av vår kultur och utbildningen skall ge eleven insikt i ämnets historiska utveckling, betydelse och roll i vårt samhälle. Utbildningen syftar till att utveckla elevens intresse för matematik och möjligheter att kommunicera med matematikens språk och uttrycksformer. Den skall också ge eleven möjlighet att upptäcka estetiska värden i matematiska mönster, former och samband samt att uppleva den tillfredsställelse och glädje som ligger i att kunna förstå och lösa problem.

Utbildningen i matematik skall ge eleven möjlighet att utöva och kommunicera matematik i meningsfulla och relevanta situationer i ett aktivt och öppet sökande efter förståelse, nya insikter och lösningar på olika problem.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i matematik sträva efter att eleven

- utvecklar intresse för matematik samt tilltro till det egna tänkandet och den egna förmågan att lära sig matematik och att använda matematik i olika situationer,
- inser att matematiken har spelat och spelar en viktig roll i olika kulturer och verksamheter och får kännedom om historiska sammanhang där viktiga begrepp och metoder inom matematiken utvecklats och använts,

- inser värdet av och använder matematikens uttrycksformer,

- utvecklar sin förmåga att förstå, föra och använda logiska resonemang, dra slutsatser och generalisera samt muntligt och skriftligt förklara och argumentera för sitt tänkande,

- utvecklar sin förmåga att formulera, gestalta och lösa problem med hjälp av matematik, samt tolka, jämföra och värdera lösningarna i förhållande till den ursprungliga problemsituationen,

- utvecklar sin förmåga att använda enkla matematiska modeller samt kritiskt granska modellernas förutsättningar, begränsningar och användning,

- utvecklar sin förmåga att utnyttja miniräknarens och datorns möjligheter.

Strävan skall också vara att eleven utvecklar sin tal- och rumsuppfattning samt sin förmåga att förstå och använda

- grundläggande talbegrepp och räkning med reella tal, närmevärden, proportionalitet och procent,

- olika metoder, måttssystem och mätinstrument för att jämföra, uppskatta och bestämma storleken av viktiga storheter,

- grundläggande geometriska begrepp, egenskaper, relationer och satser,

- grundläggande statistiska begrepp och metoder för att samla in och hantera data och för att beskriva och jämföra viktiga egenskaper hos statistisk information,

- grundläggande algebraiska begrepp, uttryck, formler, ekvationer och olikheter,
- egenskaper hos några olika funktioner och motsvarande grafer,
- sannolikhetstänkande i konkreta slumpsituationer.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Matematik är en levande mänsklig konstruktion som omfattar skapande, utforskande verksamhet och intuition. Matematik är också en av våra allra äldsta vetenskaper och har i stor utsträckning inspirerats av naturvetenskaperna. Matematikämnet utgår från begreppen tal och rum och studerar begrepp med väldefinierade egenskaper. All matematik innehåller någon form av abstraktion. Likheter mellan olika företeelser observeras och dessa beskrivs med matematiska objekt. Redan ett naturligt tal är en sådan abstraktion.

Tillämpningar av matematik i vardagsliv, samhällsliv och vetenskaplig verksamhet ger formuleringar av problem i matematiska modeller. Dessa studeras med matematiska metoder. Resultatens värde beror på hur väl modellen beskriver problemet. Kraftfulla datorer har gjort det möjligt att tillämpa allt mer precisa modeller och metoder inom områden där de tidigare inte varit praktiskt användbara. Detta har också lett till utveckling av nya kunskapsområden i matematik som i sin tur lett till nya tillämpningar.

Problemlösning har alltid haft en central plats i matematikämnet. Många problem kan lösas i direkt anslutning till konkreta situationer utan att man behöver använda matematikens uttrycksformer. Andra problem behöver lyftas ut från sitt sammanhang, ges en matematisk tolkning och lösas med hjälp av matematiska begrepp och metoder. Resultaten skall sedan tolkas och värderas i förhållande till det ursprungliga sammanhanget. Problem kan också vara relaterade till matematik som saknar direkt samband med den konkreta verklig-

heten. För att framgångsrikt kunna utöva matematik krävs en balans mellan kreativa, problemlösande aktiviteter och kunskaper om matematikens begrepp, metoder och uttrycksformer. Detta gäller alla elever, såväl de som är i behov av särskilt stöd som elever i behov av särskilda utmaningar.

Matematik har nära samband med andra skolämnen. Eleverna hämtar erfarenheter från omvärlden och får därmed underlag för att vidga sitt matematiska kunnande.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall ha förvärvat sådana grundläggande kunskaper i matematik som behövs för att kunna beskriva och hantera situationer och lösa konkreta problem i elevens närmiljö.

Inom denna ram skall eleven

- ha en grundläggande taluppfattning som omfattar naturliga tal och enkla tal i bråk- och decimalform,
- förstå och kunna använda addition, subtraktion, multiplikation och division samt kunna upptäcka talmönster och bestämma obekanta tal i enkla formler,
- kunna räkna med naturliga tal – i huvudet, med hjälp av skriftliga räknemetoder och med miniräknare,
- ha en grundläggande rumsuppfattning och kunna känna igen och beskriva några viktiga egenskaper hos geometriska figurer och mönster,
- kunna jämföra, uppskatta och mäta längder, areor, volymer, vinklar, massor och tider samt kunna använda ritningar och kartor,

- kunna avläsa och tolka data givna i tabeller och diagram samt kunna använda elementära lägesmått.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall ha förvärvat sådana kunskaper i matematik som behövs för att kunna beskriva och hantera situationer samt lösa problem som vanligen förekommer i hem och samhälle och som behövs som grund för fortsatt utbildning.

Inom denna ram skall eleven

- ha utvecklat sin taluppfattning till att omfatta hela tal och rationella tal i bråk- och decimalform,
- ha goda färdigheter i och kunna använda överslagsräkning och räkning med naturliga tal och tal i decimalform samt procent och proportionalitet i huvudet, med hjälp av skriftliga räknemetoder och med tekniska hjälpmedel,
- kunna använda metoder, måttssystem och mätinstrument för att jämföra, uppskatta och bestämma längder, areor, volymer, vinklar, massor, tidpunkter och tidsskillnader,
- kunna avbilda och beskriva viktiga egenskaper hos vanliga geometriska objekt samt kunna tolka och använda ritningar och kartor,
- kunna tolka, sammanställa, analysera och värdera data i tabeller och diagram,
- kunna använda begreppet sannolikhet i enkla slumpsituationer,
- kunna tolka och använda enkla formler, lösa enkla ekvationer, samt kunna tolka och använda grafer till funktioner som beskriver verkliga förhållanden och händelser.

Bedömning i ämnet matematik

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunskande i ämnet matematik gäller följande kvaliteter:

Förmågan att använda, utveckla och uttrycka kunskaper i matematik

Bedömningen avser elevens förmåga att använda och utveckla sitt matematiska kunskande för att tolka och hantera olika slag av uppgifter och situationer som förekommer i skola och samhälle, till exempel förmågan att upptäcka mönster och samband, föreslå lösningar, göra överslag, reflektera över och tolka sina resultat samt bedöma deras rimlighet. Självständighet och kreativitet är viktiga bedömningsgrunder liksom klarhet, noggrannhet och färdighet.

En viktig aspekt av kunnandet är elevens förmåga att uttrycka sina tankar muntligt och skriftligt med hjälp av det matematiska symbolspråket och med stöd av konkret material och bilder.

Förmågan att följa, förstå och pröva matematiska resonemang

Bedömningen avser elevens förmåga att ta del av och använda information i såväl muntlig som skriftlig form, till exempel förmågan att lyssna till, följa och pröva andras förklaringar och argument. Vidare uppmärksammas elevens förmåga att självständigt och kritiskt ta ställning till matematiskt grundade beskrivningar och lösningar på problem som förekommer i olika sammanhang i skola och samhälle.

Förmågan att reflektera över matematikens betydelse för kultur- och samhällsliv

Bedömningen avser elevens insikter i och känsla för matematikens värde och begränsningar som verktyg och hjälpmedel i andra skolämnen, i vardagsliv och samhällsliv och vid kommunikation mellan människor. Den avser också elevens kunskaper om matematikens betydelse i ett historiskt perspektiv.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven använder matematiska begrepp och metoder för att formulera och lösa problem.

Eleven följer och förstår matematiska resonemang.

Eleven gör matematiska tolkningar av vardagliga händelser eller situationer samt genomför och redovisar med logiska resonemang sitt arbete såväl muntligt som skriftligt.

Eleven använder ord, bilder och matematiska konventioner på ett sådant sätt att det är möjligt att följa, förstå och pröva de tankar som kommer till uttryck.

Eleven visar säkerhet i sitt problemlösningsarbete och använder olika metoder och tillvägagångssätt.

Eleven kan skilja gissningar och antaganden från det vi vet eller har möjlighet att kontrollera.

Eleven ger exempel på hur matematiken utvecklats och använts genom historien och vilken betydelse den har i vår tid inom några olika områden.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven formulerar och löser olika typer av problem samt jämför och värderar olika metoders för- och nackdelar.

Eleven visar säkerhet i sina beräkningar och sitt problemlösningsarbete samt väljer och anpassar räknemetoder och hjälpmedel till den aktuella problemsituationen.

Eleven utvecklar problemställningar och använder generella strategier vid uppgifternas planering och genomförande samt analyserar och redovisar strukturerat med korrekt matematiskt språk.

Eleven tar del av andras argument och framför utifrån dessa egna matematiskt grundade idéer.

Eleven reflekterar över matematikens betydelse för kultur- och samhällsliv.

Skolverket 2005-03-19

Fysik

inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Fysikämnet syftar till att beskriva och förklara naturen ur ett naturvetenskapligt perspektiv. Samtidigt skall utbildningen befästa upptäckandets fascination och glädje och människans förundran och nyfikenhet såväl inför vardagslivets fenomen som inför mikro- och makrokosmos. Fysikämnet syftar vidare till förståelse av människans relation till naturen, särskilt sådant som handlar om energiförsörjning och strålning.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i fysik sträva efter att eleven

beträffande natur och människa

– utvecklar kunskap om grundläggande fysikaliska begrepp inom områdena mekanik, elektricitetslära och magnetism, optik, akustik, värme samt atom- och kärnfysik,

– utvecklar kunskap om energi och energiformer, energiomvandlingar och energikvalitet samt samhällets energiförsörjning,

– utvecklar kunskap om olika slag av strålning och dess växelverkan med materia och levande organismer,

– utvecklar kunskap om fysikens världsbild utgående från astronomi och kosmologi,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

– utvecklar kunskap om den fysikaliska vetenskapens kunskapsbildande metoder, särskilt vad gäller formulering av hypoteser samt mätningar, observationer och experiment,

- utvecklar kunskap om växelspelet mellan undersökningar och experiment å ena sidan och utveckling av begrepp, modeller och teorier å den andra,

beträffande kunskapens användning

- utvecklar sin förmåga att göra kvantitativa, kvalitativa och etiska bedömningar av konsekvenser av mänskliga verksamheter och olika tekniska konstruktioner från miljö-, energi- och resurssynpunkt,
- utvecklar sin förmåga att använda fysikkunskaper samt etiska och estetiska argument i diskussioner om konsekvenser av fysikens tillämpningar i samhället.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Fysiken förklarar naturens mångfald av fenomen med ett begränsat antal begrepp och teorier. Till dessa begrepp hör t.ex. energi, rörelse och kraft. Fysiken innefattar studiet av objekt vars storlek omspannar en skala från de största avstånden i universum till de minsta beståndsdelarna i atomen. Fysiken omspannar även en tidsskala som sträcker sig från universums tillblivelse till de korta tider som rör händelser i atomernas värld.

Fysiken bidrar till förståelsen av betingelserna för jordens bildande och för livets uppkomst och fortbestånd och den ger en bakgrund till existentiella frågor. Ämnet har utvecklats parallellt med dess tekniska tillämpningar och därigenom får den anknytning till etiska frågeställningar. Fysikämnet ger argument för ställningstaganden i värdefrågor. Till dessa kan också kopplas skönhetsupplevelser som kan uppstå såväl genom insikten av hur enskilda fenomen kan förklaras av generella principer som vid upplevelser av specifika naturfenomen såsom åsynen av en solnedgång, en regnbåge eller ett norrsken.

Studierna i fysik kan ta sin utgångspunkt i vardagen. Där ingår såväl

naturfenomen som tekniska anordningar. Kunskap inom fysiken har sin grund i växelspelet mellan observationer av naturfenomen och systematiska experiment å ena sidan och begrepp, modeller och teorier å den andra.

Fysikämnet omfattar mekanik med akustik och vågrörelse, värmelära, optik samt elektricitetslära och magnetism med elektromagnetisk strålning. Därtill kommer astronomi, kosmologi, atom- och kärnfysik. Energi utgör ett för alla kunskapsområden gemensamt begrepp. Särskild uppmärksamhet riktas mot begrepp som kommer till användning i vardagsliv och teknik samt vid diskussion av miljö- och resursfrågor.

Fysikens karaktär belyses genom dess historiska utveckling. Historien visar hur utvecklingen utgått från begrepp och förklaringar som står vardagserfarenheten nära. Under historiens gång har dessa begrepp efterhand ersatts av teoretiska begrepp och modeller. Fysikens historiska utveckling illustrerar kunskapens framväxt och utgör ett värdefullt stöd vid studierna.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

- ha insikt i hur planeterna rör sig runt solen samt hur jorden och månen rör sig i förhållande till varandra och kunna förknippa tide-
räkning och årstider med dessa rörelser,
- ha insikt i grundläggande meteorologiska fenomen och samman-
hang,
- ha insikt i tekniska tillämpningar av den elektriska kretsen och
permanentmagneter,

– ha insikt i grunderna för ljudets utbredning, hörseln samt ljusets egenskaper och ögats funktion,

– ha kännedom om berättelser om naturen som återfinns i vår och andra kulturer,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

– ha egna erfarenheter av systematiska observationer, mätningar och experiment,

– känna till några exempel där fysikaliska upptäckter har påverkat vår kultur och världsbild,

beträffande kunskapens användning

– ha inblick i hur fysiken kan belysa existentiella frågor, t.ex. världens uppkomst, livets betingelser på jorden och på andra planeter samt energi- och resursfrågor.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

– ha kunskap om olika energiformer och energiomvandlingar samt vid tekniska tillämpningar miljö-, resurs- och säkerhetsaspekter,

– ha kunskap om tryck, värme och temperatur i sammanhang med materiens olika former,

– ha insikt i hur ljud skapas, utbreder sig och kan registreras,

– ha kunskap om principerna för den elektriska kretsen och känna till begrepp som ström, spänning, elektrisk energi och effekt samt om olika sätt att generera elektrisk ström,

– ha insikt i hur ljus utbreder sig, reflekteras och bryts samt hur ögat kan uppfatta ljus,

– ha inblick i några tillämpningar av fysik inom exempelvis medicin, kommunikation och informationsteknik,

– ha insikt i materiens uppbyggnad av elementarpartiklar och atomer,

– ha insikt i universums uppbyggnad och om hur denna kunskap utvecklats genom tiderna,

– ha kunskap om vårt solsystem samt om stjärnor och deras utveckling,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

– kunna genomföra mätningar, observationer och experiment samt ha insikt i hur de kan utformas,

– kunna med hjälp av exempel belysa hur fysikens upptäckter har påverkat vår kultur och världsbild,

beträffande kunskapens användning

– kunna använda såväl naturvetenskapliga som estetiska och etiska argument i frågor om fysikens tillämpningar i samhället och i tekniska anordningar som förekommer i elevens vardag,

– kunna med historiska exempel beskriva hur kunskaper i fysik har bidragit till förbättring av våra levnadsvillkor, samt ge exempel på hur den har missbrukats,

– ha inblick i hur experiment utformas och analyseras utifrån teorier och modeller,

– kunna föra diskussioner om resursanvändning i privatlivet och i samhället.

Bedömning i de naturorienterande ämnena: fysik, kemi,biologi

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunskaper i biologi, fysik och kemi skall ske med utgångspunkt dels i de för ämnena gemensamt utformade texterna, dels i respektive ämnestexter.

Naturvetenskaplig förståelse av omvärlden

Bedömningen gäller elevens förmåga att beskriva och förklara omvärlden ur naturvetenskapligt perspektiv. Vidare gäller bedömningen hur eleven kan följa, förstå och delta i naturvetenskapliga samtal och diskussioner och därvid uttrycka sina tankar och frågor med hjälp av begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi.

Naturvetenskapens karaktär

Grunden för bedömningen gäller elevens förtrogenhet med de olika sätt att arbeta och utveckla kunskaper som kännetecknar naturvetenskapen. Detta innebär att elevens förmåga att identifiera och lösa problem genom iakttagelser, experiment och reflektion skall beaktas. Vidare är en bedömningsgrund medvetenheten om växelspelet mellan utvecklingen av begrepp, modeller och teorier å den ena sidan och erfarenheter från undersökningar och experiment å den andra. I bedömningen ingår elevens medvetenhet om hur den naturvetenskapliga kunskapen förändras genom historien och hur den bidragit och bidrar till att forma människans uppfattning om sig själv och sin omvärld.

Naturvetenskapen som mänsklig och social aktivitet

Bedömningsgrunden är här elevens insikter i växelspelet naturvetenskap-teknik-samhälle och hur detta växelspel leder till ny kunskap, nya uppfinningar och produkter som på olika sätt används av människan och därvid påverkar naturen, lokalt och globalt. Bedöm-

ningen gäller också medvetenheten om etiska och estetiska frågor med anknytning till både växelspelet och den naturvetenskapliga verksamheten. Elevens förmåga att argumentera utifrån såväl naturvetenskapliga som etiska och estetiska perspektiv ingår i bedömningen.

Kriterier för betyget Vål Godkänd

Eleven använder begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi i situationer som är nya för henne eller honom för att beskriva och förklara förlopp och företeelser i omvärlden.

Eleven bidrar vid bearbetning av vardagliga problem till frågeställningar som går att vetenskapligt undersöka.

Eleven deltar vid planering av en undersökning samt bidrar till dess utvärdering.

Eleven bidrar vid diskussioner i frågor om hur kunskapen om naturen har utvecklats och hur den formats av och format människors världsbilder.

Eleven skiljer på naturvetenskapliga och andra sätt att skildra verkligheten, till exempel i den information som media tillhandahåller.

Eleven använder sina naturvetenskapliga kunskaper för att granska och värdera ställningstaganden i frågor som rör miljö, resurshushållning, hälsa och teknik i vardagslivet.

Eleven ger historiska exempel på hur ett vetenskapligt arbetssätt har hjälpt till att lösa vardagliga och samhällsproblem.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven använder begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi för att skapa nya frågeställningar och hypoteser om företeelser i omvärlden.

Eleven redovisar med exempel kunskaper om hur vardagliga problem bearbetas till frågeställningar som kan undersökas vetenskapligt samt utvärderar slutsatser av en undersökning i relation till hypotesen och undersökningens uppläggning.

Eleven planerar, genomför, utvärderar och dokumenterar en undersökning.

Eleven beskriver med exempel hur kunskapen om naturen utvecklats och hur den både formats av och format människors världsbilder.

Eleven identifierar skillnader mellan naturvetenskapliga och andra sätt att skildra verkligheten till exempel i den information som media tillhandahåller.

Eleven använder sin naturvetenskapliga kunskap för att granska en argumentation rörande frågor om miljö, resurshushållning, hälsa och teknik samt de intressen och värderingar som ligger bakom olika ställningstaganden.

Eleven illustrerar med exempel vetenskapliga undersökningars fördelar och begränsningar när det gäller att lösa vardagliga och samhällsrelaterade problem.

Skolverket 2005-03-19

Kemi **inrättad 2000-07**

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Kemiämnet syftar till att beskriva och förklara omvärlden ur ett kemiskt perspektiv. Samtidigt skall utbildningen befästa upptäckandes fascination och glädje och människans förundran och nyfikenhet såväl inför vardagslivets fenomen som naturens uppbyggnad. Kemi-ämnet syftar vidare till att belysa och bearbeta frågor om hälsa, miljö och jordens resurser.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i kemi sträva efter att eleven

beträffande natur och människa

– utvecklar kunskap om grundämnena, kemiska föreningar och kemiskt tekniska produkter av betydelse för vardagslivet,

– utvecklar kunskap om omvandlingar vid kemiska reaktioner,

– utvecklar kunskap om atomens byggnad och kemisk bindning som förklaringsmodell för kemiska processer,

– får inblick i äldre tiders kemiska tänkande och kunnande,

– utvecklar förståelse av materiens oförstörbarhet, omvandlingar, kretslopp och spridning,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

– utvecklar kunskap om hur kemiska experiment bygger på begrepp och modeller och hur dessa kan utvecklas genom experimenterande,

– utvecklar kunskap om hur kemin har påverkat våra materiella livsvillkor och vår kulturs världsbild,

beträffande kunskapens användning

- utvecklar kunskap om hur kemiska teorier och modeller samt personliga erfarenheter kan användas för att behandla miljö-, säkerhets- och hälsofrågor,
- utvecklar förmåga att använda kunskaper i kemi samt etiska och estetiska argument i diskussioner om konsekvenser av kemins samhällseliga tillämpningar.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Kemiämnet tar sin utgångspunkt i vardagen och lyfter i detta perspektiv fram frågor rörande naturresurser och hälsa. Grundläggande är begrepp som materiens uppbyggnad och egenskaper, kemiska reaktioner, kretslopp och transport. Förståelse av materiens struktur och egenskaper utgår från elementär kunskap om atomens byggnad och kemisk bindning. Centralt för tolkningen av kemiska reaktioner är att massan bevaras, men att atomära beståndsdelar vid reaktionen arrangeras till nya kemiska föreningar samtidigt som energi omsätts. Ämnens kretslopp, transport och spridning kan förstås utifrån kännedom om materiens egenskaper, kunskaper om kemiska reaktioner samt om vattnets och luftens roll som lösnings- och transportmedel. Uppbyggnad och nedbrytning av ämnen i naturen är olika delar av naturliga kretslopp. Människans verksamhet ingriper i dessa kretslopp.

Kunskaper i kemi är en viktig förutsättning för det moderna samhällets produktion, miljöarbete och hälsovård. Hit hör kunskaper om naturliga och industriella processer, om framställningen av olika material och deras användning samt hur återanvändning och återvinning används för att organisera resurshushållningen. I grundskolan utvecklas kunskaper i kemi för att kunna förstå, argumentera och ta ställning i frågor som rör t.ex. industriprocesser, produkter, produktanvändning, energiutnyttjande eller för att föreslå åtgärder i frågor som rör miljö och hälsa.

Industriella processer ger många produkter som väsentligt förbättrat människans livsvillkor. Samma processer ger också ofta biprodukter som behöver tas hand om på ett miljömedvetet sätt. Exempelvis ger storskalig förbränning av sopor för energiproduktion miljöfördelar jämfört med lokal eldnings, men kräver att rökgaser renas och askrester tas om hand eller används på ett betryggande sätt. Gödsling av mark ger produktionsfördelar men ger samtidigt upphov till miljöproblem. Vatten är ett effektivt transportmedel både i tekniken, i naturen och i organismer. Föroreningar kan spridas med vatten, men vatten kan också renas med kemiska och biologiska metoder. Luft kan både förorenas och renas.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

- ha kunskap om begreppen fast och flytande form, gasform samt kokning, avdunstning, kondensering och stelning,
- känna till några olika slags blandningar och lösningar,
- känna till några faktorer som leder till att material bryts ned och kunna ge exempel på hur detta kan förhindras,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- ha egen erfarenhet av att på ett säkert sätt experimentera med vardagliga kemiska produkter,

- kunna göra iakttagelser om olika material och ha inblick i hur de kan indelas,

beträffande kunskapens användning

- ha inblick i hur kemisk kunskap kan användas vid diskussioner om

resurs- och miljöfrågor och om hur kemikunskaper kan användas för att förbättra våra levnadsvillkor,

- ha insikt om risker med hemmets kemikalier, hur de är märkta och bör hanteras.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

- ha kunskap om några grundämnen, kemiska föreningar och kemiskt-tekniska produkter,
  - ha kunskap om de viktigaste kretsloppen i naturen samt kunna beskriva några spridningsprocesser för materia i luft, vatten och mark,
  - ha kunskap om vattnets egenskaper och kunna beskriva dess roll som lösningsmedel och som transportmedel i mark och växter,
  - ha kunskap om egenskaper hos luft och dess betydelse för kemiska processer som korrosion och förbränning,
- beträffande den naturvetenskapliga verksamheten
- kunna genomföra mätningar, observationer och experiment samt ha insikt i hur de kan utformas,
  - kunna genomföra experiment utifrån en hypotes och formulera resultatet,
  - kunna med hjälp av exempel belysa hur kemins upptäckter har påverkat vår kultur och världsbild,
  - ha inblick i hur experiment utformas och analyseras utifrån teorier och modeller,

beträffande kunskapens användning

- kunna använda resultat av mätningar och experiment i diskussioner om miljöfrågor,
- kunna använda såväl kemiska kunskaper som estetiska och etiska argument i frågor om resursanvändning, föroreningar och kretslopp,
- ha kunskaper om industriella tillämpningar inom kemiområdet,
- kunna med hjälp av exempel belysa hur kemisk kunskap har använts för att förbättra våra levnadsvillkor samt hur denna kunskap har missbrukats,
- känna till hur man på ett säkert sätt hanterar vanliga kemikalier och brandfarliga ämnen,
- kunna föra diskussioner om resursanvändning i privatlivet och i samhället.

Bedömning i de naturorienterande ämnena: fysik, kemi,biologi

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunnande i biologi, fysik och kemi skall ske med utgångspunkt dels i de för ämnena gemensamt utformade texterna, dels i respektive ämnestexter.

Naturvetenskaplig förståelse av omvärlden

Bedömningen gäller elevens förmåga att beskriva och förklara omvärlden ur naturvetenskapligt perspektiv. Vidare gäller bedömningen hur eleven kan följa, förstå och delta i naturvetenskapliga samtal och diskussioner och därvid uttrycka sina tankar och frågor med hjälp av begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi.

Naturvetenskapens karaktär

Grunden för bedömningen gäller elevens förtrogenhet med de olika sätt att arbeta och utveckla kunskaper som kännetecknar naturvetenskapen. Detta innebär att elevens förmåga att identifiera och lösa problem genom iakttagelser, experiment och reflektion skall beaktas. Vidare är en bedömningsgrund medvetenheten om växelspelet mellan utvecklingen av begrepp, modeller och teorier å den ena sidan och erfarenheter från undersökningar och experiment å den andra. I bedömningen ingår elevens medvetenhet om hur den naturvetenskapliga kunskapen förändras genom historien och hur den bidragit och bidrar till att forma människans uppfattning om sig själv och sin omvärld.

Naturvetenskapen som mänsklig och social aktivitet

Bedömningsgrunden är här elevens insikter i växelspelet naturvetenskap-teknik-samhälle och hur detta växelspel leder till ny kunskap, nya uppfinningar och produkter som på olika sätt används av människan och därvid påverkar naturen, lokalt och globalt. Bedömningen gäller också medvetenheten om etiska och estetiska frågor med anknytning till både växelspelet och den naturvetenskapliga verksamheten. Elevens förmåga att argumentera utifrån såväl naturvetenskapliga som etiska och estetiska perspektiv ingår i bedömningen.

Kriterier för betyget Vål Godkänd

Eleven använder begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi i situationer som är nya för henne eller honom för att beskriva och förklara förlopp och företeelser i omvärlden.

Eleven bidrar vid bearbetning av vardagliga problem till frågeställningar som går att vetenskapligt undersöka.

Eleven deltar vid planering av en undersökning samt bidrar till dess utvärdering.

Eleven bidrar vid diskussioner i frågor om hur kunskapen om naturen har utvecklats och hur den formats av och format människors världs-

bilder.

Eleven skiljer på naturvetenskapliga och andra sätt att skildra verkligheten, till exempel i den information som media tillhandahåller.

Eleven använder sina naturvetenskapliga kunskaper för att granska och värdera ställningstaganden i frågor som rör miljö, resurshushållning, hälsa och teknik i vardagslivet.

Eleven ger historiska exempel på hur ett vetenskapligt arbetssätt har hjälpt till att lösa vardagliga och samhällsliga problem.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven använder begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi för att skapa nya frågeställningar och hypoteser om företeelser i omvärlden.

Eleven redovisar med exempel kunskaper om hur vardagliga problem bearbetas till frågeställningar som kan undersökas vetenskapligt samt utvärderar slutsatser av en undersökning i relation till hypotesen och undersökningens uppläggning.

Eleven planerar, genomför, utvärderar och dokumenterar en undersökning.

Eleven beskriver med exempel hur kunskapen om naturen utvecklats och hur den både formats av och format människors världsbilder.

Eleven identifierar skillnader mellan naturvetenskapliga och andra sätt att skildra verkligheten till exempel i den information som media tillhandahåller.

Eleven använder sin naturvetenskapliga kunskap för att granska en argumentation rörande frågor om miljö, resurshushållning, hälsa och teknik samt de intressen och värderingar som ligger bakom olika ställningstaganden.

Eleven illustrerar med exempel vetenskapliga undersökningars fördelar och begränsningar när det gäller att lösa vardagliga och samhällsliga problem.

Skolverket 2005-03-19

Biologi

inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Biologiämnet syftar till att beskriva och förklara naturen och levande organismer ur ett naturvetenskapligt perspektiv. Samtidigt skall utbildningen befästa upptäckandets fascination och glädje och människans förundran och nyfikenhet inför det levande. Utbildningen i biologi syftar också till att göra kunskaper och erfarenheter användbara för att främja omsorgen om och respekten för naturen och medmänniskorna.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i biologi sträva efter att eleven

beträffande natur och människa

- utvecklar kunskap om olika livsformer och deras betingelser,
- utvecklar kunskap om organismernas samspel med varandra och med sin omgivning,
- utvecklar kunskap om människokroppens byggnad och funktion,
- utvecklar kunskap om pubertetens inverkan på individen,
- utvecklar kunskap om livets villkor och utveckling och kan se sig själv och andra livsformer i ett evolutionsperspektiv,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- utvecklar kunskap om biologins betydelse för människans sätt att gestalta, bruka och uppleva naturen,
- utvecklar kunnande i de olika arbetssätten inom biologin, som fältobservationer och laborationer, samt kunskap om hur de växelspelar med de teoretiska modellerna,

beträffande kunskapens användning

- utvecklar omsorg om naturen och ansvar vid dess nyttjande,
- utvecklar förmågan att diskutera frågor om hälsa och samlevnad utifrån relevant biologisk kunskap och personliga erfarenheter.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Fyra centrala dimensioner karaktäriserar biologiämnets innehåll: ekosystem, biologisk mångfald, cellen och människan. I alla dessa fyra dimensioner kommer kunskaper i biologi till användning i samband med människans existentiella frågor, som angår både individen och samhället i stort.

Ekosystem

Biologiämnet introducerar ekologins begrepp och ger en bild av organismernas samspel med varandra och med sin omgivning. Ämnet omfattar bl.a. kunskap om delsystem som producenter, konsumenter, nedbrytare och råmaterial samt om dynamiska processer i ekosystemet som energins flöde genom systemet och materians kretslopp. Studier av enskilda organismer, populationer och samhällen utgör grunden för detta. Ämnet bearbetar även estetiska och etiska aspekter av de upplevelser som kontakten med naturen ger upphov till. Frågor om bevarandet av naturtyper behandlas med både naturvetenskapens verktyg och de verktyg som härrör från andra mänskliga verksamheter som friluftsliv, konst och skönlitteratur.

Biologisk mångfald

Biologiämnet presenterar den biologiska vetenskapens sätt att ordna och systematisera naturens mångfald. Grundläggande utgångspunkter är teorier om ekosystem och evolution, liksom artkunskap och kunskap om växters och djurs livsbetingelser och inbördes relationer. De vardagliga upplevelserna av mångfalden i naturen är ofta av etisk och estetisk karaktär och kommer exempelvis till uttryck i olika former av miljöengagemang. Ett av biologiämnets viktigaste bidrag till

bearbetningen av människans relation till naturen är därför att belysa mångfalden av livsformer ur såväl de naturvetenskapliga som de estetiska och etiska perspektiven.

Cellen och livsprocesserna

Den naturvetenskapliga förklaringen till flera av de fenomen och funktioner som eleven upplever och iakttar hos sig själv och i omvärlden står att finna i kunskapen om cellen. Denna kunskap, och speciellt kunskapen om cellernas inre processer, har öppnat nya möjligheter inom t.ex. gentekniken. Dessa möjligheter innebär en förändring av människans livsvillkor, vilket har viktiga etiska aspekter. Förståelsen av denna förändring kräver kunskap om bl.a. fotosyntes, förbränning och den genetiska koden.

Människan

Biologiämnet behandlar människan som biologisk varelse. Häri ingår kunskaper om cellen, om inre organ och deras funktion samt hur dessa samverkar. Frågor som hälsa, droger och funktionshinder belyses. Utifrån perspektivet att ta ansvar både för sig själv och andra behandlas frågor om kärlek, sexualitet och samlevnad.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

- känna igen och namnge några vanligt förekommande växter, djur och andra organismer i närmiljön samt känna till deras krav på livsmiljö,
- kunna ge exempel på livscyklar hos några växter och djur och deras olika stadier,
- känna till viktiga organ i den egna kroppen och deras funktion,

- ha insikt om människans fortplantning, födelse, pubertet, åldrande och död,

– ha inblick i beroendeframkallande medels inverkan på hälsan,

– ha kännedom om berättelser om naturen som återfinns i olika kulturer,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

– ha inblick i genomförandet av laborationer samt av återkommande observationer i fält i sin närmiljö,

– känna till några exempel där biologins upptäckter har påverkat vår kultur och världsbild,

beträffande kunskapens användning

– kunna delta i samtal om bevarandet av naturtyper och mångfalden av arter,

– känna till några exempel där biologisk kunskap används för att förbättra våra livsvillkor, t.ex. växtförädling och genteknik,

– ha inblick i och kunna diskutera betydelsen av goda hälsovanor.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

- ha kännedom om några av jordens ekosystem och hur organismers samverkan kan beskrivas i ekologiska termer,
- ha insikt i fotosyntes och förbränning samt vattnets betydelse för livet på jorden,

- kunna ge exempel på kretslopp och anrikning i ett ekosystem,
  - ha kännedom om hur celler är byggda och hur de fungerar,
  - ha kännedom om det genetiska arvet,
  - känna till grunddragen i livets utveckling samt villkoren för och betydelsen av biologisk mångfald,
  - ha kunskap om vad befruktning innebär,
  - ha kunskap om sexuallivets biologi, preventivmetoder och sexuellt överförbar smitta,
  - ha kännedom om den egna kroppens organ och organsystem samt hur de fungerar tillsammans,
  - ha kunskap om beroendeframkallande medels inverkan på hälsan,
- beträffande den naturvetenskapliga verksamheten
- kunna genomföra observationer i fält och laborativa undersökningar samt ha insikt i deras utformning,
  - kunna utföra och tolka enkla mätningar av miljöfaktorer,
  - kunna med hjälp av exempel belysa hur biologins upptäckter har påverkat vår kultur och världsbild,
- beträffande kunskapens användning
- kunna använda såväl naturvetenskapliga som estetiska och etiska argument i frågor om bevarande av naturtyper och mångfalden av arter samt användning av genteknik,
  - kunna med historiska exempel beskriva hur kunskaper i biologi har

bidragit till förbättringen av våra levnadsvillkor samt hur de har missbrukats,

- kunna föra diskussioner om sexualitet och samlevnad och därvid visa respekt för andras ståndpunkter och för olika samlevnadsformer,
- kunna föra diskussioner om betydelsen av regelbunden motion och goda hälsovanor.

Bedömning i de naturorienterande ämnena: fysik, kemi, biologi

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunskaper i biologi, fysik och kemi skall ske med utgångspunkt dels i de för ämnena gemensamt utformade texterna, dels i respektive ämnestexter.

Naturvetenskaplig förståelse av omvärlden

Bedömningen gäller elevens förmåga att beskriva och förklara omvärlden ur naturvetenskapligt perspektiv. Vidare gäller bedömningen hur eleven kan följa, förstå och delta i naturvetenskapliga samtal och diskussioner och därvid uttrycka sina tankar och frågor med hjälp av begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi.

Naturvetenskapens karaktär

Grunden för bedömningen gäller elevens förtrogenhet med de olika sätt att arbeta och utveckla kunskaper som kännetecknar naturvetenskapen. Detta innebär att elevens förmåga att identifiera och lösa problem genom iakttagelser, experiment och reflektion skall beaktas. Vidare är en bedömningsgrund medvetenheten om växelspelet mellan utvecklingen av begrepp, modeller och teorier å den ena sidan och erfarenheter från undersökningar och experiment å den andra. I bedömningen ingår elevens medvetenhet om hur den naturvetenskapliga kunskapen förändras genom historien och hur den bidragit och bidrar till att forma människans uppfattning om sig själv och sin omvärld.

Naturvetenskapen som mänsklig och social aktivitet

Bedömningsgrunden är här elevens insikter i växelspelet naturvetenskap-teknik-samhälle och hur detta växelspel leder till ny kunskap, nya uppfinningar och produkter som på olika sätt används av människan och därvid påverkar naturen, lokalt och globalt. Bedömningen gäller också medvetenheten om etiska och estetiska frågor med anknytning till både växelspelet och den naturvetenskapliga verksamheten. Elevens förmåga att argumentera utifrån såväl naturvetenskapliga som etiska och estetiska perspektiv ingår i bedömningen.

Kriterier för betyget Väl Godkänd

Eleven använder begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi i situationer som är nya för henne eller honom för att beskriva och förklara förlopp och företeelser i omvärlden.

Eleven bidrar vid bearbetning av vardagliga problem till frågeställningar som går att vetenskapligt undersöka.

Eleven deltar vid planering av en undersökning samt bidrar till dess utvärdering.

Eleven bidrar vid diskussioner i frågor om hur kunskapen om naturen har utvecklats och hur den formats av och format människors världsbilder.

Eleven skiljer på naturvetenskapliga och andra sätt att skildra verkligheten, till exempel i den information som media tillhandahåller.

Eleven använder sina naturvetenskapliga kunskaper för att granska och värdera ställningstaganden i frågor som rör miljö, resurshushållning, hälsa och teknik i vardagslivet.

Eleven ger historiska exempel på hur ett vetenskapligt arbetssätt har hjälpt till att lösa vardagliga och samhälleliga problem.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven använder begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi för att skapa nya frågeställningar och hypoteser om företeelser i omvärlden.

Eleven redovisar med exempel kunskaper om hur vardagliga problem

bearbetas till frågeställningar som kan undersökas vetenskapligt samt utvärderar slutsatser av en undersökning i relation till hypotesen och undersökningens uppläggning.

Eleven planerar, genomför, utvärderar och dokumenterar en undersökning.

Eleven beskriver med exempel hur kunskapen om naturen utvecklats och hur den både formats av och format människors världsbilder.

Eleven identifierar skillnader mellan naturvetenskapliga och andra sätt att skildra verkligheten till exempel i den information som media tillhandahåller.

Eleven använder sin naturvetenskapliga kunskap för att granska en argumentation rörande frågor om miljö, resurshushållning, hälsa och teknik samt de intressen och värderingar som ligger bakom olika ställningstaganden.

Eleven illustrerar med exempel vetenskapliga undersökningars fördelar och begränsningar när det gäller att lösa vardagliga och samhälleliga problem.

Skolverket 2005-03-19

Teknik

inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Människan har alltid strävat efter att trygga och förbättra sina livsvillkor genom att på olika sätt förändra sin fysiska omgivning. De metoder hon då använt är i vidaste mening teknik. Utbildningen i ämnet teknik utvecklar en förtrogenhet med teknikens väsen. Syftet är att öka förståelsen av hur produktionsförhållanden, samhället, den fysiska miljön och därmed våra livsvillkor förändras. Teknisk verksamhet har påtagliga konsekvenser för människa, samhälle och natur. Särskilt tydligt blir detta när tekniken är stadd i snabb utveckling.

Samhället och våra livsmönster präglas i allt högre grad av användandet av tekniska föremål, som i sin tur ofta ingår i tekniska system. Att så långt som möjligt göra vardagstekniken begriplig och synlig är därför ytterligare ett syfte. Detta innefattar alltifrån de enklaste redskapen i hemmet till moderna apparater och komplicerade transportsystem. Tekniska kunskaper blir i allt högre grad en förutsättning för att kunna bemästra och använda den teknik som omger oss. Som medborgare i ett modernt samhälle behöver man en grundläggande teknisk kompetens, som man dessutom ständigt måste kunna utvidga och anpassa. I denna kompetens ingår såväl kunskap om den tekniska utvecklingens roll i ett historiskt perspektiv som viss vana att reflektera över och praktiskt lösa tekniska problem. Därutöver krävs förmåga att analysera och värdera samspelet mellan människan, tekniken och våra möjligheter att existera. Nyttjandet av teknik reser nämligen en rad etiska frågor som berör grundläggande värderingar, till exempel vad gäller teknikens konsekvenser för miljön. Också många andra sidor av tillvaron, som arbetsliv, boende och fritid, påverkas av tekniken. Individens och gruppernas möjligheter att utöva inflytande och makt är i stor utsträckning beroende av hur tekniken utformas och utnyttjas i samhället.

Flickors och pojkars förhållningssätt till teknik skiljer sig ofta åt – så också omgivningens syn på flickors respektive pojkars roller i tekniska sammanhang. Ett syfte med teknikämnet är att alla ges tillfälle till ett medvetet och allsidigt kunskapsökande i utbildningen.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i teknik sträva efter att eleven

- utvecklar sina insikter i den tekniska kulturens kunskapsstraditioner och utveckling och om hur tekniken påverkat och påverkar människan, samhället och naturen,

- utvecklar förtrogenhet med i hemmet och på arbetsplatser vanligt förekommande redskap och arbetsmetoder av skilda slag samt kännedom om den teknik som i övrigt omger oss,

- utvecklar förmågan att reflektera över, bedöma och värdera konsekvenserna av olika teknikval,

- utvecklar förmågan att omsätta sin tekniska kunskap i egna ställningstaganden och praktisk handling,

- utvecklar intresset för teknik och sin förmåga och sitt omdöme vad gäller att hantera tekniska frågor.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Människans tekniska förmåga har under årtusenden förvaltats och utvecklats av praktiskt verksamma kvinnor och män. Denna process vilar på tradition och praxis, observationsförmåga, nyfikenhet, uppslagsrikedom, företagsamhet, inflytande från andra kulturer – och lärariska misslyckanden. Enkel och ofta snillrik teknik är ett viktigt inslag i våra liv och utgör därför en viktig del av teknikundervisningen. En allt större del av den nya tekniken är resultatet av naturvetenskaplig forskning och ett systematiskt utvecklingsarbete.

Den tekniska kulturen vilar i hög grad på det praktiska arbetets kunskapstraditioner. Dessa har utvecklats i hem och hushåll, hantverk och industri och en rad andra sammanhang. Genom att följa teknikens historiska utveckling ökar ämnet möjligheterna att förstå dagens komplicerade tekniska företeelser och sammanhang. Att själv praktiskt pröva, observera och konstruera är ett fruktbart sätt att närma sig teknikens primära frågor om mål och möjligheter och att erövra en förståelse som är svår att nå på annat sätt.

Sådana aktiviteter tillför också en känslomässig dimension som knyter an till andra former av kreativ verksamhet.

För att man skall kunna förstå tekniken och dess betydelse måste den också relateras till kunskap från andra områden, såsom naturvetenskap och samhällsvetenskap. Samtidigt finns tydliga skillnader. Naturvetarens drivkraft är nyfikenhet på naturen och samhällsvetarens är nyfikenhet på samhället, medan teknikerns utmaning är människors olösta praktiska problem. Teknikens historia öppnar vägen till en djupare förståelse såväl av teknikens villkor som – ibland på ett mycket påtagligt sätt – av många skeden i den övriga historien. Teknik utvecklas också i samspel med de sköna konsterna. Överhuvudtaget är tekniken en mötesplats för idéer och kunskaper av de mest skiftande ursprung, något som har karakteriserat den sedan äldsta tider.

Utifrån ett praktiskt och undersökande arbete åskådliggörs både den tekniska utvecklingsprocessen – problemlösning, idé, planering, konstruktion, utprovning och modifiering – och hur den teknik som omger oss är länkad till olika och ofta inbördes beroende system.

Några centrala frågeställningar och perspektiv inom ämnet teknik lyfter fram vad som är specifikt för tekniken:

Utveckling

Den tekniska utvecklingen har olika drivkrafter. Förändringar i natu-

ren, som t.ex. torka och översvämningar, och de ofta oförutsedda effekterna av tekniska metoder, har ställt människan inför utmaningar som hon sökt hantera. På samma sätt har samhällsliga omvandlingar och behov av skilda slag påverkat den tekniska utvecklingen. Det kan t.ex. gälla förändringar i befolkningssammansättningen, värderingsmönster, ekonomi, politik och miljökrav. Men teknisk utveckling drivs inte bara av nyttosträvanden utan också av människors nyfikenhet och skaparglädje.

Vad tekniken gör

Tekniska problem och lösningar kan kategoriseras på olika sätt. Det gäller bl. a. vad man önskar uträtta. Man kan identifiera följande grundläggande funktioner: omvandla, lagra, transportera och styra. Genom att dessa tydliggörs och systematiseras får eleven verktyg att själv kunna analysera teknikens roll och funktion.

Exempel på teknikens omvandlande funktion är bearbetningen av sten till yxor, sammansättningen av fibrer till tyg, uppförandet av ett tegelhus och krypteringen av ett hemligt meddelande. Tidiga exempel på lagringsteknik är lerkrukan och hieroglyferna; betydligt senare är kylskåpet och datorns hårddisk. Transporttekniken kan illustreras med fordonstrafik men också med kraftledningar och fiberoptik. Slussar, pacemakers och termostater är exempel på hur teknik utnyttjas vid olika slag av styrning.

Konstruktion och verkningssätt

I ämnet ingår att pröva olika tekniker och tekniska lösningar för att bygga upp en teknisk repertoar, såväl praktiskt som begreppsmässigt. Grundläggande och vanliga lösningar inom centrala områden, exempelvis material och form, rörliga delar, elteknik och styrning, intar en särskild plats i ämnet.

Komponenter och system

Föremål med teknisk funktion ingår nästan alltid, mer eller mindre

nära sammanlänkade, som komponenter i större system. Exempel på stora system är de nät som förmedlar gods, energi eller information medan vagnar, kraftledningar och datorer är komponenter i dessa system. Ibland är det också meningsfullt att definiera delsystem, dvs. mellannivåer i systemhierarkin. Genom att studera enskilda tekniska lösningar och deras infogning i större system kan eleverna få viktiga insikter i teknikens speciella karaktär och villkor.

Tekniken, naturen och samhället

För att förstå teknikens roll och betydelse måste växelspelet mellan mänskliga behov och teknik behandlas. Detta perspektiv belyser konsekvenser och effekter för individ, samhälle och natur av en viss teknikanvändning. Ämnet tar också upp värderingsfrågor, intressekonflikter, förändrade livsvillkor och ekonomiska konsekvenser som kan uppkomma i samband med olika typer av teknikanvändning.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- kunna redogöra för, inom några väl bekanta teknikområden, viktiga aspekter på utvecklingen och teknikens betydelse för natur, samhälle och individ,
- kunna använda vanligt förekommande redskap och tekniska hjälpmedel och beskriva deras funktioner,
- kunna med handledning planera och utföra enklare konstruktioner.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- kunna redogöra för viktiga faktorer i den tekniska utvecklingen, både förr och nu, och ange några tänkbara drivkrafter bakom denna,
- kunna analysera för- och nackdelar när det gäller teknikens effekter på natur, samhälle och individens livsvillkor,

– kunna göra en teknisk konstruktion med hjälp av egen skiss, ritning eller liknande stöd och beskriva hur konstruktionen är uppbyggd och fungerar,

– kunna identifiera, undersöka och med egna ord förklara några tekniska system genom att ange de ingående komponenternas funktioner och inbördes relationer.

Bedömning i ämnet teknik

Bedömningens inriktning

Bedömningen gäller elevens förmåga att handskas med och förstå teknik från skilda verksamhetsområden. Härvid är förståelsen för hur teknik fungerar i förhållande till olika mänskliga behov och önskemål viktig. Förtrogenhet med den tekniska kunskapstraditionen, det vill säga hur teknik utvecklas och har utvecklats inom några olika områden, är också en grund för bedömningen, liksom förmågan att praktiskt lösa problem. Elevens förmåga att välja och använda relevanta redskap och material beaktas, liksom den manuella skickligheten och kapaciteten när det gäller att fullfölja en större uppgift.

Bedömningen avser också elevens förmåga att se samband och processer i en teknisk konstruktion eller i ett tekniskt system samt att åskådliggöra och förklara teknik med hjälp av relevanta begrepp, principer och bilder. Även förmågan att identifiera teknikens estetiska och sociala aspekter skall vägas in i bedömningen.

Dessutom gäller bedömningen förståelsen av det ömsesidiga förhållandet mellan teknik och människors livsvillkor, såsom relationen mellan teknik och mänskliga behov, drivkrafter bakom teknisk utveckling samt dennas konsekvenser.

Elevens kunskaper om hur samhällsfaktorer påverkat teknikens utveckling och hur tekniska landvinningar påverkat samhället, liksom hur teknik genererat ny teknik ingår i bedömningen. Elevens förmåga

att analysera och värdera relationer mellan teknisk utveckling och andra villkor för vår existens skall också vägas in.

Kriterier för betyget Vål godkänd

Eleven undersöker praktiskt teknik av något slag och väljer därvid relevanta redskap och hjälpmedel samt använder dessa på ett säkert och ändamålsenligt sätt.

Eleven genomför en egen konstruktionsuppgift, beskriver med relevanta begrepp och termer konstruktionen och dess komponenter och motiverar sina val av material, redskap och utformning.

Eleven undersöker hur tekniska lösningar fungerar i förhållande till olika mänskliga behov samt jämför med tidigare teknik inom området.

Eleven beskriver hur något eller några tekniska system utvecklats genom att redovisa förändringar i konstruktion och grundläggande principer samt förändringarnas betydelse när det gäller funktioner, egenskaper och användningsmöjligheter.

Eleven ger exempel på samband mellan teknik, natur, samhälle och individ.

Eleven analyserar också utifrån sådana exempel självständigt hur olika faktorer påverkat varandra, också över en längre tidsperiod, samt gör värderingar ur till exempel etiska, sociala och globala perspektiv.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven redogör, på basis av egna undersökningar, i viss detalj för uppbyggnad och funktion även hos mer komplexa anordningar, där de bärande idéerna inte är uppenbara.

Eleven visar förtrogenhet med teknikens och teknikämnets särart, till exempel genom att identifiera samband mellan tekniska frågeställningar och tillämpligt stoff i andra ämnen och sammanhang.

Eleven ger alternativa förslag även då det redan finns instruktioner eller färdiga lösningar samt utvärderar sitt eget arbete.

Skolverket 2005-03-19

Hem- och konsumentkunskap **inrättad 2000-07**

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Utbildningen i hem- och konsumentkunskap ger kunskaper för livet i hem och familj samt förståelse för det värde dessa kunskaper har för människa, samhälle och natur. Utbildningen ger erfarenheter av social gemenskap, mat och måltider, boende och konsumentekonomi samt ger möjligheter att uppleva sammanhang och arbetsglädje. Syftet är att ge erfarenheter och förståelse av de dagliga handlingarnas och vanornas betydelse för ekonomi, miljö, hälsa och välbefinnande.

I det dagliga livet kommer värderingar till uttryck på olika sätt och konflikter kan uppstå mellan tanke, ord och handling. Genom att praktisera verksamheterna i hushållet, utvecklas medvetenhet om de egna värderingarna och förmåga att göra etiska ställningstaganden. Utbildningen i hem- och konsumentkunskap ger kunskaper för och erfarenheter av att fatta beslut i de valsituationer som uppstår i ett hushåll. Ämnet utvecklar förmågan att ur ett hushållsperspektiv värdera och hantera det ökade flödet av information och reklam. Syftet är att utifrån kunskaper om samspelet mellan hushåll, samhälle och natur kunna möta förändringar, ta ansvar och agera.

Ett demokratiskt och jämställt samhälle förutsätter att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter. Ämnet hem- och konsumentkunskap utvecklar flickors och pojkars identiteter genom att ge erfarenheter av och kunskaper om sambanden mellan jämställdhet och verksamheterna i hushållet. Ämnet ger också upplevelser och förståelse av hushållsarbetets variation över tid och mellan kulturer. Syftet är att ge beredskap för att leva och agera tillsammans i ett samhälle med mångfald.

Mål att sträva mot

Skolan skall med sin undervisning i hem- och konsumentkunskap sträva efter att eleven

- utvecklar tilltro till den egna förmågan att självständigt och tillsammans med andra utföra uppgifter i hushållet samt utvecklar ett reflekterande förhållningssätt till dessa,
- praktiserar ett demokratiskt och jämställt förhållningssätt samt erfar och förstår dess betydelse för hushållets verksamheter och för relationer mellan människor,
- utvecklar förståelse och ett bestående intresse för hur handlingar i hushållet samspelar med hälsa, ekonomi och miljö såväl lokalt som globalt,
- utvecklar skicklighet i att organisera, tillaga och arrangera måltider samt förståelse av måltidens betydelse för gemenskap, hälsa, kommunikation och kultur,
- förvärvar kunskaper i att skapa och vårda ett hem och utvecklar insikter i hemmiljöns betydelse ur såväl kulturella, ekonomiska som hälsoperspektiv,
- lär sig planera sin ekonomi utifrån egna och hushållets resurser, granska och värdera information och reklam samt agera i enlighet med övervägda beslut,
- utvecklar kunskaper om olika sätt att leva tillsammans och historiska och kulturella traditioners inverkan på verksamheterna i hushållet,
- utvecklar sin förmåga till kreativitet i hushållets verksamheter och sin förmåga att anpassa sina handlingar till olika situationer och föränderliga resurser.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

I ämnet hem- och konsumentkunskap fokuseras verksamheterna i hushållet, vilka omfattar social gemenskap, mat och måltider, boende och konsumentekonomi. Dessa kunskapsområden integreras till en meningsfull helhet som människan har att hantera i hushållet. Genom att utföra olika uppgifter får eleven erfarenheter av verksamheter i hushållet och förtrogenhet med olika förutsättningar för dessa, såsom information, ekonomiska resurser och arbetsdelning. I ämnet utvecklas de olika förmågor som behövs för att hantera skilda uppgifter i hushållet. Elevernas hantverkskunnande utvecklas tillsammans med förmågan att kommunicera och agera, självständigt och tillsammans med andra. I ämnet hem- och konsumentkunskap handlar hushållsarbete både om fysisk aktivitet och om sinnlighet, glädje att skapa och lust att fortsätta lära.

Verksamheterna i hushållet är centrala för individens hälsa och välbefinnande och de sker i växelverkan med samhälle och natur. Hälsa och välbefinnande har flera dimensioner: ekonomiska, materiella, fysiologiska och psykosociala. I ämnet hem- och konsumentkunskap är dessa på olika sätt sammanflätade och handlar bland annat om en medveten användning av resurser, om att stärka elevens tillit till sin egen förmåga att handla och att interagera med andra. Hushållsarbete sker både för eget och för andras välbefinnande. Det utförs ofta tillsammans med andra, alla har något att tillföra och alla kan utveckla sina förmågor.

Med resurshushållning avses hushållning med såväl mänskliga som ekonomiska och andra materiella resurser och naturresurser, både lokalt och globalt. Förståelsen av samspelet mellan hushåll, samhälle och natur utgör grunden för elevens aktiva deltagande i formandet av en medveten livsstil och ett hållbart samhälle.

Ämnet hem- och konsumentkunskap tar upp samhällets förändring mot pluralism och mångfald. Historiska, internationella och kulturella

jämförelser ger insikter om traditioner, förändringar och variationer vad gäller hushållets verksamheter och relationer mellan människor. Ämnet utvecklar varje elevs förmåga att identifiera, analysera och formulera frågor om jämställdhet som kan uppkomma inom olika gemenskaper samt att reflektera över vilka konsekvenser olika lösningar får.

Genom att utföra skilda hushållsverksamheter får eleven upplevelser genom olika sinnen – syn, känsel, smak och lukt. I arbetsprocessen utvecklas såväl etiska, estetiska som skapande värden. Språkliga och matematiska färdigheter används i konkreta och meningsfulla sammanhang där återkopplingen är förankrad i elevens egna handlingar och sinnesupplevelser. I ämnet hem- och konsumentkunskap diskuteras behovet av vanor och rutiner och skapas möjligheter att uppleva glädje, gemenskap och mening i det dagliga arbetet.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- kunna laga mat och arrangera för gemenskap kring måltiden och förstå dess kulturella och sociala värde,
- kunna använda olika varor, metoder och redskap i hushållet och därvid ta hänsyn till hälsa, hushållsekonomi och miljö,
- kunna samarbeta med andra vid arbete med olika uppgifter,
- vid genomförandet av olika uppgifter i hushållet kunna jämföra priser och uppfatta skillnader mellan information och reklam.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- kunna planera, tillaga, arrangera och värdera måltider med hänsyn

till ekonomi, hälsa, miljö och estetiska värden,

- ha kunskaper om resurshushållning för att kunna välja och använda metoder, redskap och teknisk utrustning för matlagning, rengöring och tvätt i hushållet samt kunna hantera dem på ett för situationen funktionellt och säkert sätt,
- kunna samarbeta med andra oavsett skillnader i fråga om exempelvis kön och etnicitet samt ha insikter i frågor som rör kulturell variation och hushållsarbetets koppling till jämställdhet,
- känna till sina rättigheter som konsument och kunna värdera olika slags information vid utförandet av verksamheter i hushållet.

Bedömning i ämnet hem- och konsumentkunskap

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet hem- och konsumentkunskap gäller elevens skicklighet, kreativitet och samarbetsförmåga vid genomförandet av olika verksamheter i hushållet. Det innebär att elevens kunskaper om mat och måltider, boende och konsumentekonomi samt social gemenskap utgör bedömningsgrund. Elevens medvetenhet om och förmåga att värdera och hantera konkreta problem i relation till hälsa, resurshushållning, jämställdhet och kultur ingår i bedömningen. Elevens förmåga till reflekterat handlande genom hela arbetsprocessen utgör en viktig grund för bedömningen.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven tar egna initiativ och visar skicklighet i utförandet av olika uppgifter i hushållet.

Eleven hanterar konkreta problem och bedömer olika lösningar i relation till sin egen och andras hälsa.

Eleven tar ansvar för val och handlingar under hela arbetsprocessen

och har insikter om relationen mellan hushåll, samhälle och miljö. Eleven utför handlingar i hushållet utifrån medvetna val och argumenterar för dessa i relation till resurshushållning.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven hanterar oförutsedda situationer i hushållet och omprövar tidigare val när förutsättningarna ändras.

Eleven genomför och beskriver olika arbetsuppgifter i hushållet samt bedömer arbetsprocess och resultat ur flera perspektiv, t.ex. estetiska, etiska, historiska och internationella.

Skolverket 2005-03-19

Slöjd **inrättad 2000-07**

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Slöjdämnet bidrar till elevernas allsidiga utveckling genom att öva upp deras skapande, manuella och kommunikativa förmåga.

Slöjd innebär manuellt och intellektuellt arbete i förening och utvecklar kreativitet, nyfikenhet, ansvarstagande, självständighet och förmåga att lösa problem. Detta kommer till uttryck i slöjdprocessen, som startar i en idé och resulterar i en färdig produkt. Slöjdarbete i textil, trä och metall syftar till att stärka elevens tilltro till den egna förmågan och utveckla kunskaper som ger en beredskap för att klara uppgifter i det dagliga livet.

Att kunna värdera och bedöma formgivning och funktion är ett återkommande behov i det dagliga livet. Utbildningen i slöjd syftar till att skapa medvetenhet om estetiska värden och att utveckla förståelse av hur materialval, bearbetning och konstruktion påverkar en produkts funktion och hållbarhet. Utbildningen inom slöjdämnet syftar även till att ge kunskaper om miljö- och säkerhetsfrågor och att skapa medvetenhet om vikten av resurshushållning.

Ämnet skall lägga en grund för nytänkande och nyskapande. Utbildningen skall också, genom kännedom om slöjdtraditioner både förr och nu, ge insikter i vardagshistoria och jämställdhetsfrågor. I ett vidare perspektiv syftar slöjdämnet även till att skapa medvetenhet om olika kulturers hantverkstraditioner.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i slöjd sträva efter att eleven
– bygger upp sin självkänsla och tilltro till den egna förmågan att slöjda,

- utvecklar kunskaper och lust till ett kreativt skapande utifrån egna erfarenheter och intressen,
- utvecklar förmågan att självständigt planera arbeten och att på ett konstruktivt sätt lösa uppgifter,
- tillägnar sig praktisk erfarenhet av olika arbetsmetoder, verktyg, redskap och informationsteknik vid arbete i slöjdens olika material,
- utvecklar förmågan att ta eget ansvar för sitt lärande och för planeringen av slöjdprocessen utifrån såväl egna förutsättningar som tillgång på tid och resurser,
- utvecklar förmågan att reflektera över och bedöma arbetsprocesser och produkter,
- bygger upp en handlingsberedskap för det dagliga livets behov med beaktande av aspekter som jämställdhet, ekonomi och miljö,
- utvecklar intresse och förståelse för skapande och manuellt arbete genom kännedom om kulturarv och slöjdtraditioner i ett historiskt och kulturellt perspektiv,
- utvecklar förmågan att tillägna sig och använda nya kunskaper samt att överföra och befästa kunskaper från andra områden och kulturer i sitt skapande arbete,
- utvecklar förmågan att göra och motivera personliga ställningstaganden kring estetiska, etiska och funktionella värden,
- tillägnar sig kunskaper om god arbetsmiljö.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Kännetecknande för ämnet slöjd är elevernas delaktighet i en produktionsprocess från idé till färdig produkt. Detta helhetsperspektiv skapar förståelse för en produktionskedja ur många aspekter, där val av material och olika berednings- och behandlingsmetoder gör att även frågor om resursanvändning och miljö kommer in i ett naturligt sammanhang.

I slöjdprocessen, i vilken eleverna med egna initiativ och idéer deltar och påverkar arbetet, blir samverkan mellan tanke, handling, produkt och process naturlig. Ämnet ger eleverna möjlighet till hög grad av självständighet och det ligger en naturlig progression i att experimentera, lösa problem och göra medvetna val.

Slöjdarbetet börjar med idéer som på olika sätt bearbetas, åskådliggörs och formges. I slöjden kan eleverna prova sig fram till fantasi-fulla, okonventionella lösningar och våga pröva på nya sätt att ta sig an ett arbete, vilket stärker och utvecklar deras kreativitet och begreppsbildning. Att ha egna idéer, att kunna välja olika alternativ, att kunna påverka och vara delaktig i processen från början har stor betydelse för elevernas engagemang och allsidiga utveckling.

Ett slöjdarbete kräver planering och medvetna val, där faktorer som funktion, utseende, hållbarhet, ekonomi och miljöpåverkan har betydelse. Genom att välja material och metod för att genomföra ett arbete utvecklar eleverna sin förmåga att reflektera och tänka konstruktivt för att finna lösningar.

Under genomförandet utvecklar eleverna sin förmåga att arbeta manuellt och de blir förtrogna med olika arbetsmetoder inom slöjdområdet. Ämnet ger också kunskaper om material och om hur verktyg, redskap och maskiner fungerar samt om hur ritningar, mönster och instruktioner tolkas.

Värderingen ingår som en viktig del i slöjdprocessen. Eleverna redovisar hur inspiration, idéer, formgivning och olika ställningstaganden har påverkat resultatet. Härigenom utvecklas förmågan att bedöma, värdera och dra slutsatser av arbetsinsatsen.

Slöjdämnet bidrar till begreppsbildning och begreppsutveckling inom såväl slöjd som andra skolämnen. Det ger exempelvis genom matematiska tillämpningar en grund för storleksuppfattning och förståelse för geometri. När eleverna tar del av instruktioner samt presenterar, dokumenterar och värderar sina arbeten bidrar detta till läs- och skrivutvecklingen.

Slöjden förmedlar också delar av kulturarvet. En utgångspunkt för detta kan vara lokala traditioner eller elevers olika kulturella bakgrund. I ämnet kan perspektivet på olika kulturer och förståelsen för olika kulturyttringar vidgas.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- kunna föreslå idéer till slöjdarbeten och med handledning kunna planera, välja arbetsmetoder och genomföra ett arbete,
- med handledning kunna välja färg, form och material samt motivera sina val,
- kunna hantera lämpliga verktyg och redskap och genomföra arbeten i såväl textil- som trä- och metallslöjd,
- kunna följa instruktioner och ta ansvar för arbetet,
- kunna beskriva sina arbeten och kommentera slöjdprocessen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- kunna i ord och bild presentera idéer samt planera slöjdarbetet,
- kunna välja material, färg och form och ta hänsyn till ekonomiska, miljömässiga och funktionella aspekter,
- kunna arbeta efter olika instruktioner, välja lämpliga arbetsmetoder samt hantera redskap och verktyg på ett funktionellt sätt vid genomförandet av arbetet,
- kunna ta initiativ och eget ansvar i slöjdprocessen,
- kunna beskriva slöjdprocessen och motivera de val som har gjorts under arbetets gång från idé till färdig produkt samt kunna värdera arbetsinsatsen och hur den påverkat slöjdarbetets resultat.

Bedömning i ämnet slöjd

Bedömningens inriktning

Bedömningen i slöjd skall ta hänsyn till elevens förmåga att utveckla och genomföra egna idéer. Kunskaper från alla delar av processen, från idé och genomförande till presentation och värdering av produkten, skall vägas in i bedömningen. Förmåga att dra lärdom av erfarenheter och tillämpa kunskaper i nya situationer och sammanhang utgör en viktig bedömningsgrund. Elevens förmåga att ta sig an nya utmaningar eller mer avancerade arbeten, liksom självständighet och eget ansvarstagande i arbetsprocessen skall vägas in i bedömningen. Även elevens uthållighet med att slutföra arbetet skall ingå i bedömningen.

Bedömningen av elevens kunskaper skall också gälla förmågan att välja och hantera olika redskap, verktyg, material och arbetsmetoder

för att lösa problem och uppgifter samt förståelsen av hur material och bearbetningsmetod är relaterade till varandra. Känsla för färg och form och andra estetiska värden, som kommer till uttryck under arbetet och i den färdiga produkten, skall också bedömas. Förmågan att bedöma det egna arbetet och se konsekvenserna av olika val ur exempelvis funktionell, estetisk, miljömässig, kommunikativ och ekono-misk synpunkt är också en grund för bedömningen.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven överväger olika alternativ att genomföra en idé och presenterar egna skisser eller modeller till slöjdarbeten.

Eleven väljer material, färg och form samt motiverar sina val utifrån funktion, estetiska aspekter, miljö och ekonomi.

Eleven formger och framställer sina slöjdarbeten utifrån kunskaper om material, arbetsmetoder, tekniker och redskap.

Eleven arbetar efter instruktioner, ritningar, mönster eller andra arbetsbeskrivningar.

Eleven förklarar och motiverar olika led i slöjdprocessen.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven tar initiativ till, planerar och tar ansvar för mer omfattande och avancerade moment under hela slöjdprocessen.

Eleven har en utvecklad kunskap om och visar känsla för formgivning och funktion.

Eleven finner konstruktiva lösningar i sitt arbete, omprövar vid behov sina tidigare val samt tillämpar sina kunskaper och erfarenheter i nya situationer.

Eleven arbetar självständigt, målmedvetet och kreativt i olika slöjdsituationer.

Eleven värderar på ett realistiskt sätt sin arbetsinsats och sin produkt ur funktionella och estetiska aspekter.

Skolverket 2005-03-19

Bild

inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Bilder har framställts och införlivats med människans språk- och begreppsvärld genom hela hennes kända historia. Bild och bildkonst ger därför unika möjligheter till studier och reflektion kring människors sätt att tänka, skapa och uppleva sig själva och omvärlden i olika tider och kulturer och utgör en viktig del av det kulturarv skolan skall förmedla. Bilder och bildarbete är också i sig ett redskap för utveckling och lärande.

Utbildningen i ämnet syftar till att utveckla såväl kunskaper om bilden som kunskaper i att framställa, analysera och kommunicera med bilder. Den skall utveckla lust, kreativitet och skapande förmåga, ge allmänbildning inom bildområdet och leda till att eleven skaffar sig en egen ståndpunkt i en verklighet med stort visuellt informationsflöde.

Bilder och olika former av konstnärlig gestaltning öppnar möjligheter till att formulera frågor, uppleva och reflektera över egna och andras erfarenheter samt stimulerar förmågan att kritiskt granska och pröva sina ställningstaganden. Kunskaper om bilder och bildkommunikation är en viktig förutsättning för att aktivt delta i samhällslivet. Utveckling av bildförmågan ökar barns och ungas möjlighet att använda sin kulturella yttrandefrihet vilken rymmer såväl rätten att bilda egna åsikter som att utöva inflytande. Utbildningen hävdar barns och ungdomars rätt att till fullo delta i det konstnärliga och kulturella livet samt garanterar dem, tillsammans med samhällets kulturinstitutioner och fria kulturliv, rätten till kulturell mångfald.

Utbildningen uppövar förmågan att se, känna på och reflektera över den yttre och inre miljöns form, färg och funktion samt miljöns betydelse för trivsel, arbetslust och utbildningsresultat. Utbildningen

tillgodoser behovet av skönhet och viljan att aktivt förbättra den egna miljön.

Kunskaper om bild och bildframställning har stor betydelse för arbetet i skolan och för elevernas övriga liv och verksamhet. Bildspråket är en av flera vägar till kunskap och personlig utveckling. I arbetet med bilder gestaltas erfarenheter och produceras kunskap som blir synlig, gripbar och möjlig att förmedla. Genom sin estetiska och kommunikativa karaktär kan bildämnet bidra till att främja skolan som kulturmiljö, kulturarbetet i undervisningen samt delaktighet och eget skapande.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i bild sträva efter att eleven

- utvecklar sitt kunnande för att främja lust och vilja att på ett personligt sätt framställa bilder med hjälp av hantverksbaserade metoder och tekniker samt metoder inom dator- och videoteknik,
- blir medveten om bilden som språk och dess roll och användning i skilda sammanhang och kulturer samt utvecklar förmåga att kommunicera med hjälp av egna och andras bilder,
- utvecklar förmågan att analysera och samtala om bilder och förståelse av att bilden bär betydelser, skapar mening och har ett innehåll utöver det föreställande,
- tillägnar sig såväl en bild- och kulturhistorisk allmänbildning som kunskaper om arkitekturens och formgivningens betydelse för den egna miljön,
- blir förtrogen med kulturverksamhet inom bildens område samt dess professionella yrkesutövare.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Bilder fascinerar, berör, informerar och påverkar människor, medvetet eller omedvetet. Bildspråkets olika funktioner och sammanhang speglar också människors villkor och relationer, motiv och ambitioner.

Bilden är nära kopplad till seendet, till sättet att betrakta och bli betraktad. Den bild vi skapar oss är inte en spegling av det oskyldiga ögats objektiva registrering. Mediernas integrering av bilder, ord och ljud spinner en väv av betydelser och skapar mening som bidrar till att påverka seendet. I ämnet ingår att granska medievärldens sätt att framställa klass, etnicitet och kön.

Bildområdet har sin egenart som uttrycksform och omfattar allt från barnbild, konstbild och massbild till arkitektur, formgivning och design. Bildspråket kännetecknas av att det är rikt på tekniker och visuella berättarformer som spänner över ett vitt fält av bildkoder. Det är ett språk som uppvisar olika grader av realism och mer symboliska framställningsformer samt rumsliga egenskaper och relationer.

Bilden har en växande betydelse i informationssamhället. Dagens bild- och mediesamhälle präglas i hög grad av den globala bildkulturen. Bilden har en framträdande plats i kommersiella sammanhang och spelar en viktig roll i opinionsbildningen. Populärkulturen rymmer den styrande och dominerande bildkategorin i barns och ungas liv och har en medskapande roll i deras konstruktion av identitet, kunskap och kultur. Bildens ökande mångfald, informationsteknikens tillväxt och förändringarna i villkoren för bildproduktion förändrar snabbt bildningsstrukturen inom kulturområdet.

Bilder uppträder i samverkan med andra uttrycksformer som till exempel tal, text och musik inom ramen för ett vidgat textbegrepp. Kommunikationen i dag sker i stor utsträckning genom kombinationer av olika medier som ställer krav på ett gränsöverskridande

arbete. Motsvarande gäller för områden som arkitektur, formgivning och design.

Bildämnet har sin inriktning mot kunskaper i att skapa bilder och former, bildkommunikation samt i att avläsa, tolka och analysera bilder och former i olika samhällens och kulturers traditioner inom konst- och populärkultur.

I bildämnet ingår även att framställa såväl två- och tredimensionella bilder som rörliga bilder för att utveckla olika sätt att se och skapa. Gestaltningen oavsett medium förutsätter kunnighet om teknik och metoder men också kunskap om hur bilden fungerar som språk och kommunikation. Arbetet med olika medier ställer krav på koordination, kompromisser och kollektiva läroprocesser.

Bildämnet utvecklar iakttagelseförmåga och kreativt seende. Det kan handla om att bryta bildens verklighetsprägel och göra bildytan, filmytan och tv-skärmen synlig. Det kan betyda att skärpa blicken i förhållande till en bild men också att kunna vända bort blicken från bilden som sådan och se de sociala och kulturella mönster som skapar konventioner. Det kan dessutom handla om att vända blicken mot skolan som fysisk miljö och att granska den som arkitektur, rum och formspråk, upptäcka nya färg- och formmässiga lösningar och andra oupptäckta möjligheter samt väcka nyfikenhet, intresse och lust att förbättra.

Inom bildämnet ryms huvudansvaret för elevernas bildspråkliga utveckling samtidigt som alla ämnen har ett ansvar för att skapa en ökad medvetenhet om den visuella världen, bilders olika funktioner i skola och samhälle samt bildarbetets betydelse i elevens lärande.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- kunna framställa bilder och former med hjälp av olika redskap och tekniker,
- kunna använda egna och andras bilder för att berätta, beskriva eller förklara,
- ha grundläggande förmåga att granska och tolka bilder och former,
- känna till några bildkonstnärer och deras verk.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- ha förmåga att se och framställa bilder och former med hjälp av traditionella och moderna metoder och tekniker,
- kunna använda egna och andras bilder i bestämda syften,
- kunna analysera och kritiskt granska konstbilder, bilder för reklam och propaganda, nyheter och information i form av tredimensionell gestaltning, stillbilder och rörliga bilder,
- ha kännedom om och kunna beskriva bilder från skilda tider och kulturer, känna till några framträdande bildkonstnärer samt vara orienterad om aktuella verksamheter inom bildområdet.

Bedömning i ämnet bild

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet bild gäller elevens förmåga att tolka, förstå, framställa och använda bilder. Det är ett kunnande som kommer till

uttryck i graden av självständighet och variation i sättet att skapa bilder och former, undersöka bildmässiga problem och finna kreativa lösningar. Vidare skall bedömningen uppmärksamma elevens säkerhet i och förmåga att kommunicera med bilder för att nå ut med sitt budskap.

Andra faktorer som kan vägas in i detta sammanhang är elevens drivande roll i skapande processer som förutsätter samarbete och kollektiva läroprocesser. Ytterligare en bedömningsfaktor är elevens förmåga att kritiskt granska bilder och kunna reflektera över bildens uttryck och innehåll liksom dess roll i olika sammanhang.

Bedömningen skall även gälla elevens kännedom om utmärkande drag i västerländsk konst, populärkultur, arkitektur och design under olika historiska epoker samt konst- och kulturtraditioner i andra kulturer. En bedömningsfaktor i detta sammanhang är elevens förmåga att upptäcka och kunna reflektera över hur konst och populärkultur åtskils och flätas samman i bildutbudet samt kunna se sin egen roll som medskapare och konstruktör av identitet, kultur och kunskap.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven skapar uttrycksfulla bilder och former med hjälp av såväl traditionella metoder och tekniker som moderna visuella medier och tillämpar ett kritiskt förhållningssätt i arbetet.

Eleven använder bilder i kombination med andra gestaltungsformer för att kommunicera idéer och tankar i bestämda syften.

Eleven tolkar bilder självständigt och förstår termer och grundläggande begrepp inom bildområdet samt har tillägnat sig ett språk om bild och använder det i bildsamtal.

Eleven jämför och finner särdrag i olika kulturella och konstnärliga uttryck samt placerar några framträdande bildkonstnärer och deras verk i tiden.

Eleven känner till aktuella verksamheter inom bildområdet.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven arbetar utifrån egna idéer, finner förebilder, söker metoder och tekniska lösningar i olika konst- och bildtraditioner och bearbetar på ett konstruktivt sätt idémässiga, formmässiga och praktiska problem som uppstår i det egna bildarbetet.

Eleven använder bilden i kombination med andra uttrycksformer för att kommunicera egna tankar och idéer och sätta frågor under debatt.

Eleven använder bildområdets termer och begrepp, analyserar och värderar bilders funktioner i skilda sammanhang samt har ett personligt förhållningssätt till bilder av olika slag.

Eleven beskriver och reflekterar över några väsentliga delar av bild- och kulturhistorien, gör estetiska jämförelser samt har blick för kulturella och konstnärliga särdrag.

Eleven har god kännedom om aktuella verksamheter inom bild- och kulturområdet.

Skolverket 2005-03-19

Musik

inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Musiken är djupt förankrad i människan och genomsyrar i rika och varierande former alla kulturer. Musik förenar och engagerar tanke och känsla på ett direkt och omedelbart sätt. Musik påverkar individen samtidigt på flera olika medvetandenivåer och utgör ett viktigt redskap för lärande, rekreation, bearbetning av medvetna och omedvetna intryck samt för gestaltning och förmedling av idéer och tankar. Utbildningen i musikämnet syftar till att ge varje elev lust och möjlighet att utveckla sin musikalitet och få uppleva att kunskaper i musik bottnar i, frigör och förstärker den egna identiteten både socialt, kognitivt och emotionellt.

I dagens internationella ungdomskultur förenas musik och text, ofta i kombination med bild, till nya uttrycksformer som speglar och påverkar den växande individens livssyn. I musikämnet sätts denna musik-erfarenhet in i ett nytt och bredare sammanhang. Detta ger fördjupad kompetens att analysera och värdera musikupplevelser, se ämnesövergripande samband och kulturella skillnader samt att själv bli aktiv i ämnet genom eget musicerande och skapande.

Musik är en del av kulturarvet. Musikämnet främjar en musikalisk allmänbildning och lägger en grund för delaktighet i skolans och samhällets kulturliv. Utbildningen syftar även till att ge ett historiskt perspektiv på musik och låta eleverna uppleva och förstå att musik är ett socialt och allmänskulturellt redskap som används på olika nivåer, alltifrån vardagligt bruksmusicerande till konstnärlig utövning. Musik är också ett gränsöverskridande språk som främjar förståelse och tolerans samt underlättar integration och samverkan i skola och samhälle.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i musik sträva efter att eleven

- utvecklar kunskaper på instrument och i sång som en grund för musicerande enskilt och i grupp och för fortsatt självständig vidareutveckling i musik,
- utvecklar tillit till den egna sångförmågan och blir medveten om dess utvecklingsmöjligheter och sociala betydelse,
- utvecklar förmåga att själv skapa musik för att kommunicera tankar och idéer,
- utvecklar förmåga till medvetet lyssnande som en väg till musikupplevelse och fördjupad kunskap,
- använder sina musikkunskaper i gemensamt musicerande och därigenom utvecklar ansvar och samarbetsförmåga,
- blir förtrogen med musikens form, struktur, skriftspråk och uttrycksmedel samt dess funktioner och villkor i olika miljöer, kulturer och epoker,
- utvecklar sitt musicerande och lyssnande till att omfatta musik inom olika epoker och genrer, sin förmåga att kritiskt granska och värdera musik samt sin förståelse och respekt för andra människors musikpreferenser,
- blir förtrogen med musikens beröringspunkter med andra kunskapsområden och utvecklar förmåga att kombinera musik med andra gestaltsformer som bild, text, drama, dans och rörelse,
- utvecklar sin förmåga att använda IT som ett stöd både för lärande och musicerande samt som redskap för skapande i olika former.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Vokalt och instrumentalt musicerande utgör ämnets kärna. Såväl det

enskilda som det gemensamma musicerandet bygger upp kunskaper inom grundläggande begrepp som melodi, metrik och harmonik samt om sambanden mellan dessa. Lärandet i ämnet innebär att dessa begrepp tillämpas i musicerande och musikskapande. Koncentrerat lyssnande, regelbundet återkommande övning samt utveckling av hörförståelse är viktiga medel för den personliga kunskapsutvecklingen och musikupplevelsen.

Musicerande och musikskapande i grupp är ämnets centrala samarbetsform där organisation, ledning och bedömning övas. Där utvecklas även kreativitet och förmåga att se och förstå samband mellan detalj och helhet. Individuell kunskap utvecklas på detta sätt i interaktion med andra till nya ämnesspecifika kvaliteter och blir till fungerande delar av gemensamt musicerande. I såväl musicerande som skapande ges också successivt utrymme för utvecklingen av en mer personlig och estetisk medvetenhet hos eleverna. Det metriskt och tonalt korrekta skall, liksom i lyrik, kunna vika för ett friare, mer personligt uttrycks sätt.

Musiken har betydelse för personlighetsutveckling och lärande. Beröringspunkterna mellan musik och andra ämnen kan ge eleven möjlighet att välja sin egen personliga väg till musikkunskap. Musikämnet kan tjäna som konkret utgångspunkt och stöd för lärande i andra ämnen och för uppnående av skolans övergripande mål. Som stöd för elevens utveckling till självständig förståelse, kunskap och färdighet i ämnet ligger språkämnen nära till hands. Musik och språk bygger på ljudkommunikation och har många beståndsdelar gemensamma. Musik har också nära släktskap med matematik genom att många av ämnets begrepp är matematiskt definierade, alltifrån taktart och rytm till tonart och ackord.

Utvecklingen av IT erbjuder nya möjligheter till lärande, kommunikation, musicerande och skapande och har förändrat ämnets förutsättningar. Det innebär att även elever utan färdighet på instrument

självständigt kan arbeta med musik, såväl genom eget komponerande som för att lära sig olika delar av ämnet.

Musikens gränsöverskridande karaktär kan ge eleverna möjligheter att samverka i gemensamt musicerande oberoende av etnisk och kulturell bakgrund och gör ämnet till ett socialt viktigt instrument i skolan. Även i detta avseende ger IT förändrade förutsättningar för samarbete och global musikkommunikation över nätverk.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- kunna delta i unison sång och enkla former av melodi-, rytm- och ackordspel samt föra samtal kring musicerandet,
- individuellt och tillsammans med andra kunna skapa musik i elementära former,
- förstå och använda begrepp som melodi, ackord, puls, rytm och taktart i olika uttrycks- och gestaltningsformer,
- vara medveten om och kunna reflektera kring musikens funktioner och varierande uttryck i dagens och gångna tiders samhällen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- kunna använda sin röst i unison och flerstämmig sång,
- kunna delta i gruppmusicerande med melodi-, rytm- och ackordspel samt kunna reflektera över och bedöma utförandet,
- kunna använda musik, text och andra uttrycksformer i skapande och improvisation för att gestalta tankar och idéer,

- kunna tillämpa centrala ämnesbegrepp i eget musicerande, musikskapande och musiklyssnande,
- ha kunskaper om musikens uttrycksformer, funktioner och traditioner i olika kulturer samt kunna reflektera kring dessa utifrån musiken i dagens svenska samhälle,
- vara medveten om olika ljud- och musikmiljöers påverkan på människan och vikten av hörselvård.

Bedömning i ämnet musik

Bedömningens inriktning

Elevens musikkunskaper utvecklas i växelverkan mellan aktivt musicerande och skapande och kontinuerlig tillämpning av ämnets grundläggande begrepp inom dessa aktiviteter. Bedömningen avser därför dels denna kunskap som helhet och dels de olika aspekterna av den.

I musicerande bedöms både den enskilda prestationen och elevens förmåga till samspel och interaktion med andra i musicerandet. Bedömning av elevens skapande i ämnet avser förmågan att använda sig av musik som personligt uttrycksmedel – individuellt och tillsammans med andra. Vidare skall elevens förmåga att analysera, värdera och ta ansvar för eget musicerande och skapande ligga till grund för bedömningen.

Kriterier för betyget Vål godkänd

Eleven deltar i sång och spel på melodi-, rytm- och ackordinstrument i olika former av gruppmusicerande.

Eleven tar ansvar i gruppmusicerande och skapande genom att i enkla former planera och genomföra musikaliska aktiviteter.

Eleven utvecklar egna idéer och prövar dessa i musikaliska former och uttrycksätt, förstår och använder sig av grundläggande begrepp och musikaliska symboler vid sång och spel och är förtrogen med en

personlig repertoar.

Eleven uppfattar väsentliga drag och sammanhang i musikens utveckling genom tiderna.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven utför sång eller spel på något instrument på en nivå som fungerar både i grupp och som soloinslag.

Eleven använder musik som ett personligt uttrycksmedel i eget skapande och gör estetiska överväganden.

Eleven exemplifierar musikens olika uttryck och funktioner ur ett historiskt och globalt perspektiv och relaterar dessa till varandra.

Skolverket 2005-03-19

Idrott och hälsa **inrättad 2000-07**

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Idrott, friluftsliv och olika former av motion och rekreation har stor betydelse för hälsan. Barn och ungdomar behöver därför utveckla kunskaper om hur kroppen fungerar och hur vanor, regelbunden fysisk aktivitet och friluftsliv förhåller sig till fysiskt och psykiskt välbefinnande. Ämnet idrott och hälsa syftar till att utveckla elevernas fysiska, psykiska och sociala förmåga samt ge kunskaper om den egna livsstilens betydelse för hälsan.

Under generationer har rörelseaktiviteter och friluftsvksamheter utvecklats. Ämnet ger kunskaper om deras framväxt, erfarenheter av att delta i dem och färdigheter i att bedriva dem. Ämnet skall även väcka nyfikenhet och intresse för nya aktiviteter. Ett grundläggande syfte med ämnet är också att skapa förutsättningar för alla att delta i olika aktiviteter på sina egna villkor, utveckla gemenskap och samarbetsförmåga samt förståelse och respekt för andra.

Fysiska aktiviteter utgör en gemensam nämnare för olika kulturer. Utbildningen i idrott och hälsa ger möjligheter till att stärka gemenskapen mellan barn och ungdomar i ett mångkulturellt och internationellt samhälle.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i idrott och hälsa sträva efter att eleven

- utvecklar sin fysiska, psykiska och sociala förmåga samt utvecklar en positiv självbild,

- utvecklar kunskap om vad som främjar hälsa,

- utvecklar en god kroppsuppfattning och kunskaper som gör det möjligt att se, välja och värdera olika former av rörelse ur ett hälso-perspektiv,

- stimuleras till ett bestående intresse för regelbunden fysisk aktivitet och tar ett ansvar för sin hälsa,

- utvecklar och fördjupar sin rörelseförmåga och lust att röra sig samt stimuleras att ge uttryck för fantasi, känslor och gemenskap,

- utvecklar förmågan att leka, motionera och idrotta på egen hand och tillsammans med andra,

- utvecklar kunskaper att kritiskt bemöta missförhållanden som kan förekomma i samband med olika typer av fysiska aktiviteter samt ges förutsättningar till ett personligt ställningstagande i idrotts- och hälsofrågor,

- utvecklar förmågan att organisera och leda aktiviteter,

- får inblickar i idrottens och friluftslivets historia samt lär känna olika former av lekar, danser och idrottsformer i olika kulturer,

- utvecklar kunskaper om handlande i nöd- och katastrofsituationer.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Ämnet idrott och hälsa har ett brett innehåll. Ämnets kärna är idrott, lek och allsidiga rörelser utformade så att alla oavsett fysiska eller andra förutsättningar ska kunna delta, erhålla upplevelser och erfarenheter samt utvecklas på sina egna villkor. Grundläggande är ett hälsoperspektiv som innefattar såväl fysiskt och psykiskt som socialt välbefinnande. Ämnet förmedlar därmed en syn på idrott och hälsa som har betydelse för både uppväxttiden och senare skeden i livet. Ämnet stimulerar och engagerar alla att själva ta ett ansvar för

upplägning och genomförande av motion och fysisk träning.

Det föreligger ett starkt samband mellan livsstil, livsmiljö, hälsa och livskvalitet. Ämnet förmedlar därför kunskaper om hur god hälsa och god livs- och arbetsmiljö kan främjas. I ämnet innefattas också utbildning för nödsituationer såsom livräddning och första hjälpen vid olycksfall.

Ämnet står för en helhetssyn på människan, dvs. att kropp, känslor, intellekt och tankar är beroende av varandra, och kan på så sätt medverka till att elevens kroppsuppfattning utvecklas. Ämnet erbjuder möjlighet att i ett naturligt sammanhang diskutera såväl hälsofrågor som etiska frågor som hör ihop med idrott och friluftsliv. Till sammans med kunskap om de avarter och trender som är knutna till vår tids kroppsovningskultur ger ämnet möjligheter att ifrågasätta de idealbilder som sprids via olika medier. I ett etiskt perspektiv ryms också frågor om förståelse för människors olika förutsättningar när det gäller fysiska aktiviteter. Ett kulturellt perspektiv i ämnet speglar såväl egna traditioner och sätt att tänka som synsätt och rörelseuttryck i andra kulturer.

Att utveckla allsidiga rörelseaktiviteter är centralt i ämnet och en allsidig rörelserepertoar kan lägga grund för en aktiv och hälsofrämjande livsstil. En positiv upplevelse av rörelse och rytm är i sin tur en grund för individuella och kollektiva övningar och främjar på så sätt såväl den improvisatoriska och estetiska som den motoriska förmågan. Detta ger möjligheter att utveckla tanke och känsla, rörelse- och idrottsfärdigheter samt träna kondition, styrka och rörlighet.

Ämnet anknyter också till de starka kulturella traditioner som finns i Sverige när det gäller att vistas i naturen. Genom friluftsvksamhet och vistelse i skog och mark får eleverna upplevelser, kunskaper och erfarenheter som kan stimulera ett fortsatt intresse för friluftsliv, natur och miljöfrågor. Ämnet bidrar på så sätt till att väcka engagemang för

betydelsen av att skydda och vårda natur och miljö.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- behärska olika motoriska grundformer och utföra rörelser med balans och kroppskontroll samt kunna utföra enkla danser och rörelseuppgifter till musik,
- kunna simma och hantera nödsituationer vid vatten,
- kunna orientera sig och hitta i närmiljön genom att använda enkla hjälpmedel,
- ha grundläggande kunskaper om friluftsliv samt känna till principerna för allemansrätten,
- känna till något om och kunna ge synpunkter på arbetsmiljön i skolan,
- ha erfarenheter av några vanliga idrottsaktiviteter samt veta något om skaderisker och om hur skador kan undvikas.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- förstå sambandet mellan mat, motion och hälsa och kunna tillämpa kunskaper i ergonomi i vardagliga sammanhang,
- kunna delta i lek, dans, idrott och andra aktiviteter och kunna utföra lämpliga rörelseuppgifter,
- kunna forma och genomföra aktiviteter för egen motion,

- kunna orientera sig i okända marker genom att använda olika hjälpmedel samt kunna planera och genomföra vistelse i naturen under olika årstider,
- ha kunskaper i livräddande första hjälp,
- ha kunskaper i vanliga rörelseaktiviteter och hur de kan bedrivas på ett säkert sätt.

Bedömning i ämnet idrott och hälsa

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet idrott och hälsa avser elevens kunskaper om hur den egna kroppen fungerar och hur eleven bland annat genom regelbunden fysisk aktivitet och friluftsliv kan bibehålla och förbättra sin fysiska och psykiska hälsa. Det innebär att elevens kunskaper om vilka faktorer som påverkar den egna hälsan är en viktig bedömningsgrund. Elevens förmåga att använda kroppen för sammansatta och komplexa rörelsemönster på ett ändamålsenligt sätt liksom bredden av fysiska aktiviteter ingår också i bedömningen.

Ytterligare en bedömningsgrund är elevens förmåga att utföra rörelser med kontroll och precision liksom att med hänsyn till rytm och estetik ge uttryck för känslor och stämningar. Även elevens förmåga att reflektera över och värdera fysiska aktiviteters betydelse för livsstil och hälsa utifrån både ett individ- och ett samhällsperspektiv är av vikt vid bedömningen.

Kriterier för betyget Vål godkänd

Eleven reflekterar med hjälp av kunskaper om kropp och rörelse över hur hälsa och välbefinnande kan bibehållas och förbättras. Eleven föreslår och genomför fysiska aktiviteter som befrämjar egen motion och hälsa.

Eleven använder ett ändamålsenligt rörelsemönster vid deltagandet i olika fysiska aktiviteter.

Eleven deltar i och tillämpar sina kunskaper om friluftsliv under olika årstider.

Eleven använder sina kunskaper för att förutse och avvärja risker i samband med olika fysiska aktiviteter.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven använder sina kunskaper om livsstil, livsmiljö och hälsa för att bedöma värdet av olika idrotts- och friluftaktiviteter.

Eleven komponerar, motiverar och genomför ett allsidigt och funktionellt motionsprogram.

Eleven organiserar motions-, idrotts- eller friluftaktiviteter tillsammans med andra med hänsyn till olika deltagares behov.

Eleven anpassar sina rörelser till de krav som olika aktiviteter och situationer ställer på exempelvis balans, precision och tempo.

Skolverket 2005-03-19

Svenska

inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Utbildningen i ämnet svenska syftar till att ge eleverna möjligheter att använda och utveckla sin förmåga att tala, lyssna, se, läsa och skriva samt att uppleva och lära av skönlitteratur, film och teater. Språkförmågan har stor betydelse för allt arbete i skolan och för elevernas fortsatta liv och verksamhet. Det är därför ett av skolans viktigaste uppdrag att skapa goda möjligheter för elevernas språkutveckling. Ämnet skall ge läs-, film- och teaterupplevelser och tillfällen att utbyta erfarenheter kring dessa.

Språket och litteraturen har stor betydelse för den personliga identiteten. Svenskämnet har som syfte att främja elevernas förmåga att tala och skriva väl samt att med förståelse respektera andras sätt att uttrycka sig i tal och skrift.

Språket har en nyckelställning i skolarbetet. Genom språket sker kommunikation och samarbete med andra. Kunskap bildas genom språket och genom språket görs den synlig och hanterbar. Svenskämnet syftar till att tillsammans med andra ämnen i skolan utveckla elevernas kommunikationsförmåga, tänkande och kreativitet.

Det skrivna ordets betydelse är stor och samhället ställer krav på förmåga att kunna hantera, tillgodogöra sig och värdera texter. Utvecklingen av informations- och kommunikationstekniken skapar möjligheter för utveckling av och samtidigt förväntningar på språkförmåga hos alla.

Kultur och språk är ouplösligt förenade med varandra. I språket finns ett lands historia och kulturella identitet. Språket speglar också den mångfald av kulturer som berikar och formar samhället.

Skönlitteratur, film och teater bär en del av kulturarvet och förmedlar kunskaper och värderingar. Skolans uppgift är att med utgångspunkt i elevernas egna kulturella skapande och med anknytning till deras läs-, film- och teatererfarenheter låta olika upplevelser, åsikter och värderingar mötas. Svenskämnet syftar till att stärka elevernas identitet och förståelse för människor med olika kulturell bakgrund.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i svenska sträva efter att eleven

- utvecklar sin fantasi och lust att lära genom att läsa litteratur samt gärna läser på egen hand och av eget intresse,
- utvecklar sin fantasi och lust att skapa med hjälp av språket, både individuellt och i samarbete med andra,
- utvecklar en språklig säkerhet i tal och skrift och kan, vill och vågar uttrycka sig i många olika sammanhang samt genom skrivandet och talet erövrar medel för tänkande, lärande, kontakt och påverkan,
- utvecklar sin förmåga att bearbeta sina texter utifrån egen värdering och andras råd,
- utvecklar sin förmåga att i dialog med andra uttrycka tankar och känslor som texter med olika syften väcker samt stimuleras till att reflektera och värdera,
- utvecklar sin förmåga att läsa, förstå, tolka och uppleva texter av olika slag och att anpassa läsningen och arbetet med texten till dess syfte och karaktär,
- får möjlighet att förstå kulturell mångfald genom att möta skönlitteratur och författarskap från olika tider och i skilda former från Sverige, Norden och andra delar av världen,

- tillägnar sig kunskaper om det svenska språket, dess ständigt pågående utveckling, dess uppbyggnad, ursprung och historia samt utvecklar förståelse för varför människor skriver och talar olika,
- genom eget skrivande fördjupar sin insikt i grundläggande mönster och grammatiska strukturer i språket samt utvecklar sin förmåga att tillämpa skriftspråkets normer i olika sammanhang,
- får erfarenheter av språken i de nordiska grannländerna samt en orientering om det samiska språket och övriga minoritetsspråk i Sverige,
- utvecklar sin förmåga att skriva läsligt för hand och att använda datorn som hjälpmedel,
- utvecklar förmåga att utnyttja olika möjligheter för att hämta information, tillägnar sig kunskap om mediers språk och funktion samt utvecklar sin förmåga att tolka, kritiskt granska och värdera olika källor och budskap,
- stimuleras till eget skapande och till eget sökande efter meningsfull läsning samt till att ta aktiv del i kulturutbudet,
- förvärvar insikt i hur lärande går till och reflekterar över sin egen utveckling och lär sig att både på egen hand och tillsammans med andra använda erfarenheter, tänkande och språkliga färdigheter för att bilda och befästa kunskaper.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

I ämnet svenska behandlas språk och litteratur som en helhet. Därför kan inte ämnet svenska delas upp i moment som bygger på varandra i en given turordning. Det går inte att hitta en jämnt växande utveckling genom skolåren som innebär att små barn berättar och beskriver, medan äldre elever kan se sammanhang, utreda och argumentera.

Redan det lilla barnet argumenterar och diskuterar, och tonåringen har inte upphört att berätta och fantisera, men de gör det på olika sätt. Redan det lilla barnet kan delta i samtal om litterära erfarenheter och om litteraturens specifika drag.

Språkutveckling innebär att elevernas begreppsvärld vidgas. Alla lärare har ett gemensamt ansvar och måste vara medvetna om språkets betydelse för lärande. Men inom svenskämnet ryms huvudansvaret för elevernas språkliga utveckling, vilket innebär ökad säkerhet att använda språket uttrycksfullt och tydligt i både tal och skrift och ökad förmåga att förstå, uppleva och tillgodogöra sig litteratur. Det ingår i ämnet att beakta genusperspektivet, så att förutsättningarna för utvecklingen av språket i såväl tal som skrift blir gynnsamma för båda könen.

Arbetet med språket och litteraturen skapar möjligheter att tillgodose elevernas behov att uttrycka vad de känner och tänker. Det ger gemensamma upplevelser att reflektera över och tala om. Det ger kunskaper om det svenska språket, om olika kulturarv och om vår omvärld. Att tillägna sig och bearbeta texter behöver inte alltid innebära läsning utan kan ske även genom avlyssning, drama, rollspel, film, video och bildstudium. Ämnet utvecklar elevens förmåga att förstå, uppleva och tolka texter. Ett vidgat textbegrepp innefattar förutom skrivna och talade texter även bilder.

Språket och litteraturen är således ämnets centrala innehåll och en källa till kunskap om världen runt omkring oss.

Språket

Språket, i såväl tal som skrift, är av grundläggande betydelse för lärandet. Med hjälp av språket är det möjligt att erövra nya begrepp och lära sig se sammanhang, tänka logiskt, granska kritiskt och värdera. Elevernas förmåga att reflektera och att förstå omvärlden växer.

Språket utvecklas i ett socialt samspel med andra. Redan som fyra-åring har barnet stor praktisk erfarenhet av hela det komplicerade system som språk utgör. Barn kan exempelvis tidigt förstå att orden har olika stilvalör och passar olika bra i olika sammanhang. De förstår så komplicerade sammanhang som hur nutid, förfluten tid och framtid uttrycks i språket. För att gå vidare i sin språkutveckling måste eleverna utifrån sina erfarenheter få möjligheter att upptäcka de kunskaper de själva har om språket och med lärarens hjälp och i samarbete med varandra lära sig om språkets uppbyggnad och system. Utifrån sina olika erfarenheter kan de också gemensamt bygga upp kunskap om hur språket fungerar i samspel mellan människor och därigenom få perspektiv på sin egen språkförmåga.

När eleverna använder sitt språk – talar, lyssnar, läser, skriver och tänker – i meningsfulla sammanhang, kan de utveckla goda språkfärdigheter. Genom att använda språket lär sig eleverna att behärska situationer som ställer olika språkliga krav på inlevelse, utförlighet eller formell korrekthet.

Kunskaper om språkets struktur och uppbyggnad och om hur det historiskt har utvecklats fördjupar förståelsen. Språkkunskaper byggs upp genom att man använder språket, förstår hur man använder det och tillägnar sig nya kunskaper om språket.

Skönlitteratur, film och teater

Skönlitteraturen, filmen och teatern öppnar nya världar och förmedlar erfarenheter och upplevelser av spänning, humor, tragik och glädje. Skönlitteratur, film och teater hjälper människan att förstå sig själv och världen och bidrar till att forma identiteten. Skönlitteratur, film och teater ger möjligheter till empati och förståelse för andra och för det som är annorlunda och för omprövning av värderingar och attityder. Därigenom kan motbilder formas till exempelvis rasism, extremism, stereotypa könsroller och odemokratiska förhållanden. När ungdomar möter skönlitteratur, film och teater innebär det också möjligheter för dem att tillägna sig litterära mönster och förebilder.

Skönlitteratur ger kunskaper om barns, kvinnors och mäns livsvill-

kor under olika tider och i olika länder. Litteraturen ger också perspektiv på det nära och vardagliga. Såväl det gemensamma utbytet som den individuella erfarenheten i arbetet kring litteraturen bidrar till att ge svar på de stora livsfrågorna.

I arbetet med skönlitteratur, film och teater i ämnet svenska kan skilda kulturella erfarenheter mötas och eleverna ges möjlighet att utveckla ett eget förhållningssätt till kultur och kulturella värderingar.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- kunna läsa med flyt både högt och tyst och uppfatta skeenden och budskap i böcker och saklitteratur skrivna för barn och ungdom, kunna samtala om läsningens upplevelser samt reflektera över texter,
- kunna producera texter med olika syften som redskap för lärande och kommunikation,
- kunna muntligt berätta och redogöra för något så att innehållet blir begripligt och levande,
- kunna tillämpa de vanligaste reglerna för skriftspråket och de vanligaste reglerna för stavning samt kunna använda ordlista.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- aktivt kunna delta i samtal och diskussioner och sätta sig in i andras tankar samt kunna redovisa ett arbete muntligt så att innehållet framgår och är begripligt,
- kunna läsa till åldern avpassad skönlitteratur från Sverige, Norden och från andra länder samt saklitteratur och tidningstext om allmänna ämnen, kunna återge innehållet sammanhängande samt kunna reflektera över det,

- kunna läsa, reflektera över och sätta in i ett sammanhang några skönlitterära verk och författarskap med betydelse för människors sätt att leva och tänka,
- kunna ta del av, reflektera över och värdera innehåll och uttrycksmedel i bild, film och teater,
- kunna skriva olika sorters texter så att innehållet framgår tydligt samt tillämpa skriftspråkets normer, både vid skrivande för hand och med dator,
- ha kunskaper om språket som gör det möjligt att göra iakttagelser av eget och andras språkbruk.

Bedömning i ämnet svenska

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet svenska gäller hur långt eleven har kommit i sin språkliga utveckling och sin litterära medvetenhet och i sin medvetenhet om olika mediers former och syften. Bedömningen gäller således elevens förmåga att nyanserat och preciserat uttrycka egna åsikter, känslor, kunskaper och idéer med olika språkliga medel och med den variation som varje situation kräver, på egen hand och i samspel med andra människor vidga sin erfarenhet genom läsning både av skönlitteratur och andra texter samt upplevelser via andra medier samt medvetet reflektera över erfarenheter och uttrycksmedel. Elevens skicklighet i att hantera språket och själv uttrycka sig, i att förhålla sig till vad andra uttryckt i tal, skrift och via andra medier samt att reflektera över sammanhang och förstå världen omkring sig är således en grund för bedömningen.

Den språkliga och litterära kompetensen, graden av självständighet i att pröva och använda en vid repertoar av redskap liksom förmågan att språkligt behärska olika situationer är också utgångspunkter för bedömningen.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven arbetar medvetet med sitt språk för att göra det mer uttrycksfullt, korrekt och tydligt både i tal och skrift.

Eleven argumenterar i diskussioner och grupparbeten för den egna åsikten, ställer frågor som hör till ämnet, lyssnar på andra och granskar sina egna och andras argument.

Eleven anpassar sitt sätt att läsa efter syftet med läsningen och efter textens art samt anpassar i både tal och skrift sin text till mottagare och syfte.

Eleven gör enkla analyser av innehåll och form hos olika slags texter och använder och behärskar bland annat ord för olika genrer och berättartekniker samt vanliga grammatiska termer.

Eleven använder skrivandet för att ge uttryck för tankar, åsikter och känslor och som ett redskap för kommunikation.

Eleven använder sig av olika källor för att bilda kunskap, granskar och värderar dem samt sammanställer sina resultat så att de blir tillgängliga för andra.

Eleven gör jämförelser och finner beröringspunkter mellan olika texter och tolkar och granskar budskap i olika medier.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven uttrycker sig säkert, välformulerat och med tydligt sammanhang i tal och skrift.

Eleven har bredd i sin läsning, gör jämförelser och relaterar det lästa till egna tankar och erfarenheter av olika slag samt visar ett personligt förhållningssätt till texterna.

Eleven tolkar och värderar med originalitet och precision texter av olika slag.

Eleven är lyhörd för och reflekterar över stilistiska variationer och olika sätt att uttrycka sig i tal och skrift.

Skolverket 2005-03-19

Svenska som andraspråk inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Syftet med utbildningen i ämnet svenska som andraspråk är att eleverna skall uppnå en funktionell behärskning av det svenska språket som är i nivå med den som elever med svenska som modersmål har. Ytterst är syftet att eleverna skall uppnå förstaspråksnivå i svenska. Därmed får de förutsättningar att kunna leva och verka i det svenska samhället på samma villkor som elever med svenska som modersmål.

Att i tal och skrift kunna använda det svenska språket är en förutsättning för elevernas fortsatta liv och verksamhet. Skolan skall genom ämnet svenska som andraspråk ge eleverna möjligheter att utveckla sin förmåga att tala och lyssna, läsa och skriva i olika situationer.

Det svenska språket har en nyckelställning i skolarbetet. Genom språket sker kommunikation och samarbete med andra. Genom språket blir kunskap synlig och hanterbar. Utbildningen i svenska som andraspråk syftar till att elever med annat modersmål än svenska skall tillägna sig en sådan språkbehärskning att de med fullt utbyte kan tillgodogöra sig utbildningen i andra ämnen och kan ingå i kamratgemenskapen och i det svenska samhället.

Det skrivna ordets betydelse är stor och samhället ställer krav på förmåga att kunna hantera, tillgodogöra sig och värdera texter. Utvecklingen av informations- och kommunikationstekniken skapar möjligheter för utveckling av och samtidigt förväntningar på språkförmåga hos alla.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i svenska som andraspråk sträva efter att eleven

- utvecklar sin fantasi och lust att lära genom att läsa litteratur samt gärna läser på egen hand och av eget intresse,

- utvecklar sin fantasi och lust att skapa med hjälp av språket, både individuellt och i samarbete med andra,

- utvecklar en språklig säkerhet i tal och skrift och vill, vågar och kan uttrycka sig i många olika sammanhang samt genom skrivandet erövrar ett medel för tänkande och lärande, kontakt och påverkan,

- utvecklar sin förmåga att bearbeta sina texter utifrån egen värdering och andras råd,

- i dialog med andra uttrycker känslor och tankar som texter med olika syften och olika mottagare väcker och stimuleras till att reflektera och värdera,

- utvecklar sin förmåga att läsa och förstå, tolka och uppleva texter av olika slag och med olika svårighetsgrader samt att anpassa läsningen och arbetet med texten till dess karaktär och till syftet med läsningen,

- får möjlighet att förstå svensk skönlitteratur och svensk kultur och blir förtrogen med den värdegrund på vilken det svenska samhället vilar och även lär känna skönlitteratur från andra delar av världen,

- tillägnar sig kunskaper om det svenska språkets uppbyggnad, särart i förhållande till andra språk, ständigt pågående utveckling, ursprung och historia samt utvecklar förståelse för varför människor skriver och talar olika,

- tillägnar sig ett rikt ordförråd och förstår och använder sig av grundläggande mönster och grammatiska strukturer i det svenska språket samt utvecklar sin förmåga att tillämpa skriftspråkets normer,

- utvecklar sin förmåga att skriva läsligt för hand och att använda ordbehandlingsprogram,

- utvecklar förmåga att utnyttja olika möjligheter för att hämta information samt att tolka, kritiskt granska och värdera budskap i olika källor,
- tillägnar sig kunskaper om mediers språk och funktion samt utvecklar sin förmåga att förstå de kulturbundna värderingarna i medierna,
- stimuleras till eget kulturellt skapande och till att ta del i kulturutbudet,
- lär sig hur det egna lärandet på ett andraspråk går till och lär sig att använda sina erfarenheter, sitt tänkande och sina språkliga färdigheter för att inhämta och befästa kunskaper.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Ämnet svenska som andraspråk präglas av annorlunda förutsättningar än skolans övriga ämnen. I alla årskurser i grundskolan börjar elever med ett annat modersmål än svenska och med en annan kultur- bakgrund. Spännvidden i språkbehärskning mellan eleverna är stor. Elever som nyligen anlant till Sverige saknar oftast kunskaper i svenska. Även elever med annat modersmål än svenska som är födda i Sverige kan ha svårt att förstå och delta i undervisningen och redovisa kunskaper. Abstrakta begrepp uttrycks exempelvis ofta på ett konkret och förenklat språk och skillnaderna i språkbehärskning kan vara stora. Det är centralt i ämnet att beakta genusperspektivet i undervisningen, så att förutsättningarna för utvecklingen av det svenska språket i såväl tal som skrift blir gynnsamma för båda könen.

Utvecklingen av språket innebär också en utveckling av tänkandet och är därigenom av avgörande betydelse för lärandet. I skolan är undervisningsspråket svenska för majoriteten av eleverna. Det nya språket måste användas som tankeinstrument i skolan, även om det under en inlärningsfas inte alltid fungerar helt och fullt.

Alla lärare har ett gemensamt ansvar och måste vara medvetna om språkets betydelse för lärandet. Inom ämnet svenska som andraspråk rymms dock huvudansvaret för elevernas språkliga utveckling.

Till skillnad mot inläringen av ett främmande språk sker inläring av svenska hos elever med annat modersmål både i skolan och i elevens omgivning i övrigt. Att förstå denna omvärld och dess kultur och jämföra med egna erfarenheter är centralt för ämnet.

Språkutveckling – kunskapsutveckling

Språkutveckling sker inte isolerat utan är alltid knuten till ett innehåll. För att ett språk skall bli väl befäst och utvecklas krävs att språket används i olika sammanhang och kring ett meningsfullt innehåll.

Att bl.a. skapa förutsättningar för att kunna sätta ord på tidigare omvärlds- och ämneskunskaper och på så sätt få en grund för fortsatta ämnesstudier är ett centralt område inom ämnet svenska som andraspråk i det inledande skedet av utbildningen. Utmärkande för ämnet är att det både skall ge redskap för att tillägna sig kunskaper i andra ämnen och hjälp att formulera och redovisa kunskaperna på det nya språket. Detta utvecklar både tanke- och språkförmågan hos eleverna. Till det som är typiskt för ämnet hör att ge möjligheter att tänka och kommunicera på en kunskaps- och begreppsnivå som ofta är högre än den språkliga nivån i svenska. Härvid är samverkan med modersmål och andra ämnen viktig. Betydelsefullt inom ämnet svenska som andraspråk är att skapa förutsättningar för att i tal och skrift uttrycka komplicerade tankar utan för tidiga krav på formell korrekthet.

I ämnet ingår att behandla komponenter som uttal, grammatik, ordförråd, samtalsstruktur och textstruktur samt att stödja den speciella inlärningsprocess som det innebär att tillägna sig ett andraspråk.

Språk och kultur

Språk och kultur är mycket nära förbundna med varandra. Elever med

ett annat modersmål är mer eller mindre delaktiga i två kulturer. Kultur i vid bemärkelse innebär ett komplicerat nätverk av osynliga normer, regler och förhållningssätt. Centralt i ämnet svenska som andraspråk är att synliggöra likheter och skillnader mellan ursprungskulturens och det svenska samhällets synsätt och värderingar för att eleverna skall förstå den värdegrund den svenska skolan och det svenska samhället vilar på.

Elever som läser svenska som andraspråk har fått sina första språkliga erfarenheter och kunskaper i och på ett annat modersmål än svenska. Att de har andra förkunskaper än elever med svenska som modersmål är kännetecknande för ämnet, och därför skapas inom ämnet förutsättningar för att kunna utveckla sitt andraspråk till så hög nivå som det är möjligt. Därmed kan också utvecklingen mot aktiv tvåspråkighet stödjas.

Andraspråksundervisning och litteraturläsning

Skönlitteratur är ett viktigt kunskapsområde i ämnet och samtidigt ett medel för att förstå världen och sig själv. Litteraturen formulerar och förmedlar kunskaper och värderingar samt synliggör kulturella referensramar. Litteraturläsningen hjälper eleverna att formulera tankar och känslor som de känner igen, men som de har saknat ord för på det nya språket. De skall också få möjligheter att formulera nya tankar som väcks genom litteraturen.

För elever med ett annat modersmål och en annan kulturell bakgrund har litteraturläsningen på svenska flera olika dimensioner. Utöver själva läsoplevelsen ger litteraturen stöd för att förstå svensk eller västerländsk referensram och jämföra med den egna. Litteraturläsningen vidgar omvärldskunskaperna och utgör en grund för ord- och begreppsinsläring i meningsfulla sammanhang. Arbetet kring välvalda skönlitterära texter ger möjligheter till en allsidig övning i språket.

Att tillägna sig och bearbeta texter behöver inte alltid innebära läsning utan även avlyssning, film, video och bildstudium. Ett vidgat textbegrepp innefattar förutom skrivna och talade texter även bilder.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret eller efter en första del i undervisningen

Eleven skall

- på ett sätt som motsvarar elevens åldersmässiga mognad och förkunskaper kunna delta aktivt i samtal samt kunna muntligt berätta och redogöra så att innehållet blir begripligt för åhöraren,
- kunna skriva olika sorters texter i de sammanhang som behövs för arbetet,
- kunna med hjälp av samtal och intensiva textstudier läsa och förstå litteratur som motsvarar elevens åldersmässiga mognad och fakta-texter som motsvarar elevens kunskapsmässiga mognad.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- kunna förstå och själv använda det svenska språket i tal och skrift i de olika situationer eleven ställs inför,
- aktivt och med tydligt uttal kunna delta i samtal och diskussioner, kunna sammanhängande muntligt återberätta något som eleven hört, läst, sett eller upplevt samt muntligt kunna redovisa ett arbete så att innehållet framgår och är begripligt,
- kunna läsa och tillgodogöra sig till åldern avpassad skönlitteratur och förstå faktatexter av den art som behövs i skolarbetet,
- kunna ta del av, reflektera över och värdera innehåll och uttrycksmedel i bild och film,
- kunna läsa, reflektera över och sätta in i ett sammanhang några skönlitterära verk och författarskap med betydelse för människors sätt att leva och tänka,

- kunna skriva olika sorters texter så att innehållet framgår tydligt och med en sådan språkriktighet som syftet med skrivandet kräver, både vid skrivande för hand och med dator,
- kunna uppfatta variationer, värdeladdningar och nyanser i det svenska språket.

Bedömning i ämnet svenska som andraspråk

Bedömningens inriktning

Bedömningen i svenska som andraspråk gäller elevens förmåga att använda svenska språket för olika syften i enlighet med sina egna behov och omgivningens krav. Bedömningen gäller således elevens förmåga att nyanserat och preciserat uttrycka egna åsikter, känslor, kunskaper och idéer med olika språkliga medel och med den variation som varje situation kräver, på egen hand och i samspel med andra människor vidga sin erfarenhet genom läsning både av skönlitteratur och andra texter samt upplevelser genom andra medier, medvetet reflektera över erfarenheter och uttrycksmedel.

Elevens medvetenhet om språkets betydelse som redskap för inläring, elevens skicklighet i att hantera språket i olika situationer samt elevens ökande formella säkerhet ger en inriktning för lärarens bedömning.

Vid bedömningen skall också beaktas elevens medvetenhet om hur olika kulturella normer och värderingar tar sig språkliga uttryck och hur eleven kan använda denna medvetenhet för att anpassa sitt språk efter sina intentioner och mottagarens förväntningar.

En aspekt i bedömningen är elevens insikt om hur språkinläring och språkutveckling sker samt förmåga att använda denna insikt i arbetet med den egna språkutvecklingen.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven uttrycker sig tydligt i tal och skrift i många olika sammanhang. Eleven reflekterar över vad som påverkar den egna språkinläringen och granskar, bearbetar och vidareutvecklar sitt språk, individuellt och i samarbete med andra.

Eleven uttrycker på ett nyanserat språk åsikter och känslor samt argumenterar för egna åsikter och lyssnar på andra.

Eleven anpassar vid redovisning av ett arbete sitt språk efter mottagare och situation.

Eleven uttrycker i samtal med andra tankar och upplevelser som litteraturen ger, gör språkliga iakttagelser utifrån skönlitterära texter och använder dessa för utveckling av sitt eget språk.

Eleven följer i stort sett skriftspråkets normer när han eller hon själv väljer innehåll.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven skriver och talar i stort sett korrekt även vid icke självvalda uppgifter.

Eleven har insikt om sin egen språkutveckling och arbetar medvetet för att uppnå förstaspråksnivå.

Eleven har bredd i sin läsning, gör jämförelser och relaterar det lästa till egna tankar och erfarenheter samt visar ett personligt förhållningssätt till texterna.

Eleven inhämtar kunskap med hjälp av olika källor, granskar och värderar dem samt sammanställer sina resultat så att kunskapen blir tillgänglig för andra.

Eleven använder språket för att i skrift uttrycka ett krävande innehåll med mer komplicerade tankegångar och blir förstådd även om språket inte är helt korrekt.

Eleven är lyhörd för och reflekterar över stilistiska variationer och olika sätt att uttrycka sig i tal och skrift.

Modersmål **inrättad 2000-07**

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Modersmålet är av avgörande betydelse för den personliga och kulturella identiteten och för den intellektuella och emotionella utvecklingen. Ämnet modersmål syftar till att ge elever med ett annat modersmål än svenska möjligheter att tillsammans med andra vidareutveckla sina kunskaper i modersmålet. Därigenom kan deras självkänsla stärkas och uppfattningen om den egna livssituationen tydliggöras.

Utbildningen i modersmål syftar dessutom till att främja elevernas utveckling till flerspråkiga individer med flerkulturell identitet. Lärande är starkt förknippat med modersmålet och att befästa kunskaper i det egna språket är en väg till att lära också på svenska. Ämnet har därför det viktiga uppdraget att stödja eleverna i deras kunskapsutveckling.

Modersmålet är nyckeln till och levandegör det kulturella arvet med dess olika yttringar. Genom kunskaper om kulturbakgrunden och om den egna minoritetskulturen i Sverige kan ämnet modersmål bidra till att hjälpa eleverna att göra jämförelser mellan olika kulturer och därigenom bättre förstå sin situation. Ännu ett syfte med ämnet modersmål är således att verka för att öka förståelsen mellan olika folk och olika kulturer.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i modersmål sträva efter att eleven

- utvecklar sin förmåga att förstå och uttrycka sig muntligt och skriftligt på modersmålet,
- utvecklar sin förmåga att med behållning läsa och förstå skilda slag av texter på modersmålet,

– tillägnar sig kunskaper om språkets uppbyggnad för att kunna göra jämförelser mellan sitt modersmål och det svenska språket och därigenom utveckla sin tvåspråkighet,

– tillägnar sig kunskaper om historia, traditioner och samhällsliv i sin ursprungskultur och förmåga att göra jämförelser med svenska förhållanden,

– stärker sin självkänsla och identitet och erövrar dubbel kultur-tillhörighet,

– grundlägger goda läsvanor genom litteraturläsning eller tillägnar sig litteratur på annat sätt,

– lär känna delar av sitt kulturarv och kan sätta detta i relation till sig själv och sin egen situation,

– lär sig att använda sitt modersmål som medel för sin kunskapsutveckling och på så sätt tillägnar sig ett ord- och begrepps-förråd inom olika områden.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Språkstudier med utgångspunkt i litteratur och kulturkunskap utgör ämnets kärna. Läsning, skrivande och samtal kring elevens egna erfarenheter och delaktighet i två eller flera kulturer är basen för det språkutvecklande arbetet i ämnet. Karakteristiskt för ämnet är att språket används för att tänka och för att bygga upp identiteten. Det innehåll som väljs inom ämnet har anknytning till det övriga skolarbetet.

Ämnet modersmål vänder sig till de elever som har sitt modersmål som ett levande umgängesspråk. Elever som inte är tvåspråkiga kan i stället välja att läsa ursprungslandets språk som ett främmande språk enligt kursplanen för moderna språk (utom engelska) och börja på den nivå som svarar mot deras förkunskaper.

Ämnet modersmål skiftar på grund av att olika modersmål ger olika förutsättningar för studier. Det finns språk som inte har en utpräglad skriftspråkskultur och t.ex. saknar en särskild barn- och ungdomslitteratur. Det offentliga språket och skolspråket kan vara något annat än det modersmål som används i familjen och i vardagen. För att i dessa fall åstadkomma delaktighet i den litterära traditionen och den muntliga kulturen måste andra möjligheter än läsning av tryckta texter utnyttjas. Det finns också språk vars alfabet i hög grad skiljer sig från det latinska alfabetet och på dessa språk kan det vara svårare att lära skriftspråket.

Språkkunskap och litteraturläsning

Väsentligt för ämnet är att goda språkfärdigheter förvärfvas när språket används i meningsfulla sammanhang kring ett meningsfullt innehåll. Språkförmågan utvecklas genom att aktivt arbeta med modersmålet, dvs. att delta i samtal, berätta och redogöra inför andra, läsa och förstå och skriva för att uttrycka känslor, tankar och idéer. Utifrån egna erfarenheter byggs kunskap upp om hur språket fungerar i samspelet mellan människor och möjligheter ges att få perspektiv på den egna språkförmågan. Jämförelser mellan modersmålet och det svenska språket utvecklar förståelsen för språkens betydelse och uppbyggnad.

Litteraturen och den muntliga traditionen bär inte bara en stor del av det kulturella arvet utan förmedlar även kunskaper. Genom arbete med litteraturen skapas möjligheter att få svar på frågor som kan uppkomma hos den som tillhör två kulturer. Detta sker i mötet med litteraturen i sagor och dikter, pjäser och prosaberättelser, i såväl barn- och ungdomslitteratur som vuxenlitteratur.

Att tillägna sig och bearbeta texter behöver inte alltid innebära läsning utan även att lyssna på band, se film och video samt studera bilder och innehåll i musik och andra moderna medier. Ett vidgat textbegrepp innefattar förutom skrivna och talade texter även bilder.

Kunskaper om kultur och samhälle

Ämnet modersmål behandlar kulturen och samhället i ursprungslandet. I detta ingår kunskaper om historia, traditioner, folk och land. Även de nutida samhällsförhållandena hör till de väsentliga kunskaperna. Den egna kulturkretsens musik, sånger och visor, rim och ramsor är viktiga delar av kulturarvet och därmed i ämnet.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

– kunna delta i samtal, kunna berätta om upplevelser och händelser samt kunna återge innehållet i berättelser,

– kunna läsa och förstå till åldern avpassade texter av olika slag,

– kunna skriva kortare berättelser, brev eller redogörelser så att mottagaren kan förstå,

– kunna berätta om sitt ursprungsland och livet där och jämföra med svenska förhållanden.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

– kunna delta aktivt i samtal och diskussioner samt kunna redovisa ett arbete muntligt så att innehållet framgår tydligt,

– kunna skriva så tydligt, språkriktigt och uttrycksfullt att språket fungerar i de situationer som skrivandet avser,

– kunna läsa och förstå till åldern avpassad skönlitteratur och saklitteratur,

– kunna göra iakttagelser om och förstå grundläggande mönster i

språket, speciellt i jämförelse med det svenska språket,

– ha kunskaper om den egna kulturen - historia, traditioner och livsvillkor - samt ha kännedom om dess normer och värderingar och kunna jämföra med motsvarande svenska förhållanden.

Bedömning i ämnet modersmål

Bedömningens inriktning

Vid bedömningen måste hänsyn tas till att olika elever med utgångspunkt från sitt modersmål har olika förutsättningar att lära sig skriftspråket. Hänsyn måste tas till om det är ett modersmål som saknar skriftspråkskultur eller som har ett alfabet som skiljer sig mycket från det latinska.

Bedömningen i ämnet modersmål gäller elevens förmåga att använda språket på ett allsidigt och nyanserat sätt för olika syften. Graden av ledighet, variation, språkbehandling och formell säkerhet i språk-användningen är viktiga aspekter att beakta vid bedömningen.

Elevens kunskaper i den egna kulturens historia, litteratur, värden, levnadssätt och samhällsförhållanden och insikter om likheter och skillnader jämfört med svenska villkor och förhållanden skall vägas in i bedömningen.

Andra bedömningsgrunder är medvetenhet om språkinläringens villkor liksom ansvar och självständighet i planering, genomförande och utvärdering av det egna språkliga arbetet.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven använder sitt språk i olika sammanhang, har ett ganska omfattande ordförråd och uttrycker också mer abstrakta tankegångar. Eleven använder i samtal, diskussioner, eget berättande samt egna redovisningar ett ledigt, säkert och relativt korrekt språk.

Eleven gör jämförelser mellan sitt språk och svenskan och belyser vanliga strukturer som är specifika för det egna språket.

Eleven uttrycker sig i skrift med relativt korrekt språkbruk och stavning i olika sammanhang.

Eleven läser och förstår till åldern anpassad skönlitteratur, tidningsartiklar och saklitteratur, reflekterar utifrån det lästa och relaterar det till egna erfarenheter samt refererar muntligt och skriftligt. Eleven har goda kunskaper om sin kulturs traditioner, historia, folk och land samt känner till viktiga delar av sitt kulturarv.

Eleven jämför levnadssätt och villkor mellan sin egen kultur och den svenska.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven talar och skriver sitt modersmål ledigt, säkert och korrekt i olika sammanhang.

Eleven uppfattar karakteristiska skillnader mellan sitt modersmål och det svenska språket.

Elevens läsrepertoar innefattar texter av olika slag och olika svårighetsgrad och eleven reflekterar över sina läsupplevelser både muntligt och skriftligt.

Specialisering mot enligt lista nedan.

För betyg mm. använd angivna koder.

Kod Namn

ACH Acholi

AFA Afar/Danakil

AFR Afrikaans

AKA Akan/Asante/Fante

ALB Albanska

ALU Aluf

AMH Amhariska

ARA Arabiska/Syrian

AAM Arameiska/Ny Västaramesiska/Syrianska

ARE Armeniska

ASS Assyriska/syriska
ATJ Atjeh
AYM Aymara
AZE Azerbadjanska/Azeriska
BAL Baluchiska
BAM Bambara
BAS Baskiska
BSA Bassa/Basa/Basaa
BEM Bemba/Chibemba
BAN Bengaliska (Bangla)
BER Berberiska
BIH Bihari
BIK Bikol/Bikolano
BIL Bilen
BON Bono
BOS Bosniska
BKS Bosniska/Kroatiska/Serbiska
BUL Bulgariska
BUR Burmanska
CEB Cebuanska/Visayan
CHA Chauzhou/Funkinesiska/Hainanesiska
DAN Danska
DAR Darginska
DAI Dari
DIM Dimli
DIV Divehi
EN Engelska
EST Estniska
EWE Ewe
FIJ Fidjianska (Fiji)
FI Finska
FIH Finska, hemspråk
FLA Flamländska/Nederländska
FR Franska

FÄR Färöiska
GAH Ga/Gah
GAR Garhwali
GEO Georgiska
GR Grekiska (ej klassisk)
GRÖ Grönländska
GUJ Gujarati
HAK Hakka/Kinesiska
HEB Hebreiska
HIN Hindi
IBO Ibo
ILO Ilonggo
IND Indonesiska
ISL Isländska
IT Italienska
JAP Japanska
JAV Javanesiska
YOR Joroba
ROF Kalè (Romani)
KAM Kamba/Kikamba
KHM Kambodjanska/Khmer
KAA Kannada
KAN Kantonesiska/Kinesiska
KAT Katalanska
KAC Katchi
KAZ Kazakiska
KIK Kikuyo/Kuyo
KIA Kinyarwanda/Rwanda-rundi
CON Kongo/Kikongo
KOR Koreanska
KRE Kreolska
KRO Kroatiska
KRU Kru
KUR Kurdiska/Nordkurdiska

LAO Laotiska
LET Lettiska
LIM Limba/Malimba
LIN Lingala/Ngala
LIT Litauiska
ROM Lovari/Kalderari (Romani)
LUG Luganda/Ganda
LUI Lugisu (Gisu)
LSM Luleåsamiska
LUO Luo
MAK Makedoniska
MAG Malagaskiska
MAJ Malajiska
MAA Malayalami
MAT Maltesiska
MAD Mandarin/Kinesiska
MAN Mandinka/Malinka
ROT Maoriska/Rotoro
MAR Marathi
NEP Nepalianska
NKO Nkore/Nyankore
NSM Nordsamiska
NOR Norska
NYA Nyanja
NYV Nyvästsyrisk
URM Nyöstsyrisk/Urmisk
ORO Oromisk
OSH Oshi ngno/Oshikwanyama
PAM Pampangan
PAP Papuansk (Papuan)
PAS Psthto
PAT Patani (Kabo)
PER Persisk
POL Polsk

PO Portugisisk
PUN Punjabi
RUM Rumänsk
RY Rysk
RYH Rysk, hemspråk
SAH Saho
SAM Samisk
SAO Samoansk
SER Serbisk
SES Sesotho/Sotho
TSW Setswana/Tswana
SET Setswana/Tswand
SHO Shona
SIN Singalesisk
SLO Slovakisk
SLE Slovensk
SMA Somalisk
SP Spansk
SPH Spansk, hemspråk
SWA Swahili
SON Sydkurdisk (Sorani)
SSM Sydsamisk
SYR Syrisk
TAG Tagalog
TAM Tamisk
TAT Tatarisk
TEL Telugu
THA Thailändsk
TIB Tibetansk
TIG Tigrisk (Tigrinja)
TIE Tigrisk (Tigre)
TJE Tjeckisk
TON Tongansk

TFI Tornedalsfinska
TUR Turkiska
TY Tyska
UKR Ukrainska
UNG Ungerska
URD Urdu
VIE Vietnamesiska
WOL Wolof
XHO Xhosa
ZUL Zulu
SPK Övrigt språk

Skolverket 2005-03-19

Engelska inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Engelska är modersmål eller officiellt språk i ett stort antal länder, förmedlar många vitt skilda kulturer och är dominerande kommunikationsspråk i världen. Förmåga att använda engelska är nödvändig vid studier, vid resor i andra länder och för sociala eller yrkesmässiga internationella kontakter av olika slag. Utbildningen i engelska syftar till att utveckla en allsidig kommunikativ förmåga och sådana språkkunskaper som är nödvändiga för internationella kontakter, för en alltmer internationaliserad arbetsmarknad och för att kunna ta del av den snabba utveckling som sker genom informations- och kommunikationsteknik samt för framtida studier. Utbildningen i engelska har dessutom som syfte att vidga perspektiven på en växande engelsktalande omvärld med dess mångskiftande kulturer.

Alla elever behöver beredskap att på egen hand bygga vidare på sina kunskaper efter avslutad skolgång. Ämnet syftar därför också till att eleven skall vidmakthålla och utveckla sin lust och förmåga att lära sig engelska.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i engelska sträva efter att eleven

- utvecklar sin förmåga att använda engelska för att kommunicera i tal och skrift,
- fördjupar sin förståelse av talad engelska i olika situationer och sammanhang,
- utvecklar sin förmåga att delta aktivt i samtal och skriftlig kommunikation, uttrycka sina egna tankar på engelska samt uppfatta andras åsikter och erfarenheter,

- utvecklar sin förmåga att använda engelska muntligt i olika sammanhang för att berätta, beskriva och förklara samt motivera sina åsikter,
- utvecklar sin förmåga att läsa olika slags texter för upplevelser, information och kunskaper,
- utvecklar sin förmåga att uttrycka sig varierat och säkert i skrift för att berätta, beskriva och förklara samt motivera sina åsikter,
- utvecklar sin förmåga att analysera, bearbeta och förbättra språket mot allt större variation och säkerhet,
- utvecklar sin förmåga att använda hjälpmedel och att kritiskt granska informationskällor,
- utvecklar sin förmåga att reflektera över levnadssätt och kulturer i engelsktalande länder och göra jämförelser med egna erfarenheter,
- utvecklar sin förmåga att reflektera över och ta ansvar för sin egen språkinläring och att medvetet använda arbetssätt som främjar den egna inläringen,
- utvecklar sin förmåga att planera, genomföra och utvärdera uppgifter, på egen hand och i samarbete med andra.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Det engelska språket och olika kulturyttringar från engelskspråkiga länder finns lätt tillgängliga i det svenska samhället. Elevenna stöter i dag på många varianter av engelska utanför skolan. De möter engelska i skiftande sammanhang: i teve, i filmer, i musikens värld, via internet och datorspel, i texter och vid kontakter med engelsktalande. Ämnet engelska ger en bakgrund till och ett vidare perspektiv på de samhälls- och kulturyttringar som elevenna omges av i dagens internationella samhälle. I ämnet ingår både att granska det innehåll

som språket förmedlar och att språkligt dra nytta av det rika och varierade utbud av engelska som barn och ungdomar möter utanför skolan.

Engelska bör lika lite som andra språk delas upp i separata moment som lärs in i en given turordning. Både yngre och äldre elever berättar och beskriver, diskuterar och argumenterar, även om det sker på olika sätt, på olika språkliga nivåer och inom olika ämnesområden.

De olika kompetenser som ingår i en allsidig och kommunikativ förmåga har sin motsvarighet i ämnets struktur. Till dessa hör förmåga att behärska språkets form dvs. vokabulär, fraseologi, uttal, stavning och grammatik. I ämnet utvecklas även kompetensen att bilda språkligt sammanhängande helheter vilka efter hand i fråga om innehåll och form allt bättre anpassas till situation och mottagare. När de egna språkkunskaperna inte räcker till behöver eleven kompensera detta genom att använda strategier som omformuleringar, synonymer, frågor och kroppsspråk. Förmågan att reflektera över likheter och skillnader mellan egna kulturella erfarenheter och kulturer i engelsktalande länder utvecklas hela tiden och leder på sikt till förståelse för olika kulturer och interkulturell kompetens. En ytterligare kompetens är medvetenhet om hur språkinläring går till.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- kunna förstå det mest väsentliga i enkla instruktioner och beskrivningar som ges i tydligt tal och i lugnt tempo inom för eleven välbekanta områden,
- kunna delta i enkla samtal om vardagliga och välbekanta ämnen,
- kunna i enkel form muntligt berätta något om sig själv och andra,

- kunna läsa och tillgodogöra sig det viktigaste innehållet i enkla instruktioner och beskrivningar,
- kunna göra sig förstådd i skrift i mycket enkel form för att meddela något,
- känna till något om vardagslivet i något land där engelska används,
- kunna reflektera över hur den egna inläringen av t.ex. ord och fraser går till,
- kunna genomföra korta, enkla muntliga och skriftliga uppgifter i samarbete med andra eller på egen hand.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- förstå tydligt, även något regionalt färgat, tal i instruktioner, berättelser och beskrivningar som rör kända förhållanden och egna intresseområden,
- kunna delta aktivt i samtal kring kända ämnen och med hjälp av olika strategier bidra till att kommunikationen fungerar,
- kunna muntligt berätta och beskriva något som hon eller han sett, hört, upplevt eller läst samt uttrycka och argumentera för en uppfattning i något för honom eller henne angeläget ämne,
- kunna läsa och tillgodogöra sig innehållet i enklare skönlitterära och andra berättande, beskrivande och argumenterande texter som behandlar kända ämnesområden,
- kunna begära och ge information i skrift samt berätta och beskriva något,

- ha kunskaper om vardagsliv, samhälle och kulturtraditioner i några länder där engelska har en central ställning samt kunna göra några jämförelser med egna kulturella erfarenheter,
- kunna reflektera över och dra slutsatser om sitt sätt att lära sig engelska,
- kunna välja och använda hjälpmedel vid textläsning, skrivning och andra språkliga aktiviteter,
- kunna, på egen hand och i samarbete med andra, planera och genomföra arbetsuppgifter samt därvid dra slutsatser av sitt arbete.

Bedömning i ämnet engelska

Bedömningens inriktning

I en allsidig kommunikativ förmåga ingår att behärska receptiva, interaktiva och produktiva färdigheter, på vilka olika bedömningsaspekter kan läggas.

Vad beträffar elevens receptiva färdigheter skall bedömningen inriktas på elevens förmåga att förstå talad och skriven engelska. Hänsyn skall tas till elevens förmåga att förstå helhet och sammanhang samt att dra slutsatser om en framställnings syfte. I vilken utsträckning eleven vid avlyssning kan följa med i naturligt taltempo och förstå de viktigaste regionala varianterna av engelska är andra delar i bedömningen. I denna förståelse ingår också elevens förmåga att uppfatta skillnader och nyanser i fråga om språkljud, betoning och intonation. När det gäller läsning läggs vikt vid elevens förmåga att förstå och tillgodogöra sig texter av varierande slag och svårighetsgrad. I bedömningen av läsförmågan ingår också i vilken utsträckning eleven med hjälp av olika strategier kan anpassa läsningen efter textens art och syfte.

Ett centralt inslag vid all språklig kommunikation är att växelvis kunna

fungera som lyssnare och talare, alternativt läsare och skrivare. Bedömningen av sådana interaktiva färdigheter skall inriktas på förmågan att inleda, bidra till att utveckla och avsluta ett samtal eller en skriftväxling. Härvid bedöms elevens förmåga att tolka olika situationer och att anpassa sitt språk till situation och mottagare, liksom förmågan att använda strategier för att lösa språkliga problem.

Bedömningen av de produktiva färdigheterna tala och skriva skall inriktas på hur klart och sammanhängande samt med vilken ledighet, variation och språklig säkerhet eleven kan uttrycka och förmedla ett budskap. Bedömningen av talad engelska inriktas vidare bl.a. på om eleven artikulerar så tydligt att det som sägs är lätt att förstå och att betoning och intonation utvecklas mot ett för språkområdet inhemskt mönster. När det gäller elevens förmåga att skriva engelska inriktas bedömningen också på framställningens klarhet och tydlighet samt på elevens förmåga att binda samman satser och meningar.

Bedömningen skall även inriktas på hur väl eleven utvecklat sin interkulturella förståelse. Elevens kunskaper om levnadssätt och samhällsförhållanden i engelskspråkiga länder och medvetenhet om likheter och skillnader i förhållande till egna kulturella erfarenheter vägs här in, liksom elevens medvetenhet om oskrivna regler som i olika kulturer påverkar kommunikationen.

Bedömningen inriktas även på elevens förståelse av hur den egna språkinläringen går till liksom på förmågan att använda olika tillvägagångssätt och lämpliga hjälpmedel för att lösa uppgifter som har skiftande karaktär och syfte.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven tillgodogör sig, sammanfattar och kommenterar innehållet i tydligt talat språk från olika språkområden.

Eleven använder strategier som t. ex. omformuleringar och förklaringar för att överbrygga språkliga problem.

Eleven talar tydligt och med sammanhang samt anpassar sitt språk till några olika situationer.

Eleven läser, tillägnar sig och kommenterar lättlästa texter, både sådana på sakprosa och skönlitteratur.

Eleven skriver varierat och med sammanhang samt kommunicerar skriftligt vid informationsutbyte och sociala kontakter, ställer och besvarar frågor och anpassar sitt språk till några olika mottagare.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven tillgodogör sig, sammanfattar och kommenterar både helhet och detaljer i tydligt talat språk.

Eleven medverkar i olika samtalssituationer och löser språkliga problem på ett effektivt sätt.

Eleven talar tydligt med språkligt flyt, variation och sammanhang.

Eleven tillgodogör sig innehållet i texter av varierande längd, kommenterar dem och drar slutsatser.

Eleven uttrycker sig varierat i skrift och anpassar framställningen till några olika syften och mottagare.

Skolverket 2005-03-19

Moderna språk inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Utbildningen i moderna språk syftar till att utveckla en allsidig kommunikativ förmåga. Att kunna använda flera språk är betydelsefullt för internationella kontakter, för en alltmer internationaliserad arbetsmarknad och för att kunna ta del av den snabba utvecklingen som sker genom informations- och kommunikationsteknik samt för framtida studier. Språkkunskaper behövs vid studier, vid resor i andra länder och för sociala eller yrkesmässiga kontakter av olika slag.

Moderna språk är modersmål i olika vitt skilda kulturer och många av dem officiellt språk i flera länder. Utbildningen i moderna språk har som syfte att vidga perspektivet på omvärlden och på olika kulturer.

Alla elever behöver beredskap att på egen hand bygga vidare på sina kunskaper efter avslutad skolgång. Ämnet moderna språk syftar därför också till att eleven skall vidmakthålla och utveckla sin lust och förmåga att lära sig språk.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i moderna språk sträva efter att eleven

- utvecklar sin förmåga att använda språket för att kommunicera i tal och skrift,
- fördjupar sin förståelse av talat språk i olika situationer och sammanhang,
- utvecklar sin förmåga att delta aktivt i samtal och skriftlig kommunikation, uttrycka sina egna tankar på språket samt uppfatta andras åsikter och erfarenheter,

- utvecklar sin förmåga att använda språket muntligt i olika sammanhang för att berätta, beskriva och förklara samt motivera sina åsikter,
- utvecklar sin förmåga att läsa olika slags texter för upplevelser, information och kunskaper,
- utvecklar sin förmåga att uttrycka sig varierat och säkert i skrift för att berätta, beskriva och förklara samt motivera sina åsikter,
- utvecklar sin förmåga att analysera, bearbeta och förbättra språket mot allt större variation och säkerhet,
- utvecklar sin förmåga att använda hjälpmedel och att kritiskt granska informationskällor,
- utvecklar sin förmåga att reflektera över levnadssätt och kulturer i de länder där språket talas och göra jämförelser med egna erfarenheter,
- utvecklar sin förmåga att reflektera över och ta ansvar för sin egen språkinläring och att medvetet använda arbetssätt som främjar den egna inläringen,
- utvecklar sin förmåga att planera, genomföra och utvärdera uppgifter, på egen hand och i samarbete med andra.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Ämnet moderna språk ger en bakgrund till och ett vidare perspektiv på olika samhälls- och kulturyttringar som eleverna omges av och är en del av. I ämnet ingår både att språkligt dra nytta av och att granska det innehåll som språk förmedlar och det utbud av språket som barn och ungdomar möter utanför skolan. I kontakter med andra kulturer krävs såväl kunskaper i det aktuella språket som insikter i kulturella, sociala och politiska förhållanden.

Ett modernt språk bör inte delas upp i separata moment som lärs in i en given turordning. Både yngre och äldre elever berättar och beskriver, diskuterar och argumenterar till exempel, även om det sker på olika sätt, på olika språkliga nivåer och inom olika ämnesområden.

De olika kompetenser som ingår i en allsidig och kommunikativ förmåga har sin motsvarighet i ämnets struktur. Till dessa hör förmåga att behärska språkets form dvs. vokabulär, fraseologi, uttal, stavning och grammatik. I ämnet utvecklas även kompetensen att bilda språkligt sammanhängande helheter vilka efter hand i fråga om innehåll och form allt bättre anpassas till situation och mottagare. När de egna språkkunskaperna inte räcker till behöver eleven kompensera detta genom att använda strategier som omformuleringar, synonymer, frågor och kroppsspråk. Förmågan att reflektera över likheter och skillnader mellan egna kulturella erfarenheter och kulturer i länder där språket talas utvecklas hela tiden och leder på sikt till förståelse för olika kulturer och interkulturell kompetens. En ytterligare kompetens är medvetenhet om hur språkinläring går till.

Ämnet moderna språk innefattar många sinsemellan olika språk som kan studeras i den svenska grundskolan.

I vissa delar av världen är franska det enda gemensamma språket. Kontakterna mellan Frankrike och Sverige har genom århundradena varit intensiva på det vetenskapliga och kulturella området. Franska har också varit ett viktigt språk i kommunikation av olika slag, internationella organisationer och diplomati. Detta avspeglar sig i hög grad i det svenska ordförrådet där mängden ord av franskt ursprung är betydande. Även i dag har Sverige livliga förbindelser med olika franskspråkiga länder. Det franska språket vidgar perspektiven på den romanska kulturen och på andra franskspråkiga kulturer.

Spanska talas i många länder på flera kontinenter. I Latinamerika är spanska det vanligaste språket. Till Sverige har sedan 1960-talet

kommit ett stort antal invandrare med spanska som modersmål. Kunskaper i spanska ger möjligheter att ta del av en rik litteratur.

Tyska är det största språket i Europa. Sedan medeltiden har de ekonomiska och kulturella kontakterna mellan Sverige och de tysktalande länderna haft stor betydelse. Bl.a. har nya kulturyttringar ofta nått Sverige via dessa länder och det tyska språket. De båda språken har en till stora delar gemensam historia och det svenska ordförrådet är till stor del av tyskt ursprung. Kunskaper i det tyska språket ger tillgång till centraleuropeisk litteratur och kultur. Eftersom förmågan att använda engelska inte är lika utbredd i tysktalande länder som i Sverige kommer även i framtiden förmågan att kommunicera på tyska att vara nödvändig för såväl sociala som yrkesmässiga kontakter.

Andra moderna språk som ingår i ämnet kan vara mycket olika. Varje språk har sin särart vilket påverkar den arbetsinsats som krävs för att eleven skall uppnå allsidig kommunikativ förmåga. Inom vissa språk, t.ex. arabiska, är skillnaden stor mellan vardagligt talspråk och formellt, officiellt och högtidligt språk. Elever som studerar ett sådant språk måste lära sig båda varianterna av språket.

Olika skriftsystem skiljer sig åt. Språk som ryska har ett alfabetiskt skriftsystem men har andra tecken än det latinska alfabetet och är lättare att lära än språk som har skriftsystem där varje tecken motsvaras av en stavelse eller ett ord. Att lära sig läsa och skriva ett språk som kinesiska, där varje tecken motsvaras av en stavelse eller ett ord, tar lång tid. Vissa språk saknar i stor utsträckning litteratur och skrivna källor. Det kan vara språk där konventioner för skrift utarbetats under senare tid. Ett sådant språk är t.ex. somaliska.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret, inom ramen för elevens val

Eleven skall

- kunna förstå det mest väsentliga i enkla instruktioner och beskrivningar som ges i tydligt tal och i lugnt tempo inom för eleven välbekanta områden,
- kunna delta i enkla samtal om vardagliga och välbekanta ämnen,
- kunna i enkel form muntligt berätta något om sig själv och andra,
- kunna läsa och tillgodogöra sig det viktigaste innehållet i enkla instruktioner och beskrivningar,
- kunna göra sig förstådd i skrift i mycket enkel form för att meddela något,
- känna till något om vardagslivet i något land där språket används,
- kunna reflektera över hur den egna inläringen av t.ex. ord och fraser går till,
- kunna genomföra korta, enkla muntliga och skriftliga uppgifter i samarbete med andra eller på egen hand.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret, inom ramen för språkval

Eleven skall

- kunna förstå det mest väsentliga i tydligt tal i enkla instruktioner, berättelser och beskrivningar, som rör för eleven välbekanta områden,
- kunna delta i enkla samtal om vardagliga ämnen,

- kunna muntligt berätta något om sig själv och andra,
- kunna läsa och tillgodogöra sig enkla instruktioner, berättelser och beskrivningar,
- kunna göra sig förstådd i skrift i mycket enkel form för att meddela, berätta eller beskriva något,
- känna till något om vardagsliv, levnadssätt och traditioner i några länder där språket används,
- kunna reflektera över hur den egna inläringen går till vad gäller t.ex. tal och läsning,
- kunna genomföra korta muntliga och skriftliga uppgifter i samarbete med andra eller på egen hand.

Bedömning i ämnet moderna språk

Bedömningens inriktning

I en allsidig kommunikativ förmåga ingår att behärska receptiva, interaktiva och produktiva färdigheter, på vilka olika bedömningsaspekter kan läggas.

Vad beträffar elevens receptiva färdigheter skall bedömningen inriktas på elevens förmåga att förstå talat och skrivet språk. Hänsyn skall tas till elevens förmåga att förstå helhet och sammanhang samt att dra slutsatser om en framställnings syfte. I vilken utsträckning eleven vid avlyssning kan följa med i naturligt taltempo och förstå de viktigaste regionala varianterna av språket är andra delar i bedömningen. I denna förståelse ingår också elevens förmåga att uppfatta skillnader och nyanser i fråga om språkljud, betoning och intonation. När det gäller läsning läggs vikt vid elevens förmåga att förstå och tillgodogöra sig texter av varierande slag och svårighetsgrad. I bedömningen av

läsförmågan ingår också i vilken utsträckning eleven med hjälp av olika strategier kan anpassa läsningen efter textens art och syfte.

Ett centralt inslag vid all språklig kommunikation är att växelvis kunna fungera som lyssnare och talare, alternativt läsare och skrivare. Bedömningen av sådana interaktiva färdigheter skall inriktas på förmågan att inleda, bidra till att utveckla och avsluta ett samtal eller en skriftväxling. Härvid bedöms elevens förmåga att tolka olika situationer och att anpassa sitt språk till situation och mottagare, liksom förmågan att använda strategier för att lösa språkliga problem.

Bedömningen av de produktiva färdigheterna tala och skriva skall inriktas på hur klart och sammanhängande samt med vilken ledighet, variation och språklig säkerhet eleven kan uttrycka och förmedla ett budskap. Bedömningen av talat språk inriktas vidare bl.a. på om eleven artikulerar så tydligt att det som sägs är lätt att förstå och att betoning och intonation utvecklas mot ett för språkområdet inhemskt mönster. När det gäller elevens förmåga att skriva språket inriktas bedömningen också på framställningens klarhet och tydlighet samt på elevens förmåga att binda samman satser och meningar.

Bedömningen skall även inriktas på hur väl eleven utvecklat sin interkulturella förståelse. Elevens kunskaper om levnadssätt och samhällsförhållanden i länder där språket talas och medvetenhet om likheter och skillnader i förhållande till egna kulturella erfarenheter vägs här in, liksom elevens medvetenhet om oskrivna regler som i olika kulturer påverkar kommunikationen.

Bedömningen inriktas även på elevens förståelse av hur den egna språkinläringen går till liksom på förmågan att använda olika tillvägagångssätt och lämpliga hjälpmedel för att lösa uppgifter som har skiftande karaktär och syfte.

Kriterier för betyget Väl godkänd, inom ramen för elevens val

Eleven tillgodogör sig huvudinnehållet i enkelt tal, även i något snabbare tempo, om för eleven kända förhållanden.

Eleven gör sig förstådd muntligt i konkreta vardagssituationer samt använder artighetsfraser och idiomatiska uttryck för att hälsa, ta avsked, be om upprepningar eller förklaringar och presentera något.

Eleven tillgodogör sig huvudinnehållet i enkla skriftliga meddelanden av olika slag.

Eleven skriver enkelt och begripligt om sig själv eller någon annan och utbyter skriftligt information om egna intressen.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd, inom ramen för elevens val

Eleven tillgodogör sig huvudinnehållet i enkla samtal, även i något snabbare tempo, om för eleven kända förhållanden.

Eleven använder några strategier för att uttrycka sig i olika vardagssituationer.

Eleven tillgodogör sig huvudinnehållet i enkla brev.

Eleven utbyter skriftligt information om egna och andras intressen och uttrycker sig därvid klart och tydligt.

Kriterier för betyget Väl godkänd, inom ramen för språkval

Eleven uppfattar huvuddragen av innehållet när språket talas tydligt.

Eleven använder några strategier för att kommunikationen i vardagliga samtal skall fungera.

Eleven talar med sammanhang och ett tydligt och klart uttal.

Eleven tillgodogör sig enkla texter och visar på olika sätt förståelse av innehållet.

Eleven kommunicerar skriftligt, bl.a. genom att ställa och besvara enkla frågor och skriver begripligt och tydligt.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd, inom ramen för språkval.

Eleven tillgodogör sig innehållet i tydligt talat språk och gör enkla sammanfattningar av helheten.

Eleven medverkar och bidrar aktivt i vardagliga samtal.

Eleven talar med sammanhang och med ett gott uttal samt använder olika strategier för att lösa språkliga problem.

Eleven tillgodogör sig innehållet i enkla texter, såväl helhet som detaljer.

Eleven kommunicerar skriftligt t. ex. vid informationsutbyte och personliga kontakter och uttrycker sig därvid klart och tydligt.

Specialisering mot enligt lista nedan.

För betyg mm. använd angivna koder.

Kod Namn

FR Franska

SP Spanska

TY Tyska

Skolverket 2005-03-19

Teckenspråk för hörande

inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Utbildningen i ämnet teckenspråk syftar till att ge hörande elever kunskaper i att använda teckenspråk i kontakt med döva och andra teckenspråksanvändare. Det väsentligaste är att utveckla sådana färdigheter att eleverna vågar och vill föra samtal på teckenspråk. Ämnet ger förståelse för det värdefulla i att kommunicera med människor som använder teckenspråk. Dessutom syftar ämnet till att ge kunskaper om de kulturella drag som teckenspråket har samt främja intresse för och kunskaper om dövas situation i samhället.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i teckenspråk sträva efter att eleven

- utvecklar sina kunskaper i att kommunicera på teckenspråk,

- utnyttjar tillfällen att använda språket i kommunikation med andra teckenspråksanvändare,

- utvecklar kunskap om dövas tvåspråkighetssituation och inser konsekvenserna av den,

- förstår dövas livsvillkor och kultur, nationellt och internationellt.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Teckenspråket är modersmål för cirka tio tusen personer i Sverige som är döva från födsel eller tidig barndom. Även andra grupper i samhället använder i ökande omfattning teckenspråk som kommunikationsmedel.

Att kunna kommunicera står i centrum för allt språklärande. Teckenspråk är ett språk med egen grammatik, eget ordförråd och egna

kulturella drag. Det är ett visuellt språk som produceras med händerna, ansiktet och kroppen. Den som tillägnar sig kunskaper i teckenspråk lär sig samtidigt ett nytt sätt att kommunicera eftersom regler för turtagning och återkoppling är annorlunda än i talade språk.

Ytterligare en skillnad jämfört med andra språk är att teckenspråk saknar skriftspråk. Det betyder att möjligheterna till självstudier är begränsade.

De teckenspråkstexter som finns på video är av ringa antal jämfört med det stora utbudet av tryckt text.

I ämnet teckenspråk ingår kunskap om de grundläggande villkor för kommunikation som gäller vid samtal med teckenspråksanvändare. I ämnet är det naturligt att uppmärksamma de mer formella sidorna av språket, att ge ökad kunskap om grammatiska strukturer och att ge eleverna möjlighet att öva sin förmåga till språklig variation.

Till teckenspråkets karaktär hör att det är inriktat på dialog, men för att stödja språkutvecklingen behövs övning i att avläsa och att analysera teckenspråkstexter med avseende på grammatisk struktur. Studier i teckenspråk innefattar också att erövra färdighet i att bokstavera och avläsa bokstaverade ord. Att utveckla icke manuella signaler är ytterligare en aspekt i lärandet liksom förståelsen av grammatiska företeelser.

Genom att använda teckenspråk för att uttrycka egna tankar, eller ta del av andras tankar, utvecklas språkfärdigheten. Liksom vid annan språkinläring spelar det sociala samspelet eleverna emellan en viktig roll.

Även begränsade kunskaper i teckenspråk kan vara viktiga för elevens självtillit. I ämnet ligger ett värde i att eleven försöker hitta vägar för att förstå eller göra sig förstådd också i situationer där den egna språk-

förmågan ännu inte riktigt räcker till. Till ämnet hör att ge kunskap om och förståelse av dövas ställning och villkor nationellt och internationellt.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret, inom ramen för elevens val

Eleven skall

– förstå huvudinnehållet i enkelt och tydligt teckenspråk, som berör för eleven kända områden,

– kunna besvara och ställa frågor om för eleven vardagliga ämnen,

– på enkelt och tydligt teckenspråk kunna berätta om sig själv och sina egna förhållanden,

– kunna bokstavera tydligt,

– ha kännedom om dövas situation i Sverige.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret, inom ramen för språkval

Eleven skall

– förstå enkelt och tydligt teckenspråk, som berör för eleven kända områden,

– kunna delta i dialog om vardagliga ämnen,

– kunna på enkelt teckenspråk beskriva en händelse och återge en berättelse,

– kunna bokstavera och avläsa tydlig bokstaving,

– ha kunskap om dövas situation i Sverige.

Bedömning i ämnet teckenspråk för hörande

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunskaper i teckenspråk gäller den grad av språkfärdigheter och det mått av kunskaper som eleven uppvisar. När det gäller elevens förmåga att uttrycka sig på teckenspråk avgörs betygsnivån i första hand av hur ledigt, tydligt, varierat och säkert eleven kan använda språket. Vikt skall också läggas vid bedömning av elevens förmåga att förstå och tillgodogöra sig olika typer av teckenspråkstexter. Aspekter som tillkommer vid avläsning är i vilken utsträckning eleven kan följa språk som tecknas i ett naturligt tempo.

Kunskaper om och förståelse av dövas livsvillkor och kultur samt medvetenhet om skillnader och likheter i förhållande till hörande skall också vägas in i bedömningen. Andra aspekter att ta hänsyn till är medvetenhet om hur språkinläring sker samt ansvar och självständighet när det gäller att planera, genomföra och utvärdera det egna språkliga arbetet. Ett aktivt förhållningssätt till teckenspråket som tar sig uttryck i villighet att använda språket och i förmåga att reda sig även i oförutsedda situationer skall också beaktas vid bedömningen.

Kriterier för betyget Väl godkänd, inom ramen för elevens val

Eleven förstår huvudinnehållet i meddelanden och information som ingår i vardagliga sammanhang och som tecknas tydligt.

Eleven för en dialog på teckenspråk inom ett känt område.

Eleven deltar i samtal genom att svara på frågor och ställer själv enkla frågor.

Eleven berättar på tydligt och enkelt teckenspråk något hört, läst eller upplevt.

Eleven avläser tydlig bokstavering.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd, inom ramen för elevens val

Eleven förstår innehållet i information som berör för eleven kända

områden.

Eleven använder tydligt teckenspråk i olika vardagliga situationer.

Eleven berättar på tydligt teckenspråk något hört, läst eller upplevt.

Eleven bokstaverar tydligt och avläser bokstavering.

Kriterier för betyget Väl godkänd, inom ramen för språkval

Eleven förstår meddelanden och information i vardagliga sammanhang.

Eleven deltar i dialog om vardagliga ämnen, uppfattar vad som sägs och använder olika fraser för att uttrycka känslor och önskemål.

Eleven bokstaverar och avläser bokstavering.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd, inom ramen för språkval

Eleven deltar i flerpartssamtal i lugnt tempo som handlar om för eleven kända områden.

Eleven tillgodogör sig information från andra.

Eleven planerar och genomför olika språkliga uppgifter med handledning och utvärderar sin språkinläring och sitt arbetssätt.

Skolverket 2005-03-19

Geografi

inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Utbildningen i geografi syftar till att utveckla kunskap, förståelse och handlingsberedskap i frågor som rör människan och hennes omgivning. Utbildningen stärker elevernas rumsuppfattning och skapar en referensram av kunskaper om olika platser och områden och deras belägenhet. Syftet är också att utveckla förmågan att se samband, sammanhang och helheter vad gäller överlevnad, resursanvändning och miljöpåverkan och förmågan att uppfatta möjligheter och bedöma konsekvenser av olika handlingsalternativ.

Geografiämnet syftar även till att utveckla kunskaper om såväl olika regioners naturbetingade, sociala och ekonomiska särart som människors skilda levnadsvillkor och deras ömsesidiga beroende lokalt, regionalt och globalt. Ämnet bidrar därigenom till en ökad förståelse av och respekt för kulturer, värderingar och sätt att leva.

Frågor om fördelning och användning av resurser, liksom andra frågor som rör människan och miljön, rymmer en mängd etiska överväganden och ställningstaganden. Utbildningen ger verktyg för analyser av samspelet människa - natur och skall leda till ansvarstagande för den gemensamma miljön och resursanvändningen för att möjliggöra en långsiktigt hållbar utveckling.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i geografi sträva efter att eleven

- ökar sin förståelse för människans levnadsvillkor genom vidgade kunskaper om natur och samhälle och om sambanden däremellan i olika delar av världen,
- utvecklar kunskaper om de naturgivna processer som på såväl kort som lång sikt formar och förändrar naturlandskapet, ser människans

påverkan på dessa processer och värderar dess konsekvenser,

- utvecklar kunskaper om hur landskapet har förändrats under olika politiska och ekonomiska betingelser och insikter om hur landskapet fungerar som resurs,
- utvecklar förmågan att reflektera kring och ta medveten ställning till olika alternativ för resursanvändning utifrån ett ekologiskt tänkande,
- vidgar sina kunskaper om människans olika ekonomiska, tekniska, politiska, sociala och kulturella aktiviteter och hur de länkar samman platser och regioner samt reflekterar över följderna av sådana samband,
- utvecklar förmågan att formulera och arbeta med problem som avser lokala och globala miljö- och överlevnadsfrågor,
- utvecklar förmågan att dra slutsatser och generalisera samt förklara och argumentera för sitt tänkande och sina slutsatser.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

I skolan omfattar ämnet geografi tre aspekter på förhållandet mellan människan och hennes omgivning. Ämnets beskrivande aspekt innebär att eleven successivt lär känna sin värld och blir förtrogen med likheter och skillnader vad avser levnadsvillkor och miljö i olika områden. Den analyserande aspekten innebär att förklara och förstå förhållanden och förändringar. Den konsekvensinriktade aspekten innebär att eleven med de två nämnda aspekterna som grund allt bättre kan förstå och bedöma möjliga konsekvenser av människors påverkan i naturen och av rumsliga samband. Hit hör också förmåga att bedöma olika handlingsalternativs konsekvenser för människor och miljö för att kunna fatta välgrundade beslut i ett demokratiskt samhälle.

Centralt inom ämnet är begreppet landskap i dess vida betydelse av både natur- och kulturlandskap. Andra begrepp är plats, läge och utbredning. Samspelet mellan människan och hennes omgivning studeras i olika landskap. Successivt utvecklas och kompletteras på så sätt kunskaper om såväl det egna landet som världen och jorden som helhet och om skillnader och likheter mellan olika delar. Detta är en nödvändig grund för en förståelse av människors skilda levnadsvillkor och hur olika kulturer har utvecklats. Globen är en modell av den helhet inom vilken alla typer av landskap har sin plats. Kartor är nödvändiga hjälpmedel i ämnet.

Kunskaper om olika regioner och områden ger underlag för studier av huvuddrag och strukturer som exempelvis identifiering av klimat- och vegetationszoner, jordbruksdistrikt och industriregioner. Begrepp som avstånd, utrymme, lokalisering och flöden är centrala i ämnets teorier och analysmetoder. De är nödvändiga hjälpmedel för insikter som inte bara är knutna till en unik plats och en speciell tid utan är generella och användbara för kommande tider, i nya situationer och i nya områden. Modeller av olika slag är liknande hjälpmedel för att förklara och förstå. Kretsloppstänkandet spelar en central roll i analysen av samband i naturen och mellan människa och natur.

Frågor om natur- och kulturlandskapens uppkomst, framväxt och förändringar är centrala inom ämnet, liksom frågor om befolkningsförändringarnas och urbaniseringens drivkrafter och konsekvenser. Bakgrunden till sådana förändringar är vanligtvis regionala olikheter i fördelningen av bl.a. naturresurser, befolkning och verksamheter.

En analys av förändringar omfattar även faktorer som omvärlds-uppfattning, människosyn, maktförhållanden, teknikens möjligheter, ekonomiska restriktioner, attityder och värderingar. Dessa faktorer ger upphov till flöden som flyttningar, handel och andra kontakter mellan olika områden och därmed till rumsliga samband. För att analysera sådana komplexa problemområden krävs samverkan mellan geografi

och andra ämnen. Grundläggande för geografiämnet är att arbeta med en helhetssyn på omvärlden där centrala begrepp och fakta vävs in i ett större sammanhang.

I geografiämnet ges möjligheter att tillägna sig kunskaper och erfarenheter genom att iakta, pröva, utforska, undersöka och skapa. Undervisningen i geografi ger också tillfällen till övning i att argumentera för egna ståndpunkter i tal och skrift. I dialog med andra kan etablerade tankemönster, föreställningar och fördomar utmanas.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- ha förvärvat sådana grundläggande kunskaper i geografi som behövs för att kunna reflektera över hur människans handlingar påverkar miljön,
- förstå vad en karta är och hur den kan användas, vara förtrogen med globen och känna till olika platsers och områdets lägen i förhållande till varandra samt kunna uppskatta avstånd,
- känna till några krafter som format jordytan och förändrar landskapet samt utifrån detta och egna iakttagelser och upplevelser i närmiljön kunna ge exempel på sådana förändringar,
- känna till några grundläggande egenskaper hos svenska landskapstyper och beskriva hur människor förr och nu lever och arbetar i olika miljöer,
- genom egna iakttagelser och mätningar förstå innebörden av begreppen väder, klimat och årstider och ha kännedom om och visa hur sådana förhållanden varierar mellan olika områden.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- ha kunskaper om världskartan och känna till viktiga namn, läges- och storleksrelationer, hitta på globen och genom kartjämförelser kunna dra slutsatser om natur- och kulturlandskap och om människors levnadsvillkor,
- förstå vad som utgör resurser i naturen, kunna se samband mellan naturresurser och människors verksamheter, ge exempel på hur människors handlingar påverkar miljön och visa på olika alternativ i miljöfrågor,
- ha kännedom om hur människor lever och arbetar i skilda miljöer i världen och om faktorer som påverkar dessa förhållanden samt reflektera över möjligheter till förändringar,
- ha kunskaper om några av de viktigaste naturgivna processerna som formar och förändrar landskapet och känna till huvuddragen vad gäller klimat- och vegetationszonerna i världen,
- kunna med exempel visa hur viktiga förändringar i samhället såsom industrialisering, urbanisering och globalisering av kommunikationer, produktion och handel har påverkat och påverkar landskapet och människors levnadsvillkor samt reflektera och formulera frågor kring detta,
- kunna beskriva, jämföra, analysera och presentera områden och förhållanden genom att arbeta med geografisk information, göra mätningar och iakttagelser och själv göra kartor, bilder och diagram samt skriva texter.

Bedömning i ämnet geografi

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet geografi gäller elevens insikter i och förståelse av samspelet mellan människa och miljö. Den skall avse såväl samspelet i olika delar av världen som sambanden mellan olika naturgivna och samhälleliga processer. Detta avser hur människan använder och förändrar naturen och hur naturförhållanden ger möjligheter och begränsningar för människorna.

I bedömningen skall även innefattas elevens insikter i hur platser och regioner länkas samman och varför skillnader och beroenden mellan regioner växer fram och förändras. Vidare gäller bedömningen i geografi elevens förmåga att arbeta med globen och kartan och därifrån dra slutsatser.

Även elevens kunskaper om geografiska förutsättningar och konsekvenser med avseende på resurstillgångar och resursanvändning skall bedömas. Hit räknas också förmågan att bedöma olika alternativ för resursanvändning.

Bedömningen innefattar kunskapskvaliteter som kritiskt tänkande, värdering av konsekvenser och alternativ samt reflektion. Även förmågan att göra egna observationer och mätningar samt former för förmedling av tankar, kunskaper och slutsatser skall beaktas. Elevens förmåga att använda kunskaper och förståelse för att göra slutledningar i aktuella situationer ingår i bedömningen.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven känner väl till världskartans huvuddrag och hur världsbilden har utvecklats, har goda namnkunskaper och drar slutsatser om avstånd och lägesrelationer.

Eleven arbetar med specialkartor över natur och samhällen, jämför förhållanden, finner samband och drar slutsatser om människors lev-

nadsvillkor i olika områden.

Eleven förklarar hur människor lever och arbetar i skilda miljöer, utifrån såväl naturförhållanden och resurstillgångar som samhälleliga förhållanden.

Eleven beskriver olika klimattyper samt olika händelseförlopp som bygger upp och bryter ner naturlandskapet.

Eleven ser växelspelen mellan mark, vatten och klimat vad gäller vegetation och odlingsmöjligheter och förklarar hur människans handlingar påverkar landskapets utseende.

Eleven beskriver och förklarar hur jordens resurser ger förutsättningar för olika näringar och visar med exempel hur industrialisering, kommunikation och handel påverkar landskap och levnadsvillkor i olika områden och länkar samman platser och regioner.

Eleven identifierar samband mellan befolkningstillväxt, urbanisering och användning av naturresurser samt reflekterar över konsekvenser av användning av alternativa resurser.

Eleven gör egna observationer och mätningar, använder centrala geografiska begrepp och sammanställer och presenterar egna studier med hjälp av geografiskt material.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven jämför förutsättningar, ser samband och förklarar skillnader mellan olika platser eller områden vad avser överlevnad och miljöpåverkan.

Eleven studerar med hjälp av geografiska teorier och metoder lokala förhållanden i ett globalt perspektiv eller omvänt, och använder därvid sina kunskaper i nya sammanhang, definierar problem och drar slutsatser.

Eleven deltar och argumenterar i diskussioner om villkor för människors materiella liv, överlevnad och miljöansvar med stöd av geografiska kunskaper och ett geografiskt tänkande.

Skolverket 2005-03-19

Historia

inrättad 2000-07

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Historia är en viktig del i all kunskap. Såväl i ett längre perspektiv som i ett nutidsperspektiv har all mänsklig verksamhet och all kunskapsbildning en historisk dimension. Ämnet historia utvecklar kunskaper som gör det möjligt att se sig själv och företeelser i nutiden som led i ett historiskt skeende. Syftet med utbildningen i historia är att utveckla ett kritiskt tänkande och ett analytiskt betraktelsesätt som redskap för att förstå och förklara samhället och dess kultur.

Ämnet skall stimulera elevernas nyfikenhet och lust att vidga sin omvärld i en tidsdimension och ge möjlighet att leva sig in i gångna tider och de förutsättningar som funnits för män, kvinnor och barn i olika kulturer och samhällsklasser. Detta skall utveckla förståelse av nutiden och vara en grund för att anlägga perspektiv på framtiden. Utbildningen i historia bidrar till att utveckla såväl ett interkulturellt perspektiv som en kulturell identitet utifrån det kulturarv som överförs från generation till generation.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i historia sträva efter att eleven

- förvärvar ett historiemedvetande, som underlättar tolkningen av händelser och skeenden i nutiden och skapar en beredskap inför framtiden,
- utvecklar förståelse av historiska företeelsers och skeendens bakgrund och samband och att dessa kan uppfattas, förklaras och tolkas ur olika perspektiv,
- tillägnar sig ett brett och djupt kunnande om kulturarvet, även så som det utvecklats i olika nationella minoritetsgrupper, samt utvecklar insikt om den identitet som detta ger,

- utvecklar förmåga att urskilja historiska strukturer, utvecklingslinjer och förändringsprocesser,
- tillägnar sig kunskaper om betydelsefulla historiska gestalter, händelser och epoker,
- utvecklar sin förmåga att använda historien som verktyg för förståelse av andra ämnen,
- blir medveten om att historiskt givna samhälls- och kulturformer är tidsbundna och att varje tids människor skall bedömas utifrån sin tids villkor,
- förvärvar förmåga att bedöma olika texter, medier och andra källor som tolkar och belyser historiska förlopp.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Skolämnet historia omfattar inslag av såväl politisk som ekonomisk och social historia samt kulturhistoria. Ämnet utgår från det som format den personliga och kollektiva historiska identiteten. Väsentliga delar i ämnet är därför den svenska och nordiska, inklusive den samiska, samt den europeiska kulturen.

I historieämnet är tiden och historiemedvetandet överordnade begrepp. Genom kunskaper om huvuddragen i den historiska utvecklingen tillförs bilden av omvärlden en tidsdimension. Kontinuitet och förändring är viktiga i detta sammanhang. Den historiska kartans utseende under olika tider ger medvetenhet om ständigt pågående processer i ett historiskt perspektiv. Historia är ett sätt att se tillvaron i perspektivet då-nu-sedan, och därmed också ett verktyg för förståelse av andra ämnen och områden.

Historien har präglats av insatser och skeenden, konflikter och spänningar som påverkat utvecklingen i olika avseenden. I ämnet ryms en

mångfasetterad bild av skeenden och händelser. I den bilden ingår de sociala, ekonomiska, tekniska och kulturella framstegen, men också konflikter, spänningar och maktförskjutningar inom och mellan länder. Detta gäller inte minst historiens mörka och destruktiva sidor i form av etniska, religiösa och politiska förföljelser. Vår tids historia med framsteg och fredssträvanden men också folkmord, såsom Förintelsen, revolutioner och krig hör till det som alla elever skall ha kunskaper om.

Historia skapas varje dag i små och stora sammanhang. Eleverna har själva med sin familj, sin släkt, sin hembygd och sitt land en historia. Kunskaper om denna ger förståelse för människor och deras livsvillkor under skilda epoker och därmed referensramar för förståelse av skeenden i nuet och förväntningar inför framtiden. Genom att studera historia och knyta ihop generationers erfarenheter kan en djupare kulturell identitet utvecklas. I en gemensam referensram ingår kunskaper om den egna historien, hembygdens historia och grunderna i den svenska och nordiska historien. Betydelsefulla epoker, händelser och personer sätts in i sitt historiska sammanhang och relateras till människors liv och vardag. Ämnet belyser hur villkoren för kvinnor, män och barn – liksom för olika samhällsklasser och etniska grupper – har påverkats i historiska skeenden.

Ett interkulturellt perspektiv i historieämnet kan belysa likheter och skillnader mellan olika kulturer och utveckla förståelse för kulturell mångfald. Insikter i olika länders historiska bakgrund och utveckling ger vid jämförelser med den egna kulturkretsen kunskap om och förståelse för vad som förenar och vad som skiljer. Detta gäller även studier av det mångkulturella inom landet och situationen för de nationella minoriteter som finns i Sverige.

Mängden av historiska fakta är näst intill oändlig och ämnet kräver därför ett genomtänkt urval. De företeelser som eleverna möter i skolan, närmiljön och samhället ges en historisk bakgrund och sätts in

i ett övergripande sammanhang. Historieämnet har ett ansvar för att eleverna ges tillfälle att arbeta med historiskt material men också för att de orienterar sig i dagens informationskällor. Bedömning och värdering av källors tillförlitlighet är ett viktigt inslag.

Varje tid betraktar företeelser i ljuset av den egna tidens erfarenheter, framtidsutsikter och förhållanden. Genom att bli medveten om vad som påverkat utvecklingen under skilda tidsepoker och om sambanden mellan olika faktorer utvecklas en beredskap inför framtiden. Förskjutningar i perspektiven sker ständigt och ämnet speglar dessa förskjutningar. Detta innebär att centrala samhällsfrågor som miljö och migration behandlas i ämnet historia. Därmed blir aktuella händelser insatta i ett historiskt sammanhang.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- känna till hembygdens historia och hur denna har format kulturen,
- känna till grunddragen i valda delar av den svenska och nordiska historien samt kunna jämföra med några andra länder,
- kunna berätta om och jämföra hur män, kvinnor och barn levt och tänkt i några skilda miljöer och tider i Sverige och på några andra platser i världen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- kunna redogöra för viktiga händelser och känna till gestalter, idéer och förändringar i den historiska utvecklingen i Sverige, Norden och Europa samt kunna jämföra med andra länder,

– känna till utvecklingen i några ledande världsmakter under olika tidsepoker,

– ha insikt i hur stora samhällseliga omvälvningar har förändrat människors livsvillkor,

– kunna identifiera och reflektera kring några olika historiska händelser och skeenden med betydelse för vår egen tid,

– vara medveten om och kunna ge exempel på att historiska händelser och förhållanden kan betraktas på olika sätt,

– kunna reflektera över hur information och propaganda har använts förr och används i dag som ett medel för påverkan.

Bedömning i ämnet historia

Bedömningens inriktning

En grund för bedömningen i ämnet historia är elevens kunskap om de historiska förloppen och förmåga att diskutera deras orsakssammanhang och komplexitet som en utgångspunkt för förståelse av nutiden.

En annan bedömningsgrund är elevens förmåga att utifrån beskrivningar av historiska skeenden och förlopp reflektera över likheter och olikheter samt kontinuitet och förändring mellan skilda epoker. Elevens förmåga att observera samband i förfluten tid mellan samhällsförändringar och människors livsvillkor är också en bedömningsgrund. Vidare skall elevens förmåga att granska och värdera olika framställningar av historiska händelser och förlopp ingå i bedömningen.

Eleven skall ha förmåga att själv studera något historiskt material och förmåga att analysera och bedöma detta skall vägas in i bedömningen.

Kriterier för betyget Vål godkänd

Eleven gör bedömningar om vad som kan ses som betydelsefulla historiska skeenden i några olika kulturer, placerar dem i tiden och beskriver några framträdande drag.

Eleven visar genom relevanta exempel hur historiska skeenden påverkat nutida politiska, ekonomiska och sociala förhållanden.

Eleven beskriver och reflekterar över likheter och olikheter mellan olika människors och gruppers livsvillkor idag och förhållanden för tidigare släktled.

Eleven ger exempel på hur olika kulturer har påverkat varandra i historisk tid, liksom hur sådan påverkan fortfarande sker.

Eleven reflekterar över historiska beskrivningar vad gäller deras ursprung och syfte samt relaterar dem till alternativa beskrivningar.

Eleven gör egna studier som bygger på historiskt källmaterial samt sammanställer resultaten, drar slutsatser och presenterar arbetet.

Kriterier för betyget Mycket vål godkänd

Eleven ger med ett urval av händelser en helhetsbild av ett betydelsefullt historiskt skeende.

Eleven bedömer och värderar historiska källor samt argumenterar för sina ställningstaganden.

Eleven diskuterar och förklarar utifrån olika historiska perspektiv viktiga händelser i nutiden.

Eleven utvecklar genom studier utifrån historiska begrepp egen ny kunskap och använder denna i det egna arbetet.

Gymnasial utbildning

Alla kommuner i Sverige är enligt lag skyldiga att erbjuda alla elever som avslutat grundskolan en gymnasieutbildning. Eleverna har i princip rätt att få sitt förstahandsval tillgodosett. Gymnasieskolan är en avgiftsfri och frivillig skolform.

Rätten att påbörja en gymnasieutbildning gäller till och med det första kalenderhalvåret det år eleven fyller 20 år. Efter det finns möjlighet att genomgå en gymnasial vuxenutbildning.

Den svenska gymnasieskolan ger grundläggande kunskaper för yrkes- och samhällsliv och för vidare studier.

Styrdokument

Den senaste läroplanen (Lpf 94) för gymnasieskolan och de övriga frivilliga skolformerna (komvux, gymnasiesärskolan och särvux) trädde i kraft den 1 juli 1994. I skollagen anges skolans grundläggande uppdrag om de övergripande målen för skolans verksamhet. Läroplanen anger skolans värdegrund och grundläggande riktlinjer och mål. De styrdokument som anger kraven i utbildningen är program mål, kursplaner och betygskriterier. Varje kommun ska fastställa en skolplan.

Nationella program

Från år 2000 finns det 17 olika nationella program, samtliga är treåriga. De ger en bred basutbildning och behörighet att studera på universitet eller högskola.

Varje program omfattar 2 500 gymnasiepoäng. Den garanterade undervisningstiden skiljer sig mellan programmen. För naturvetenskaps-, samhällsvetenskaps- och estetiska programmen är den 2 180 timmar och för övriga 2 430 timmar. Samtliga nationella program

innefattar åtta kärnämnen - engelska, estetisk verksamhet, idrott och hälsa, matematik, naturkunskap, samhällskunskap, svenska (alternativt svenska som andraspråk) och religionskunskap. Tillsammans omfattar kärnämnen 750 poäng.

Varje program får sin karaktär genom sina karaktärsämnen. Karaktärsämnen omfattar sammanlagt 1 450 poäng. I denna summa ingår ett projektarbete på 100 poäng. Regeringen fastställer vilka karaktärsämnen som ska vara gemensamma i ett program. Tretton av programmen ska innefatta minst femton veckor på en arbetsplats utanför skolan, s.k. arbetsplatsförlagd utbildning. På fyra av programmen, estetiska, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och tekniska programmen, är arbetsplatsförlagd utbildning inte obligatorisk. Även på dessa program finns möjlighet att arbetsplatsförlägga delar av utbildningen.

De flesta programmen är uppdelade i olika inriktningar under år 2 och 3. Skolverket beslutar om vilka kurser som ska vara obligatoriska i en nationell inriktning. De flesta kommunerna anordnar inte alla nationella program och inriktningar. En elev har då rätt att gå utbildningen i en annan kommun. För att tillgodose lokala behov kan en kommun fastställa lokala inriktningar.

Nationella program	Nationella inriktningar
Barn- och fritidsprogrammet	Fritid, Pedagogisk och social verksamhet
Byggprogrammet	Anläggning, Husbyggnad, Måleri, Plåtslageri
Elprogrammet	Automation, Dator teknik, Elektronik, Elteknik
Energi programmet	Drift- och underhållsteknik, Sjöfartsteknik, VVS- och kylteknik
Estetiska programmet	Bild- och formgivning, Dans, Musik, Teater
Fordonsprogrammet	Flygteknik, Karosseri, Maskin- och lastbilsteknik, Personbilsteknik, Transport
Handels- och administrationspr. Hantverksprogrammet	Handel och service, Turism, resor
Hotell- och restaurangprogr.	Inga nationella inriktningar
Industriprogrammet	Hotell, Restaurang och måltidsservice
Livsmedelsprogrammet	Inga nationella inriktningar men riksrekryterande lokala inriktningar
Medieprogrammet	Inga nationella inriktningar men riksrekryterande lokala inriktningar
Naturbruksprogrammet *	Medieproduktion, Tryckteknik
Naturvetenskapliga progr.	Djurvård, Hästhållning, Jord, Miljö- och naturvård, Skog, Trädgård
Omvårdnadsprogrammet	Matematik och datavetenskap, Miljövetenskap, Naturvetenskap
Samhällsvetenskapliga pr.	Inga nationella inriktningar
Teknikprogrammet *	Ekonomi, Kultur, Samhällsveten. Språk
	Dator teknik, Människa och teknik, Teknik och företagande, Teknik, miljö och samhällsbyggande, Virtuellt design

* Förslag till lokal inriktning med särskild ansökningskod

Lokala inriktningar

En lokal inriktning skall tillgodose ett sådant lokalt eller regionalt utbildningsbehov som inte kan tillgodoses inom ramen för de nationellt fastställda programmen och inriktningarna. En lokal inriktning ska normalt vara avsedd för den egna kommunens eller samverkansområdets elever. Regeringen kan ge lokala inriktningar rätt att vara riksrekryterande.

Specialutformade program

Genom att kombinera karaktärsämnen från olika program kan en kommun inrätta specialutformade program. Dessa tillgodoser lokala och regionala behov. Ett specialutformat program innefattar även de åtta kärnämnen och projektarbete och motsvarar ett nationellt program i fråga om utbildningens nivå och omfattningen i timmar.

Specialutformat program kan även utformas individuellt för en elev för att tillgodose den enskilda elevens behov av kunskaper.

Individuella program

Ett individuellt program kan ha olika längd och innehåll och bestäms av den enskilda elevens behov. Målsättningen är att eleven senare ska gå över till ett nationellt eller specialutformat program. I annat fall får eleven slutbetyg från individuellt program, när eleven fullföljt den studieplan som lagts upp.

PRIV är ett programinriktat individuellt program, speciellt inriktat på de elever som inte kommer in på de nationella programmen eftersom de inte uppfyller kraven på godkänt betyg i svenska, engelska och matematik.

Kurser och betyg

I gymnasieskolan är ämnena indelade i kurser. Kurserna omfattar 50, 100, 150 eller 200 poäng. Enstaka större kurser finns. Betyg sätts efter varje avslutad kurs. Oavsett om eleven behöver färre eller fler

timmar för att uppnå kursens mål, ger betyget Godkänd alltid det antal gymnasiepoäng som fastställts för kursen.

Till varje kurs finns en kursplan, som anger de mål som undervisningen ska uppnå. Dessutom finns betygs-kriterier till varje kurs, som anger vilken kunskapsnivå som eleven ska uppnå för betygen Godkänd, Väl godkänd och Mycket väl godkänd. Det finns dels nationella kurser med nationellt fastställda kursplaner och betygs-kriterier, dels lokala kurser med kursplaner och betygs-kriterier som fastställts inom kommunen.

Efter gymnasieutbildningens slut får eleven ett slutbetyg, vilket är en sammanställning av betygen i alla kurser som ingår i studievägen.

Elever i gymnasieskolan kan pröva i kurser som ingår i programmet innan betyg har satts eller om eleven fått betyget Icke godkänd på kursen. Alla som inte går i gymnasieskolan får pröva i alla kurser som anordnas på nationella program.

Elevinflytande

Den nya läroplanen ger eleverna stort inflytande över innehållet i undervisningen och uppläggningsen av den samt inflytande över skolsituationen i övrigt. Eleven har rätt att välja program och inriktning. Inom varje nationellt program finns också ett utrymme för valbara kurser. Det är olika stort i olika program.

Programmen ger även eleverna ett individuellt val på 300 poäng. Inom detta utrymme väljer eleven bland de kurser som finns i kommunen. Val av skola och fristående skolor

De flesta gymnasieskolor är kommunala och oftast går eleven i en skola i hemkommunen. Eleven kan också välja att gå i en skola i en annan kommun, exempelvis om det önskade programmet inte finns i

den egna kommunen. Det finns dessutom möjlighet för eleven att välja en från kommunen fristående gymnasieskola.

De fristående gymnasieskolorna motsvarar den kommunala gymnasieskolan, d.v.s. de erbjuder olika gymnasieprogram och får kommunala bidrag. Skolverket beslutar om en fristående gymnasieskola ska förklaras berättigad till bidrag eller inte. Beslutet kan återkallas. De fristående gymnasieskolorna är öppna för alla. Elevavgifter kan förekomma i vissa fall.

En annan form av fristående skola som erbjuder utbildning över grundskolenivå är de kompletterande skolorna. Till dessa utbildningar hör t.ex. vissa konst- och hantverksskolor.

Gymnasiesärskolan

Kommunerna är skyldiga att erbjuda ungdomar som inte har förutsättningar att genomgå den vanliga gymnasieskolan plats i gymnasiesärskolan. Detta gäller t.ex. utvecklingsstörda ungdomar. Gymnasiesärskolan erbjuder på liknande sätt som gymnasieskolan nationella, specialutformade eller individuella program. De nationella programmen är färre än i gymnasieskolan och inriktade på olika yrkesförberedelser. Alla program i gymnasiesärskolan är fyraåriga och har ett garanterat antal timmar om 3 600 timmar fördelat på kärnämnen och karaktärsämnen.

Gymnasial vuxenutbildning (komvux)

För den som fyllt 20 år finns möjlighet till en kommunal vuxenutbildning på gymnasienivå. Detta är också en möjlighet som utnyttjas i allt större omfattning. Inom komvux finns även påbyggnadsutbildningar, som ger den studerande fördjupade kunskaper inom ett visst yrkesområde.

Skolverket 2005-03-21

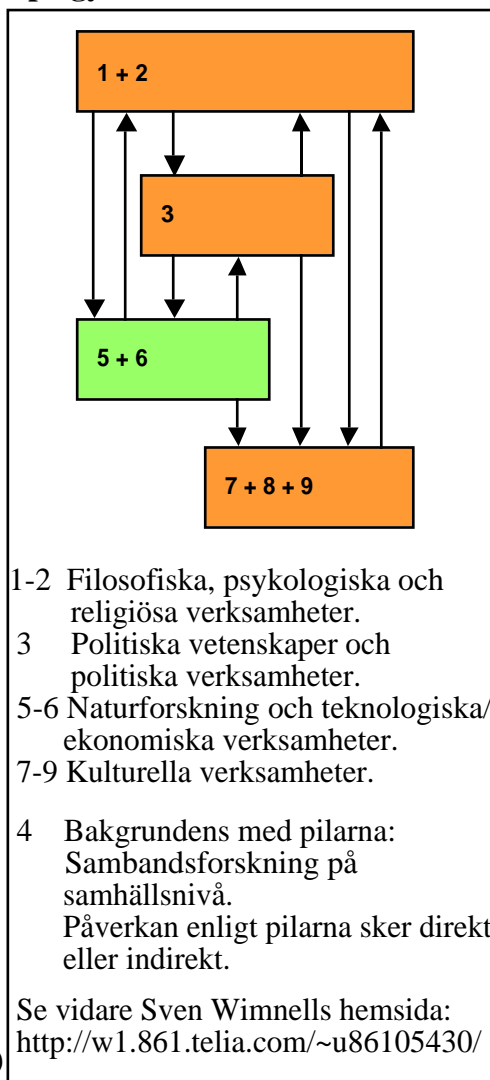
Kärnämnen på gymnasiet.

Samtliga nationella program på gymnasiet innefattar åtta kärnämnen :

engelska,
estetisk verksamhet,
idrott och hälsa,
matematik,
naturkunskap,
samhällskunskap,
svenska
(alternativt svenska
som andraspråk) och
religionskunskap.
Tillsammans omfattar
kärnämnen 750 poäng.

Kursplanerna visas i det följande i denna ordning:

108 (+1-9) samhällskunskap,
2 (+del av 1) religionskunskap.
50 naturkunskap,
51 matematik,
70-792 estetisk verksamhet,
796-799 idrott och hälsa,
80 svenska
80 (alt. svenska
som andraspråk)
80 engelska.
Dessutom är med:
91 Geografi.
(Ej kärnämne)
93-99 Historia.(Ej kärn-
ämne men ska bli)

Samhällskunskap

Ämnets syfte

Utbildningen i ämnet samhällskunskap syftar till att med demokratin som värdegrund bredda och fördjupa elevernas kunskaper om nutida samhällsförhållanden och samhällsfrågor. Ämnet syftar vidare till att ge eleverna ökade förutsättningar att aktivt delta i samhällslivet och en beredskap att hantera förändringar i samhället.

Ett annat syfte med ämnet samhällskunskap är att bidra med kunskaper om levnadsvillkoren i olika länder och samhällssystem. Därmed ger ämnet förutsättningar för eleverna att förstå de värden som ligger i en kulturell mångfald och att känna respekt för mänskliga rättigheter samt att kunna ta avstånd från olika former av förtryck.

I ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt bidrar ämnet samhällskunskap med att utveckla ett kritiskt förhållningssätt. Detta innebär att utveckla förmågan att söka, granska, strukturera och värdera fakta från olika källor och medier samt kunna formulera sig och dra slutsatser.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i ämnet samhällskunskap sträva efter att eleven

omfattar och praktiserar demokratin värdegrund och förstår hur olika perspektiv och ideologier ger olika sätt att uppfatta samhället,

utvecklar kunskap om och förståelse av det mångkulturella samhället,

utvecklar kunskap om och förståelse för olika grupper av nationella minoriteter,

utvecklar kunskaper om de mänskliga rättigheterna samt individens rättigheter och skyldigheter i samhället,

fördjupar sina kunskaper om och reflekterar över samarbete och konflikter i internationella relationer,

fördjupar sin förståelse av såväl det svenska som det internationella samhället i historisk belysning,

utvecklar kunskaper för att kunna ta ställning och agera i lokala, regionala och globala frågor som är av betydelse för ett ekologiskt hållbart samhälle,

utvecklar sin förmåga att kritiskt granska samhällsförhållanden samt sin förmåga att kunna se konsekvenser av olika handlingsalternativ för sig själv och för samhället,

utvecklar sin förmåga att formulera frågor, argumentera och uttrycka ståndpunkter samt utvecklar den egna förmågan att aktivt delta i samhällslivet och påverka samhällsutvecklingen,

utvecklar sin förmåga att använda olika metoder vid arbetet med samhällsfrågor och övas i ett alltmer vetenskapligt förhållningssätt.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Ämnet samhällskunskap är till sin uppbyggnad och karaktär tvärvetenskapligt. Utifrån tankar i 1946 års skolkommision och viss försöksverksamhet infördes ämnet i läroplanen för gymnasiet och fackskolan år 1965. Tidigare hade samhällskunskapen ingått i historieämnet, som då officiellt benämndes "historia med samhällslära". Kärnan utgjordes av de akademiska ämnena statskunskap och nationalekonomi, men ämnet har successivt breddats med ämnen som sociologi, kulturgeografi och rättskunskap. Genom val av samhällsfrågor tydliggörs ämnets bredd och snabba föränderlighet. Detta innebär en systematisering och strukturering av studierna med sikte

att skapa överblick och förståelse.

Kunskaper om samhällsfrågor och förståelse av samhället i tid och rum är centralt i ämnet. Vid studier av olika samhällsfrågor är politiska och ekonomiska aspekter väsentliga liksom användningen av begrepp som inflytande, makt, konflikt, ideologi, klass, intresse och påverkan. Ämnet samhällskunskap har också ett internationellt perspektiv och bidrar med kunskaper om globala överlevnadsfrågor. Globaliseringen innebär en sammanflätning av såväl ekonomier som kulturer och därmed ett ökat beroende mellan länder och behandlar frågor som berör rättvis fördelning och ett hållbart samhälle. En viktig aspekt är även kunskaper om nationella minoriteter och deras roll i samhället.

Samhällskunskap är ett aktualitetsämne, men innefattar också det nutida samhällets historia. En naturlig utgångspunkt vid val av studieobjekt skall vara samhällsfrågor. Härigenom skapas en förståelse för samhällets föränderlighet samtidigt som historiska tillbakablickar och framtidsvisioner bidrar till att bredda elevernas förståelse och analysförmåga. Genom att dessa samhällsfrågor skall väljas i samråd mellan lärare och elever övas eleverna i ett demokratiskt arbets- och förhållningssätt.

I det moderna samhället kommer information från skilda källor och genom flera olika medier. Att sovra och värdera budskap utifrån kunskap om källornas art och olika mediers begränsningar är en viktig del i analysen. Att använda informationstekniken som ett pedagogiskt hjälpmedel vid studiet av olika samhällsfrågor men också att kunna lägga ett samhällsvetenskapligt och kritiskt perspektiv på utvecklingen inom detta område är centralt för ämnet. Vid bearbetning och analys av samhällsfrågor framhävs att olika utgångspunkter, perspektiv och ideologier ger skilda sätt att se på samhället och samhällsutvecklingen. Studierna i samhällskunskap bygger på grundskolans utbildning eller motsvarande kunskaper. På gymnasieskolan omfattar ämnet fyra kurser.

I kursen Samhällskunskap A breddar och fördjupar eleverna sina kunskaper om och förståelse för samhället och dess historia genom studier av olika samhällsfrågor. Det historiska perspektivet och det nutida samhällets historia skall särskilt beaktas i de studieinriktningar där ämnet historia inte ingår. Kursen skall anknyta till elevens studieinriktning och möjligheterna till samverkan med andra ämnen och kurser bör tillvaratas för att nå programmets mål. Kursen är en kärnämneskurs.

Samhällskunskap B och C ger ytterligare breddning och fördjupning av utbildningen i ämnet. De samhällsfrågor som studeras blir mer komplexa. Härigenom tränas eleverna i arbetssätt och analyser som alltmer närmar sig det sätt som de vetenskaper som ligger till grund för ämnet arbetar efter. Samhällskunskap B är gemensam kurs inom samhällsvetenskapsinriktningen och Samhällskunskap C är valbar.

Kursen Internationella relationer tar upp internationella frågor ur olika aspekter och behandlar orsaker till och konsekvenser av den ökade globaliseringen. Kursen är valbar.

Skolverket 2005-03-23

Religionskunskap

Ämnets syfte

Utbildningen i ämnet religionskunskap syftar till att ge möjligheter att reflektera över existentiella och etiska frågor ur olika perspektiv samt till att ge ökad förståelse för att andra kan komma till andra tolkningar än den egna.

Ämnet religionskunskap syftar till att ge kunskaper om trons innehåll och traditioner inom olika religioner och andra livsåskådningar och skapa medvetenhet om att begrepp, kunskaper och analysredskap behövs för att kunna värdera och ta ställning. Utbildningen ger därmed fördjupade kunskaper samt ökad förståelse för människor med olika religioner och livsåskådningar.

Behovet av en medveten etik baserad på en i samhället allmänt accepterad värdegrund blir allt tydligare både för den enskilde och för samhället. Syftet med ämnet är att ge kunskaper om olika uppfattningar i etiska frågor, som möter den enskilde i samhället, analyserade i ett individuellt och ett socialt perspektiv.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i religionskunskap sträva efter att eleven

utvecklar sin personliga hållning i livs- och moralfrågor på grundval av kunskaper om olika traditioner och med respekt för grundläggande mänskliga rättigheter,

fördjupar sin förmåga att reflektera över och argumentera kring existentiella frågor som rör tro, etik och livsåskådning,

utvecklar sin förmåga att beskriva, analysera och förstå hur och varför levnadsvillkor, traditioner och samhällssystem samspelar med religion och livsåskådning,

utvecklar sina insikter i kristendomens och andra världsreligioners och livsåskådningars huvudtankar, värderingar, traditioner, uttrycksformer och urkunder,

utvecklar sin förståelse för hur religion och livsåskådning tar sig uttryck i människors sätt att tänka, skapa och handla,

fördjupar sin förtrogenhet med de språk, begrepp, berättelser och bilder som uttrycker religioners och livsåskådningars tolkningar av livet.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Under medeltiden fick församlingsborna i den romersk-katolska kyrkan lära sig texter som formulerade den kristna tron. Efter reformationen baserades folkundervisningen på Luthers lilla katekes som ett centralt dokument om den kristna tron. I högre skolor hade man en kristendomsundervisning av bredare slag. Under 1800-talet vaknade kritiken mot en ensidig katekesundervisning dels av pedagogiska skäl, dels av ideologiska. I 1919 års undervisningsplan behandlades Luthers lilla katekes som ett historiskt dokument, representativt för sin tid. I stället fick studier av Bergspredikan i Nya testamentet en central roll som utgångspunkt för reflektion över en gemensam värdegrund i samhället.

Efter det att religionsfrihetslagen införts i Sverige 1951 blev kristendomsundervisningens roll i skolan problematisk. Under 1960-talet blev grundprincipen att skolans religionsundervisning skulle vara objektiv i den meningen att den sakligt och allsidigt skulle beskriva olika religioner och livsåskådningar. Denna grundprincip har sedan utvecklats vidare inom religionskunskapsundervisningen samtidigt som existentiella frågor om liv och död, ansvar och skuld, liksom etik- och moralfrågor, kommit att spela en allt viktigare roll inom ämnet.

Grundläggande i allt studium av religioner och andra livsåskådningar är frågor om tro och livstolkning, det vill säga frågor om verkligheten

och världen, människan och värdena. I alla kulturer och i olika tider har människor gestaltat sitt behov av att tolka och tyda livet för att ge det en mening. Sådana tolkningsförsök har synliggjorts i samhällsbyggande, i arkitektur och stadsbyggnad, i bildkonst, musik och litteratur, i traditioner och berättelser. Olika typer av livstolkningar har tagit och tar sig uttryck i religioner och andra livsåskådningar. Detta behov blir alltmer aktuellt i dag och tar sig uttryck i en mångfald som förstärks genom ökande internationella kontakter och av ett växande medieutbud.

Ett samspel mellan kunskapsperspektiv och existentiella frågor gör ämnet konkret, verklighetsnära och personlighetsutvecklande. Innehållsligt kan man urskilja olika dimensioner, som en historisk, en institutionell, en kulturell, en dimension om tro, en etikdimension och en genusdimension. Den historiska riktar uppmärksamheten på den historiska bakgrunden till de fenomen som studeras och den institutionella fokuserar vilka institutioner i vårt samhälle som bestämt och bestämmer utvecklingen i dag inom kyrkor, samfund, religioner, och andra livsåskådningar. Den kulturella dimensionen studerar vad kristendomen och andra religioner och livsåskådningar har betytt för den kulturella utvecklingen, och trosdimensionen frågar efter religioners och andra livsåskådningars tro och idéer. Etikdimensionen visar hur olika inställningar i fråga om tro och livsåskådning bestämmer synen på etiska frågor och genusdimensionen riktar uppmärksamheten på vilken roll religioner och andra livsåskådningar har vid utformningen av våra föreställningar om mäns och kvinnors värde och uppgifter. Dessa dimensioner kan bidra till att analysen av de studerade fenomenen vidgas och fördjupas. I dag ser man den etiska dimensionen som särskilt viktig vid studiet av religion och andra livsåskådningar. I Sverige har länge den tradition som förvaltas av kristen tradition och västerländsk humanism styrt tolkningen av värdegrunden. I ett alltmer mångkulturellt samhälle kan samma medvetenhet om vikten av en gemensam värdegrund också skapas utifrån andra religioner och livsåskådningar.

Den grundläggande utgångspunkten för studierna i religionskunskap är människan. Det är människan och människans situation som skall göras till föremål för studium, och de upplevelser och behov av livstolkning som hon har, skall stå i centrum. Övning i reflektion och kritiskt tänkande har en framträdande plats i ämnet när det gäller etiska frågor, omvärlds- och överlevnadsfrågor, behovet av en allmän-giltig internationellt övergripande värdegrund, samt när det gäller hur religion och livsåskådning förhåller sig till kultur och samhälle. Både välbekanta traditioner och sådana nutida företeelser som exempelvis ungdomskultur och arbetsplatskultur, som inte omedelbart uppfattas ha en relation till religiös tro, andra livsåskådningar och etik, studeras inom ämnet. Vid sådana analyser spelar begreppsbildningen en viktig roll, både sådana begrepp som lyfter fram religiösa och livsåskådningens dimensioner och sådana som aktualiserar existentiella infallsvinklar.

Ämnet är uppdelat i två kurser.

Religionskunskap A bygger på grundskolans utbildning eller motsvarande kunskaper. Kursen betonar etiska och moraliska frågor samt människors olika livstolkningar. Kursen skall visa att religion och livsåskådning är naturliga delar av samhällslivet och också ge förståelse av vad ett eget ställningstagande kan betyda för den personliga utvecklingen. Kursen skall anknyta till elevens studieinriktning. Religionskunskap A är en kärnämneskurs.

Religionskunskap B bygger på kurs A och breddar och fördjupar innehållet i Religionskunskap A. Utifrån vald studieinriktning och egna behov får eleverna möjligheter att vidareutveckla sina kunskaper och färdigheter på tros- och livsåskådningarnas område. Religionskunskap B är gemensam kurs inom kultur- och samhällsvetenskapsinriktningarna på samhällsvetenskapsprogrammet.

Skolverket 2005-03-23

Naturkunskap

Ämnets syfte

Utbildningen i ämnet naturkunskap syftar till att beskriva och förklara omvärlden ur ett naturvetenskapligt perspektiv. Ämnet syftar också till förståelse av naturvetenskapens arbetssätt och resultat. Ämnets syfte är dessutom att ge naturvetenskapliga kunskaper för att kunna ta ställning i frågor som är viktiga för individ och samhälle som t.ex. genteknik, hållbar utveckling och energifrågor.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i naturkunskap sträva efter att eleven

utvecklar sin förmåga att beskriva, förklara och förstå omvärlden ur ett naturvetenskapligt perspektiv,

utvecklar sina kunskaper om vetenskapliga undersöknings- och forskningsmetoder och om hur resultat kan presenteras,

utvecklar sin förmåga att förstå och använda naturvetenskapens språk och teoretiska begrepp,

utvecklar sin förmåga och sitt intresse att söka, kritiskt granska och tillgodogöra sig kunskap om aktuell forskning i naturvetenskap från olika informationskällor,

utvecklar ett förhållningssätt som präglas av ödmjukhet och respekt inför naturen och livets storhet,

utvecklar sin förmåga att tolka och kritiskt granska olika typer av information, delta i diskussioner i olika samhällsfrågor och ta ställning utifrån ett naturvetenskapligt och etiskt perspektiv,

utvecklar sina kunskaper om människan som en del av naturen och det ekologiska sammanhanget samt om kretsloppstänkandets roll för att minska samhällets miljöbelastning,

utvecklar sin förståelse av naturvetenskapens roll för samhällsutvecklingen.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Dagens samhälle är i hög grad baserat på naturvetenskap och teknik. Därför har den enskilde behov av kunskaper i naturvetenskap både som individ och samhällsmedborgare. Energi-, miljö- och resursfrågor ställer till exempel krav på ett brett naturvetenskapligt kunnande. Samtidigt ger naturvetenskapens snabba utveckling upphov till nya frågeställningar inte minst av etisk karaktär.

Den moderna naturvetenskapen präglas av uppdelning i många specialområden samtidigt som många frågeställningar kräver ett tvärvetenskapligt angreppssätt. Ämnet naturkunskap är ett tvärvetenskapligt ämne där naturvetenskapliga frågeställningar kan studeras ur flera perspektiv. Ämnets struktur är inte entydigt given men ämnet handlar om liv, materia och energi. Karaktäristiskt för ämnet är blandningen av teoretiska studier, observationer, experiment och fältstudier.

Ämnet behandlar också frågan om hur människans världsbild har förändrats genom växelverkan mellan teoribildning och praktiska forskningsresultat.

Ämnet naturkunskap är uppdelat i två kurser. Naturkunskap A som är ett kärnämne och Naturkunskap B.

Naturkunskap A bygger på elevens tidigare erfarenheter och på grundskolans utbildning eller motsvarande kunskaper. Kursen tar främst upp miljöfrågor, men även frågor kring ekologi, energi- och resursanvändning behandlas. Kursen anknyter till elevens studie-

inriktning. Naturkunskap A är en kärnämneskurs.

Naturkunskap B bygger på elevens tidigare erfarenheter och kunskaper från grundskolan eller motsvarande. Kursen behandlar människans biologiska, fysikaliska och kemiska vardag, materien, livets förutsättningar och utveckling samt organismens byggnad och funktion. Även betydelsen av en hälsofrämjande livsstil ingår i kursen, liksom etiska frågor – speciellt de som gäller den moderna genteknikens utveckling och utnyttjande. Naturkunskap B är gemensam kurs på samhällsvetenskapsprogrammet.

Skolverket 2005-03-23

Matematik

Ämnets syfte

Gymnasieskolans utbildning i matematik bygger vidare på kunskaper motsvarande de eleverna uppnår i grundskolan och innebär breddning och fördjupning av ämnet. Utbildningen syftar till att ge kunskaper i matematik för studier inom vald studieinriktning och för fortsatta studier. Utbildningen skall leda till förmåga att kommunicera med matematikens språk och symboler, som är likartade över hela världen.

Utbildningen i matematik i gymnasieskolan syftar också till att eleverna skall kunna analysera, kritiskt bedöma och lösa problem för att självständigt kunna ta ställning i frågor, som är viktiga både för dem själva och samhället, som t.ex. etiska frågor och miljöfrågor.

Utbildningen syftar även till att eleverna skall uppleva glädjen i att utveckla sin matematiska kreativitet och förmåga att lösa problem samt få erfara något av matematikens skönhet och logik.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i matematik sträva efter att eleverna

utvecklar sin tilltro till den egna förmågan att lära sig mera matematik, att tänka matematiskt och att använda matematik i olika situationer,

utvecklar sin förmåga att tolka, förklara och använda matematikens språk, symboler, metoder, begrepp och uttrycksformer,

utvecklar sin förmåga att tolka en problemsituation och att formulera den med matematiska begrepp och symboler samt välja metod och hjälpmedel för att lösa problemet,

utvecklar sin förmåga att följa och föra matematiska resonemang samt redovisa sina tankegångar muntligt och skriftligt,

utvecklar sin förmåga att med hjälp av matematik lösa problem på egen hand och i grupp bl.a. av betydelse för vald studieinriktning samt att tolka och värdera lösningarna i förhållande till det ursprungliga problemet,

utvecklar sin förmåga att reflektera över sina erfarenheter av begrepp och metoder i matematiken och sina egna matematiska aktiviteter,

utvecklar sin förmåga att i projekt och gruppdiskussioner arbeta med sin begreppsbyggnad samt formulera och motivera olika metoder för problemlösning,

utvecklar sin förmåga att utforma, förfina och använda matematiska modeller samt att kritiskt bedöma modellernas förutsättningar, möjligheter och begränsningar,

fördjupar sin insikt om hur matematiken har skapats av människor i många olika kulturer och om hur matematiken utvecklats och fortfarande utvecklas,

utvecklar sina kunskaper om hur matematiken används inom informationsteknik, samt hur informationsteknik kan användas vid problemlösning för att åskådliggöra matematiska samband och för att undersöka matematiska modeller.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Matematiken har genom en mångtusenårig utveckling bidragit till det kulturella arvet. Matematiken är en förutsättning för stora delar av samhällets utveckling och den genomsyrar hela samhället, ofta på ett sätt som är osynligt för den ovane betraktaren.

Matematiken har utvecklats ur såväl praktiska behov som ur människans nyfikenhet och lust att utforska och utvidga matematiken som sådan. Matematikens begrepp, metoder och teorier har vuxit fram

inom olika kulturer. Matematik är en livaktig internationell vetenskap, vars metoder, begrepp och kunskapsområden ständigt utvecklas.

I matematik arbetar man med väldefinierade begrepp och bygger upp teorier genom att logiskt och strikt bevisa att formulerade hypoteser är giltiga. Resultaten av bevisen formuleras som satsar eller samband, som visar hur begreppen kan användas. Nya begrepp införs som följd av frågeställningar i tillämpningsämnen eller av idéer inom matematiken som sådan.

Matematik är en mänsklig tankekonstruktion och matematisk problemlösning är en skapande aktivitet. Samtidigt kräver matematiken uthållighet i tankeverksamheten och förståelse för att problemlösning är en process som kräver tid. Denna process skall kunna utvecklas i en grupp men även genom att individer reflekterar över sin egen kunskap och inläring. Detta gäller även matematikämnet i skolan.

Problemlösning, kommunikation, användning av matematiska modeller och matematikens idéhistoria är fyra viktiga aspekter av ämnet matematik som genomsyrar undervisningen.

Tillgången till tekniska hjälpmedel har delvis förändrat matematikämnet. Såväl numeriska, grafiska som algebraiska metoder utnyttjas och nya typer av problem av mer sammansatt karaktär kan studeras i ämnet. De tekniska hjälpmedlen har dock begränsat värde utan kunskaper om begrepp och metoder. Förståelse, analys av hela lösningsprocedurer och kritisk granskning av resultat samt förmåga att dra slutsatser är grundläggande i gymnasieskolans matematikämne.

En viktig del av problemlösningen är att utforma och använda matematiska modeller och på olika sätt kommunicera om de matematiska idéerna och tankegångarna. Både i vardagsliv och yrkesliv behöver allt fler kunna förstå innebörden av och kommunicera om frågor med

matematiskt innehåll.

Matematikens idéhistoria kan bidra till en bild av hur olika begrepp och samband utvecklats. Detta kan motverka uppfattningen om matematiken som ett opersonligt färdigt ämne som är uppbyggt av fasta regler som endast skall läras utantill.

Matematikens kraft som verktyg för förståelse och modellering av verkligheten blir tydlig om ämnet tillämpas på områden som är välbekanta för eleverna. Gymnasieämnet matematik skall därför knytas till vald studieinriktning på sådant sätt att det berikar både matematikämnet och karaktärsämnena. Kunskaper i matematik är ofta en förutsättning för att målen för många av karaktärsämnena skall uppnås.

Matematikämnet i gymnasieskolan är uppbyggt av flera områden: aritmetik, algebra, geometri, sannolikhetslära, statistik, funktionslära, trigonometri samt differential- och integralkalkyl med differential-ekvationer. Vissa av dessa områden behandlas i olika omfattning i grundskolans matematikkurs och fördjupas och utvecklas i gymnasieskolan. Nya områden införs, fördjupas och breddas successivt i gymnasieskolan.

I ämnet matematik ingår sju kurser, Matematik A–E, som bygger på varandra samt Matematik – diskret och Matematik – breddning.

Matematik A är en kärnämneskurs och ingår i alla program. Kursen bygger vidare på matematikutbildningen i grundskolan och erbjuder breddade och fördjupade kunskaper inom områdena aritmetik, algebra, geometri, statistik och funktionslära. Kursen läses av elever med vitt skilda studieinriktningar. Uppläggningsen anpassas och problem väljs med hänsyn till elevernas studieinriktning. Kursen ger både allmän medborgarkompetens och utgör en integrerad del av den valda studieinriktningen.

Matematik B bygger vidare på kunskaper motsvarande grundskolans sannolikhetslära och på Matematik A inom områdena geometri, statistik, algebra och funktionslära. Kursen ger sådana insikter i matematiska begrepp och metoder som möjliggör för eleven att med hjälp av matematiska modeller kunna lösa problem inom olika områden, särskilt med anknytning till utbildningens karaktärsämnen. Dessutom behandlar kursen hur en statistisk undersökning genomförs och värderas. Matematik B är gemensam kurs på estetiska programmet, naturvetenskapsprogrammet, samhällsvetenskapsprogrammet och på teknikprogrammet.

Matematik C bygger vidare på Matematik B inom aritmetik, algebra och funktionslära. Den innehåller även differentialkalkyl. I kursen behandlas problem som gäller optimering, förändringar och extremvärden. Problemens innehåll skall så långt som möjligt ha anknytning till viktiga frågor inom elevens studieinriktning. Kursen är gemensam kurs på naturvetenskapsprogrammet och teknikprogrammet.

Matematik D bygger vidare på Matematik C och innehåller trigonometri och differential- och integralkalkyl. Kursen utgör lämplig grund för fortsatta studier inom såväl beteendevetenskap, ekonomi och samhällsvetenskap som inom naturvetenskapliga och tekniska utbildningar. Eleven utvecklar under eget ansvar sin förmåga att i en större uppgift självständigt arbeta med en problemställning i matematik. Kursen är gemensam på naturvetenskapsprogrammet.

Matematik E bygger vidare på Matematik D och ger eleven tillfälle att i en synes använda tidigare kunskaper om talbegreppet samt kunskaper från algebra, funktionslära, trigonometri, geometri och differential- och integralkalkyl. Kursen behandlar komplexa tal samt fördjupad differential- och integralkalkyl. Kursen skall ge de fördjupade kunskaper som krävs för fortsatta studier inom matematik-intensiva utbildningar. Kursen är valbar.

Matematik – diskret bygger på kunskaper från Matematik C. Kursen skall erbjuda eleven kunskaper om mängder, de hela talens egenskaper, talföljder, kombinatorik samt satslogik. Kursen lämpar sig särskilt för inriktning mot matematik i kombination med datoranvändning. Kursen är valbar.

Matematik – breddning bygger på kunskaper från Matematik C. Kursen erbjuder eleven möjlighet att bredda sina kunskaper i matematik inom något eller några kunskapsområden som är nya för eleven eller fördjupar kunskaperna inom något känt område. Förmågan att använda matematiska modeller och att formulera och arbeta med problem utgående från en öppen frågeställning utvecklas. Kursen är valbar.

Skolverket 2005-03-23

Estetisk verksamhet

Ämnets syfte

Utbildningen i ämnet estetisk verksamhet syftar till att utveckla och stimulera elevens kreativitet och lust att använda estetiska uttrycksmedel för att uttrycka tankar, känslor och handlingar. Ämnet syftar även till att väcka intresse och förståelse av kultur och skapande verksamhet i ett vidare perspektiv.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i estetisk verksamhet sträva efter att eleven

genom estetisk verksamhet utvecklar sin fantasi och lust att uttrycka sig,

blir medveten om de estetiska uttryckens roll och användning samt stimuleras till eget skapande,

utvecklar sin känsla för estetiska värden och deras betydelse för individ och samhälle,

blir förtrogen med kulturverksamhet inom det estetiska området samt utvecklar sin förmåga att tolka och bedöma vardagliga estetiska företeelser,

tillägnar sig kunskaper om och erfarenheter av estetisk verksamhet samt får möjlighet till kulturhistorisk allmänbildning.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Under årtusenden har högtstående kulturer kännetecknats av att de estetiska värdena beaktats och uppskattats. Byggnader, väggmålningar, konstföremål, klädedräkt, teater, musikinstrument och litteratur

vittnar om gångna generationers intresse för det sköna och funktionella i livet. Även i dagens samhälle omges människan av konstnärliga och estetiska uttryck. Ämnet estetisk verksamhet ger en introduktion till olika estetiska verksamheter.

Estetisk verksamhet kan inriktas mot olika estetiska områden såsom bild, dans, musik, formgivning eller teater. I ämnet ingår skapande eller konstnärlig verksamhet, som även kan vara av gränsöverskridande karaktär, där olika estetiska uttrycksformer både kan blandas och utövas sida vid sida. Såväl traditionella konstnärliga metoder som nyare digitala för framställning av konstnärliga produkter kan ingå i ämnet. Också upplevelser och reflexion är en del av ämnet.

Ämnet omfattar kursen Estetisk verksamhet som är en kärnämneskurs.

Skolverket 2005-03-23

Idrott och hälsa

Ämnets syfte

Gymnasieskolans utbildning i idrott och hälsa syftar till att utveckla elevernas fysiska, psykiska och sociala förmåga samt att ge kunskaper om den egna livsstilens betydelse för hälsan. Ämnet syftar även till att eleverna tillägnar sig sådana kunskaper och erfarenheter att de kan välja och delta i lämpliga fysiska aktiviteter för fritiden.

Ämnet syftar också till att eleverna skall bli hälso- och miljömedvetna och få förutsättningar att ta aktiv del i arbetet med hälsofrågor i arbetsliv och i samhälle. Ämnet syftar dessutom till fördjupad kunskap om hur den egna kroppen fungerar och hur olika faktorer kan påverka det fysiska, psykiska och sociala välbefinnandet.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i idrott och hälsa sträva efter att eleven

utvecklar sin fysiska, psykiska och sociala förmåga samt en positiv självbild,

utvecklar ett bestående intresse för regelbunden fysisk aktivitet, förstår värdet av detta samt ser dess samband med hälsa och livsstil,

utvecklar sin rörelseförmåga och fördjupar sina kunskaper om hur den egna kroppen fungerar,

fördjupar sina kunskaper om vad som främjar hälsa och utvecklar en god kroppsuppfattning,

utvecklar kunskaper som gör det möjligt att se, välja, värdera och delta i olika former av fysisk aktivitet,

fördjupar sina kunskaper om och i idrott och friluftsliv samt lär sig att ta ansvar för och utnyttja naturen för rekreation och friluftsliv,

utvecklar och fördjupar förmågan att planera, genomföra och utvärdera fysisk aktivitet på egen hand och tillsammans med andra,

utvecklar kunskapen om samspelet mellan människa, teknik och miljö och hur arbetsplatser, miljöer och produkter kan anpassas och utformas efter människans förutsättningar.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Grundläggande för ämnet är ett hälsoperspektiv som innefattar såväl fysiskt, psykiskt som socialt välbefinnande. Ämnets kärna utgörs av fysisk aktivitet, utformad så att alla, oavsett förutsättningar, skall kunna delta och utvecklas på egna villkor. Ämnet stimulerar till medvetenhet om den egna livsstilens betydelse för hälsan.

En utgångspunkt för ämnet är att det föreligger ett samband mellan livsstil, livsmiljö, hälsa och livskvalitet. Ämnet betonar därför kunskaper om faktorer som påverkar hälsan och som bidrar till hur god hälsa och god livs- och arbetsmiljö kan främjas. I ämnet ingår också kunskaper om hur kroppen fungerar i arbete och vila samt kunskaper om kost, motion och ergonomi. En väsentlig aspekt är även drogers och dopingpreparats skadliga inverkan.

Ämnet ger möjlighet att fördjupa sin förmåga och att ta initiativ och ansvar, att delta i, organisera och leda aktiviteter. För att främja såväl den improvisatoriska, estetiska som den motoriska förmågan integreras musik och rörelse, rytm och dans i ämnet. I ämnet innefattas också utbildning för nödsituationer såsom livräddning och första hjälpen vid olycksfall.

Ämnet tar upp idrott som kulturfenomen och speglar såväl egna traditioner och sätt att tänka som synsätt och rörelseuttryck i andra

kulturer. Väsentligt för ämnet är också att anknyta till de starka kulturella traditioner som finns i Sverige när det gäller att vistas i naturen. Ämnet bidrar på så sätt till att väcka engagemang för frågor som handlar om människans relation till naturen.

I ämnet behandlas även frågor om förståelse av människors olika förutsättningar för fysisk aktivitet samt hur idrott kan bedrivas tillsammans och på lika villkor för att öka förutsättningarna för jämställdhet. Ämnet erbjuder upplevelser av samarbete, hänsyn och förståelse för och med andra människor samt rörelseglädje. Ämnet behandlar dessutom frågor som rör etik och moral i samband med idrottsutövning, exempelvis fair play.

I ämnet ingår tre kurser.

Idrott och hälsa A är en kärnämneskurs som bygger på och fördjupar de kunskaper som eleverna tidigare erhållit.

Kursen Idrott och hälsa B bygger på Idrott och hälsa A och fördjupar och vidgar kunskaper i ämnet. Kursen är valbar.

Kursen Ergonomi behandlar samspelet mellan människa, teknik och miljö. Kursen är valbar.

Skolverket 2005-03-23

Svenska

Ämnets syfte

Utbildningen i ämnet svenska syftar till att hos eleverna stärka den personliga och kulturella identiteten, att utveckla tänkandet, kreativiteten och förmågan till analys och ställningstagande. Den syftar vidare till att bidra till framgång i studierna och förmågan att kommunicera med andra.

För den personliga identiteten och för samhörigheten mellan människor har språket stor betydelse. Språket speglar skillnader och likheter mellan människor, deras personlighet, bakgrund, kön och intressen. Utbildningen i ämnet svenska syftar till att utveckla förmågan att tala och skriva väl samt att öka lyhördheten för andras språk och sätt att uttrycka sig i tal och skrift.

Den kulturella identiteten uttrycks bl.a. i språket och litteraturen. Mötet med språk, litteratur och bildmedier kan bidra till mognad och personlig utveckling. Utbildningen i ämnet svenska syftar till att ge eleverna möjligheter att ta del av och ta ställning till kulturarvet och att få uppleva och diskutera texter som både väcker lust och utmanar åsikter.

Språket är av grundläggande betydelse för lärandet och en väg till kunskap. Genom språket sker kommunikation med andra och genom läsning och eget skrivande tillägnar sig eleverna nya begrepp och lär sig att se sammanhang, tänka logiskt, granska kritiskt och värdera. Genom språket bildas kunskap och genom språket görs kunskapen synlig och hanterbar. Förmågan att reflektera över, förstå, värdera och ta ställning till företeelser i omvärlden växer. Svenskämnet har i samverkan med andra ämnen ett ansvar för att denna kunskapsutveckling sker och att eleverna ser en meningsfull helhet i sin utbildning, där den valda studieinriktningen är en utgångspunkt.

Att i tal och skrift kunna använda språket är således en förutsättning för studier och för att aktivt och ansvarigt kunna delta i samhällslivet. Det är därför ett viktigt uppdrag för skolan att skapa goda möjligheter för elevernas språkutveckling. Inom svenskämnet skall eleverna få rikligt med tillfällen att använda och utveckla sina färdigheter i att tala, lyssna, se, läsa och skriva och att möta olika texter och kulturyttringar.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i svenska sträva efter att eleven

uppfattar en helhet i sin utbildning och kan tillägna sig nya begrepp, förstå sammanhang och tillämpa sina kommunikativa färdigheter inom olika ämnen och kunskapsområden som är aktuella för den valda studieinriktningen,

förstår språkets betydelse för identiteten och utvecklar förmågan att förstå sig själv och andra i ett kulturellt och historiskt sammanhang,

utvecklar en språklig säkerhet i tal och skrift och kan, vill och vågar uttrycka sig i många olika sammanhang, samt genom skrivandet och talet erövrar medel för tänkande, lärande, kontakt och påverkan,

utvecklar sin förmåga att bearbeta sina texter utifrån egen värdering och andras råd, breddar sin stilistiska förmåga och får pröva olika texttyper och konstnärliga uttrycksmedel,

fortsätter att utveckla den egna läskunnigheten, så att förmågan att tolka, kritiskt granska och analysera olika slag av texter, såväl skrift- som bildbaserade, svarar mot de krav som ställs i ett komplicerat och informationsrikt samhälle,

utvecklar sin förmåga att söka, sovra och bearbeta information från såväl muntliga som tryckta och digitala källor,

utvecklar sin fantasi och lust att lära genom att tillägna sig skönlitteratur i skilda former från olika tider och kulturer och stimuleras till att söka sig till litteratur och bildmedier som en källa till kunskap och glädje,

får möjlighet att utveckla en beläsenhet i centrala svenska, nordiska och internationella verk och att tillägna sig kunskap om författarskap, epoker och idéströmningar i kulturer från olika tider,

i dialog med andra uttrycker tankar, känslor och åsikter och reflekterar över existentiella och etiska frågor och fördjupar sin förståelse för människor med andra levnadsförhållanden och från andra kulturer,

genom olika texter och medier blir förtrogen med grundläggande demokratiska, humanistiska och etiska värden men också medveten om destruktiva krafter att reagera emot,

utvecklar kunskap om det svenska språket, dess ständigt pågående utveckling, dess uppbyggnad, ursprung och historia, samt utvecklar förståelse för varför människor skriver och talar olika,

uppövar sin förmåga att förstå talad och skriven norska och danska och får kännedom om litteratur, språk och språksituation i hela Norden inklusive minoritetsspråken i Sverige,

förvärvar insikt i hur lärande går till särskilt med avseende på språkets roll och lär sig att både på egen hand och tillsammans med andra använda erfarenheter, tänkande och språkliga färdigheter för att bilda och befästa kunskaper.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

I ämnet svenska behandlas språk och litteratur som en helhet. Kunskaper i och om språk och litteratur är ämnets huvudsakliga innehåll. Litterära, språksociologiska och språkteoretiska aspekter

samspelar. Detta bidrar till ett fördjupat språkmedvetande och insikter i hur man använder språket i olika sammanhang samt till en större förståelse av litteraturen och en djupare kunskap om den. Att läsa, skriva, tala, se och lyssna blir meningsfullt när personliga, existentiella, etiska, historiska, framtidsinriktade eller andra frågor behandlas i undervisningen. Att tillägna sig och bearbeta texter behöver inte alltid innebära läsning utan även avlyssning, film, video etc. Ett vidgat textbegrepp innefattar förutom skrivna och talade texter även bilder.

Svenska är ett kommunikationsämne och att främja elevernas språkutveckling är en övergripande uppgift inom ämnet. De språkliga aktiviteterna är i sig också väsentliga kunskapsområden. Inom ämnet ryms teoretisk kunskap om att läsa, skriva, tala, samtala, lyssna samt kunskap om att tolka både text och bilder. Dessa kunskaper är viktiga för eleverna att ta till sig för att de skall kunna ta ansvar för att utveckla sin språkliga förmåga.

Att stödja alla elever i deras språkutveckling innebär samtidigt att stödja elevernas förmåga att tänka och lära. I ämnet svenska är det möjligt att i stor utsträckning utgå från elevernas önskemål, förutsättningar och erfarenheter och att ta hänsyn till de språkliga sammanhang som är väsentliga för den valda studieinriktningen.

Kärnämnet svenska är uppdelat i två kurser, Svenska A och Svenska B. Språk och litteratur utgör det väsentliga innehållet i båda kurserna, men tyngdpunkterna är olika. Det finns inom ämnet ytterligare tre karaktärsämneskurser: Svenska C – muntlig och skriftlig kommunikation, Litteratur och litteraturvetenskap samt Litterär gestaltning. Dessa kurser förutsätter kunskaper motsvarande Svenska A och kurserna kan antingen läsas efter Svenska B eller parallellt med Svenska B. Även elever som studerar svenska som andraspråk kan läsa karaktärsämneskurserna.

Kursen Svenska A bygger vidare på utbildningen i grundskolan eller på motsvarande förkunskaper och skall öka elevernas tilltro till den egna språkliga förmågan. Tyngdpunkten ligger på elevens behov att kommunicera i tal och skrift, att vidareutveckla sin förmåga att läsa, lära och tänka. Läsning för lust och glädje, för självkänedom och för att finna det allmänmännliga och allmängiltiga under olika tider ingår i kursen. Utbildningen skall anpassa innehåll och språkutvecklande arbetssätt med utgångspunkt från det program eller den studieinriktning som eleverna har valt. Eleverna skall ges tillfälle att fördjupa sig inom något område i ämnet svenska efter egna behov och vald studieinriktning. En sådan fördjupning kan t.ex. gälla att utveckla sin uttrycksförmåga i tal eller skrift, att sätta sig in i ett fackspråk eller ett visst slags texter som anknyter till studieinriktningen. Svenska A är en kärnämneskurs.

Kursen Svenska B breddar och fördjupar innehållet i Svenska A. Utifrån vald studieinriktning och egna behov får eleverna möjligheter att vidareutveckla sin språkliga förmåga. Läsning enligt elevernas önskemål ingår även i Svenska B, men litterära och andra texter fokuseras tydligare som kunskapskällor. Perspektivet vidgas ytterligare mot historien, samhället och framtiden. I kursen accentueras starkare hur språket och de texter som läses speglar sin tid och rådande samhällsförhållanden. Svenska B har jämfört med Svenska A en mer analytisk inriktning och ger eleverna möjligheter att utveckla en förståelse av både skrift- och bildbaserade texters djupare innebörd. Läsning, skrivande och förberett talande kombineras med samlande av material, planering och utformning av egna texter av olika typer. Källkritik och sovring av information ingår i kursen. Svenska B är en kärnämneskurs.

Kursen Svenska C – muntlig och skriftlig kommunikation är en kurs som ger eleverna möjlighet att utveckla och finslipa kommunikativa färdigheter och former och förbereda för högskolestudiernas och yrkeslivets muntliga presentationer och formella skrivande. I kursen ingår också en introduktion av olika former av digital

presentationsteknik. Eleverna får tillfälle att överblicka större kunskapsfält och genomföra större och självständigare muntliga och skriftliga uppgifter och utveckla ett alltmer vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. I samband härmed övas källkritisk informationssökning i såväl tryckta källor som databaser av olika slag. Journalistiska, populärvetenskapliga och vetenskapliga texter i anknytning till både kärnämnen och karaktärsämnen studeras som mönstertexter. Tillämpningar och fördjupningar görs med hänsyn till elevernas intressen, studieinriktning och framtida behov. Svenska C – muntlig och skriftlig kommunikation är gemensam kurs på samhällsvetenskapsprogrammet.

Kursen Litteratur och litteraturvetenskap ger eleverna möjligheter dels att fördjupa sig i skönlitteraturens former och funktioner, dels att stifta bekantskap med grunderna i litteraturvetenskaplig metod. Fördjupningarna kan gälla t.ex. epoker, utomeuropeisk litteratur, genrer, litterära riktningar och enskilda författarskap. Olika litteraturvetenskapliga perspektiv används vid studiet av texterna. I samband med detta studeras litteraturkritik och enklare litteraturteoretiska texter från olika tider. Litteraturläsningen och textanalysen bidrar till fördjupad insikt i hur litteraturen förhåller sig till samhället sett i historiskt perspektiv och till kulturella och estetiska strömningar. Värderingsfrågor ingår i kursen; begrepp som den litterära kanon, kvalitetslitteratur och populärlitteratur diskuteras. Litteratur och litteraturvetenskap är gemensam kurs inom kulturinriktningen på samhällsvetenskapsprogrammet.

Kursen Litterär gestaltning ger förutsättningar för att i samarbete och enskilt utveckla förmågan att i skrift ge litterär gestalt åt egna erfarenheter och uppslag. Studium av stilistik och berättarteknisk teori tillsammans med mönstertexter ger grundläggande kunskaper för att kunna experimentera med olika genrer, stilar, stilmedel och berättartekniska grepp. Kursen bidrar till insikt i den process som litterärt skapande innebär – från idé till färdig text. Litterär gestaltning är en valbar kurs. Skolverket 2005-03-23

Svenska som andraspråk

Ämnets syfte

Utbildningen i ämnet svenska som andraspråk syftar till att elever med ett annat modersmål än svenska skall få möjligheter att utveckla god förmåga att kommunicera muntligt och skriftligt på svenska. Ämnets syfte är att stödja den speciella inlärningsprocess som tillägnandet av ett andraspråk innebär och därmed hjälpa eleverna till en vid och varierad språkutveckling. Utbildningen i ämnet syftar till att eleverna skall få så goda kunskaper i svenska att de med fullt utbyte kan tillgodogöra sig utbildningen inom studieinriktningen, så att de kan klara sig i vidare studier, i arbetslivet och i samhällslivet.

För elever som har ett annat modersmål än svenska är utbildningen i svenska som andraspråk inte bara en väg till allt bättre språkbehärskning och språkutveckling utan ämnet syftar också till att fördjupa förståelsen av livet i Sverige, så att eleverna blir allt mer delaktiga i svenska förhållningssätt och traditioner. Varierande aspekter på samhällsliv och kultur skall därför återkommande integreras i språkutbildningen.

Utbildningen syftar till att eleverna skall lära sig att använda skrivandet för att tänka och lära. Litteraturläsningen skall - utöver att vara en källa till glädje, personlig utveckling och tillfredsställelse - öka elevernas medvetenhet om den betydelse skönlitteraturen har för språkutveckling och kulturförståelse.

Språket är av grundläggande betydelse för lärandet och en väg till kunskap. Genom språket sker kommunikation med andra och genom läsning och eget skrivande tillägnar sig eleverna nya begrepp och lär sig att se sammanhang, tänka logiskt, granska kritiskt och värdera. Genom språket bildas kunskap och genom språket görs kunskapen synlig och hanterbar. Förmågan att reflektera över, förstå, värdera och

ta ställning till företeelser i omvärlden växer. Ämnet svenska som andraspråk har i samverkan med andra ämnen ett ansvar för att denna kunskapsutveckling sker och att eleverna ser en meningsfull helhet i sin utbildning, där den valda studieinriktningen är en utgångspunkt.

Att i tal och skrift kunna använda språket är således en förutsättning för studier och för att aktivt och med ansvar kunna delta i samhällslivet. Det är därför ett viktigt uppdrag för skolan att skapa goda möjligheter för elevernas språkutveckling. Inom ämnet svenska som andraspråk skall eleverna få rikligt med tillfällen att använda och utveckla sina färdigheter i att tala, lyssna, se, läsa och skriva och att möta olika texter och kulturyttringar.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i svenska som andraspråk sträva efter att eleven

uppfattar en helhet i sin utbildning och kan tillägna sig nya begrepp, förstå sammanhang och tillämpa sina kommunikativa färdigheter på svenska inom olika ämnen och kunskapsområden som är aktuella för den valda studieinriktningen,

fördjupar förståelsen av språkets betydelse för identiteten och utvecklar förmåga att reflektera över sin tvåspråkighet,

utvecklar en språklig säkerhet i tal och skrift, vill, vågar och kan uttrycka sig på svenska i många olika sammanhang samt genom skrivandet och talet erövrar medel för tänkande, lärande, kontakt och påverkan,

utvecklar sin förmåga att bearbeta sina texter utifrån egen värdering och andras råd, breddar sin stilistiska förmåga och får pröva olika texttyper och konstnärliga uttrycksmedel,

fortsätter att utveckla den egna läskunnigheten på svenska, så att förmågan att tolka, kritiskt granska och analysera olika slag av texter, såväl skrift- som bildbaserade, svarar mot de krav som ställs i ett komplicerat och informationsrikt samhälle,

utvecklar sin förmåga att söka, söva och bearbeta information från såväl muntliga som tryckta och digitala källor,

utvecklar sin fantasi och lust att lära genom att tillägna sig skönlitteratur i skilda former från olika tider och kulturer och stimuleras till att söka sig till litteratur och bildmedier som en källa till kunskap och glädje,

får möjlighet att utveckla en beläsenhet i centrala svenska och internationella verk och att tillägna sig kunskap om författarskap, epoker och idéströmningar i kulturer från olika tider,

i dialog med andra på svenska uttrycker tankar, känslor och åsikter och reflekterar över existentiella och etiska frågor och fördjupar sin förståelse för människor med andra levnadsförhållanden och från andra kulturer och även gör jämförelser med sin egen kulturbakgrund,

genom olika texter och medier blir förtrogen med grundläggande demokratiska, humanistiska och etiska värden men också medveten om destruktiva krafter att reagera emot,

utvecklar kunskap om det svenska språket, dess ständigt pågående utveckling, dess uppbyggnad, ursprung och historia samt utvecklar förståelse för varför människor skriver och talar olika,

utvecklar förmåga att göra jämförelser mellan sitt modersmål och det svenska språket,

förvärvar insikt i hur lärande går till, särskilt med avseende på språkets

roll, och lär sig att på egen hand och tillsammans med andra använda erfarenheter, tänkande och språkliga färdigheter för att bilda och befästa kunskaper,

utvecklar kunskap om andraspråksinläring och förmåga att inventera och beskriva sina kunskaps- och färdighetsbehov samt planera och utvärdera sin inläring.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Inläringen av ett nytt språk är en långsiktig process som fortsätter även efter det att eleven avslutat sina studier. I ämnet svenska som andraspråk ingår därför att ge eleverna möjlighet att tillägna sig metoder och verktyg för andraspråksinläring, så att de själva kan ta ansvar för att vidareutveckla sitt språk för att uppnå i det närmaste förstaspråksnivå i svenska. Därmed kan ämnet svenska som andraspråk även stödja utveckling mot aktiv tvåspråkighet.

Ämnet svenska som andraspråk karaktäriseras av att inläringen av språket sker i det land där språket talas. Den omgivande svensk-språkiga miljön är en outtömlig resurs för ämnet. Med omgivningens talade och skrivna svenska som utgångspunkt finns stora möjligheter att utveckla goda inlärningsstrategier, så att en fortlöpande utveckling av kunskaper i svenska sker.

Ämnets huvudsakliga innehåll är språk och språkutveckling. De språkliga aktiviteterna att lyssna, tala, läsa och skriva på svenska ger kurserna deras struktur. Ämnet präglas av elevernas behov av att kunna kommunicera på svenska i krävande sammanhang. I högre grad än i svenska som modersmål ingår att lyssna, medvetet bygga upp ett rikt ordförråd, öka sin förståelse av grundläggande begrepp, lära sig avancerade begrepp och strukturer samt öva uttal för att kunna göra sig förstådda vid och förstå även en analyserande och utredande framställning.

Viktiga kunskapsområden är det svenska språket och den svenska litteraturen, med utblickar mot världslitteraturen. Att tillägna sig och bearbeta texter behöver inte alltid innebära läsning utan även avlyssning, film, video etc. Ett vidgat textbegrepp innefattar förutom skrivna och talade texter även bilder. Studiet av svenska texter i vid bemärkelse bidrar till kunskaper om svensk kultur och svenskt samhällsliv.

Ett kontrastivt perspektiv är centralt i utbildningen i svenska som andraspråk dvs. jämförelser mellan det svenska språket och elevernas modersmål samt mellan kulturella och samhällsliga förhållanden i Sverige och i ursprungslandet. Inom ämnet finns teoretisk kunskap om andraspråksinläring.

Innehållet i ämnet svenska som andraspråk kan inte delas upp i moment som bygger på varandra i en given turordning. Karaktäristiskt för ämnet är att den språkutvecklande undervisningen måste följa en cyklisk progression, varvid kunskaperna om språkets olika komponenter, kultur och samhälle kontinuerligt vidgas och fördjupas under hela skoltiden.

Kärnämnet svenska som andraspråk är uppdelat i två kurser, Svenska som andraspråk A och Svenska som andraspråk B. De tre karaktärsämneskurser som ingår i ämnet svenska kan studeras även av elever med svenska som andraspråk: Svenska C – muntlig och skriftlig kommunikation, Litteratur och litteraturvetenskap samt Litterär gestaltning.

Kursen Svenska som andraspråk A bygger vidare på utbildningen i grundskolan eller motsvarande kunskaper och skall öka elevernas tilltro till den egna språkliga förmågan på sitt andraspråk. Tyngdpunkten ligger på elevens behov att kommunicera i tal och skrift på svenska, att tillämpa och vidareutveckla sin förmåga att läsa, lära och tänka. Läsning för lust och glädje, för självkänedom och för att vara

en väg till förståelse av livet i Sverige ingår. Kursen skall öka elevernas tilltro till den egna förmågan att uttrycka sig på svenska. Den språkliga förmågan skall i olika arbets- och kommunikationsformer utvecklas till ett allt bättre redskap för tänkande och lärande genom att eleverna bereds tillfälle att arbeta med det svenska språket på ett undersökande och experimenterande sätt. Eleverna skall ges tillfälle att fördjupa sig inom något område i ämnet svenska som andraspråk efter egna behov och vald studieinriktning. En sådan fördjupning kan t.ex. gälla att utveckla sin uttrycksförmåga i tal eller skrift, att sätta sig in i ett fackspråk eller ett visst slags texter som anknyter till studieinriktningen. Svenska som andraspråk A är en kärnämneskurs som alternativ till Svenska A.

Kursen Svenska som andraspråk B breddar och fördjupar innehållet i Svenska som andraspråk A. Utifrån vald studieinriktning och egna behov får eleverna möjligheter att vidareutveckla sin språkliga förmåga. Läsning enligt elevernas önskemål ingår även i Svenska som andraspråk B, men litterära och andra texter fokuseras tydligare som kunskapskällor. Perspektivet vidgas ytterligare mot historien, samhället och framtiden. Svenska som andraspråk B har en mer analytisk inriktning, där både skrivandet och det förberedda talandet ingår med samlande av material, planering, bearbetning och utformning av egna texter. Vid sidan av utredande och analytiskt skrivande skall eleverna också få utveckla sitt personliga skrivande. Svenska som andraspråk B är en kärnämneskurs som alternativ till Svenska B.

Skolverket 2005-03-23

Engelska

Ämnets syfte

Engelska är modersmål eller officiellt språk i ett stort antal länder, förmedlar många vitt skilda kulturer och är dominerande kommunikationsspråk i världen. Förmåga att använda engelska är nödvändig vid studier, vid resor i andra länder och för sociala eller yrkesmässiga internationella kontakter av olika slag. Ämnet engelska har därför en central roll i den svenska skolan. Utbildningen i engelska syftar till att utveckla en allsidig kommunikativ förmåga och sådana språkkunskaper som är nödvändiga för internationella kontakter, för en alltmer internationaliserad arbetsmarknad och för att kunna ta del av den snabba utveckling som sker genom informations- och kommunikationsteknik samt för framtida studier. Utbildningen i engelska har dessutom som syfte att vidga perspektiven på en växande engelsktalande omvärld med dess mångskiftande kulturer.

Utbildningen i engelska skall dessutom leda till att språket blir ett redskap för lärande inom olika kunskapsområden. Alla elever behöver även förmåga att på egen hand bygga vidare på sina kunskaper efter avslutad skolgång. Ämnet syftar därför också till att eleven skall vidmakthålla och utveckla sin lust och förmåga att lära sig engelska.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i engelska sträva efter att eleven

utvecklar sin förmåga att kommunicera och interagera på engelska i skiftande sammanhang kring varierande frågor och i olika situationer,

fördjupar sin förståelse av engelska som talas i olika delar av den engelskspråkiga världen och förbättrar sin förmåga att tillgodogöra sig sådant innehåll som förmedlas i olika medier,

utvecklar sin förmåga att delta i samtal, diskussioner och förhandlingar och på ett nyanserat sätt uttrycker egna åsikter och bemöter andras,

utvecklar sin förmåga att tala välstrukturerat och med anpassning till ämne och situation,

fördjupar sin förmåga att läsa, förstå och kritiskt reflektera över texter på sakprosa och facktexter inom egna intresse- och kompetensområden eller inom studieinriktningen,

förbättrar sin förmåga att med god behållning läsa skönlitteratur på engelska och reflektera över texterna ur olika perspektiv, förfinar sin förmåga att uttrycka sig i skrift i olika sammanhang samt utvecklar sin språkliga medvetenhet och kreativitet,

utvecklar sin förmåga att analysera och bearbeta språket mot allt större tydlighet, variation och formell säkerhet,

reflekterar över levnadssätt, kulturtraditioner och samhällsförhållanden i engelskspråkiga länder samt utvecklar fördjupad förståelse och tolerans för andra människor och kulturer,

tar allt större ansvar för att utveckla sin språkliga förmåga.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Det engelska språket och olika kulturyttringar från engelskspråkiga länder finns lätt tillgängliga i det svenska samhället. Eleverna stöter idag på många varianter av engelska utanför skolan. De möter engelska i skiftande sammanhang: i teve, i filmer, i musikens värld, via internet och datorspel, i läsning av texter och vid kontakter med engelsktalande. Ämnet engelska ger en bakgrund till och ett vidare perspektiv på de samhälls- och kulturyttringar som eleverna omges av i dagens internationella samhälle. I ämnet ingår både att granska det

innehåll som språket förmedlar och att språkligt dra nytta av det rika och varierade utbud av engelska som ungdomar och vuxna möter utanför skolan.

Engelska bör inte delas upp i separata moment som lärs in i en given turordning. Både yngre och äldre elever berättar och beskriver, diskuterar och argumenterar, även om det sker på olika sätt, på olika språkliga nivåer och inom olika ämnesområden.

De olika kompetenser som ingår i en allsidig och kommunikativ förmåga har sin motsvarighet i ämnets struktur. Till dessa hör förmågan att behärska språkets form, dvs. vokabulär, fraseologi, uttal, stavning och grammatik. I ämnet utvecklas även kompetensen att bilda språkligt sammanhängande helheter vilka efter hand i fråga om innehåll och form allt bättre anpassas till situation och mottagare. När de egna språkkunskaperna inte räcker till behöver eleven kompensera detta genom att använda strategier som omformuleringar, synonymer, frågor och kroppsspråk. Förmågan att reflektera över likheter och skillnader mellan egna kulturella erfarenheter och kulturer i engelsktalande länder utvecklas hela tiden och leder på sikt till förståelse för olika kulturer och interkulturell kompetens. En ytterligare kompetens är medvetenhet om hur språkinläring går till.

Ämnet engelska är uppdelat i tre kurser.

Engelska A är en bred kurs som bygger på grundskolans utbildning eller motsvarande kunskaper. Kursen motsvarar steg 5. Eleven fortsätter att bygga upp förmågan att kommunicera på engelska i olika situationer. Kursen skall öka elevens tilltro till den egna språkliga förmågan i engelska. Kursen ger tillfälle till läsning för glädje, kunskaper och kulturkännedom. Engelska A är en kärnämneskurs.

Engelska B bygger på Engelska A och motsvarar steg 6. Kursen har en mer analytisk inriktning. Perspektiven vidgas ytterligare mot språk-

användning i varierande och komplicerade situationer. Kännedomen om engelskspråkig kultur fördjupas. Engelska B är gemensam kurs på de estetiska, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och tekniska programmen.

Engelska C bygger på Engelska B och motsvarar steg 7. Kursen förbereder för yrkesarbete eller högskolestudier med engelska som arbetsredskap. I kursen finns möjlighet att använda engelska i projektarbete och arbeta med att formulera mål, välja och motivera arbetsmetod, formulera och genomföra en arbetsplan samt att utvärdera och på olika sätt presentera resultatet av ett arbete. Engelska C är en valbar kurs.

Skolverket 2005-03-23

Geografi. (Ej kärnämne)

Ämnets syfte

Utbildningen i ämnet geografi syftar till att utveckla kunskap, förståelse och handlingsberedskap i frågor som rör människan och hennes omgivning, natur- och kulturlandskapets framväxt och förändring samt samband mellan olika geografiska områden. Syftet med ämnet är att utveckla förmågan att se samband, sammanhang och helheter vad gäller överlevnad, resursanvändning och miljöpåverkan och att öva förmågan att uppfatta möjligheter och bedöma konsekvenser av olika handlingsalternativ.

Numera är inte några områden på jorden självförsörjande. Människors ömsesidiga beroende i fråga om produktion och konsumtion, transporter och kontakter ökar successivt. Förändringar i levnadsvillkor och näringsliv i en del av världen får konsekvenser på många andra håll och i allt större omfattning. Ämnet geografi syftar till att vidga insikterna om sådana komplexa samband. Ämnet syftar vidare till att ge kunskaper om regionen, insikt om dess möjligheter och förståelse av dess särart, varigenom en regional identitet byggs upp. Kunskaper om andra regioner i världen och insikter om det ömsesidiga beroendet mellan folk och länder ger som resultat en bättre balans mellan regional identitet och global förståelse och solidaritet. Geografiämnet bidrar därigenom till ökad förståelse och respekt för andras kulturer, värderingar och sätt att leva.

Frågor rörande fördelning och användning av resurser liksom andra frågor som rör människan och miljön rymmer en mängd etiska överväganden och ställningstaganden. Utbildningen i geografi skall ge verktyg för analyser av samspelet mellan människa och natur och av samband mellan olika regioner. Ämnet syftar till insikt om det nödvändiga i att ta ansvar för vår gemensamma miljö och för en resursanvändning som möjliggör en långsiktigt hållbar utveckling.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i geografi sträva efter att eleven

utvecklar kunskaper om de processer som formar och förändrar naturlandskapet, ser människans påverkan på dessa processer samt förklarar och värderar konsekvenserna därav,

utvecklar kunskaper om hur landskapet långsiktigt har förändrats under olika politiska och ekonomiska betingelser och fördjupar sina insikter om hur landskapet fungerar som resurs och förändras i olika delar av världen,

utvecklar förmågan att reflektera kring och ta medveten ställning till olika alternativ för resursanvändning och ökar förtrogenheten vad avser ekologiskt tänkande och möjligheterna till långsiktigt hållbar utveckling,

vidgar sina kunskaper om människors olika ekonomiska, tekniska, politiska, sociala och kulturella aktiviteter och hur de länkar samman platser och regioner och utvecklar förmågan att analysera komplicerade rumsliga samband och identifiera konsekvenserna av sådana samband,

utvecklar förmågan att formulera och analysera problem som avser lokala och globala överlevnads- och miljöfrågor och att identifiera och argumentera för etiska ställningstaganden,

utvecklar förmågan att arbeta med kartor och annan geografisk information, samla in, bedöma och bearbeta material, dra slutsatser och generalisera, att muntligt och skriftligt redovisa och förklara samt argumentera för sitt tänkande och sina slutsatser.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Ämnet geografi har hemort inom både naturvetenskap och samhällsvetenskap och ämnet ger goda möjligheter att ta upp övergripande, komplexa frågor och behandla alternativ för åtgärder. Naturförhållanden ger såväl möjligheter som begränsningar för våra verksamheter och vi människor spelar en alltmer framträdande roll som aktiva brukare och förändrare av jordytan. Flera av dagens stora frågor gäller jordens framtid, så som klimatförändringar, markförstöring och överlevnad i ett allt mer resursförbrukande samhälle. Människors ömsidiga beroende i fråga om produktion och konsumtion, transporter och kontakter ökar successivt. Geografiämnet ger insikter och kunskaper för den handlingsberedskap som medborgaren behöver för att aktivt delta i beslut om markanvändning, miljö och samhällsförändringar.

Under senare år har teori- och metodutvecklingen inom geografin i allt högre grad riktats mot att studera rumsliga processer och samband samt deras förutsättningar och resultat. I sådana process- och konsekvensinriktade geografistudier framträder ämnets teorier och begrepp som är användbara i olika skalor, lokalt, regionalt och globalt. Geografisk teori berör främst frågor om närhet, avstånd och utrymme, och viktiga begrepp är plats, lokalisering, utbredning, flöden, region, rumslig interaktion och rumsliga förändringar. Grundläggande för geografiämnet är att arbeta med en helhetssyn på omvärlden där centrala begrepp och fakta vävs in i ett större sammanhang. För geografisk analys och redovisning är kartan ett nödvändigt hjälpmedel.

I skolan omfattar ämnet geografi tre aspekter på förhållandet mellan människan och hennes omgivning.

Ämnets beskrivande aspekt innebär att eleven successivt lär känna sin värld och blir förtrogen med likheter, skillnader och samband vad avser levnadsvillkor och miljö i olika områden.

Den analyserande aspekten innebär kunskaper om och färdigheter i att använda hjälpmedel för att förklara och förstå förhållanden och förändringar. Successivt utvidgas elevens förmåga att utifrån ämnets teorier, modeller och begrepp analysera förhållanden och förändringar i omvärlden. Därigenom skapas insikter som inte bara är knutna till en unik plats och en speciell tid utan är generella och användbara för kommande tider, i nya situationer och i nya områden.

Den konsekvensinriktade aspekten innebär att eleven med de två nämnda aspekterna som grund allt bättre kan förstå och bedöma möjliga konsekvenser av människors påverkan i naturen och konsekvenser av samband mellan olika områden. Hit hör också övning i att bedöma följderna för människor och miljö av olika handlingsalternativ.

Geografiämnet omfattar möjligheter att tillägna sig kunskaper och erfarenheter genom att undersöka, utforska, pröva och skapa, såväl i klassrummet som genom studier ute i fält. Undervisningen i geografi ger också tillfällen till övning i att argumentera för egna ståndpunkter i tal och skrift. I dialoger med andra utmanas etablerade tankemönster, föreställningar och fördomar. Ämnet är indelat i tre kurser.

Kursen Geografi A bygger på grundskolans utbildning eller motsvarande kunskaper och skall öka elevernas insikter om den roll som människan spelar som aktiv brukare och förändrare av jordytan och om vårt ömsesidiga beroende på lokal, regional och global nivå. Kursen har inriktning mot naturresurser, resursanvändning och konsekvenserna därav och ger kunskaper och förståelse i frågor som gäller överlevnad, miljöpåverkan, resursknapphet och ekonomiskt handlande i anslutning därtill. Den skall vidare ge fördjupade insikter i vad samspel mellan regioner betyder för att forma människors levnadsvillkor, liksom fördjupad förståelse av människans roll i landskapsförändringar. Kursen skall ge fördjupad förmåga att inhämta och kritiskt granska geografisk information och förmåga att

arbeta med geografiska teorier och modeller. Geografi A är gemensam kurs på samhällsvetenskapsprogrammet.

Kursen Geografi B innebär en fördjupning av geografistudierna och har inriktning mot samspelet mellan natur-, kultur- och samhällsbetingade processer och konsekvenserna därav för aktuella och framtida levnadsvillkor och för miljön. Kursen utvecklar ytterligare förmågan att arbeta med geografiska teorier, modeller och begrepp och att självständigt arbeta med geografisk informationshantering. Geografi B är en valbar kurs.

Kursen Geografiska informationssystem är inriktad mot geografiska informationssystem (GIS), fjärranalys och kartografi och ger kunskaper om hur geografisk information kan samlas in, bearbetas, analyseras och presenteras. Den ger praktiska, grundläggande kunskaper i användningen av GIS och grundläggande kunskaper i kartografi, fjärranalys och flygbildstolkning, med särskild hänsyn till fysisk planering och studier av miljö och naturresurser. Geografiska informationssystem är en valbar kurs.

Skolverket 2005-03-23

Historia. (Ej kärnämne men ska bli det)

Ämnets syfte

Utbildningen i ämnet historia syftar till att både i det korta och i det långa perspektivet skapa sammanhang och bakgrund för individer och samhällen. Syftet är även att fördjupa förståelsen av skeenden och företeelser över tiden och i rummet, vare sig det gäller vardagsliv eller storpolitik. De historiska studierna skall också visa och klargöra olika krafter som påverkar samhällen och människor.

Ämnet syftar till att stimulera elevernas nyfikenhet och lust att vidga sin omvärld i en tidsdimension. Det ger perspektiv på den egna personen. Därmed stärks även den egna identiteten och insikten om det egna kulturarvet liksom om andras, inte minst nationella minoriteters, ursprung och kulturarv.

Ämnet syftar även till att skapa historisk medvetenhet och bildning. Härigenom tillägnas eleven en förståelse som befrämjar samarbete över både sociala, etniska och geografiska gränser, vilket gynnar handlingsberedskap inför framtiden. Historia ger möjlighet till att stärka grundläggande värden som hänsyn, solidaritet och tolerans, vilket i sin tur bidrar till att stärka medborgarrollen och grunden för demokratin. Historiska insikter om andra folk, länder och kulturer skapar förutsättningar för internationellt samarbete samt ökad förståelse i en multietnisk, konfliktfylld värld.

Syftet är också att utveckla ett kritiskt tänkande och ett analytiskt betraktelsesätt som redskap för att förstå och förklara samhället och människors levnadsmönster. Detta gynnar förmågan att stå kritisk såväl inför historiska källor som inför texter och andra medier i vår tid.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i historia sträva efter att eleven

utvecklar kunskaper om historiska strukturer, utvecklingslinjer och förändringsprocesser som ger sammanhang och bakgrund för individ och samhälle,

tillägnas sig insikter om kulturarvet och dess skiftande innehåll för olika människor och olika nationella minoriteter,

på basis av det historiska arvet utvecklar en trygg och demokratisk identitet,

fördjupar sitt historiemedvetande och utvecklar sin förmåga att anlägga historiska perspektiv i studierna inom andra ämnen,

fördjupar sina historiska kunskaper för att underlätta förståelsen av nutiden, underbygga ställningstaganden och skapa handlingsberedskap inför framtiden,

utvecklar förståelse av historiska företeelsers och skeendens bakgrund och samband, vare sig det gäller storpolitik eller vardagsliv,

utvecklar en förmåga att bedöma tillförlitlighet och värde hos olika texter, bilder, medier och andra källor,

utvecklar förmågan att självständigt resonera och föra ett samtal utifrån ett historiskt perspektiv.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Historia rymmer olika slags historia såsom politisk historia, idéhistoria, kulturhistoria, miljöhistoria, mentalitetshistoria, socialhistoria och ekonomisk historia. Det betyder att historia kan studeras utifrån olika perspektiv. Historiesynen bestämmer också det historiska

perspektivet och ger t.ex. idealistiska, historiematerialistiska framställningar eller genushistoria eller de långa linjernas historia. Historia kan också skrivas, eller på andra sätt förmedlas till vår tid, utifrån överhetens eller folkets perspektiv.

Ämnet möjliggör inlevelse i gångna tider varigenom ett historiskt sinne kan utvecklas, dvs. förmågan att bedöma gångna tiders människor utifrån deras förutsättningar och villkor. Detta ger samtidigt perspektiv på dagens samhälle. Historia kan vara en brygga mellan olika studieinriktningar och ämnen och kan därigenom skapa synteser och djupare insikter. Temastudier och fördjupningar kan ge samma resultat.

Historia är ett ämne med stor bredd både till sitt innehåll och sin karaktär. Källkritiken är ämnets grund och ger särskilda möjligheter att befrämja en problematiserande och kritisk hållning inför texter, bilder och andra medier också i vår egen tid. Ämnet historia lämpar sig särskilt för var och en att med olika slags presentationsteknik levandegöra och fördjupa förståelsen för människor och samhällen i vår tid och i gångna tider.

Varje skeende och ögonblick nu eller i förgångna tid kan ses mot en historisk bakgrund. Varje person levande eller död kan ses som en historisk person och placeras i ett historiskt sammanhang. Detta ger ett oändligt stort stoff. Stoffets omfång kräver alltid och är alltid föremål för ett urval. Kopplingen mellan det förgångna, nuet och framtiden gynnar analys och problematisering. Detta bidrar till handlingsberedskap vare sig det är tal om emancipation, migration eller interkulturell förståelse. Samma gäller kulturarvets bevarande i ett dynamiskt och multietniskt samhälle präglad av förändringar och kontinuitet i internationaliseringens tecken. Historiska studier ökar förmågan att formulera synteser, göra sammanfattningar och skapa överblick.

Centrala begrepp inom olika slags historia ger ämnet struktur och insikt i ämnets kärna. Krafter som styr den historiska utvecklingen kan friläggas och beskrivas i dagens samhälle.

Historia A bygger på grundskolans kurs och ger sammanhang och bakgrund för hela historien från forntiden till vår tid samtidigt som den ger tillfälle till särskilda nedslag och fördjupningar utifrån elevernas behov och intressen. Centrala och för bildningen oundgängliga skeenden, företeelser och personer skall ingå. Kursen skall anpassas till den studieinriktning som eleven valt. Historia A är gemensam kurs på samhällsvetenskapsprogrammet, estetiska programmet och naturvetenskapsprogrammet.

Historia B bygger på Historia A och skall anpassas till elevens studieinriktning. Den skall öka elevens självständiga och kritiska förmåga genom fördjupningar och temaarbeten. De historiska studierna breddas genom komparativa studier över tiden och rummet. Historia B är gemensam kurs inom kultur- och samhällsvetenskapsinriktningen på samhällsvetenskapsprogrammet.

Historia C fördjupar kunskaperna vad gäller källkritik och historiesyn. Kursen bygger på Historia A. Historia C är en valbar kurs.

Skolverket 2005-03-23

Ämnen på gymnasiet.

Administration
Anläggningsmaskinteknik
Anläggningsteknik
Arbetsliv
Bagerikunskap
Barn-, kultur- och fritidsverksamhet
Beredningsteknik
Bild och form
Biologi
Buss- och lastbilsteknik
Byggnadsplåtteknik
Byggteknik
Byggyrkesterknik
Charkuterikunskap
CNC-teknik
Dans
Datoranvändning
Datorteknik
Djurkunskap
Eldistribution
Elektronik
Elektroniksystem
Elinstallation
Elkunskap
Ellära
Energiteknik
Engelska
Engelska för döva
Estetik och skapande
Estetisk verksamhet
Expo
Fartygsteknik
Fastighetsteknik

Filosofi
Fisketeknik
Flygyrkesterknik
Fordonskunskap
Fordonsteknik
Formgivning
Fotografisk bild
Fritidsanläggningar och fritidsmiljöer
Fysik
Färskvarukunskap
Företagsekonomi
Geografi
Gjuteriteknik
Glasteknik
Golvtteknik
Grafisk kommunikation
Handel
Hantverkskunskap
Hantverksteknik
Historia
Hotellkunskap
Husbyggnadsteknik
Idrott och hälsa
Individ och samhälle
Karosseriteknik
Kemi
Kemiska industriprocesser
Klassisk grekiska
Konditorikunskap
Kraft- och värmeteknik
Kulturhistoria
Kyl- och värmepumpsteknik
Lackeringsteknik
Latin med allmän språkkunskap
Livsmedelskunskap

Livsmedelsprocess
Ljudmedier
Lärande i arbetslivet
Lärande och pedagogiskt ledarskap
Maskinteknik
Massa och papper
Matematik
Materialteknik
Matlagningkunskap
Medicinsk teknik
Mediekommunikation
Medieproduktion
Miljökunskap
Modellteknik
Moderna språk
Modersmål
Multimedia
Musik
Musikproduktion
Måleriteknik
Mät- och reglerteknik
Mönsterkonstruktion
Natur- och miljökunskap
Naturbruksteknik
Naturkunskap
Näringskunskap
Odling
Omvårdnad
Personbilsteknik
Plastteknik
Plåtteknik
Produktionsteknik
Projektarbete
Psykologi
Religionskunskap

Rid- och körkunskap
Rättskunskap
Rörlig bild
Samhällskunskap
Serveringskunskap
Skoglig produktion
Social omsorg
Specialidrott
Styckningkunskap
Styrteknik
Svenska
Svenska för döva
Svenska som andraspråk
Svetsteknik
Teater
Teckenspråk för döva
Teckenspråk för hörande
Teknikutveckling
Teleinstallation
Textil och konfektion
Textkommunikation
Transportteknik
Tryckteknik
Trädgårdsanläggning
Träförädling
Träteknik
Turism
Underhållsteknik
Vatten- och miljöteknik
Vattenbruk
Vattenkraftteknik
Verkstadsteknik
Verktygsteknik
VVS-teknik

Skolverket 2005-03-19

Gymnasiets program och ämnen 2005.

Inlagda i klassifikationssystemet för verksamheter.

Program och ämnen 2005 enligt www.skolverket.se. Programmen innehåller ofta många olika ämnesområden och har inte lagts in på alla berörda områden. Varje ämne har lagts in på bara ett ställe, men kan gälla även andra områden.

O....1 Psykologiska och filosofiska verksamheter

O....10 Övergripande samhällskunskap Övergripande värderingar

O....101 Bibliografiska verksamheter. Arkiv.

O....102 Biblioteksverksamheter.Databaser.Internetsökning

O....103 Allmänna encyklopedier. Övergripande värderingar

O....104 Övergripande filosofiska verksamheter om samband

O....105 Övergripande om forskning och planering

O....106 Övergripande om ekonomiska verksamheter

O....107 Övergripande filosofier om utbildning o d.

O....108 Samhällskunskap. Samhällsguiden.

Samhällsvetenskapliga pr. Del.Ekonomi,Kultur, Samhällsveten.Språk

Ämnen: Samhällskunskap

O....109 Ide- filosofi- och lärdomshistoria.

Ämnen: Filosofi

O....11/19 Individernas inre verkligheter.

O....11 Individens lager av kunskaper, erfarenheter o d.

O....12 Individens visioner, framtidsvisioner o d.

O....13 Individens känslor, värderingar od. Estetik.

Ämnen: Estetik och skapande (även på 7)

O....14 Individens ideologi / uppfattning om samband o d.

O....15 Individens psykiska mekanismer Psykologi o d.

Ämnen: Psykologi

O....16 Individens logik. Vetenskapsteori o d.

O....17 Individens moral och uppfattningar om moral.

O....18/19 Filosofer, äldre och senare, i öst och väst.

O....2 Religiösa verksamheter o d

Ämnen: Religionskunskap

O....20 Övergripande religiösa verksamheter o d

O....21 Allmän religionsvetenskap

O....22/28 Kristna religioner

O....29 Icke kristna religioner o d

O....3 Politikvetenskaper.Politiska verksamheter.

O....31 Statistik och demografi

O....32 Statsvetenskap

O....33 Nationalekonomi, internationell ekonomi

O....34 Lagar o förordningar, traktat, juridik

Ämnen: Rättskunskap

O....35 De demokratiskt valda församlingarnas verksamheter.

O....351 Sveriges riksdag (och motsvarande utomlands)

O....352 Kommun- och landstingsfullmäktige (och mots.)

O....353 Sveriges regering (och motsvarande utomlands)

O....354 Mellanfolkliga centrala organ (FN, EU o d)

O....36/39 Politiska krav och politiska planeringar:

O....36...om individernas kroppsliga förhållanden.

O....37...om utbildning o d.

O....38...om fysiska miljöer o ekonomiska verks.

O....39...om sociala miljöer, nöjen, sport o d

O....4 Sambandsforskningsverksamheter.

O....40. 41-49. Systemvetenskap. Infostruktur.

O....5 Naturforskning.Matematikverksamheter.

O....50 Allmänt om naturforskning. Naturkunskap

Naturvetenskapliga progr. Matematik och datavetenskap,
Miljövetenskap, Naturvetenskap

Ämnen: Naturkunskap. Natur- och miljökunskap

O....51 Matematik

Ämnen: Matematik

O....52 Astronomi, rymdforskning

O....53 Fysik o d

Ämnen: Fysik

O....54 Kemi o d

Ämnen: Kemi

O....55 Geologi, meteorologi, hydrologi o d

O....56 Paleontologi, arkeologi o d

O....57 Biologi,ekologi.Naturgeogr. Utv.lära, ärfthlighet

Ämnen: Biologi

O....58 Botanik.

O....59 Zoologi

O....6 Teknologiska / Ekonomiska verksamheter.

O....60 Allmänt om teknologiska o ekonomiska verksamheter

O....61 Hälso- o sjukvårdsverks., räddning o d. Veterinärverks
Omvårdnadsprogrammet. Del Inga nationella inriktningar

O....62 Ingenjörsverksamheter (konstruktion o d)

Teknikprogrammet * Dator teknik, Människa och teknik,
Teknik och företagande,
Teknik, miljö och samhällsbyggande,
Virtuell design

* Förslag till lokal inriktning med särskild ansökningskod

O....63 Biologisk produktion. Jordbruk, skogsbruk, jakt, fiske

Naturbruksprogrammet * Djurvård, Hästhållning, Jord,
Miljö- och naturvård, Skog, Trädgård

* Förslag till lokal inriktning med särskild ansökningskod

Ämnen: Naturbruksteknik. Odling. Skoglig produktion.

Trädgårdsanläggning. Djurkunskap. Fisketeknik.

Vattenbruk.

O....64 Hushållsarbeten. Energi- och hygienförsörjning.

O....641 Matlagning. 642 Måltider, servering, restauranger.

Hotell- o restaurangprogr. Del. Hotell, Restaurang och måltidsservice

Ämnen: Näringskunskap. Livsmedelskunskap.

Färsvarukunskap. Matlagningskunskap. Beredningsteknik.

Konditorikunskap. Serveringskunskap

O....643 Organisation av boende, personalrum o d, hotell.

Hotell- och restaurangprogr. Del. Hotell, Restaurang och måltidsservice

Ämnen: Hotellkunskap

O....644 El-, gas-, värme-, vatten- hygienförsörjning o d.

Energi programmet. Del. Drift- och underhållsteknik,
Sjöfartsteknik, VVS- och kylteknik

Ämnen: Vatten- och miljöteknik. Kraft- och värmeteknik

Energiteknik. Vattenkraftteknik

O....645 Användning av inventarier o d.

O....646 Personlig hygien o d, klädvård (utom 648 tvätt o d).

O....647 Allmän hushållsekonomi. Inkomster och utgifter

O....648 Städning-, rengörings- och tvättverksamheter o d.

O....649 Personvård: barn, hemsjukvård, allm. hushållsarbete.

Omvårdnadsprogrammet. Del Inga nationella inriktningar

Ämnen: Omvårdnad. Social omsorg

O....65 Adm, distribution, kommunikation, organisation o d

O....651 Kontorsarbete o d. Datoranvändning

Ämnen: Administration. Datoranvändning

O....6520-6524 Opolitisk offentlig civil förvaltning.

O....6525-6529 Militära verksamheter

O....653 Handelsverksamheter.

Handels- o administrationspr. Del. Handel och service, Turism, resor.

Ämnen: Handel

O....654 Telekommunikationsverksamheter.

O....655 Förlagsverksamheter o d.

O....656 Transportverksamheter, resbyrå, lagring o d.

Energi programmet. Del. Drift- och underhållsteknik,
Sjöfartsteknik, VVS- och kylteknik

Ämnen: Flygrykesteknik

O....657 Penningverksamheter. Finans Försäkring. Skatter.

Samhällsvetenskapliga pr. Del. Ekonomi, Kultur, Samhällsveten. Språk

O....658 Allm. företagsekonomi, Arbetsförmedling o-marknad

Samhällsvetenskapliga pr. Del. Ekonomi, Kultur, Samhällsveten. Språk

Ämnen: Företagsekonomi. Arbetsliv. Lärande i arbetslivet

O....659 Marknadsförings- och reklamverksamheter od.

Ämnen: Expo

O....66/68 Tillverkning av varor

Industri programmet Inga nationella inriktningar men
riksrekryterande lokala inriktningar

Exempel på branscher:

- Verkstadsindustri
- Massa- och pappersindustri
- Träindustri (snickeri/möbel)
- Textil- och konfektionsindustri
- Läkemedelsindustri
- Kemisk industri
- Gummiindustri
- Stål och metallindustri
- Livsmedelsindustri

- Sågverksindustri
 - Tryckerier
 - Plastvaruindustri
 - Fabriksindustri
 - Processindustri

Hantverksprogrammet Inga nationella inriktningar
 Livsmedelsprogrammet Inga nationella inriktningar men riksrekryterande lokala inriktningar

Elprogrammet Automation,Dator teknik,
 Elektronik, Elteknik

Fordonsprogrammet Flygteknik, Karosseri,
 Maskin- och lastbilsteknik,
 Personbilsteknik , Transport

Ämnen: Hantverksskunskap. Hantverksteknik. Materialteknik. Modellteknik . Produktionsteknik. Teknikutveckling. Underhållsteknik CNC-teknik

O....66 Tillverkning av kemivaror o d
 Industriprogrammet, del
 Hantverksprogrammet , del
 Livsmedelsprogrammet. del
Ämnen: Kemiska industriprocesser. Livsmedelsprocess. Styckningskunskap. Charkuterikunskap. Bagerikunskap. Lackeringsteknik .Gjuteriteknik. Glasteknik

O....67 Tillverkning av bearbetningsvaror o d
 Industriprogrammet, del
 Hantverksprogrammet , del
Ämnen: Verkstadsteknik. Verktygsteknik. Plåtteknik. Svetsteknik. Träförädling. Träknik. Massa och papper. Plastteknik

O....68 Tillverkning av komplexvaror
 Industriprogrammet, del
 Hantverksprogrammet, del
 Elprogrammet, del
 Fordonsprogrammet, del
 Medieprogrammet. Del. Medieproduktion, Tryckteknik
Ämnen: Elkunskap. Ellära. Medicinsk teknik. Elektronik

Elektroniksystem. Dator teknik. Mät och reglerteknik. Styrteknik. Maskinteknik. Kyl- och vvarmepumpsteknik. Tryckteknik Textil och konfektion.Transportteknik. Buss- och lastbilsteknik. Fartygsteknik. Fordonskunskap. Fordonsteknik. Karosseriteknik. Personbilsteknik

O....69 Tillverkning/ byggande av byggnader o anläggningar
 Byggprogrammet Anläggning,Husbyggnad,
 Måleri, Plåtslageri

Elprogrammet, del
 Hantverksprogrammet , del
Ämnen: Anläggningsmaskinteknik. Anläggningsteknik. Byggnadsplåtteknik. Byggteknik. Byggyrkesteknik. Eldistribution. Elinstallation. Fastighetsteknik. Golvteknik . Husbyggnadsteknik. Måleriteknik. Teleinstallation. VVS-teknik

O....7 Formgivning av fysiska o sociala miljöer.

O....70 Allmänt om konst o kultur.

Samhällsvetenskapliga pr. Del.Ekonomi,Kultur, Samhällsveten.Språk
 Estetiska programmet.Del. Bild- och formgivning, Dans,
 Musik, Teater

Ämnen: Kulturhistoria. Individ och samhälle

O....71 Övergripande planering av fysiska miljöer

Ämnen: Miljöskunskap

O....72 Formgivning av byggnader o anläggningar, arkitektur

O....73 Skulptur o d. Museiverksamheter, konstutställning

Estetiska programmet. Del. Bild- och formgivning, Dans,
 Musik, Teater

O....74 Konsthantverk,formgivn.bruksföremål.Inredning

Estetiska programmet. Del. Bild- och formgivning, Dans,
 Musik, Teater

Ämnen: Formgivning. Mönsterkonstruktion. Estetisk verksamhet

O....75/77 Bildkonst.75 Måleri.76 Grafiskt, 77 Foto

Ämnen: Bild. Bild och form. Fotografisk bild. Grafisk kommunikation

O....78 Musik (konserter o d 792)

Estetiska programmet. Del. Bild- och formgivning, Dans, Musik, Teater

Ämnen: Musik. Musikproduktion

O....79 Seder o bruk, nöjen, sociala miljöer o verks. Sport

O....7911-7913 Seder och bruk .

O....7914-7919 Film, radio, TV, offentliga fester mm.

Medieprogrammet. Del. Medieproduktion, Tryckteknik

Estetiska programmet. Del. Bild- och formgivning, Dans, Musik, Teater

Ämnen: Ljudmedier. Rörligbild. Mediekommunikation.

Medieproduktion. Multimedia

O....792 Teater. Opera. Konserter. Revyer. Konstdans.

Estetiska programmet. Del. Bild- och formgivning, Dans, Musik, Teater

Ämnen: Teater. Dans

O....793 Sällskapsnöjen. Sällskapsdans. Lek.

Barn- och fritidsprogrammet. Del. Fritid, Pedagogisk och social verksamhet

Ämnen: Barn-, kultur- och fritidsverksamhet

O....794 Spel. Skicklighets- och turspel Lotteri. Lotto. Tips

O....795 Sociala miljöer och sociala verksamheter.

O....7951 Sociologi. Socialvård. Kriminologi.

Barn- och fritidsprogrammet. Del. Fritid, Pedagogisk och social verksamhet

O....7952/7956 Sociala miljöer o verks. i fysiska miljöer

O....7957 Undervisning o d.

Barn- och fritidsprogrammet. Del. Fritid, Pedagogisk och social verksamhet

Ämnen: Lärande och pedagogiskt ledarskap. Projektarbete

O....7958 Sociala miljöer o sociala verksamheter i boendet

O....7959 Sociala miljöer o verks. i allmänna grupper o d

O....796/799 Sport, idrott o d.

Barn- och fritidsprogrammet. Del. Fritid, Pedagogisk och social verksamhet

Ämnen: Idrott och hälsa. Specialidrott. Rid- och körkunskap.

Fritidsanläggningar och fritidsmiljö

O....8 Språk. Litteraturvetenskap. Skönlitteratur.

O....80 Språk. Språkliga verksamh. 802/809 motsv. 82/89.

Samhällsvetenskapliga pr. Del. Ekonomi, Kultur, Samhällsveten. Språk

Ämnen: Svenska. Svenska för döva. Svenska som andraspråk.

Modersmål. Engelska. Engelska för döva. Moderna språk.

Klassisk grekiska. Latin med allmän språkkunskap.

Teckenspråk för döva. Teckenspråk för hörande

O....81 Litteraturvetenskap-historia. 812/819 motsv. 82/89.

O....82/89 Skönlitteratur på olika språk

O....82 Engelsk skönlitteratur o d.

O....83 Tysk, nederländsk, nordisk skönlitt.

O....84 Fransk skönlitteratur o d

O....85 Italiensk skönlitteratur o d

O....86 Spansk och portugisisk skönlitteratur o d

O....87 Grekisk och latinsk skönlitteratur o d

O....88 Slavisk och baltisk skönlitteratur o d

O....89 Skönlitt på orientaliska och övriga språk o d

O....9 Saklitterärt. Allm. geografi, historia. Biogr.

O....90 Tidningar, tidkrifter, journalistik. Blandade ämnen

Medieprogrammet. Del. Medieproduktion, Tryckteknik

Ämnen: Textkommunikation

O....91 Allm. geografi, reseskildr. 913/919 motsv. 93/99.

Handels- o administrationspr. Del. Handel och service, Turism, resor.

Ämnen: Geografi. Turism

O....92 Biografiska verksamheter, släkthistoria o d

O....93/99 Historieskrivande verksamheter, allmän historia.

Ämnen: Historia

O....93 Allmänt om allm. historia. Världs- och forntidshist.

O....94 Medeltidens o nya tidens hist. i allmänhet och i Europa

O....95 Medeltidens o nya tidens historia i Asien.

O....96 Medeltidens o nya tidens historia i Afrika.

O....97 Medeltidens o nya tidens hist i Nord- o Mellanamerika

O....98 Medeltidens o nya tidens historia i Sydamerika

O....99 Medeltiden o nya tiden: Australien. Oceanien. Rymden

LO om gymnasiet.

DN 050330 sid 6:

"Felinriktad yrkesutbildning ger brist på industriarbetare"

“Ny LO-rapport: Unga väljer utbildningar som inte är efterfrågade på arbetsmarknaden. Inriktningen på gymnasieskolans yrkesprogram är dåligt anpassad till efterfrågan på arbetsmarknaden. Andelen som läser medie- och estetikprogrammen, naturbruk eller frisörutbildning ökar, trots att möjligheterna att försörja sig på yrkena är små. Samtidigt minskar andelen som väljer barn och fritid eller industri- och omvårdnadsprogrammen, utbildningar som är mer efterfrågade på arbetsmarknaden. Inom en snar framtid blir det brist på bland annat omvårdnads-, bygg- och verkstadsutbildade. Det visar en ny rapport från LO, som kräver ett tätare samarbete mellan skola, arbetsgivare och fack om yrkesutbildningen.”

“Det har under de senaste åren varit ett tydligt fokus på högskoleutbildning och forskning. Yrkesutbildningarna, framför allt de gymnasiala, har hamnat mer i skymundan. Målet att 50 procent av ungdomarna ska gå på högskolan innan de blir 25 år har bidragit till detta. Mycket pekar mot att detta mål snart kommer att vara uppnått. Redan i dag går mer än 50 procent av flickorna vidare till högskolan innan de är 25 år.

För den grupp som inte går vidare till högskolan har det inte funnits lika stora politiska ambitioner. Den självklara frågan man ställer sig är om det är möjligt att förbättra yrkesprogrammen på gymnasieskolan så att det blir möjligt för fler att få ett bra jobb direkt efter gymnasiet.

Sverige har nu brist på undersköterskor och verkstadsarbetare, men ett överskott på journalister och ekonomer. Under senare tid har inte utbildningsutbudet i någon särskilt hög grad anpassats till vad vi vet om framtidens arbetsmarknad. Dimensioneringen av utbildningarna har i stället blivit resultatet av studenternas och utbildningsanord-

narens fria val. Arbetsmarknadens framtida behov har tonats ned. Det är viktigt att det blir en bättre balans mellan individens val och arbetsmarknadens behov om inte stora grupper av ungdomar ska skaffa sig en dyr utbildning som inte ger dem några fördelar på arbetsmarknaden.

I en rapport som LO presenterar i dag visar vi att inom gymnasieskolan har andelen som läser medieprogrammet, estetiska programmet, naturbruk och till frisör ökat, trots att dessa utbildningar sällan ger möjlighet att försörja sig inom yrket. Samtidigt minskar andelen som går barn och fritid, industri- och omvårdnadsprogrammet - utbildningar med en tydligare arbetsmarknadsrelevans. Våra prognoser pekar mot att det blir brist på bland annat omvårdnads-, bygg- och verkstadsutbildade inom en snar framtid.

Självklart är möjligheten att välja utbildning viktig för elevens motivation. Men ett minskande söktryck på strategiska utbildningar är en signal om att något borde göras för att förbättra dessa.

Även inom högskolan behövs, enligt Högskoleverket, en omprioritering mellan utbildningarna. Det finns överskott på journalister, ekonomer och konstnärer och brist på bland annat läkare, tandläkare, förskollärare och yrkeslärare.

För LO är framför allt signalerna från de yrkesorienterade programmen på gymnasieskolan oroande. Det är en överlevnadsfråga för svensk industri att den har möjlighet att anställa kvalificerade yrkesarbetare. Klarar vi inte detta kommer vi att stå oss slätt i konkurrensen med omvärlden. Det är också viktigt att det finns välutbildade arbetare inom vård och omsorg om vi ska klara framtidens välfärd.

Under senare tid har LO sett problem med både dimensioneringen och kvaliteten i yrkesprogrammen. För få genomför dessa utbildningar. Av dem som påbörjar studier är det alldeles för många som hoppar av innan de är färdiga. Sedan slutet av 1980-talet har andelen ungdomar som går färdigt gymnasiet minskat från ungefär 90 procent till knappt 80 procent. Det har alltså skett en fördubbling av antalet

ungdomar som hoppar av gymnasiet. Avhopparna är kraftigt överrepresenterade bland de arbetslösa och gruppen har ofta stora svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden. För många i denna grupp visar det sig att avhoppet är början på en långsiktig svag anknytning till arbetsmarknaden.

Bland dem som går färdigt yrkesprogrammen på områden där det är brist på arbetskraft är arbetsmarknadsutsikterna oftast mycket goda. Av dem som gått ut fordonsprogrammet har 80 procent ett jobb två år senare. På industri- och omvårdningsprogrammen är det 76 respektive 79 procent som har det. De allra flesta uppger också att de jobbar inom det område de har utbildat sig för. Av dem som gått fordons- och industriprogrammet visar det sig också att de allra flesta arbetar heltid och har tillsvidareanställning.

Problemet med dessa utbildningar är alltså inte att det är svårt att få jobb. Problemet är att söktrycket är lågt, att avhoppet är oacceptabelt många och att allt färre kommuner anser att de har möjlighet att erbjuda en högkvalitativ utbildning inom området. Det finns emellertid gymnasiala yrkesprogram som lyckats hantera dessa problem. På till exempel elprogrammet är söktrycket högt, andelen som hoppar av relativt liten och de allra flesta regioner i Sverige erbjuder en bra sådan utbildning. En viktig faktor för framgång är ett nära samarbete mellan facklig organisation och arbetsgivare och en välutvecklad arbetsplatsförlagd utbildning efter gymnasieskolans slut.

Det kommer att behövas ett flertal olika förändringar och förbättringar av gymnasieskolans yrkesprogram. Nyckeln till en bra yrkesorienterad gymnasieutbildning är samverkan mellan skola, arbetsgivare och fack när det gäller innehållet i utbildningen. Parterna bör också ta mer ansvar för den färdigutbildning i yrket som sker sedan man börjat jobba. På de allra flesta utbildningar är praktiken på arbetsplatsen avgörande. Mycket talar för att arbetsplatser bör certifieras för att ta emot praktikanter.

Ett stort problem är också arbetsgivarnas ointresse att satsa på vidareutbildning på arbetsplatsen. Undersökningar som LO gjort visar

att LO-förbundens medlemmar i genomsnitt får personalutbildning under 2,4 procent av arbetstiden. Det är bara en bråkdel av den tid för personalutbildning som satsas på de högutbildade Saco-medlemmarna.

Det behövs också en genomtänkt strategi för att rekrytera och utbilda lärare till yrkesprogrammen då stora pensionsavgångar väntas. Den utvärdering som har gjorts av lärarutbildningen visar att det finns stor anledning till oro. Med dagens organisering av lärarutbildningen är det mycket tveksamt om det i framtiden kommer att finnas tillräckligt många yrkeslärare.

Det krävs mer samverkan mellan kommunerna. Mycket talar i dag för att dessa utbildningar regionaliseras. Kommunerna måste samverka och samla resurser på ett ställe för att kunna upprätthålla en hög nivå på yrkesprogrammen. Nu är det inte någon som tar ansvar för hur det samlade utbudet av utbildning ser ut inom en region.

Det finns i dag en stor samstämmighet om att de teoretiska ämnena måste vara kvar på de yrkesorienterade programmen. Däremot måste formerna för undervisningen utvecklas och mer anpassas till elevernas intresse.

Det finns inga enkla patentlösningar för att göra yrkesprogrammen bättre. Mycket kan göras inom ramen för dagens gymnasieskola. Att ge alla elever en bra start oavsett vilket gymnasieprogram man går på måste vara grunden. Att som folkpartiet föreslår införa tvååriga yrkesprogram med mindre teori är en farlig väg. Det skulle skapa ännu större skillnader i förutsättningar än i dag.

Den viktiga frågan är hur vi utformar bra yrkesprogram som både tillfredsställer arbetsmarknadens krav och som lockar ungdomarna att satsa på en utbildning som kan ge ett intressant jobb direkt efter gymnasiet. För att lyckas med detta krävs insatser från en mängd olika håll.

Ulla Lindqvist Andre vice ordförande LO

Kristina Mårtensson Projektledare LO:s arbete med yrkesprogrammen

Irene Wennemo Chef LO:s näringspolitiska enhet”

LO-rapport om gymnasiet

LO: Hur står det till med yrkesutbildningarna i gymnasieskolan?

**Rapporten sammanställd av
KRISTINA MÅRTENSSON och IRENE WENNEMO
Näringspolitiska enheten. Mars 2005.**

I sammanställningen här är diagrammen ej med .

“1. Innehåll

1. Innehåll
2. Inledning
3. Sammanfattning
4. Gymnasieutbildningarna inom industrin
5. Gymnasieutbildningarna inom bygg
6. Gymnasieutbildningarna inom service
7. Gymnasieutbildningarna inom vård

2. Inledning

LO-kansliet har fått i uppdrag av LO-kongressen och LOs styrelse att ge förslag på hur de yrkesinriktade gymnasieutbildningarna kan förbättras.

Generellt anser LO att avhoppet från gymnasieskolan är alldeles för höga och det finns för dålig överensstämmelse mellan vad som efterfrågas på arbetsmarknaden och dimensioneringen av olika utbildningar.

Under hösten har vi, Ulla Lindqvist, LOs andre vice ordförande och Kristina Mårtensson, projektledare, genomfört träffar med ett antal LO-förbund för att få deras bild av hur gymnasieskolan fungerar och hur den kan förbättras. Resultatet av detta arbete sammanfattas i denna rapport tillsammans med statistik och analyser från SCB och Skolverket.

Träffarna med LO-förbunden kommer sedan att ligga till grund för LOs fortsatta arbete med att förbättra yrkesutbildningarna på gymnasiet.

Vi har i denna rapport valt att dela in gymnasieskolans 14 yrkesorienterade program i fyra grupper:

- Industri
- Bygg
- Service
- Vård

Detta är ingen självklar och given indelning – men vi ser det som en fungerande princip att arbeta efter.

3. Sammanfattning

Sammanlagt gick 248 000 personer på de nationella programmen läsåret 2002/03. Av dessa gick 53 procent på de yrkesförberedande linjerna och 47 procent på de studieförberedande utbildningarna.

På de yrkesförberedande programmen har vi granskat tre problem närmare.

- Det stora glappet mellan efterfrågan på arbetsmarknaden och utbudet av gymnasieplatser.
- Att så stor andel av eleverna inte klarat sina gymnasiestudier inom fyra år.
- Att meritvärdena, det vill säga betygen, sjunker i förhållande till de på de studieförberedande utbildningarna.

På gymnasieprogram som förbereder för arbete i industrin går knappt 8 procent av eleverna i gymnasieskolan. Samtidigt visar analyser av SCB att det kommer att finnas brist på verkstadsutbildade, jord- och skogsbruksutbildade, energiutbildade samt fordons- och transportutbildade.

På flertalet av de yrkesförberedande programmen är andelen elever som inte slutfört sina studier inom fyra år alltför stort. På industri- sidan är det mellan 30- 35 procent av eleverna som inte slutför studierna, på bygg- och servicesidan mellan 20–30 procent och på vårdsidan nästan 30 procent.

Generellt ökar meritvärdena på alla gymnasieprogram men meritvärdena på de studieförberedande programmen ökar mer än på de yrkesförberedande programmen.

4. Gymnasieutbildningarna inom industrin

De gymnasieprogram som vi räknat till industrisidan är:

- Livsmedel
- Energi
- Industri
- Fordon

På dessa utbildningar går i dagsläget cirka 19 000 ungdomar, det är 8 procent av antalet ungdomar i gymnasieskolan på de nationella programmen.

Diagram 1: Andel (procent) elever på industri-, fordons-, energi-, och livsmedelsprogrammet av totala antalet studenter i gymnasieskolan som går ut med slutbetyg inom fyra år.....

Det är endast en liten andel av ungdomarna som går på programmen inom industrisektorn. Ovanstående diagram visar att under åttaårsperioden så har andelen studenter från dessa program med slutbetyg minskat. Störst minskning är andelen elever på industriprogrammet. Från industriprogrammet gick 2,3 procent ut 1997 och år 2003 1,5 procent. Fordonsprogrammet är det största industriprogrammet. Där fick 3,4 procent år 2003 slutbetyg av andelen studenter i gymnasieskolan.

Diagram 2: Andel (procent) elever på industri-, fordons-, energi-, och livsmedelsprogrammet som ej slutfört studierna inom fyra år.....

Diagram två visar andelen som inte slutför sina studier. Vi ser mycket allvarligt på denna statistik och att det tycks finnas en tendens till ökning av antalet avhopp generellt och kraftigast på de yrkesförberedande programmen. På de fyra programmen inom industrisektorn är andelen avhopp dubbelt så höga som på de studieförberedande

programmen. Industriprogrammet visar på minskning av dem som ej slutfört sina studier, medan livsmedel ökar kraftigt. Av de som går på livsmedelsprogrammet, även om de är få, är det över 35 procent som ej får slutbetyg och från industriprogrammet är avhopp 32 procent.

Gymnasietiden

Ett av huvudproblemen enligt förbunden är det låga söktrycket. Orsakerna är förmodligen flera, men det man ser som huvudproblemen är i huvudsak två.

1. Bilden av industrin bland ungdomar är i allmänhet väldigt negativ.
2. Många kommuner satsar inte på dessa program och utbildningarna är inte tillräckligt kvalificerade för att vara attraktiva av arbetsmarknaden.

Vad man måste jobba med är att höja statusen på dessa utbildningar, det handlar på många ställen om en ”gigantisk omorientering”, enligt bland annat Metall. Det finns skolor som idag är attraktiva och håller en hög kvalitet men det måste ske förbättringar på fler orter. Det samarbetet som sker i Industricollege Mälardalen är ett steg i rätt riktning och kan säkert vara ett gott exempel för samarbete mellan andra skolor och kommuner.

Det framfördes bland annat från Industrifacket och Skogs- och träfacket att ingångarna bör vara bredare på gymnasiet där man bör ha industrin som målyrke. Det finns en massa gymnasieprogram där man talar om design, men väldigt lite om produktion, det anses vara en brist.

Generellt finns ett stort behov av att både skolor och praktikplatser kvalitetssäkras enligt facken. På vissa håll sker certifiering av proplatser vilket fungerar bra. Där handlar det om att företagen ska kunna erbjuda handledning och att praktik inte ska ske på avtalslösa företag.

Flera framhåller också att på många skolor utbildas eleverna i gammal teknik, skolorna fungerar ofta dåligt för att utbilda till industrin och bättre för mer hantverksinriktade utbildningar. Det är svårt att se att skolan ska kunna ha den nyaste tekniken och ett samarbete med industrin är nödvändigt. Flera fack, bland annat

SEKO, förordar alltmer arbetsplatsförlagd gymnasieutbildning. Då ska också lärarna vara med på plats och man har handledare på företagen.

Ofta finns ett intresse hos yrkeslärarna att samarbeta med näringslivet. Det finns möjligheter inom nuvarande regelverk att göra nästan alla de förändringar som behövs för att skapa en mer attraktiv skola. Men det finns idag ett för stort motstånd hos skolorna, enligt facken.

Det finns ett starkt stöd hos förbunden för att gymnasieutbildningarna ska vara treåriga och man inte ska ge avkall på de teoretiska ämnena. Ett genomgående problem på industriprogrammen tycks dock vara hur undervisningen i de teoretiska ämnena går till. Det tycks finnas väldigt liten anpassning mellan programmet och hur undervisningen sker i ämnen som matematik och engelska.

Inom vissa industrier sker hela den specialiserade utbildningen på arbetsplatserna, detta framhålls både från Pappers och från Industriefacket. Inom branscher som pappers- och processindustrin finns idag inte så stort intresse av de egna gymnasieutbildningarna. Man ställer generellt höga krav på dem man anställer och för specialisering sker internutbildning. Man efterfrågar ofta elever med en bred teoretisk grund. För att eleverna från de yrkesorienterade utbildningarna ska vara anställningsbara behöver utbildningarna vässas.

Betygen.

Diagram 3: Meritvärde på industri-, fordons-, energi-, och livsmedelsprogrammet jämfört med de studieförberedande programmen.....

Skillnaden mellan meritvärdena/betygen på de teoretiska och de praktiska utbildningarna ökar. Under de åtta senaste åren har det skett en ökning med nästan 10 procent på de studieförberedande programmen. Skillnaden mellan industriprogrammet och de studieförberedande var i snitt 2,6 poäng 1997 och är idag 2,9 poäng.

Efterfrågan på arbetskraft och samarbete

Om man vill få till stånd bra utbildningar är basen att det finns ett bra

samarbete mellan arbetsgivare, fack och skola. Detta framhålls från alla fackliga parter inom industrin. Inom flera branscher finns bra fungerande yrkesnämnder där samverkan sker mellan arbetsgivare, arbetstagar och skola om utvecklingen av olika utbildningar.

Centralt finns ofta samsyn mellan de fackliga organisationerna och arbetsgivarna i yrkesnämnderna medan det lokalt kan spreta mer.

Från fackligt håll framhålls att det finns ett glapp mellan antal personer som utbildas och efterfrågan inom industrin. Till exempel kommer verkstadsindustrin framöver att behöva rekrytera 20 000 personer om året enligt Metall.

Enligt SCB arbetskraftsbarometer (Information om utbildning och arbetsmarknad SCB 2004:4) finns idag störst brist, inom alla kategorier, på verkstadsutbildade, jord- och skogsbruksutbildade, energiutbildade samt fordons- och transportutbildade. SCB räknar med att dagens brist på personer med gedigna yrkeskunskaper inom verkstadsindustrin kommer att förvärras framöver eftersom så få väljer denna inriktning på gymnasiet. Förvärvsarbetande verkstadsutbildade var 2002/03 120 700 personer och samma läsår examinerades 1 360 personer varav 10 procent var kvinnor.

Även vad gäller fordons- och transportutbildade råder kraftig brist både på nyutexaminerade och yrkeserfarna(SCB Arbetskraftsbarometern 2004:4). Tillskottet är för litet för att möta arbetsgivarnas behov. Mycket talar för ännu större brist då inte eleverna söker sig till gymnasieskolans fordons- och transportutbildningar. Läsåret 2002/03 examinerades 2255 personer, varav 3 procent kvinnor och antal förvärvsarbetande var 98 800 personer.

För behovet av processutbildade saknas bedömning på lång sikt. I dagsläget tycks balans råda. Idag är drygt 6 300 processutbildade förvärvsarbetande, varav 11 procent är kvinnor.

När det gäller de träutbildade väntas kunskapskraven öka och medelåldern är samtidigt hög. SCB antar att välutbildad personal kommer att vara eftersökt i träindustrin. Inom området finns idag 18000 förvärvsarbetande, varav 5 procent kvinnor.

När det gäller de styr- och reglertekniskt utbildade saknar SCB en

långsiktig bedömning, man ser dock ett något ökat behov på kort sikt. Enligt förbund som Metall, Pappers, SEKO och Industrifacket finns det en efterfrågan på utbildning inom styr- och reglerteknik framöver inom flera yrken. Enligt SCB råder just nu en balans och det finns inte heller någon påtalad brist framöver. Idag är 15 200 förvärvsarbetande inom området och 2002/03 examinerades 355 personer, varav 3 procent var kvinnor.

När det gäller tele- och elektronikutbildade råder idag brist på utbildad personal som förväntas öka framöver. Förvärvsarbetande är idag 42 200 personer och 2002/03 examinerades 1 275 personer varav 1 procent kvinnor. Bland personer med energiutbildning råder också brist och den kommer förmodligen att förvärras. Förra året examinerades 120 energiutbildade och 8300 var förvärvsarbetande, varav 2 procent kvinnor.

5. Gymnasieprogrammen inom bygg

De gymnasieprogram som vi räknat till bygg är:

- El
- Bygg

På dessa utbildningar går i dagsläget cirka 23 000 ungdomar, det är 9 procent av antalet ungdomar i gymnasieskolan på de nationella programmen.

Diagram 4 Andel (procent) elever på el-, och byggprogrammet av totala antalet studenter i gymnasieskolan som går ut med slutbetyg inom fyra år.....

El- och byggprogrammet är mycket större än industriprogrammen. På byggprogrammet väljer man ofta andra året inriktning och då kan man bland annat välja att utbilda sig till målare. På elprogrammet går 5,3 procent av andelen studenter ut med slutbetyg och på byggprogrammet 3,3 procent. El- och byggprogrammet tycks ha den mest positiva utvecklingen av de yrkesorienterade programmen när det gäller andelen elever med slutbetyg.

Diagram 5: Andel (procent) elever på el- och byggprogrammet som ej slutfört studierna inom fyra år.....

Det är en hög andel av eleverna på bygg- och elprogrammet som ej slutfört sina studier inom fyra år. På de studieförberedande programmen är det 15 procent av eleverna som inte får slutbetyg, jämfört med 22 procent på elprogrammet och 30 procent på byggprogrammet. Som högst var det 32 procent på byggprogrammet och 27 procent på elprogrammet som ej slutförde studierna. Positivt är att under de senaste åren tycks andelen som ej slutfört sina studier minskat. Jämfört med andra yrkesprogram är andelen som inte slutför sina studier låg på elprogrammet.

Gymnasietiden

När det är högkonjunktur för byggbranschen har eleverna som påbörjar utbildningen nästan uteslutande haft dessa program som förstahandsval. Vid lågkonjunktur får man ej "rätt" elever. Det har visat sig att vid förstahandsval är sannolikheten större att eleverna klarar gymnasieskolan. Det finns å andra sidan en baksida när betygen blir för höga. Frågan är då om man då får rätt elever eller om duktiga hantverkare konkurreras ut?

Det är få flickor som söker till utbildningarna. Från både Byggnads och Elektrikernas sida arbetar man för att öka andelen flickor. På bygginriktningen till målare börjar det att bli fler flickor, men få av dem går ut och jobbar som traditionella målare sedan.

Elektrikerna anser att utbildningen finns i för många kommuner vilket leder till brister i kvalitén. Kvalitetskontroll behövs på skolorna. Yrkestävlingar blir en slags kvalitetsindikator som visar hur skolorna fungerar.

Efter både el- och byggprogrammet finns ett system med lärlingsplatser. Det är eleven själv som ordnar detta. Lärlingstiden sker direkt efter gymnasieutbildningen. Byggsidan upplever att det är svårt att få lärlingsplatser och att detta gör det svårt att få ihop den nödvändiga lärlingsperioden. På byggsidan är det ofta så att man första året får jobb efter sommaren och arbetar tills "jobbet" är slut i november och

sedan byter bransch när de inte får något nytt arbete över vintern. Bilden är detsamma för de som utbildar sig till målare.

För de som väljer att bli målare så innebär det också att man avlägger ett gesällprov efter 3800 timmars praktik. Besiktningsmän utsedda av den lokala yrkesnämnden kontrollerar om man klarat provet.

Inom måleriyrket finns fortfarande det man kallar en traditionell lärlingsutbildning kvar. Genom att gå som lärling på arbetsplatsen och sedan komplettera med kärnämnen kan man också bli målare och avlägga ett gesällprov. Ofta visar det sig att kärnämnen blir lidande i detta system.

Sammanlagt tar det 5–6 år innan man är klar till exempel snickare och får ett yrkesbevis. Det krävs 4 300 timmar (2,5 år) lärlingstid för att vara färdig. En lärling har cirka 70 procent av yrkesarbetarlönen – beror på tillgång och efterfrågan.

På elsidan blir man certifierad efter 1 600 timmars praktik. Behörighet utfärdas av elsäkerhetsverket.

De som försöker få ett yrkesbevis på byggsidan har möjlighet att göra om de kurser de inte klarat i gymnasieskolan. På elsidan är det så att för att få lärlingsplats ska man ha godkända betyg i alla ämnen. Om företag anställer under dessa krav så ska företagen komplettera med utbildning.

I Örebro finns ett fyraårigt elprogram på försök där ”lärlingstiden” ingår. Där får man kortet om man klarat kraven. Man skriver då kontrakt med en företagspool. Överlag så fungerar den fyraåriga utbildningen bra och då är eleverna certifierade när de är klara.

Betygen.

Diagram 6: Meritvärde på el- och byggprogrammet jämfört med de studieförberedande programmen.....

Även betygen på bygg- och elutbildningen har ökat över tiden, mest på byggprogrammet. Men skillnaden mellan de studieförberedande utbildningarna och el- och byggprogrammet har också ökat. 1997 var skillnaden mellan el-programmet och de studieförberedande 1,8

poäng, idag är skillnaden 2,7.

Efterfrågan på arbetskraft och samarbete

På både el- och byggsidan finns ett bra partssamarbete. Det yrkesutbildningsavtal som finns är väldigt viktigt. På alla platser med el- och byggprogram finns ett programråd. Här sitter representanter från branschen – både anställda och företag.

Parterna har ofta synpunkter på hur stort intaget till utbildningarna ska vara för att inte späda på arbetslösheten i en lågkonjunktur. Här upplever man att det är svårt att få gehör och det är rektorn som bestämmer dimensioneringen i slutändan. I vissa kommuner jobbar man nu med att ta in alla förstahandsval och då blir det svårt för eleverna att få praktik.

Examinerade på byggsidan var 2002/2003 2 090 personer, varav 2 procent kvinnor. Förvärvsarbetande byggutbildade var 81 100 personer, varav 1 procent kvinnor. På elsidan examinerades 1 335 personer, varav 1 procent kvinnor. Antalet förvärvsarbetande var 43 200.

Enligt SCB kommer dagens bristsituation att förvärras framöver i byggbranschen. De faktorer som talar för detta är bland annat bostadsbristen i storstäderna och medelåldern bland byggnadsarbetare. För elektriker råder ett balanserat läge på arbetsmarknaden. Denna situation väntas att bestå enligt SCB. Utanför storstadsregionerna är dock konkurrensen om jobben hårdare.

Behovet av VVS-utbildade, särskilt rörmokare, är stort och förväntas öka framöver, samtidigt som gymnasieskolorna har svårt att fylla utbildningsplatserna. Enligt SCB examinerades 265 förra året och antalet förvärvsarbetande var 12800 personer, varav 0 procent kvinnor.

6. Gymnasieutbildningar inom serviceyrken

Inom området service räknar vi följande gymnasieprogram:

- Handels- och administrationsprogrammet
- Hotell- och restaurangprogrammet
- Hantverksprogrammet
- Mediaprogrammet

- Estetiska programmet

På dessa program går sammanlagt 60 000 elever, det är 24 procent av antalet elever från de nationella programmen i gymnasieskolan.

Diagram 7: Andel (procent) elever på handels- och administrations-, hotell och restaurang-, hantverks-, media- och estetiska programmet av totala antalet studenter i gymnasieskolan som går ut med slutbetyg inom fyra år.....

Hotell- och restaurangprogrammet och det estetiska programmet har blivit de största programmen på servicesidan. Av det totala antalet elever är det cirka 5 procent som går ut från dessa program. Från Handels- och administrationsprogrammet går 4,5 procent av eleverna ut med slutbetyg. Det minsta programmet är Hantverksprogrammet, närmare 2 procent går ut härifrån.

Diagram 8: Andel (procent) elever på handels- och administrations-, hotell och restaurang-, hantverks-, media- och estetiska programmet som ej slutfört studierna inom fyra år

Det är stora avhopp på flera av utbildningarna. Flest avhopp sker från handels- och administrationsprogrammet där mellan 30–35 procent av eleverna ej får slutbetyg, vilket kan jämföras med avhoppet från de studieförberedande programmen där avhoppet varierat mellan 12–15 procent över tiden. Över en fyraårsperiod har avhoppet ökat med 14 procent på Handels- och administrationsprogrammet.

Minst avhopp har Medieprogrammet där 21 procent inte får slutbetyg. Det allvarliga är dock att avhoppet från Medieprogrammet har ökat med 55 procent över de senaste fyra åren.

Gymnasietiden

Från hotell- och restaurangfacket ser man kvalitetsbrister när varje kommun ska ha en egen utbildning. Det finns duktiga yrkesmännskor på skolorna, men pedagogerna saknas. Från branschen vill man kvalitetssäkra skolorna. För att utbildningen ska fungera bra måste det finnas praktikplatser i den egna kommunen. Liksom på många andra

yrkesprogram efterlyses större integration mellan teori och praktik, men det finns även här en samstämmighet om att man vill ha kvar kärnämnen.

Det finns en efterfrågan på en ”gymnasieutbildning” med serviceinriktning från till exempel fastighetsanställdas förbund. Idag anser de att yrkesprogrammen fortfarande är för industrirelaterade. Ska vi kunna få status i lågstatusyrkena måste man ha en kvalificerad utbildning.

Från hotell- och restauranganställdas förbund säger man att det förs en diskussion inom branschen att man skulle vilja lägga till ett år för färdigutbildning. Därutöver förs diskussioner om gesällprov som ska avläggas en tid efter skolan är slut. Ett system som mer liknar det som finns inom byggbranschen.

Praktikplatserna inom hotell- och restaurang ger bilden av yrkeslivet och tyvärr blir många av eleverna besvikna. Facket anser att man borde certifiera arbetsplatser där man lägger praktiken. Det är under denna tid många kommer i kontakt med den ”osunda” ekonomi som finns inom delar av restaurangbranschen. Tre fjärdedelar av eleverna får svarta pengar i betalning på sin praktik och det är här man lägger grunden för ett osunt beteende, enligt facket.

Betygen.

Diagram 9: Meritvärde på handels- och administrations-, hotell och restaurang-, hantverks-, media- och estetiska programmet jämfört med de studieförberedande programmen

Utbildningarna inom detta område skiljer sig något från övriga yrkesorienterade utbildningar. När det gäller det estetiska programmet har en kraftig ökning av betygen skett och meritvärdena här närmar sig de studieförberedande programmen. Lägst betyg har man på handels- och administration samt hotell- och restaurangprogrammet.

Efterfrågan på arbetskraft och samarbete

Inom kategorin restaurang- och storhushållsutbildade examineras förra åren 2002/2003 2 565 personer, varav 53 procent kvinnor. Förvärvsarbetande var 43 700 stycken. Behovet väntas inte öka i

framtiden något nämnvärt. Men det är väldigt ”inne” att jobba i restaurangvärlden och många vill bli TV-kockar, enligt Hotell och Restauranganställdas förbund. Enligt dem blir bara en från varje klass kvar i branschen efter avslutad utbildning.

De flesta skolor har programråd, vilket bör vara obligatoriskt enligt facket. Det bör också vara en programrådsfråga vilka praktikplatser man ska ha. Det finns ett utbildningsråd för hotell- och restaurang som ordnar mycket populära rikstäckande aktiviteter.

Från Hotell- och restaurangfacket ställs frågan om ”vem styr valet av gymnasieprogram”. Denna fråga ställs från flera fackliga organisationer. Det borde finnas ett ansvar från både gymnasieskolorna och SYO-konsulenterna att också berätta om verkligheten i yrkeslivet.

Inom området handels- och administrationsutbildade examinerades senast 2 985 och antalet förvärvsarbetande är 52 200. Trots väntade pensionsavgångar bedöms inte rekryteringsbehovet öka, något ljusare rekryteringsläge finns inom handeln.

På handelssidan har man hittills inte varit så aktiva när det gäller yrkesutbildningsfrågor. Parterna har nyligen påbörjat ett arbete om yrkesutbildningen. Det finns inget yrkesråd som tar ansvar för påverkan av utbildningen. Undantaget är frisörprogrammet där det finns ett aktivt arbete.

Handels betonar mer vikten av att få in dem med högre grundutbildning. Förekomsten av kockar och kallskänkor i butikerna har inspirerat på arbetsplatserna. Idag är det service som växer och folk vill jobba med relationer. Detta borde utvecklas inom utbildningen.

När det gäller utbildade för administrativa tjänster är tillgången mycket god och det finns inget rekryteringsbehov, enligt SCB. Det finns cirka 201 000 förvärvsarbetande, 74 procent kvinnor och 2002/03 examinerades 2 985 personer.

När det gäller mediautbildade är konkurrensen om de få arbetstillfällena mycket hård. (Arbetskraftsbarometern 2004:4) Med tanke på det stora årliga tillskottet av mediautbildade är det svårt att se någon ljusning på arbetsmarknaden inom överskådlig tid. 2002/3 examinerades 3 400 personer och antalet förvärvsarbetande är 10 000.

7. Gymnasieutbildning inom vård och omsorg

Inom detta område finns tre gymnasieprogram.

- Barn- och fritidsprogrammet
- Omvårdnadsprogrammet
- Naturbruksprogrammet (Naturbruksprogrammet är tveksamt om det passar in under rubriken Vård. Men vi har valt denna indelning då många av dessa grupper fackligt till stor del kommer att tillhöra Kommunal.)

29 000 ungdomar av de ungdomar som går nationella program i gymnasiet går dessa program, det är 11,6 procent av samtliga.

Diagram 10: Andel (procent) elever på barn och fritids-, omvårdnads- och naturbruksprogrammet av totala antalet studenter i gymnasieskolan som går ut med slutbetyg inom fyra år

.....Av ovanstående diagram framgår att det framförallt har skett en dramatisk minskning av andelen elever som går ut från barn- och fritidsprogrammet. År 1997 var det 8 procent av eleverna som gick ut från barn- och fritidsprogrammet, år 2003 var motsvarande siffra 4,4 procent. Omvårdnadsprogrammet har en relativt stabil andel på ungefär 4 procent av eleverna slutfört studierna. Över tiden har andelen elever som går ut från naturbruksprogrammet ökat något från 2,4 procent till 2,6 procent.

Diagram 11: Andel (procent) elever på barn- och fritids-, omvårdnads- och naturbruksprogrammet som ej slutfört studier inom fyra år.....

Diagrammet ovan visar avhoppet från gymnasieskolan. Även på dessa program ser vi att avhoppet har ökat över tiden och är höga jämfört med de studieförberedande programmen. Andelen som ej slutfört sina studier inom fyra år är runt 30 procent på ”vårdprogrammen” jämfört med 15 procent på de studieförberedande. År 1999 var det 23 procent som ej slutförde studierna 1999 och år 2003 var det 28 procent på barn- och fritidsprogrammet.

Gymnasietiden

Det finns en bred diskussion om att omvårdnadsprogrammet gör eleverna dåligt förberedda för verksamheten. Från Kommunal ser man dock att det är viktigt att det är en bred utbildning och att det är viktigt att ungdomar inte blir inlåsta, utan att gymnasiet är en bred entré till yrkeslivet.

Det krävs mycket mer av arbetslivet när det gäller att få handledning och praktik då arbetslivet kräver specificerad yrkeskunskap, enligt Kommunal.

Betyg.

Diagram 12: Meritvärden på barn- och fritids-, omvårdnads- och naturbruksprogrammet jämfört med de studieförberedande programmen

Utvecklingen av meritvärdena visar även här på en ökande skillnad mellan de studie- och yrkesförberedande utbildningarna. För de studieförberedande utbildningarna har meritvärdena ökat med 1,3 poäng medan på till exempel barn- och fritidsprogrammet har en ökning skett med 0,7 poäng och på omvårdnadsutbildningen med 1,1 poäng.

Efterfrågan på arbetskraft och samarbete

Det finns yrkesnämnder inom vårdområdet. Kommunal planerar nu att ha ett stort rådslag om vårdpersonalens kompetensutveckling. Det saknas idag strukturer för hur kompetensen ska utvecklas på arbetsplatsen inom vården.

I dagsläget anses det, enligt SCB, vara balans på omvårdnadsutbildad personal. Bristyrken inom vården är specialister som läkare och vissa typer av sjuksköterskor.

Behovet av personal med omvårdnadsutbildning ökar framförallt inom äldreomsorgen. Samtidigt bedöms tillgången minska på grund av stora pensionsavgångar och relativt få nyutexaminerade. Bedömningen är att bristen på personal med omvårdnadsutbildning kan bli mycket stor på lång sikt. Idag är 161 000 förvärvsarbetande, varav 92 procent kvinnor och 2002/03 examinerades 2 380 personer.

Brist på personal inom barnomsorgen väntas också öka. Utbildade från barn- och fritidsprogrammet arbetar dock i stor utsträckning inom andra områden. Om spridningen på arbetsmarknaden kommer att se ut som tidigare väntas en brist på barnskötare. Inom området förvärvsarbetade 21 300 personer och 2002/03 examinerades 2 900 personer varav 80 procent kvinnor.

Inom kategorin jord- och skogsutbildade ser man brist på maskinförare och även djurskötare förväntas en fortsatt god arbetsmarknad enligt SCB. Inom området examinerades 1815, varav 64 procent kvinnor och antalet förvärvsarbetande var 2002/03 56 000 varav 23 procent kvinnor.”

Kärnämnen på gymnasiet ska hjälpa rollerna A1 och A2.

Yrkesämnen ska hjälpa rollerna B1 och B2:

Människornas verksamheter i fyra olika roller i livet:

A. Huvudroll: allmän levnadsroll lekmanroll-fritidsroll.

A1: att i största allmänhet leva med kropp och psyke i de fysiska och sociala miljöerna med de möjligheter och innanför de ramar som ges av de politiska styrningarna.

A2: att påverka de politiska styrningarna som direkt eller indirekt styr individernas levnadsförhållanden, som beror av de fyra ovan nämnda faktorerna.

B. Biroll: förvärvslivsroll-expertroll-yrkesroll.

B1: att hitta lämplig plats i de gemensamma förvärvslivssystemen och göra arbetet med hänsyn till egna egoistiska krav.

B2: att sköta arbetsuppgifterna i förvärvsarbetet med hänsyn till vad de övriga samhällsmedlemmarna kan begära att få utträttat i den gemensamma arbetsfördelningen.

Omkring en tredjedel av eleverna på yrkeslinjerna fullföljer inte utbildningarna, trots att det kan ge arbete och det kan vara brist på arbetskraft i yrkena. Högskoleverkets utredning om lärarutbildningen behandlar inte lärare på yrkeslinjerna. Kan avhoppet bero på dåliga lärare?

Demokrati och överblick i skolan.

I 1994 års läroplan för det obliatoriska skolväsendet står bl a: “ Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (1985:1100) slår fast att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö (1 kap. 2 §)....

Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt deltaga i samhällslivet.....

I samarbete med hemmen skall skolan främja elevernas utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar ...

Skolan har i uppdrag att överföra grundläggande värden och främja elevernas lärande för att därigenom förbereda dem för att leva och verka i samhället. Skolan skall förmedla de mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram alla i samhället behöver. Eleverna skall kunna orientera sig i en komplex verklighet, med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. ....

I all undervisning är det angeläget att anlägga vissa övergripande perspektiv. Genom ett historiskt perspektiv kan eleverna utveckla en beredskap inför framtiden och utveckla sin förmåga till dynamiskt tänkande. Genom ett miljöperspektiv får de möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor. Undervisningen skall belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling.

Ett internationellt perspektiv är viktigt för att kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang och för att skapa internationell solidaritet samt förbereda för ett samhälle med täta kontakter över kultur- och nationsgränser. Det internationella perspektivet innebär också

att utveckla förståelse för den kulturella mångfalden inom landet...

- Läraren skall.....organisera och genomföra arbetet så att eleven
- får möjligheter till ämnesfördjupning, överblick och sammanhang....
- Skolan skall sträva efter att varje elev....
- har kunskap om demokratins principer och utvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former....
- förbereda eleverna för delaktighet och medansvar och för de rättigheter och skyldigheter som präglar ett demokratiskt samhälle....”

I Propositionen om gymnasieskolan, “Kunskap och kvalitet – elva steg för utvecklingen av gymnasieskolan.

Prop.2003/04:140”,

står bl a:

“Den svenska gymnasieskolan håller i ett internationellt perspektiv hög kvalitet, medger stor valfrihet för eleverna och erbjuder ett brett utbud av utbildningar och kurser. Vår gymnasieskola omfattar, till skillnad från i de flesta länder, både studieförberedande utbildningar och yrkesutbildningar med en gemensam kunskapsbas.

Reformen av gymnasieskolan som genomfördes i början av 1990-talet innebar en väsentlig ambitionshöjning, framför allt för eleverna på yrkesinriktade utbildningar. För det första betonades principen att gymnasieskolan är till för alla ungdomar. För det andra etablerades kärnämneskurser på alla gymnasieprogram. Kärnämneskurserna ger alla elever en gemensam kunskapsbas som behövs för deltagande i samhällets demokratiska processer, yrkesliv och fortsatta studier. För det tredje förlängdes yrkesutbildningarna till tre år....

Gymnasieskolan behöver emellertid utvecklas och kvaliteten höjas, så att fler elever når de gemensamma målen och därmed får de kunskaper som krävs för personlig utveckling, aktivt deltagande i ett demokratiskt samhällsliv, ett utvecklande arbetsliv, vidare studier och ett livslångt lärande. Framtidens gymnasieskola måste bättre än dagens svara mot de krav som det moderna samhället ställer på såväl breda kunskaper som hög specialisering....

Förutsättningarna för en elev att fullfölja en gymnasieutbildning av hög kvalitet grundläggs i grundskolan. Det är mycket allvarligt att var tionde elev som går ut grundskolan inte har de kunskaper i svenska, engelska och matematik som behövs för att klara gymnasieskolan....

I en föränderlig värld behöver alla goda kunskaper i historia oavsett vilken framtida yrkesverksamhet eller vilka studier eleven inriktar sig mot. Kärnämnen skall ge eleverna den gemensamma bas som behövs för att väl kunna följa och delta i samhällsdebatten, ha den kompetens som behövs på arbetsmarknaden och för vidare studier. I ett mångkulturellt samhälle som snabbt förändras är det allt tydigare att också kunskaper i historia behöver ingå i denna bas. Historia skall därför bli ett nytt kärnämne. ....

En gemensam kärna av historisk kunskap är angelägen, inte minst i ett mångkulturellt samhälle som vårt, för att visa hur människor skapat och påverkat sina livsbetingelser, samhällen och kulturer samt ge insikt i hur samhällsutvecklingen kan påverkas nationellt och globalt. Historia kan bredda elevers möjligheter att gå vidare till nya utbildningar och till att stärka möjligheterna att delta i samhällsliv och samhällsdebatt. Alla elever skall därför få en gemensam kärna av historiska kunskaper. Den gemensamma kursen i ämnet historia bör ha två huvudsakliga syften. Den skall dels ge en bakgrund till förståelsen av vår egen tid och vår omvärld, dels ge insikter i kritiskt tänkande och granskning av uppgiftskällor.....

Internationalisering påverkar vårt samhälle politiskt, ekonomiskt, socialt och miljömässigt. Inte minst gäller det skillnaden mellan rika och fattiga länder. Ett internationellt perspektiv i undervisningen breddar synfältet och möjliggör en bättre förståelse av utvecklingen i Sverige och världen.”

Sammanfattningsvis betonas behovet av överblick och sammanhang och kunskaper som behövs för att leva och verka i samhället och delta i samhällets demokratiska processer.

Att delta i demokratiska processer.

I 1994 års läroplan för det obliatoriska skolväsendet och i gymnasiepropositionen framhålls vikten av att eleverna får kunskaper så att de kan påverka samhällsutvecklingen i demokratiska processer. För att kunna påverka behövs kunskaper om samhällena och kunskaper om hur och var man kan påverka. Det behövs överblick över det hela, i Sverige och i världen.

Människorna påverkar genom verksamheter i fyra olika roller i livet:

A.Huvudroll: allmän levnadsroll lekmanroll-fritidsroll.

- A1:** att i största allmänhet leva med kropp och psyke i de fysiska och sociala miljöerna med de möjligheter och innanför de ramar som ges av de politiska styrningarna.
- A2:** att påverka de politiska styrningarna som direkt eller indirekt styr individernas levnadsförhållanden, som beror av de fyra ovan nämnda faktorerna.

B. Biroll: förvärvslivsroll-expertroll-yrkesroll.

- B1:** att hitta lämplig plats i de gemensamma förvärvslivssystemen och göra arbetet med hänsyn till egna egoistiska krav.
- B2:** att sköta arbetsuppgifterna i förvärvsarbetet med hänsyn till vad de övriga samhällsmedlemmarna kan begära att få utträttat i den gemensamma arbetsfördelningen.

Ämnen i grundskolan och kärnämnen på gymnasiet ska hjälpa rollerna A1 och isynnerhet A2.

Ämnena i grundskolan och yrkesämnena och de studieförberedande ämnena på gymnasiet ska hjälpa rollerna B1 och B2.

Individer och samhällen planerar framtiden.

Planeringar går ut på att finna vad man bör vilja och innehåller fyra planeringsmoment som kan redovisas på många olika sätt alltefter omständigheterna i varje planeringsfall :

Hur var det ? Kunskaper och erfarenheter från det förgångna.

Hur är det ? Riktiga kunskaper om rådande förhållanden.

Hur kan det bli ? Vilka alternativ är möjliga i framtiden ?

Hur bör det bli ? Vilket eller vilka alternativ bör man välja ?

Dessa frågor bör ställas ifråga om alla mänskliga verksamheter.

Man bör utforma svaren på frågorna om hur det bör bli med hänsyn till effekterna, sedda i jämlikhetsperspektiv, på individernas levnadsvillkor, som ges av

psykiska och kroppsliga förhållanden och av deras fysiska och sociala miljöer.

Grundskolan. Läroplan 94, Lpo 94. Kursplaner finns för 22 ämnen:

* Samhällsorienterade ämnen. Samhällskunskap. Religionskunskap.

* Naturorienterade ämnen. Matematik. Fysik. Kemi. Biologi.

* Teknik. Hem- och konsumentkunskap.

* Slöjd. Bild. Musik. Idrott och hälsa.

* Modersmål. Svenska. Svenska som andraspråk. Engelska.

Moderna språk. Teckenspråk för hörande.

* Geografi. Historia.

Läroplanen och kursplanerna för grundskolan innehåller intressanta beskrivningar och mål men inget sammanhängande tydligt om samhällsplaneringens och framtidsplaneringens problem.

Behoven av kunskaper och värderingar, som skolan skall förmedla,

ändrar sig med tiden. Grundskolan kan ses som första steget i en livslång skola som bl a med hänsyn till samhällsplaneringens problem vartefter kräver revideringar och kompletteringar av kunskaper och värderingar genom andra informationssystem.

I dagens långt utvecklade samhällen är individerna mestadels specialiserade, de har en arbetstid med speciella arbeten och en fritid. Större delen av tiden kan ses som fritid. En mindre del av tiden går till arbete i de gemensamma förvärvslivssystemen. I Sverige idag är ca 90% fritid och ca 10% förvärvstid.

Gymnasiet enligt gymnasiepropositionens förslag

Poängplan för nationella och specialutformade program i gymnasieskolan

Ämnen som i nedan angiven omfattning ingår i alla nationella och specialutformade program, (Kärnämnen)

Svenska/Svenska som andraspråk.	200 poäng
Engelska.	100
Matematik.	100
Idrott och hälsa.	100
Samhällskunskap.	100
Religionskunskap.	50
Naturkunskap.	50
Estetisk verksamhet.	50
Historia.	50

Ämnen genom vilka programmet får sin karaktär inklusive gymnasie-

arbete om 100 gymnasiepoäng	1 400
Individuella val	300

Summa gymnasiepoäng 2 500

Programmen har inte ändrats.

Skolämnena som kan ge överblick.

Skolämnena som kan ge överblick är framför allt samhällskunskap, geografi och historia och i viss mån religionskunskap.

Här utdrag från styrdokumentet. Några rader är understruken som särskilt viktiga. Egentligen skulle alla rader strykas under, men det skulle inte se bra ut.

Grundskolans samhällsorienterande ämnen.

“Gemensam kursplanetext för de samhällsorienterande ämnena GEOGRAFI, HISTORIA, RELIGIONSKUNSKAP, SAMHÄLLSKUNSKAP

Den gemensamma kursplanetexten, utformad i ett samhällsorienterande perspektiv, utgör tillsammans med kursplanerna för de olika ämnena en helhet vars delar skall stödja och komplettera varandra. De olika delarna bildar tillsammans det nationella uppdraget för utbildningen i de samhällsorienterande ämnena. I den gemensamma texten behandlas ämnenas gemensamma innehållsliga perspektiv, vad som utmärker processen vid arbete med frågor inom perspektivet och den handlingsberedskap som avses bli effekt av utbildningen. Texten för varje enskilt samhällsorienterande ämne utgör en fördjupning av den gemensamma so-texten utifrån det enskilda ämnets aspekt och specifika innehåll.

Studier inom det samhällsorienterande kunskapsområdet skall kopplas samman med kunskaper och uttrycksformer inom skolans andra ämnen...

Kunskaperna inom det samhällsorienterande området ger eleven möjlighet att se omgivningen i relation till sig själv och att förstå sig själv i relation till omgivningen, dvs. hur individen formar sin värld och formas av världen. Kunskaperna skall ge en grund för att delta, ta ansvar och agera som medborgare i ett demokratiskt samhälle och för

att medverka till en hållbar samhällsutveckling.

Huvuduppgiften för de samhällsorienterande ämnena är att utveckla elevens kunskaper om människan och hennes verksamheter samt om förändringar i landskapet och i samhället på skilda platser och under skilda tider.

Syftet är att stimulera till reflektion över mänskligt tänkande och handlande och över företeelser i samhället, att stärka beredskapen att överblicka den egna och andras livssituation, att öka tryggheten i den egna identiteten samt att ge kunskaper om hur vårt samhälle är baserat på etnisk och kulturell mångfald.”

Grundskolans geografiämne:

“Utbildningen i geografi syftar till att utveckla kunskap, förståelse och handlingsberedskap i frågor som rör människan och hennes omgivning. Utbildningen stärker elevernas rumsuppfattning och skapar en referensram av kunskaper om olika platser och områden och deras belägenhet. Syftet är också att utveckla förmågan att se samband, sammanhang och helheter vad gäller överlevnad, resursanvändning och miljöpåverkan och förmågan att uppfatta möjligheter och bedöma konsekvenser av olika handlingsalternativ.

Geografiämnet syftar även till att utveckla kunskaper om såväl olika regioners naturbetingade, sociala och ekonomiska särart som människors skilda levnadsvillkor och deras ömsesidiga beroende lokalt, regionalt och globalt. Ämnet bidrar därigenom till en ökad förståelse av och respekt för kulturer, värderingar och sätt att leva.

Frågor om fördelning och användning av resurser, liksom andra frågor som rör människan och miljön, rymmer en mängd etiska överväganden och ställningstaganden. Utbildningen ger verktyg för analyser av samspelet människa - natur och skall leda till ansvarstagande för den gemensamma miljön och resursanvändningen för att möjliggöra en långsiktigt hållbar utveckling.”

Grundskolans historieämne:

“Historia är en viktig del i all kunskap. Såväl i ett längre perspektiv som i ett nutidsperspektiv har all mänsklig verksamhet och all kunskapsbildning en historisk dimension. Ämnet historia utvecklar kunskaper som gör det möjligt att se sig själv och företeelser i nutiden som led i ett historiskt skeende. Syftet med utbildningen i historia är att utveckla ett kritiskt tänkande och ett analytiskt betraktelsesätt som redskap för att förstå och förklara samhället och dess kultur.

Ämnet skall stimulera elevernas nyfikenhet och lust att vidga sin omvärld i en tidsdimension och ge möjlighet att leva sig in i gångna tider och de förutsättningar som funnits för män, kvinnor och barn i olika kulturer och samhällsklasser. Detta skall utveckla förståelse av nutiden och vara en grund för att anlägga perspektiv på framtiden. Utbildningen i historia bidrar till att utveckla såväl ett interkulturellt perspektiv som en kulturell identitet utifrån det kulturarv som överförs från generation till generation.”

Grundskolans religionskunskap:

“Religionskunskap bidrar till att utveckla förmågan att förstå och reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning och utveckla en beredskap att agera ansvarsfullt. Att bearbeta existentiella frågor och trosfrågor och att betrakta tillvaron utifrån ett etiskt perspektiv ingår i en personlig utvecklingsprocess. Varje människa reflekterar över sådana frågor och behöver tillägna sig redskap i form av traditioner, språk och symboler för att söka mening i de frågor som hon ställs inför i livet.

Ett syfte med religionskunskap är att främja en öppen diskussion om frågor som rör tro och livsåskådning samt att skapa nyfikenhet och intresse för religion. Fördjupade kunskaper om religion och livsåskådning möjliggör detta. I ett internationaliserat samhälle baserat på etnisk och kulturell mångfald ökar betydelsen av att förstå hur

människor tänker, handlar och formar sina liv. Ämnet bidrar till förståelse av traditioner och kulturer och ger därmed en grund för att bemöta främlingsfientlighet samt utvecklar elevernas känsla för tolerans.

Ämnet bidrar också till att fördjupa kunskaperna om och problematisera grundläggande demokratiska värden som människans egenvärde, människors lika värde och omsorg om de svaga. Ett syfte med ämnet är att öka elevens etiska medvetenhet och därmed skapa en handlingsberedskap inför exempelvis demokrati-, miljö-, jämställdhets- och fredsfrågor. Religionskunskapen syftar också till en ökad förståelse av sambandet mellan samhälle och religion i olika tider och på olika platser. En förståelse av det svenska samhället och dess värderingar fördjupas genom kunskaper om de kristna traditioner som dominerat i Sverige. Sådan kunskap ger också möjlighet till förståelse av västerländsk konst, musik och litteratur.”

Grundskolans samhällskunskap:

“Utbildningen i samhällskunskap skall ge grundläggande kunskaper om olika samhällen, förmedla demokratiska värden och stimulera till delaktighet i den demokratiska processen. Samhällskunskapsämnet levandegör och förklarar hur människor formar och formas av sina samhällen och hur de organiserar sig för att uppnå gemensamma mål. Ämnet syftar till att utveckla sådana kunskaper att eleverna skall kunna ta ställning i frågor som uppkommer i ett samhälle präglad av ömsesidigt beroende och kulturell mångfald.

Ämnet samhällskunskap bidrar till förmågan att förstå och leva sig in i egna och andras villkor och värderingar och därmed också till att kunna ta avstånd från och aktivt motverka olika former av förtryck och rasism. Utbildningen skall öppna för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram samt främja aktningen för varje människas egenvärde oavsett kön, klass och etnisk bakgrund. Pojkars och

flickors, kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter skall aktivt och medvetet tydliggöras.

I ett komplext samhälle med ett stort informationsflöde och snabb förändringstakt är förmågan att tillägna sig ny kunskap väsentlig. Utbildningen i ämnet ger möjlighet att göra observationer och att använda olika informationskällor. Syftet är att utveckla förmågan att söka, granska, strukturera och värdera fakta samt att integrera, redovisa och gestalta den nya kunskapen. Att analysera, dra slutsatser och göra egna ställningstaganden av information utgör en grund för att kritiskt granska samhället....

Ämnet samhällskunskap är till sin uppbyggnad och karaktär mång- och tvärvetenskapligt. Detta bidrar till ämnets möjligheter att ge överblick och sammanhang i de samhällsfrågor som behandlas i undervisningen. Sina kunskapsområden hämtar ämnet från flera vetenskapliga discipliner till exempel statsvetenskap, nationalekonomi, kulturgeografi och sociologi. Eftersom världen ständigt förändras måste även ämnets innehåll ständigt förändras.

Grunden för det svenska samhället är demokrati. Ämnet samhällskunskap har ett särskilt ansvar att ta upp och analysera de demokratiska värdena och i det sammanhanget utveckla förmågan att granska, värdera och ta ställning i samhällsfrågor och främja viljan att delta och påverka. Det etiska perspektivet ingår i all utbildning men får sin särskilda betydelse när det gäller frågor kring demokrati, mänskliga rättigheter samt makt och förtryck i olika former. Ämnet ger medvetenhet om och insikter i sådana frågor och ger tillfällen till reflektion om det personliga ansvaret. En viktig aspekt är kunskaper om nationella minoriteters och invandringens roll i samhället.

Globaliseringen innebär en sammanflätning av såväl ekonomier som kulturer och därmed ett ökat beroende mellan länder. Ämnet tar upp flera av de ödesfrågor som berör såväl den enskilde individen som

hela det internationella samhället. Samhällskunskapsämnet behandlar frågor som rör rättvis fördelning och ett hållbart samhälle och ger därmed kunskaper om de globala sammanhangen. På så sätt belyses hur internationell förståelse och samverkan kan bidra till att lösa världsomspännande problem. Ämnets breda och mångfasetterade karaktär gör det möjligt att analysera och belysa de globala utvecklingsfrågorna ur ett helhetsperspektiv och ämnet kan därmed skapa ett naturligt utrymme för värdediskussioner.

Samhällskunskapens fokus är nutiden. Genom att vidga förståelsen för det som sker i både det lokala och det globala samhället bidrar ämnet med kunskaper som varje individ behöver för att bedöma och påverka såväl den egna som samhällets framtid. Ett historiskt perspektiv är ett stöd för att förklara händelser och förhållanden i nutiden och reflektera över framtiden.”

Lärare i samhällskunskap vid lärarhögskolorna

I högskoleverkets undersökning om lärarutbildningen finns i del 2 på slutet tabeller om lärarresurser vid lärarutbildningarna på de olika högskolorna. Från tabellerna har här sammanställts uppgifter om lärare i samhällskunskap, se nästa sida.

Vid högskolorna fanns i lärarutbildningarna 1339,61 lärare, varav 30,38 lärare i samhällskunskap. Av alla lärarna var alltså 2,27% lärare i samhällskunskap, 1,17 lärare per högskola, vilket förefaller vara för litet i förhållande till ämnets betydelse.

Lärarresurser i lärarutbildningen HT 2003.
Lärare heltidsekvivalenter.
Lärare i samhällskunskap, S, och alla lärare.
Enligt HSV del 2, tabeller på slutet.

	<u>S</u>	<u>Alla</u>
Uppsala universitet	1,06	105,21
Lunds universitet	0	49,61
Göteborgs universitet	2,92	122,82
Umeå universitet	1,05	118,33
Linköpings universitet, lärarprogrammet i Linköping	1,74	54,08
Linköpings universitet, lärarprogrammet i Norrköping	0,89	25,37
Luleå tekniska universitet	1,35	38,25
Karlstads universitet	1,20	75,98
Växjö universitet	0,37	63,81
Örebro universitet	1,34	49,78
Högskolan i Borås	3,10	31,65
Högskolan Dalarna	2,80	60,25
Högskolan i Gävle	1,16	29,53
Högskolan i Halmstad	1,18	21,97
Högskolan i Jönköping	1,46	35,62
Högskolan i Kalmar	1,52	35,64
Högskolan Kristianstad	0,47	42,76
Högskolan i Trollhättan/Uddevalla	0	15,88
Idrottshögskolan i Stockholm	0	6,99
Konstfack	0	7,63
Kungl. Musikhögskolan i Stockholm	0	36,13
Lärarhögskolan i Stockholm	2,38	146,04
Malmö högskola	1,73	78,89
Mitthögskolan/Mittuniversitetet	1,19	45,26
Mälardalens högskola	1,47	36,96
<u>Södertörns högskola</u>	<u>0</u>	<u>5,62</u>
Summa	30,38	1339,61

Läget i världen.

Mänskligheten har hållit på länge med att försöka förbättra världen. Stora tekniska framsteg har gjorts och förmågan att hantera mänskliga relationer har ökat, men inte så mycket som man kan önska. Krig och osämja mellan grupper av människor sätter en sorglig prägel på förhållandena i världen. Konflikten mellan Israel och palestinierna är ett exempel på höggradig oförmåga att hantera relationer.

Konflikterna tidigare i Sydafrika med apartheid höll på länge men fick så småningom en sorts upplösning. I Irak råder fortfarande krigsliknande förhållanden. I många delar av Afrika är förhållandena ohyggliga. I Tjetjenien och Afghanistan finns problem. Nordkorea har isolerat sig och sägs vilja göra atombomber som kan hota västvärlden. I Ostasien och i Syd- och Mellanamerika och på Balkan och Nordirland finns spänningar. Förhållandena mellan staterna i EU är inte problemfria. USA går inte i takt med den europeiska västvärlden.

Skillnader i religioner, levnadstraditioner, statssystem och ekonomiska resurser ger upphov till konflikter och nya konkurrensförhållanden. Nya industrier i tidigare tekniskt outvecklade länder kan med låga löner konkurrera ut västvärldens industrier med högre löner

De största problemen i världen gäller relationer mellan människor och grupper och konsekvenser av människornas materiella aktiviteter, men det finns också problem som kommer av annat: jordbävningar, regn, vindar, värme, kyla, gaser, farliga djur, bakterier, sjukdomar od.

Jordbävning- och flodvågskatatrofen i Sydostasien och skadorna efter den svåra stormen i Sydsverige har medfört långa resonemang om katastrof- och krisberedskap.

I ”Sven Winnell 050224: Samhällsplaneringens problem. Hur ska man kunna förbättra världen? Katastrof- och krisberedskap. Välfärdsfördelning.” (<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40u.pdf>) har kriser och krishantering behandlats. I sammanställningen har intagits

ett antal tidningsartiklar hämtade från Internet den senaste tiden och som belyser katastrofer och kriser mm och frågor om tillväxt och välfärdsfördelning. Artiklarna berättar något om läget i Sverige och bildar utgångspunkt för sammanställningen.

Jordbävningkatastrofen i Sydostasien den 26 december 2004

050102:

Naturens krafter kommer närmare.

En artikel om vad som hände geologiskt sett.

Katastrofer i det förgångna.

050102:

Nu är det enda mänskliga att tvivla på all mening

En artikel om katastrofer i det förgångna.

Katastrofberedskapen.

041231:

Högsta politikerna är ansvariga för missarna.

En artikel om hur regeringen i början hanterade asienkatastrofen.

Krisberedskapsmyndigheten.

DN 041230 sid 6:

Regeringens nej till samarbete skapar bristande krisberedskap. Krisberedskapsmyndigheten skriver om katastrofen och om hantering av katastrofer.

Civil underrättelsetjänst.

050109:

Inrätta civil underrättelsetjänst för snabbare beslut i krislägen. En freds-och konfliktforskare skriver om behovet av en civil underrättelsetjänst.

Katastrofer och religioner.

050109:

Varför stoppade inte Gud dödens våg?

En artikel om vad företrädare för religiösa rörelser uttalat i samband med asienkatastrofen mm.

Stormen i Sydsverige 050208.

050109:

Minst tre döda i stormen.

Sydsverige drabbades av en storm med svåra konsekvenser.

Regeringen om stormen.

Från regeringens hemsida.

Regeringens utrikesdeklaration i riksdagen 050209.

Deklarationen utgår från asienkatastrofen och dess hantering och kommer sedan in på läget i världen utanför Sverige och Sveriges beroende av och ansvar för utvecklingen där.

DNs kommentarer till utrikesdeklarationen.

050210:

En utrikespolitik också efter tsunamin.

En ledarskribent ger kommentarer till regeringens deklaration.

Fågelinfluensan kan drabba svenskarna.

050216:

Att lörbereda sig för det värsta.

Fågelinfluensan i Ostasien kan sprida sig till Sverige och bildar ett katastrofhot som kräver beredskap.

Samordningsproblem inom sjukvården.

050110:

Felbehandlingar i sjukvården orsakar 3.000 dödsfall per år.

Katastrofer ställer krav på sjukvården, men även utan katastrofer finns betydande problem inom sjukvården.

Kris i psyk- och narkotikavården.

050309

Sjukskrivningar.

041030:

En liten maning till besinning.

De många och långa sjukskrivningarna i Sverige kan ses som ett slags katastrof som kräver åtgärder.

Kris i polisen.

050219:

Poliser som flyter ovanpå lagen.

Sammanfattning av DNs artikelserie om polisen.

Kris i kriminalvården.

050221

Kris i moralen.

050220:

En etikprofessor om moralen i Sverige.

Mutor, mygel, rofferi, girighet, och en häpnadsväckande brist på moral har de senaste åren kommit att förknippas med svenska företag, fackföreningar och politiker. Vad är det som har hänt med bilden av det, kanske tråkiga, men hederliga Sverige?

Samma välfärd i hela landet.

041105:

Samma välfärd i hela landet viktigare än lokalt självstyre.

LO-utredare skriver om behov av omstruktureringar som ger mer lika välfärd i hela landet - ett slags krishantering för bättre välfärdsfördelning.

Politikerna måste bli ärligare

041101:

Riksdag och Departement: Politikerna måste bli ärligare.

Det är kris i den svenska politiken. Politikerna måste bli ärligare.

Ny funktion för krishantering

050217:

Regeringen skapar ny funktion för krishantering.

I mitten på februari har regeringen skisserat åtgärder för förbättrad krishantering.

Regeringens förslag om EUs roll vid katastrofer.

Från Svenskt Näringsliv 050208.

Fördel Sverige.

Ett framtidsprogram för företag och jobb.

Svenskt Näringsliv lade 050208 fram ett program med önskemål beträffande den ekonomiska politiken.

Japan och Kina stora aktörer i världsekonomin.

050218:

Frihandel både skrämmer och lockar Japan och Kina.

En artikel om Japans och Kinas ekonomier, bl a i förhållande till USA och Västeuropa.

USAs skulder.

050121:

Supermakt på kredit lever farligt.

USA är den största maktfaktorn i världen men lever på kredit.

Företagsflytt.

050121:

Låga löner lockar företag till Polen.

Globaliseringen medför utflyttningar av svenska företag.

Mer företagsflytt.

050216:

Fler fabriker kan hamna i öst.

Ett svenskt storföretag flyttar ut delar av sin verksamhet.

Finansministern.

041101:

Jag tänker inte sopa problem under mattan.

Den nye finansministern förklarar sina avsikter. Arbetslösheten.

Näringsministern.

050218:

Två miljarder kronor satsas för att stärka innovationer.

Den nye näringsministern satsar pengar på innovationer.

Var tionde medelålders man vill arbeta efter 65 år

050223

En undersökning av Svenskt Näringsliv.

Välfärd och välbefinnande.

050214:

Med ekonomisk tillväxt bromsas välbefinnandet.

Välfärdsforskare förklarar begrepp om välfärd och välbefinnande.

Varför gör förtryckta sällan uppror?

050312

Bildning eller utbildning?

050309:

Varför har vi ont i själen? Informationsöverflöd.

Kunskapsbrist. Handlingsförklaring.

050313.

Artiklarna visar på några, men långt ifrån alla, aktuella problem.

Artiklarna i början handlar om flodvågskatastrofen i Sydostasien och stormen i Sydsverige och om resonemang om krisberedskap o d som följt.

Sedan gäller de andra kriser av olika slag som också förtjänar uppmärksamhet. På slutet gäller artiklarna ekonomiska förhållanden i ett globalt perspektiv med de problem för svenskt näringsliv som följer av konkurrensen från låglöneländer. Till slut gäller artiklarna förhållandet mellan ekonomiska förhållanden och välfärd, och behovet av bildning och utbildning i samhällskunskap.

Av det hela kan man dra slutsatsen, att det viktigaste är välfärd, välbefinnande, bildning och samhällskunskap och att de ekonomiska förhållandena visserligen är viktiga, men ändå andrahandsproblem.

Flodvågskatastrofen i Östasien julen 2004 och stormskadorna i skogarna i södra Sverige i början på 2005 har aktualiserat frågor om att förbättra katastrof- och krisberedskapen. Sådana förbättringar är lovvärda, men om man sätter som mål att förbättra välfärdsfördelningen i Sverige och världen kan katastrof- och krisberedskapen inbegripas i det. Alla kriser och allt elände som som ständigt pågår behöver tas om hand varje dag.

Förbättringar kan ske genom att förbättra de mänskliga verksamheterna, bl a utbildningsverksamheterna och individernas inre verksamheter med tänkande om världens problem och vilja och förmåga att förbättra världen.

Forskningsarbetet "Samhällsplaneringens problem. Hur ska man kunna förbättra världen, med ett klassifikationssystem för mänskliga verksamheter" behandlar just de mänskliga verksamheterna och hur de ingår i samhällsutvecklingen.

Från <http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40u.pdf> hämtas följande sammanställning
"Människornas verksamheter 1-9.
Krishantering. Välfärdsfördelning."

Människornas verksamheter 1-9.

Krishantering. Valfärdsfördelning.

Flodvågskatastrofen i Östasien julen 2004 och stormskadorna i skogarna i södra Sverige i början på 2005 har aktualiserat frågor om att förbättra katastrof- och krisberedskapen. Sådana förbättringar är lovvärda, men om man sätter som mål att förbättra valfärdsfördelningen i Sverige och världen kan katastrof- och krisberedskapen inbegripas i det.

Förbättringar kan ske genom att ändra de mänskliga verksamheterna.

En fördel med förteckningen över verksamheter är, att alla upptänkliga mänskliga verksamheter ryms i förteckningen. Det finns inga verksamheter utanför. Alla slags verksamheter som finns är inte namngivna, men områdena som är med kan delas upp i oändlighet så att alla verksamheter kommer med.

Ska man ha nytta av förteckningen måste man veta vad de olika områdena innehåller.

Med hjälp av förteckningen kan man finna områden som är otillräckligt uppmärksammade.

Barn är nyfikna och har behov att utforska världen. De lär sig om naturkraftera när de springer, hoppar, klänger och klättrar och gör kakor i sandlådan. De lär sig språk och uppförande o s v i kontakt med omgivningen. I skolan lär de sig läsa, skriva och räkna. Mycket kan inte läras genom egen erfarenhet, man måste läsa sig till hur det är. Världskartan kan man inte se i full skala i verkligheten. I dag behöver svenskarna känna till alla svenska problem och känna till alla världens länder och folk och deras problem och hur samspelet bör ske. Det man lär sig i grundskolan räcker inte, det man lärt där är snart för gammalt. Radio, TV och tidningar m m får ta vid. Och det som finns där är beblandat med de kommersiella krafternas förvirrande budskap.

Att förstå områdenas innehåll.

Lättast att förstå är områdena 5 om naturforskningsverksamheter och 6 om ekonomiska/ teknologiska verksamheter.

Det är verksamheter som sysslar med det materiella. Verksamheterna i 5 ger kunskaper som är förutsättningar för verksamheterna i 6:

- * 61 som handlar om människokroppen och sjukvård o d.
- * 62 ingenjörsverksamheter där materiella hjälpmedel konstrueras: maskiner, elektriska apparater, fordon etc (det tillverkas sedan i 66-69).
- * 63 Jordbruk, djurhållning, skogsbruk, jakt, fiske o d. Produkterna går till 64 eller till varuindustrier i 66-68 och byggande i 69).
- * 64 Hushållsverksamheter. Användning av anläggningar för hushållens försörjning med mat och husrum, värme, vatten och avlopp, kroppsvård, tvätt och städning o d.
- * 65 Diverse tjänster: administrationsverksamheter, kontorsverksamheter, handelsverksamheter, televerksamheter, transportverksamheter, penningverksamheter, företag, arbetsförmedling mm.
- * 66-68 Tillverkning av varor.
- * 69 Tillverkning/ byggande av byggnader och anläggningar.

I Sverige finns lagstadgade regler o d om verksamheterna , bla om ”skälig levnadsstandard”. Svårare att förstå är områdena 1-4 och 7-9.

Områdena 1-2 kan ses tillsammans. Område 1 gäller psykologiska och filosofiska verksamheter och 2 religiösa verksamheter o d. De psykologiska och filosofiska verksamheterna gäller huvudsakligen verksamheter 11-19 i individernas inre verkligheter. Individens religiösa verksamheter ingår i individens verksamheter i de inre verkligheterna, men har under tidernas lopp betraktats som något så speciellt att religiösa verksamheter fått ett eget verksamhetsområde. Man kan skilja mellan de religiösa organisationernas verksamheter med dogmer, ritualer o d och placera dem i 2, och individens religiösa verksamheter i de inre verkligheterna och placera dem i 11-19. Hur som

helst kan verksamheterna i 2 ses som bihang till verksamheterna 11-19

Verksamheterna i 11-19 gäller individernas verksamheter i de inre verkligheterna, men också vetenskapliga verksamheter som utforskar och beskriver inre verkligheter.

Område 10 gäller verksamheter som så att säga ser de inre verkligheterna utifrån och uppifrån i ett samhällsperspektiv. I 10 finns bl a arkivverksamheter och biblioteksverksamheter som i samhället motsvarar kunskaper o d i individernas inre verkligheter. 109 gäller filosofihistoriska verksamheter o d som ser de inre verkligheterna utifrån i ett samhällsperspektiv.

I Sverige finns lagstadgade regler om kunskaper alla bör ha, genom obligatorisk skola, och staten ställer krav om kunskaper o d för behörighet till vissa yrken. Det finns i viss mån regler om individernas moral, vad som får och inte får göras.

Områdena 3-4 kan ses tillsammans. Område 3 gäller politiska vetenskaper och politiska verksamheter. Område 4 gäller forskningsverksamheter som utforskar sammanhang mellan olika områden och som är hjälpmedel bl a för de politiska verksamheterna. Det är ett tämligen illa utvecklat forskningsområde där det fattas mycket och där det finns mycket att göra.

I Sverige finns lagstadgade regler om hur politiska verksamheter ska gå till.

Områden 7-9 gäller kulturella verksamheter. Det är verksamheter som använder det materiella, men där en väsentlig avsikt är att påverka psyken. Verksamheterna kan ses som informationsverksamheter.

Områden 8-9 gäller språk och verksamheter med skrivna ord. Språk och skönlitteratur finns i 8. I område 9 gäller det sakliga beskrivningar. Sakliga beskrivningsverksamheter som gäller särskilda områden 10-99 ingår vanligen i respektive områden. Att förstå verksamheterna i 8-9 borde inte vara svårt.

Område 7 kan delas i två delar: 71-78 och 79. 71-78 gäller fysiska miljöer och fysiska föremål. Verksamheterna i 71-78 har ordnats efter fysiska objekt. I 71 gäller det de största objekten, hela länder, landsdelar, städer o d. I 72 gäller det objekt på byggnadsnivå och i 73-78 föremålsnivå.

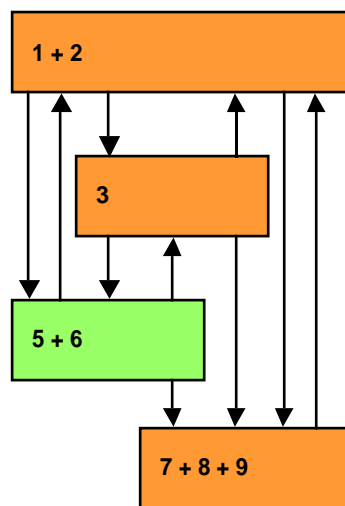
Område 79 gäller mänskliga beteenden där den psykiska faktorn är väsentlig, man kan säga, att 79 gäller sociala miljöer och sociala beteenden. I 791-794 ingår människors vardagliga beteenden och underhållningsverksamheter o d. I 795 har sociala miljöer och sociala verksamheter ordnats efter de fysiska miljöer där de förekommer (som i 72). I 795 ingår bla utbildningsverksamheter (7957). i 79 ingår också sportverksamheter (796-799) od eftersom sporten inte ses som ekonomisk/ teknologisk verksamhet utan något som avses påverka psyket och ge tillfredsställelse hos dem som utövar sport eller bara ser på.

För planeringsverksamheterna i 71-72 finns i Sverige lagstadgade procedurer, regler och krav. För verksamheterna i 79 finns i viss mån lagstadgade regler od, men regler om förändringsprocedurer är illa utvecklade, det gäller t ex är hanteringen av problem med integration och segregation, mobbning, hanteringen av fattigdom och sk utslagna etc.

De sociala miljöerna planeras i någon mån av de offentliga myndigheterna, men borde planeras på ett mer medvetet sätt med hjälp av de fyra planeringsmomenten, hur var det, är det, hur kan det bli och hur bör det bli ?

Mänsklighetens största planeringsuppgift kan anses vara att planera de sociala miljöerna, och planera dem med hänsyn till individernas kroppsliga och psykiska förhållanden, sedda i jämlikhetsperspektiv.

Det innebär bl a att de sociala miljöerna ska stödja jämlikhetssträvanden och solidaritet så att människor når tillfredsställelse och självförtroende och hushållen får pengar till skälig levnadsstandard. Pengarnas fördelning är ett stort problemområde, som man inte lyckats särdeles väl med ens i Sverige.

- 1-2 Filosofiska, psykologiska och religiösa verksamheter.
- 3 Politiska vetenskaper och politiska verksamheter.
- 5-6 Naturforskning och teknologiska/ekonomiska verksamheter.
- 7-9 Kulturella verksamheter.

- 4 Bakgrundens med pilarna: Sambandsforskning på samhällsnivå. Påverkan enligt pilarna sker direkt eller indirekt.

Se vidare Sven Winnells hemsida:
<http://w1.861.telia.com/~u86105430/>

1 Psykologiska och filosofiska verksamheter.

10 Övergripande samhällskunskap. Övergripande värderingar.

I varje samhälle bör finnas ordning i arkiv och bibliotekssystem o d, databaser, där man snabbt kan finna kunskaper man behöver. Likaså bör alla ha åtminstone översiktliga kunskaper om det egna samhällets och världens tillstånd och förändringar. Vid plötsliga katastrofer finns inte tid att ordna allt detta, det bör ordnas och läras in hela tiden.

101 Bibliografiska verksamheter. Arkiv.

102 Biblioteksverksamheter. Databaser. Internetsökning.

Sven Winnell 050109: Infostruktur.

Klassifikationssystem: LIBRIS - SAB och SW-systemet.
<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40i.pdf>.

Sven Winnell 050112: Några databaser och bibliotek.
<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40l.html>.

103 Övergripande värderingar. Allmänna encyklopedier.

FNs förklaring om de mänskliga rättigheterna.

Rio-deklarationen om miljö och utveckling. Agenda 21.

Nationalencyklopedin.

Citat ur Agenda 21.

Citaten är avsedda att belysa några viktiga drag. Den första principen i Riodeklarationen handlar om att människan står i centrum och har rätt till ett hälsosamt och rikt liv i samklang med naturen. Det är viktigt att framhålla, att det primära är människornas rätt till ett hälsosamt och rikt liv. Detta liv ska levas i samklang med naturen.

Den första punkten i första kapitlet i Agenda 21 :

”1.1 Människan står vid ett vägskäl i historien. Vi står inför möjligheten av en bestående ojämlikhet mellan och inom nationer, ökad fattigdom, hunger, ohälsa och analfabetism och fortsatt förstöring av de ekosystem som vi är beroende av för vår välfärd. En integrering av miljö- och utvecklingsfrågor och ett större engagemang i dessa frågor kommer emellertid att leda till att människors basbehov tillgodoses, till en förbättrad levnadsstandard för alla, bättre skydd av och hushållning med ekosystemen och en tryggare, lyckligare framtid. Ingen nation kan uppnå detta på egen hand, men tillsammans kan vi det, i ett globalt samarbete syftande till en hållbar utveckling.”

Kapitel 3 om fattigdomsbekämpning :

”Fattigdom är ett komplext flerdimensionellt problem vars upphov är både nationellt och internationellt....Undanröjande av fattigdom och svält samt större jämlikhet i fråga om inkomstfördelning och mänsklig resursutveckling tillhör fortfarande de största utmaningarna. Ansvaret för kampen mot fattigdomen delas av alla länder...En miljöpolitik som huvudsakligen är inriktad på bevarande och skydd av naturresurser måste, samtidigt som den förvaltar dem på ett hållbart sätt, ta vederbörlig hänsyn till dem som är beroende av resurserna i fråga för sitt livsuppehälle. I annat fall kan den få en omvänd effekt såväl på fattigdomen som för möjligheterna att nå framgång på lång sikt vad gäller bevarandet av naturresurser och miljö...En effektiv strategi för att samtidigt hantera problemen med fattigdom, utveckling och miljö bör inledas med fokusering på naturresurserna, produktionen och människorna och bör inbegripa demografiska frågor, förbättrad hälsovård och utbildning, kvinnornas rättigheter, den roll som spelas av ungdomen, ursprungsbefolkningen och lokala samhällen samt en demokratisk medbestämmandeprocess i förening med förbättrad styrelse. ”

Kapitel 4 om förändring av konsumtionsmönster :

”Särskild vikt bör läggas vid av ohållbar konsumtion orsakad

efterfrågan på naturresurser och vid en användning av dessa resurser som är effektiv och i överensstämmelse med målsättningen att minimera förbrukning samt minska föroreningar. Trots att konsumtionen i vissa delar av världen är mycket hög, är de grundläggande konsumtionsbehoven hos en stor del av mänskligheten inte tillfredsställda. Detta leder till överdriven efterfrågan och ohållbara livsstilar bland de rikare segmenten, något som innebär oerhörda påfrestningar på miljön. De fattigare segmenten kan å andra sidan inte tillfredsställa sina behov av livsmedel, hälsovård, bostäder och utbildning. En förändring av konsumtionsmönstren kommer att innebära krav på en mångsidig strategi som är inriktad på efterfrågan, tillfredsställande av de fattigas basbehov, och minskning av avfall och av användning av icke förnyelsebara resurser i produktionsprocessen.”

Kapitel 6 om människors hälsa :

”Det råder ett nära samband mellan hälsa och utveckling. Både otillräcklig utveckling som leder till fattigdom och olämplig utveckling som orsakar överkonsumtion kan, samtidigt som världens befolkning ökar, ge upphov till allvarliga miljöorsakade hälsoproblem i utvecklade länder och utvecklingsländer... Det krävs tvärsektoriella åtgärder för att koppla samman en förbättring av hälsa, miljö och samhällsekonomiska förhållanden. Sådana åtgärder, vilka omfattar utbildning, bostadspolitik, anläggningsarbeten och samhällsgrupper, i vilka ingår företag, skolor och universitet och religiösa, medborgerliga och kulturella organisationer, är inriktade på att möjliggöra för människor i lokala samhällen att säkerställa hållbar utveckling. Det är av särskild betydelse att man i stället för att enbart förlita sig på rehabilitering och behandling även inbegriper förebyggande program.”

Kapitel 7 om boende och bebyggelse:

”Det övergripande målet för boende- och bebyggelsesektorn är att förbättra boendets sociala, ekonomiska och miljömässiga kvalitet och alla människors livs- och arbetsmiljö - särskilt de fattiga i städerna och på landsbygden.”

Kapitel 8 om att integrera miljö och utveckling i beslutsfattandet :

”Det övergripande målet är att förbättra eller omstrukturera beslutsprocessen så att beaktandet av socioekonomiska frågor och miljöfrågor helt integreras och en bredare delaktighet från allmänhetens sida garanteras...Det primära behovet är att integrera beslutsprocesserna inom miljö- och utvecklingsområdena. För detta ändamål bör regeringarna genomföra en nationell översyn och, när så är lämpligt, förbättra beslutsprocesserna så att en integrering av ekonomiska och sociala frågor samt miljöfrågor gradvis uppnås i strävandet efter en utveckling som är ekonomiskt effektiv, socialt rättvis och ansvarsfull och miljömässigt sund. Länderna gör egna prioriteringar, i enlighet med sina nationella planer och program, bland följande åtgärder:

- a) Att säkerställa en integrering av ekonomiska, sociala och miljömässiga överväganden i beslutsfattandet på alla nivåer och i alla departement,
- b) att anta inhemskt utformade programramar som ger uttryck för ett långsiktigt perspektiv och ett sektorövergripande angreppssätt som grund för besluten med beaktande av kopplingarna mellan och inom de olika politiska, ekonomiska, sociala och miljömässiga frågor som sammanhänger med utvecklingsprocessen,
- c) att fastställa nationellt beslutade mål och medel för att säkerställa enhetlighet mellan sektoriella, ekonomiska, sociala och miljömässiga program, planer och instrument för genomförandet av programmen, även skatte- och budgetinstrument - dessa mekanismer skall tillämpas på flera nivåer och sammanföra dem som är engagerade i utvecklingsprocessen,
- d) att systematiskt kontrollera och utvärdera utvecklingsprocessen genom regelbundna översyner av tillståndet inom utvecklingen av mänskliga resurser, ekonomiska och sociala förhållanden och utvecklingslinjer och situationen för miljö- och naturresurserna; detta kan kompletteras med årliga miljö- och utvecklingsöversyner för att de olika departementen skall kunna bedöma om långsiktiga utvecklings-

mål har uppnåtts,

- e) att garantera öppenhet om, och ansvar för, de miljömässiga följdverkningarna av ekonomiska och sektoriella program,
- f) att garantera att allmänheten får tillgång till relevant information, vilket gör det lättare att inhämta allmänhetens åsikter och möjliggör en effektiv delaktighet....”

Kapitel 23.Förord till avsnitt III om att stärka viktiga samhällsgruppers roll.

” En av de grundläggande förutsättningarna för att uppnå en hållbar utveckling är ett brett allmänt deltagande i beslutsprocessen. Dessutom har det på miljö- och utvecklingsområdet vuxit fram ett behov av nya former för deltagande. Detta omfattar bl.a. behovet för enskilda individer, grupper och organisationer att delta vid utarbetandet av miljökonsekvensbedömningar och informera sig om och delta i beslut, särskilt sådana som kan påverka de samhällen där de lever och arbetar. Enskilda individer, grupper och organisationer bör få tillgång till information av betydelse för miljö och utveckling som är tillgänglig hos nationella myndigheter, inklusive information om produkter och åtgärder som har eller kan få betydande följder för miljön och information om miljöårsåtgärder.”

Kapitel 33 Finansiella resurser och mekanismer:

” Ekonomisk tillväxt, social utveckling och utrotande av fattigdom är de viktigaste prioriteringarna för utvecklingsländerna och är i själva verket en förutsättning för att de nationella och globala målen om en hållbar utveckling skall uppnås. Med hänsyn till de fördelar för hela världen som genomförandet av Agenda 21 i sin helhet bör medföra kommer en överföring till utvecklingsländerna av effektiva medel, bl.a. ekonomiska resurser och teknologi utan vilka de får svårt att till alla delar genomföra sina åtaganden, att tjäna såväl de utvecklade ländernas som utvecklingsländernas och hela mänsklighetens, inklusive kommande generationers, gemensamma intressen.”

Kapitel 35 Forskning för en hållbar utveckling :

”Detta kapitel fokuserar på vetenskapens roll och användning för att stödja en klok hantering av miljö- och utvecklingsfrågor med sikte på mänsklighetens överlevnad och framtida utveckling. De programområden som föreslås här skall vara övergripande för att stödja de särskilda krav på vetenskap som har nämnts i andra kapitel i Agenda 21. En uppgift för vetenskapen bör vara att tillhandahålla information som ett underlag för en bättre utformning av miljö- och utvecklingspolitik. För att uppfylla detta krav blir det nödvändigt att öka den vetenskapliga insikten, förbättra långsiktiga vetenskapliga bedömningar, stärka den vetenskapliga kapaciteten i alla länder och säkerställa att vetenskapen svarar mot de framväxande behoven.”

Kapitel 36 Att främja utbildning och höja det allmänna medvetandet :

”Utbildning, höjande av det allmänna vetandet och yrkesutbildning har beröringspunkter med så gott som alla områden som nämns i Agenda 21 och har särskilt nära samband med tillgodoseendet av grundläggande behov, kapacitetsuppbyggnad, information, vetenskap och vissa stora samhällsgruppers roll....

Utbildning, inbegripet formell utbildning, det allmänna medvetandet och yrkesutbildning, bör anses vara en process genom vilken människor och samhällen kan uppnå den högsta graden av självförverkligande. Utbildning är avgörande för att främja en hållbar utveckling och förbättra människors förmåga att lösa miljö- och utvecklingsproblem. Medan den grundläggande utbildningen utgör grundvalen för utbildning om miljö och utveckling, måste det senare medvetandegörandet utgöra en väsentlig del i inlärningsprocessen. Både formell och icke-formell utbildning är nödvändig för att ändra människors attityder så att de kan bedöma och lösa de problem som hör samman med hållbar utveckling. Den är också av avgörande betydelse för att uppnå medvetande om betydelsen av miljö och etik, värderingar, attityder, färdigheter och beteenden som är förenliga med hållbar utveckling och för att allmänheten effektivt skall kunna delta

i beslutsprocessen. För att vara effektiv bör utbildning om miljö och utveckling omfatta dynamiken i såväl den fysiska/biologiska, sociala och ekonomiska miljön som människans utveckling (vilken kan inkludera andlig utveckling), och ingå i samtliga ämnen och vetenskapsgrenar. Såväl formella som icke-formella metoder och effektiva kommunikationsmedel bör utnyttjas i denna undervisning...

Länder och läroanstalter bör införliva miljö- och utvecklingsfrågorna med befintliga läroplaner och främja utbyte av metoder och utvärderingar....”

Kapitel 38 En internationell institutionell ordning :

”Alla fackorgan i FN-systemet har en nyckelroll vid genomförandet av Agenda 21 inom sina respektive kompetensområden. För att säkerställa en effektiv samordning och undvika dubbelarbete vid genomförandet av Agenda 21 bör det finnas en effektiv arbetsfördelning mellan olika delar av FN-systemet utifrån dessas mandat och komparativa fördelar. Medlemsstaterna har möjlighet att genom vederbörande styrande organ se till att dessa uppgifter utförs effektivt. För att underlätta en utvärdering av fackorganens prestation och sprida kunskap om deras verksamhet bör alla FN-organ åläggas att regelbundet utarbeta och offentliggöra rapporter om sin verksamhet vad gäller genomförandet av Agenda 21. Det krävs även att deras politik, program, budget och verksamhet blir föremål för grundlig och kontinuerlig översyn.”

Kapitel 40 Information för beslutsfattande :

”Enligt principen om en hållbar utveckling är alla människor användare och producenter av information i vid mening. Med information förstås såväl sakuppgifter som lämpligt strukturerade erfarenheter och kunskaper. Behov av information uppstår på alla nivåer från överordnade beslutsfattare på nationell och internationell nivå till gräsrotsnivå och individens nivå. Följande två programområden måste genomföras för att säkerställa att beslut i högre grad baseras på tillförlitliga underlag:

- A. Att överbygga informationsklyftan,
- B. Att förbättra tillgången på information....

De vanligaste indikatorerna såsom bruttonationalprodukt (BNP) och mätningar av individuella resurs- eller föroreningsflöden ger inte en tillräckligt bra bild av utvecklingens hållbara karaktär. Metoderna för att bedöma samverkan mellan miljömässiga, demografiska, sociala och utvecklingsmässiga parametrar inom olika sektorer är inte tillräckligt väl utvecklade eller utnyttjade. Det är nödvändigt att utveckla indikatorer för hållbar utveckling som kan ge tillförlitliga beslutsunderlag på alla nivåer och bidra till att integrerade miljö- och utvecklingssystem reglerar sig själva och fungerar på ett hållbart sätt....

Regeringar bör överväga att genomföra de nödvändiga institutionella förändringarna på nationell nivå för att åstadkomma en integrering av miljö- och utvecklingsinformation. På internationell nivå behöver verksamhet för miljöutvärdering stärkas och samordnas med insatser för att utvärdera utvecklingstendenser....

Länder, internationella organisationer, inklusive FN-systemets organ och icke-statliga organisationer, bör utnyttja olika initiativ till elektronisk överföring som ett medel för att stödja informationsutbyte, ge tillgång till databaser och andra informationskällor, underlätta kommunikation i samband med mera övergripande projekt, t.ex. genomförandet av Agenda 21, underlätta mellanstatliga förhandlingar, övervaka konventioner om och insatser för hållbar utveckling, meddela miljövarningar och överföra teknisk information. Dessa organisationer bör också underlätta sammanlänkning av olika elektroniska nät och användning av lämpliga standard- och kommunikationsprotokoll för ett transparent utbyte av elektroniska meddelanden. Vid behov bör ny teknik utvecklas och dess utnyttjande uppmuntras för att de som inte har tillgång till den nödvändiga infrastrukturen också skall kunna delta. Mekanismer bör också upprättas för att genomföra den nödvändiga överföringen av information till och från icke-elektroniska system för att säkerställa att de som inte har möjlighet till elektronisk kommunikation kan delta..

Länder och internationella organisationer bör överväga att genom-

föra utredningar om den information om hållbar utveckling som finns tillgänglig inom den privata sektorn och om nuvarande arrangemang för informationsspridning för att konstatera förekomsten av luckor och hur dessa luckor skulle kunna fyllas genom kommersiell eller halvkommersiell verksamhet, särskilt verksamhet i och/eller med deltagande av utvecklingsländer, där detta är praktiskt genomförbart. Om det föreligger ekonomiska eller andra hinder för att tillhandahålla och få tillgång till information, särskilt i utvecklingsländerna, bör innovativa åtgärder övervägas för subventionering av tillgång till information eller för att undanröja hinder som inte är av ekonomisk art. ”

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

Från utrikesdepartementets hemsida på internet.

“Förenta Nationernas generalförsamling antog och kungjorde den 10 december 1948 en allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna.

Omedelbart efter denna historiska händelse uppmanade generalförsamlingen alla medlemsstater att offentliggöra förklaringens text och att "göra den spridd, känd, läst och förstådd framför allt i skolor och andra undervisningsinstitutioner utan hänsyn till olika länders eller regioners politiska förhållanden".

INLEDNING

Enär erkännandet av det inneboende värdet hos alla medlemmar av människosläktet och av deras lika och oförtrytliga rättigheter är grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen, **enär** ringaktning och förakt för de mänskliga rättigheterna lett till barbariska gärningar, som upprört mänsklighetens samvete, och enär skapandet av en värld, där människorna åtnjuta yttrandefrihet, trosfrihet samt frihet från fruktan och nöd, kungjorts som folkens högsta strävan,

enär det är väsentligt för att icke människan skall tvingas att som en sista utväg tillgripa uppror mot tyranni och förtryck, att de mänskliga rättigheterna skyddas genom lagens överhöghet,

enär det är väsentligt att främja utvecklandet av vänskapliga förbindelser mellan nationerna,

enär Förenta Nationernas folk i stadgan ånyo uttryckt sin tro på de grundläggande mänskliga rättigheterna, den enskilda människans värdighet och värde samt männens och kvinnornas lika rättigheter, ävensom beslutat främja socialt framåtskridande och bättre levnadsvillkor under större frihet,

enär medlemsstaterna åtagit sig att i samverkan med Förenta Nationerna säkerställa allmän och effektiv respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna,

enär en gemensam uppfattning av dessa fri- och rättigheters innebörd är av största betydelse för uppfyllandet av detta åtagande,

kungör GENERALFÖRSAMLINGEN

denna

ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

såsom en gemensam riktlinje för alla folk och alla nationer, på det att varje individ och varje samhällsorgan må med denna förklaring i åtanke ständigt sträva efter att genom undervisning och uppfostran befordra respekten för dessa fri- och rättigheter samt genom framstegsfrämjande inhemska och internationella åtgärder säkerställa deras allmänna och verksamma erkännande och tillämpning såväl bland folken i medlemsstaterna som bland folken i områden under deras överhöghet.

Artikel 1.

Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De är utrustade med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av broderskap.

Artikel 2.

Envar är berättigad till alla de fri- och rättigheter, som uttalas i denna

förklaring, utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt.

Ingen åtskillnad må vidare göras på grund av den politiska, juridiska eller internationella ställning, som intages av det land eller område, till vilket en person hör, vare sig detta land eller område är oberoende, står under förvaltarskap, är icke-självstyrande eller är underkastat någon annan begränsning av sin suveränitet.

Artikel 3.

Envar har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

Artikel 4.

Ingen må hållas i slaveri eller trälldom; slaveri och slavhandel i alla dess former är förbjudna.

Artikel 5.

Ingen må utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Artikel 6.

Envar har rätt att allestädes erkännas som person i lagens mening.

Artikel 7.

Alla är lika inför lagen och är utan åtskillnad berättigade till lika skydd från lagens sida. Alla är berättigade till lika skydd mot varje åtskillnad i strid med denna förklaring och mot varje framkallande av sådan åtskillnad.

Artikel 8.

Envar har rätt till verksam hjälp från sitt lands behöriga domstolar mot handlingar, som kränker de grundläggande rättigheter, vilka tillkommer honom genom lag eller författning.

Artikel 9.

Ingen må godtyckligt anhållas, fängslas eller landsförvisas.

Artikel 10.

Envar är under full likställdhet berättigad till rättvis och offentlig rannsaking inför oavhängig och opartisk domstol vid fastställandet av såväl hans rättigheter och skyldigheter som varje anklagelse mot honom för brott.

Artikel 11.

1. Envar, som blivit anklagad för straffbar gärning, har rätt att betraktas som oskyldig, till dess hans skuld blivit lagligen fastställd vid offentlig rättegång, under vilken han åtnjutit alla för sitt försvar nödiga garantier.

2. Ingen må dömas för handling eller underlåtenhet, som vid tidpunkten för dess begående icke var straffbar enligt inhemsk eller internationell rätt. Ej heller må högre straff utmätas än vad som var tillämpligt vid tidpunkten för den straffbara gärningens begående.

Artikel 12.

Ingen må utsättas för godtyckliga ingripanden i fråga om privatliv, familj, hem eller korrespondens, ej heller angrepp på heder och anseende. Envar har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp.

Artikel 13.

1. Envar har rätt att inom varje stats gränser fritt förflytta sig och välja sin vistelseort.

2. Envar har rätt att lämna varje land, inbegripet sitt eget, och att återvända till sitt eget land.

Artikel 14.

1. Envar har rätt att i andra länder söka och åtnjuta fristad från förföljelse.

2. Denna rätt må icke åberopas vid laga åtgärder, reellt grundade på icke-politiska brott eller på handlingar, som strider mot Förenta Nationernas ändamål och grundsatser.

Artikel 15.

1. Envar har rätt till en nationalitet.

2. Ingen må godtyckligt berövas sin nationalitet eller förmenas rätten att ändra nationalitet.

Artikel 16.

1. Fullvuxna män och kvinnor har rätt att utan någon inskränkning på grund av sin ras, nationalitet eller religion ingå äktenskap och bilda familj. De äga lika rättigheter vid giftermål, under äktenskap och vid äktenskaps upplösning.

2. Äktenskap må ingås endast med de blivande makarnas fria och fullständiga samtycke.

3. Familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället och äger rätt till skydd från samhället och staten.

Artikel 17.

1. Envar har rätt att äga egendom såväl ensam som i förening med andra.

2. Ingen må godtyckligt berövas sin egendom.

Artikel 18.

Envar har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och att ensam eller i gemenskap med andra offentligt eller enskilt utöva sin religion eller tro genom undervisning, andaktsövningar, gudstjänst och iakttagande av religiösa sedvänjor.

Artikel 19.

Envar har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet för envar att utan ingripanden hysa åsikter och frihet att söka, mottaga och sprida upplysningar och tankar genom varje slags uttrycksmedel och utan hänsyn till gränser.

Artikel 20.

1. Envar har rätt till frihet i fråga om fredliga möten och sammanslutningar.

2. Ingen må tvingas att tillhöra en sammanslutning.

Artikel 21.

1. Envar har rätt att ta del i sitt lands styrelse direkt eller genom fritt valda ombud.

2. Envar har rätt till lika tillträde till allmän tjänst i sitt land.

3. Folkets vilja skall utgöra grundvalen för statsmakternas myndighet. Denna vilja skall uttryckas i periodiska och verkliga val, vilka skall äga rum med tillämpning av allmän och lika rösträtt samt hemlig röstning eller likvärdiga fria röstningsförfaranden.

Artikel 22.

Envar äger i sin egenskap av samhällsmedlem rätt till social trygghet och är berättigad till att de ekonomiska, sociala och kulturella

rättigheter, som är oundgängliga för hans värdighet och för en fri utveckling av hans personlighet, förverkligas genom nationella åtgärder och mellanfolkligt samarbete med hänsyn tagen till varje stats organisation och resurser.

Artikel 23.

1. Envar har rätt till arbete, till fritt val av sysselsättning, till rättvisa och tillfredsställande arbetsförhållanden och till skydd mot arbetslöshet.
2. Envar har utan åtskillnad rätt till lika lön för lika arbete.
3. Envar, som arbetar, har rätt till rättvis och tillfredsställande ersättning, som tillförsäkrar honom själv och hans familj en människovärdig tillvaro och som, där så är nödvändigt, kompletteras med andra medel för socialt skydd.
4. Envar har rätt att bilda och ansluta sig till fackföreningar till skydd för sina intressen.

Artikel 24.

Envar har rätt till vila och fritid, innefattande rimlig begränsning av arbetstiden och regelbunden semester med bibehållen lön.

Artikel 25.

1. Envar har rätt till en levnadsstandard, som är tillräcklig för hans egen och hans familjs hälsa och välbefinnande, däri inbegripet föda, kläder, bostad, hälsovård och nödvändiga sociala förmåner, vidare rätt till trygghet i händelse av arbetslöshet, sjukdom, invaliditet, makes död, ålderdom eller annan förlust av försörjning under omständigheter, över vilka han icke kunnat råda.
2. Mödrar och barn är berättigade till särskild omvårdnad och hjälp. Alla barn, vare sig födda inom eller utom äktenskap, skall åtnjuta samma sociala skydd.

Artikel 26.

1. Envar har rätt till undervisning. Undervisningen skall vara kostnadsfri, åtminstone på de elementära och grundläggande stadierna. Den elementära undervisningen skall vara obligatorisk. Yrkesundervisning och teknisk undervisning skall vara allmänt tillgänglig. Den högre undervisningen skall stå öppen i lika mån för alla på grundval av deras duglighet.

2. Undervisningen skall syfta till personlighetens fulla utveckling och till att stärka respekten för människans grundläggande fri- och rättigheter. Undervisningen skall främja förståelse, tolerans och vänskap mellan alla nationer, rasgrupper och religiösa grupper samt befördra Förenta Nationernas verksamhet för fredens bevarande.

3. Rätten att välja den undervisning, som skall ges åt barnen, tillkommer i främsta rummet deras föräldrar.

Artikel 27.

1. Envar har rätt att fritt taga del i samhällets kulturella liv, att njuta av konsten samt att bli delaktig av vetenskapens framsteg och dess förmåner.
2. Envar har rätt till skydd för de moraliska och materiella intressen, som härröra från varje vetenskapligt, litterärt eller konstnärligt verk, till vilket han är upphovsman.

Artikel 28.

Envar har rätt till en social och internationell ordning, i vilken de fri- och rättigheter, som uttalas i denna förklaring, till fullo kan förverkligas.

Artikel 29.

1. Envar har plikter mot samhället, i vilket den fria och fullständiga utvecklingen av hans personlighet ensamt är möjlig.
2. Vid utövandet av sina fri- och rättigheter må envar underkastas endast sådana inskränkningar, som blivit fastställda i lag i uteslutande syfte att trygga tillbörlig hänsyn till och respekt för andras fri- och rättigheter samt för att tillgodose det demokratiska samhällets rättmätiga krav på moral, allmän ordning och allmän välfärd.
3. Dessa fri- och rättigheter må i intet fall utövas i strid med Förenta Nationernas ändamål och grundsatser.

Artikel 30.

Intet i denna förklaring må tolkas såsom innebärande rättighet för någon stat, grupp eller person att ägna sig åt verksamhet eller utföra handling, som syftar till att omintetgöra någon av häri uttalade fri- och rättigheter.”

104 Övergripande verksamheter om samband.

Se tidigare redovisning om samhällsplaneringens problem.

105 Övergripande om forskning.

Sven Winnell 050101:

SCB:s forskningsämnen inlagda i SW-systemet.

Samt nedlagda SAFARIs ämnen inlagda i SW-systemet.

(<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40j.html>)

106 Övergripande om ekonomiska verksamheter.

Sven Winnell 050130: CPV-koder 2003.

Inlagda i SW-klassifikationssystem. Områdena 66-69 förkortade.

(<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40p.pdf>).

Sven Winnell 050203: SNI 2002. Och antalet arbetsställen 1999.

Inlagda i SW-klassifikationssystem.

(<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40q.pdf>).

Sven Winnell 050203: SSK 96. Standard för svensk yrkesklassificering.

Yrken inplacerade i SW-klassifikationssystem.

(<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40r.pdf>).

107 Övergripande om utbildning o d.

Läroplan för grundskolan.

Sven Winnell 050206: SUN, utbildningsklasser.

Inlagda i SW-klassifikationssystem.

(<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40s.pdf>).

Sven Winnell 040421:

Utbildningar vid universitet och högskolor

(<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40f.pdf>).

108 Övergripande samhällskunskap. Samhällsguiden.

Sven Winnells hemsida

Samhällsplaneringens problem.

Hur ska man kunna förbättra världen ?

(<http://w1.861.telia.com/~u86105430>)

Sven Winnell 050121: sverige.se som ersatt SverigeDirekt.

(<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40m.pdf>).

Sven Winnell 050206: SW-klassifikationssystem med inlagda: Libris/SAB, sverige.se, forskningsämnen, CPV för varor/ tjänster, SNI arbetsställen, SSK yrken, SUN utbildningar. (<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40t.pdf>).

Sven Winnell 040308: Mellanöstern, hela världen, Sverige och den strategiska IT-gruppen.

(<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40e.pdf>)

Sven Winnell 041112 ändrad 050121:

Sammanställning om samhällsplaneringens problem.

(<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40g.pdf>).

109 Ide- filosofi- och lärdoms historia.

11/19 Individernas inre verkligheter.

Både hos makthavare och den stora allmänheten bör finnas lämpliga kunskaper och erfarenheter, visioner, värderingar, uppfattningar om samband och lämplig logik och moral.

Det kan inte åstadkommas plötsligt vid en oväntad katastrof, utan är något som måste byggas upp kontinuerligt, bl a som förebyggande åtgärder inför oväntade katastrofer.

Områdena 11-19 avser olika aspekter av det som finns i huvudet på en människa. Tillsammans är det det som håller igång alla mänskliga verksamheter och är sålunda det viktigaste i samhällsutvecklingen och i mänsklighetens historia. Det som finns där påverkas av alla intryck som kommer in från miljön. Områdena 11-19 är på det hela taget dolda för utomstående och svåra att få kunskap om.

11 Individens lager av kunskaper, erfarenheter o d.

12 Individens visioner, framtidsvisioner o d.

13 Individens känslor, värderingar od. Estetik.

14 Individens ideologi / uppfattning om samband o d.

15 Individens psykiska mekanismer Psykologi o d.

Vid stora olyckor är det numera vanligt att det inrättas grupper som stöttar drabbade och anhöriga m fl som fått psykiska problem av sorg och oro. Men det finns i vardagslivet säkerligen många som har besvär med sitt psyke, man går in i väggen, blir stressad mer än man mår bra av o s v. Världen har blivit så komplicerad att man inte riktigt förstår det som händer och man känner sig maktlös. Barn och ungdom funderar på självmord, en del utvecklar kriminalitet, en del börjar med knark, en del klarar inte skolan. Bakom allt sådant finns problem i psykiska. Välfärdens första problem är hur man ska kunna undvika psykproblem och få alla att känna välbefinnande.

I artiklarna om kriminalvården behandlas problem med att hålla fångarna inspärrade, medan det verkliga problemet är hur man undviker att människor blir kriminella och hur man kan omvända de kriminella till ett bättre liv.

16 Individens logik. Vetenskapsteori o d.

17 Individens moral och uppfattningar om moral.

I artikeln om moral står bl a:

“Mutor, mygel, rofferi, girighet, och en häpnadsväckande brist på moral har de senaste åren kommit att förknippas med svenska företag, fackföreningar och politiker. Vad är det som har hänt med bilden av det, kanske tråkiga, men hederliga Sverige? ..... en av förklaringarna till mygeltrenden är att så många system i samhället innehåller pengar utan tydliga ägare. Då minskar också ansvaret för dem.

-Lurar du försäkringskassan lurar du ingen särskild. Du lurar visserligen alla andra skattebetalare, men det är inte samma sak som att bedra en person....Sitter du nära ett penningflöde så är det lätt att stoppa ner ett finger så att det också skvätter på dig.”

I artikeln om polisen får man andra exempel på dålig moral- hos poliserna.

I artikeln i riksdagens tidning om att politikerna måste bli ärligare står bl a. “ det politiska språket har blivit så tomt på innehåll. Jag tror det är politikernas känsla av att leva under evig belägring som urholkat deras språk. De bevakar varandra och bevakas av medier... Politiker redovisar sällan sina verkliga motiv, de försöker vara entydiga och hålla fasaden uppe.... Att använda det politiska språket på det sättet är farligt, eftersom medborgarna till slut upphör att ta det på allvar. Det är särskilt farligt när det politiska samtalet inte längre hämtar näring i de politiska lokalavdelningarna, utan förs uppifrån och ner, via medier-na.”

18/19 Filosofer, äldre och senare, i öst och väst.

2 Religiösa verksamheter o d.

I samband med olyckor händer det att religiösa organisationer bildar särskilda stödgrupper som ska hjälpa drabbade att hantera psykiska problem. Initiativet kommer från de religiösa organisationerna och hjälparbetet sker på deras villkor.

20 Övergripande religiösa verksamheter o d

21 Allmän religionsvetenskap

22/28 Kristna religioner

29 Icke kristna religioner o d

I artikeln om katastrofer och religioner berättas om religiösa åsikter. Bl a:

“I AMERIKANSKA affärsavtal kan man ofta läsa en rak och enkel klausul om ogiltighet. Det brukar stå att avtalet inte gäller om något oförutsett inträffar- som till exempel en "Act of God".

Detta är en standardformulering. Jag känner till den väl. När jag arbetade med utvecklingen av Sydsvenskans digitala medier beredde den oss vissa problem i en avtalsskrivning med en amerikansk leverantör av webbtjänst.

Svenska sekulariserade företag dealar nämligen inte med Gud. Vad har Gud i så fall för organisationsnummer? Vi gillar inte obegriplighet, och vi räknar framför allt inte in den i vardagen, i vårt samarbete med en annan firma. Man avtalar inte om sådant man inte kan stämma någon för i händelse av avtalsbrott.

Men man kan inte avtala bort oron heller, inte förhandla med naturkrafter. Inte förlita sig.”

3 Politikvetenskaper och politiska verksamheter.

Politikvetenskaper och politiska verksamheter bör skötas med hänsyn till krav som kan gälla för alla dagar, men bör också skötas med hänsyn till oförutsedda katastrofer och kriser. Det finns kriser och elände alla dagar, som kan ställa krav om hög uppmärksamhet, men som försummas. Om man lägger större vikt vid all dagliga kriser kan man ha lättare att klara plötsliga katastrofer.

I dagens värld kan katastrofer och kriser vara en angelägenhet för hela världen, det kan motivera en mer världsomspännande syn på kriserna än vad som varit brukligt.

31 Statistik och demografi.

Statistik och demografi bör skötas med hänsyn till utvecklingen och kriserna i hela världen.

32 Statsvetenskap

Statsvetenskapens arbetsområde gäller bl a problem om kriser och konfliktlösningar, och kan sålunda vara av betydelse vid kriser. I Irak ska man nu åstadkomma en konstitution för den nya staten efter kriget som startades där av USA. Om man bygger den nya konstitutionen på fundamentalistisk Islam har man åstadkommit något som kan ses som katastrof.

33 Nationalekonomi, internationell ekonomi

Katastrofer påverkar ekonomierna, både nationellt och internationellt, och man bör veta hur och vad det kan föranleda.

34 Lagar o förordningar, traktat, juridik

Finns lagar som är tillräckligt bra vid katastrofer? Om ej bör lagstiftarna i 351 och 354 förbättra dem.

35 De demokratiskt valda församlingarnas verksamheter.

351 Sveriges riksdag (och motsvarande utomlands)

Riksdagen bör förbättra krisberedskapen och förbättra välfärdsfördelningen.

352 Kommun- och landstingsfullmäktige (och motsv.)

Kommunernas makthavare bör fundera över kommunernas roll i sammanhanget och göra de förbättringar som kan behövas.

353 Sveriges regering (och motsvarande utomlands)

Regeringen bör föreslå riksdagen lämpliga förbättringar när det gäller sådant som riksdagen ska besluta, om göra förbättringar i regeringens inre arbete, samarbetet mellan departementen, och genomföra förbättringar i underliggande myndigheter och deras samverkan som regeringen har inflytande över.

Regeringens förslag om EUs roll vid katastrofer.

“EU bör förbättra sin förmåga att ge stöd till sina egna medborgare vid katastrofer, kriser och konflikter som inträffar utanför EU:s gränser. Ett samarbete på detta område finns redan, i form av det konsulära samarbetet. Tsunami-katastrofen visar att vi måste både fördjupa och bredda det existerande samarbetet. Angreppssättet bör vara bredare än det hittillsvarande konsulära samarbetet. Det måste inriktas mot ett brett spektrum av hot mot och risker för EU:s medborgare.

Sveriges utgångspunkt för arbetet är att dra nytta av och vidareutveckla existerande EU-samarbete inom det konsulära området, räddningstjänsten och den europeiska säkerhets- och försvarspolitik, i enlighet med det svenska tankepappret från den 6 januari.

De bärande elementen i en EU-förmåga är följande:

- resurser från medlemsstaterna
- strukturer för att koordinera dessa resurser
- understöd från EU:s institutioner (rådssekretariatet, kommissionen)

.....Tsunami-katastrofen visar att medlemsstaterna måste fortsätta utveckla sina förmågor. De måste ges snabbhet och uthållighet. En viss specialisering mellan medlemsstaterna är möjlig, men det förutsätter en större kunskap om varandras kapaciteter. För att kunna ge stöd till egna medborgare behövs specialiserade kategorier av personal behövs inom bl.a. konsulär expertis, räddning, undsättning, skydd, omhändertagande, infrastruktur och ingenjörer, logistik och transporter inom ett katastrofområde, strategisk transportkapacitet för långväga evakuering, medicinsk personal och utrustning, rättsmedicinsk expertis, inkl. för identifiering, begravningsexperter och psykologer och psyko-socialt stöd. Flera medlemsstater bedriver redan ett arbete på nationell basis med detta syfte. I Sverige inrättas en nationell beredskapspool med konsulära tjänstemän som kan ingå i en samordnad konsulär EU-insats i tredje land. Några EU-länder har konsulära snabbinsatsstyrkor, t.ex. Storbritannien.

En rad militära resurser har framtagits inom ramen för ESFP och anmälts av medlemsstaterna till EU:s styrkeregister. Dessa kan vara användbara för att stödja EU-medborgare vid kriser utanför EU, t.ex. strategiska lufttransporter, ingenjörsförband, sjukvårdsförband och fältsjukhus. Vissa kapaciteter som framtagits inom civila ESFP kan på motsvarande sätt vara användbara.....

Baserat på egna erfarenheter från arbetet i Thailand efter tsunamin föreslår Sverige att uppgifterna för ett gemensamt stöd skulle kunna omfatta att:

- samla in och sprida information om stöd- och hjälpbehov, inte minst från det drabbade landets myndigheter;
- sammanställa lägesinformation om EU-medborgares situation;
- insamla och förmedla information om medlemsstaternas olika insatser;
- tillhandahålla kommunikations- och logistikstöd till medlemsstaternas missioner på plats;
- bidra till att de enskilda resurser från medlemsstaterna som anländer till katastrofområdet utnyttjas effektivt;
- hjälpa till med samordning av evakueringstransporter, sjuktransporter etc.

Regeringen om stormen:

Vad gör regeringen för att hjälpa de drabbade?

En särskild statssekreterargrupp har bildats. Den träffas regelbundet för att samordna departementens frågor med anledning av stormen.

Infrastrukturminister Ulrica Messing träffade skogsnäringen 05-01-11 för en gemensam genomgång av läget. Ulrica Messing reste 05-01-13 till Jönköpings och Kronobergs län för att på plats informera sig om skogsskadorna. Ulrica Messing har även kallat berörda parter till möte 05-01-17 för att gemensamt gå igenom de åtgärder som behöver vidtas på kort och lång sikt med anledning av stormen.

Regeringskansliet står vidare i kontinuerlig kontakt med myndigheter och länsstyrelser för att informera sig om läget.

354 Mellanfolkliga centrala organ (FN, EU o d)

FN och EU och andra liknande organ har anledning att undersöka behov av förbättringar ifråga om välfärdsfördelningar och krisberedskap och genomföra lämpliga förbättringar. Se regeringens förslag.

36/39 Politiska krav och politiska planeringar:

36...om individernas kroppsliga förhållanden.

37...om utbildning o d.

38...om fysiska miljöer o ekonomiska verks.

39...om sociala miljöer, nöjen, sport o d

De politiska partierna bör bättra sig när det gäller att fånga upp allmänhetens krav och efter planeringar och kompletterande undersökningar omsätta dem i förslag i de demokratiska församlingarna så att lagar och förordningar kan förbättras.

Rimligt är att använda demokratin till att hantera levnadsvillkoren. De beror av individens kroppsliga och psykiska förhållanden och individens fysiska och sociala miljöer. Politiska förslag bör åtföljas av beskrivningar av konsekvenserna för dessa levnadsvillkor.

Förslag kan ge olika konsekvenser för olika personer och olika grupper, några kan få det bättre, andra sämre. Förslag kan syfta till just detta, och det ingår i politikens uppgifter att besluta så att fördelningen av förbättringar och försämringar blir den man avser.

I dagens politiska debatt förekommer många förslag, men det är sällan konsekvenserna beskrivs på riktigt sätt, uttalanden om konsekvenser är ofta lösa spekulationer eller önsketänkande som framställs som om de vore fakta. Det går att ge många exempel på det, men för att snabbt komma vidare ska bara konstateras, att de politiska partierna ofta är dåliga på att sköta sina politiska uppgifter. Det är främst de politiska partierna som har ansvar för politikerföraktet och de svårigheter det demokratiska systemet nu har.

Planera människornas levnadsvillkor.

De politiska partierna borde hålla igång rejäla planeringar om människornas levnadsvillkor och därvid behandla frågorna Hur var det? Hur är det ? Hur kan det bli ? och Hur bör det bli ? Planeringarna bör använda sig av riktiga kunskaper.

Att de kroppsliga förhållandena bör planeras har väl partierna klart för sig: - i stort sett:

- 61 Hälsa- o sjukdom, sjukvård, räddning o d.
- 641 Mat
- 643 Boende.
- 644 El-, gas-, värme-, vatten- hygienförsörjning o d.
- 645 Inventarier, hjälpmedel.
- 646 Personlig hygien, kläder.
- 647 Hushållsekonomi. Inkomster och utgifter mm.
- 648 Städnings-, rengörings- och tvättverksamheter.
- 649 Personvård: barn, hemsjukvård, hemtjänst.
- 658 Förvärvsarbete och arbetsförhållanden.

Men det är angeläget påpeka att stor vikt bör läggas vid planeringen av de psykiska förhållandena:

- 11/19 Individernas inre verkligheter:
- 11 Individens lager av kunskaper, erfarenheter o d.
- 12 Individens visioner, framtidsvisioner o d.
- 13 Individens känslor, värderingar od. Estetik.
- 14 Individens ideologi / uppfattning om samband od
- 15 Individens psykiska mekanismer Psykologi o d.
- 16 Individens logik. Vetenskapsteori o d.
- 17 Individens moral och uppfattningar om moral.

Man bör noga beakta påverkan från de fysiska och de sociala miljöerna, isynnerhet påverkan på psyken:

Gör planeringar om påverkan från individens fysiska miljö - fysiska samhälle:

- 71 Stadsmiljöer, glesbygdsmiljöer etc.
- 72 Byggnader o anläggningar, arkitektur.

- 73 Konstföremål o d. Museer, konstutställningar.
- 74 Konsthantverk, bruksföremål. Inredningar o d.
- 75/77 Bildkonst.75 Måleri.76 Grafik, tecken.77 Foto.
- 78 Musik och ljud.

Gör planeringar om påverkan från: individens sociala miljö - sociala samhälle:

- 791 Seder,nöjen, film,radio, TV, offentliga fester mm.
- 792 Teater. Opera. Konserter. Revyer. Konstdans.
- 793 Sällskapsnöjen. Sällskapsdans. Lek. Hobby.
- 794 Spel. Skicklighets-o turspel. Lotteri. Lotto etc.
- 7951 Socialvård od.
- 7952/7956 Sociala miljöer o verksamheter i olika fysiska miljöer.
- 7957 Undervisning och skolors sociala miljö.
- 7958 Sociala miljöer o sociala verksamheter i boendet
- 7959 Sociala miljöer o verks.i allmänna grupper o d
- 796/799 Sport, idrott o d.

I planeringarna bör ingå påverkan på psyken från:

- 80-89 Språk, skönlitteratur.
- 90 Tidningar o d.
- 91 Geografiska skildringar od.
- 92 Biografier och memoarer o d.
- 93-99 Historiska skildringar.

I alla verksamheter 10-99 kan förekomma utredningar och förslag o d som är av betydelse för utvecklingen.

4 Sambandsforskningsverksamheter.

40 Systemvetenskap. Infostruktur.

41-49. Samband o samordning mellan olika verksamheter.

Värfärdördelning och krisberedskap är något som beror av hur olika verksamhetsområden och myndigheter samverkar. Undersökningar om samverkan och behov och krav om bättre samverkan bör göras.

Se <http://w1.861.telia.com/~u86105430/omr4.html> och <http://w1.861.telia.com/~u86105430/omr40.html>

5 Naturforsknings- och matematikverksamheter.

50 Allmänt om naturforskning. Naturkunskap

Naturkunskap är en av grunderna för välfärdutveckling och katastrofberedskap. Inom geologin skaffar man sig kunskaper bl a om jorbävningar och flodvågor o d som kan leda till katastrofer.

51 Matematik

52 Astronomi, rymdforskning

53 Fysik o d

54 Kemi o d

55 Geologi, meteorologi, hydrologi o d

56 Paleontologi, arkeologi o d

57 Biologi,ekologi.Naturgeogr. Utv.lära, ärftlighet

58 Botanik.

59 Zoologi

6 Teknologiska / Ekonomiska verksamheter.

60 Allmänt om teknologiska o ekonomiska verksamheter

Bland de ekonomiska verksamheterna finns sådan som är av direkt betydelse vid katastrofer och kriser av slag som inträffade kring nyåret 2004-2005.

I verksamhetsområdena 61-69 har i det följande lagts in regeringens kommentarer med anledning av stormen i Sydsverige. Dessutom har lagts in några mycket korta kommentarer med anledning av flodvågs-katastrofen och liknande som kan tänkas inträffa.

61 Hälso- o sjukvårdsverks., räddning o d. Veterinärverks.

- 611 Människans anatomi.
- 612 Fysiologi.
- 613 Medicinska råd om enskild hygien.
- 614 Offentliga hygienverksamheter, räddning, sjukvårdsorganisation od
- 615 Läkemedelsbehandlingar, sköterskevård och fysikalisk terapi o d.
- 615 A Farmakologi, läkemedelsforskning.
- 615 B Allmänna sjukvårdverksamheter.
- 615 C Personal för mottagningar, laboratorier, och öppenvård, utom läkare.
- 615 D Vårdpersonal för allm. medicinska och kirurgiska vårdavd., barnavd., långvård o d
- 615 E Vård-personal för psykiatrisk vård och vård av utvecklingsstörda, utom läkare.
- 615 F Personal för röntgenterapi, röntgendiagnostik, fysikalisk terapi od
- 615 G Narkoman- o alkoholistvård, förgiftning.
- 616/618 Läkerverksamheter od av läkare, operationsassistenter o d
- 616 Allmänläkare, laboratorieläkare o d, läkare för särskilda medicinska sjukdomar, nerv- och psykiatriska sjukdomar, infektionssjukdomar o d.
- 616 A Allmänläkare och läkare med allmänt laboratoriearbete o
- d 616 B Läkare för särskilda medicinska sjukdomar. (6161 /6167)
- 6161 Hjärt- och kärlsjukdomar (Kardiovaskulära sjukd.).
- 6162 Andningsorganens sjukdomar.
- 6163 Matsmältningsorganen sjukdomar.
- 6164 Sjukdomar i blodbildande organ, endokrina körtlar, lymfatiska system o d.
- 6165 Hudsjukdomar. Dermatologi.
- 6166 Urogenitala systemets sjukdomar, urologi.
- 6167 Rörelseapparaturens sjukdomar. Muskuloskeletala sjukdomar.

- 6168 Läkare för nerv- och psykiatriska sjukdomar. Neurologi. Psykiatri.
- 6169 Läkare för infektionssjukdomar o d, smittosamma sjukdomar.
- 617 Kirurgiläkare. Tandläkare o d. Läkare för ögon och öron-näsa-hals. Narkosläkare och operationsassistenter o d.
- 6171/6175 Kirurgiläkare.
- 6176 Tandläkare.
- 6177/6178 Läkare för ögon och öron-näsa-hals. Oftalmiatrik. Otorinolaryngologi.
- 6179 Narkosläkare och operationsassistenter o d .
- 618 Kvinno-, barn- och ålderssjukdomar. Mödravård och vård av nyfödda o d
- 619 Veterinärverksamheter o d

Här ingår:

Räddningstjänst, dvs ambulanser, ambulansflyg, ambulanssjukvårdare, brandkårer o d med tillhörande räddningsverksamheter.

Sjukhus och sjukhusledning.

Sjukvård med läkare och alla specialiteter.

Hjälp att ta hand om psykiska chocker o d.

Medicin och utrustning för sjukvård.

Epidemik kontroll och vaccinationer.

Giftkontroller och utsläppskontroller o d.

Tandläkare med bl a identifikation med hjälp av tandkort.

Omhändertagande av döda. Begravningsverksamheter.

Veterinärverksamheter.

Livsmedelskontroll.

Regeringen om stormen:

Arbetet på kommunal nivå

Kommunal räddningstjänst i drabbade kommuner har gjort det stora arbetet. På Krisberedskapsmyndigheten har man inrättat en lägescentral och kontinuerligt informerat om läget samt länkat vidare till berörda instanser, exempelvis SMHI. Från Försvarsmakten har man satt in resurser för att stötta där så har varit behövt.

Räddningstjänsten

Räddningstjänsten är främst en kommunal angelägenhet men inom några områden har staten ett ansvar.

I varje kommun ska det finnas en eller flera nämnder för räddningstjänsten och en räddningskår. Räddningskåren utför de räddningsinsatser som kommunen ansvarar för. I kommunernas ansvarsområden ingår att vidta förebyggande åtgärder mot brand i de fall det inte är den enskilde som är ansvarig, vilket är det vanligaste. Kommunerna ska också främja annan olycks- och skadeförebyggande verksamhet.

Inom några områden har staten ett ansvar för räddningstjänsten. Statlig räddningstjänst omfattar:

- * fjäll-, flyg- och sjöräddningstjänst,
- * efterforskning av försvunna personer,
- * miljöräddningstjänst till sjöss,
- * räddningstjänst vid utsläpp av radioaktiva ämnen.

Staten har genom polisen, Luftfartsverket, Sjöfartsverket, Kustbevakningen och länsstyrelserna ansvaret för dessa slag av räddningstjänst.

Statens räddningsverk

Statens räddningsverk arbetar med att förebygga olyckor och begränsa skador till följd av olyckor, ansvarar för landsvägstransporter av farligt gods och samordnar övriga myndigheters verksamhet inom området. Räddningsverket har tillsynsansvar utöver vad som följer av räddningstjänstlagstiftningen för åtgärder som ska förebygga och be-

gränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor, den s.k. Sevesolagstiftningen.

Räddningsverket har på central nivå ansvar för frågor enligt lagen om brandfarliga och explosiva varor och arbetar för att förebygga att människor, egendom eller miljö kommer till skada vid hantering av brandfarliga och explosiva varor. Räddningsverket har även en beredskap för att kunna delta vid internationella hjälpinsatser, t.ex. vid jordbävningkatastrofer.

Räddningsverkets centrum för risk- och säkerhetsutbildning bedriver utbildning vid fyra skolor belägna i Sandö, Skövde, Revinge och Rosersberg. Hösten 2003 startade Räddningsverket en ny eftergymnasial utbildning för hela området Skydd mot olyckor som ersatte tidigare brandmannautbildning. Den nya utbildningen ger kompetens för att arbeta inom säkerhets- och räddningssektorn, t.ex. som brandman eller med säkerhet inom kommuner, myndigheter och företag.

Kustbevakningen

Kustbevakningens verksamhet omfattar miljöövervakning och miljöräddningstjänst till sjöss, sjöräddning samt eftersökning med flyg. Kustbevakningen medverkar även i tillsynsverksamhet inom sjösäkerhetsområdet, bl.a. avseende transport av farligt gods.

Kustbevakningen har en hög förmåga att möta olje- och kemikalieolyckor till sjöss. Det förebyggande arbetet och miljöövervakningen är viktiga delar i arbetet med att minska antalet utsläpp. Myndigheten har en ständig beredskap för sjöräddning.

Kustbevakningen deltar inom politikområdet i ett tämligen omfattande internationellt samarbete.

62 Ingenjörsvetenskaper (konstruktion o d)

- 620 Allmänt.
  - 621 Ingenjörsvetenskaper: maskinbyggnad, kärnteknik, elektroteknik, mekanisk teknologi.
  - 6211 Kärnteknik, kärnenergi, atomkraft, allmänt om värmekraftmaskiner, ånga, ångkraft.
  - 6212 Hydraulisk energi, vattenkraft.
  - 6213 El- och telekonstruktion o d, elektronik.
  - 6214 Värmekraftmaskiner, förbränningsmotorer od.
  - 6215 Pneumatisk energi, kylteknik, värmepumpar od.
  - 6216 Maskiner o d för lagring o transport av gaser o vätskor.
  - 6217 / 6219 Plastisk bearbetning, maskinelement, verktyg, verktygsmaskiner.
  - 6217 Plastisk bearbetning, smidning, gjutteknik, valsning, dragning, värmebehandling, ytbehandling, sammanfogning, lödning, limning. 6218 Transmissioner, växlar, kuggar, lyftdon, hissar, transportdon, fästelement, smörjning.
  - 6219 Verktyg, verktygsmaskiner, bearbetningsmetoder.
  - 622 Gruvkonstruktioner o d.
  - 623 Militärkonstruktioner .
  - 624 Konstruktion av byggnader o d.
  - 625 Konstruktion av trafikleder till lands. Järnvägar, gator, vägar o d.
  - 626 Vattenbyggnad i allmänhet, kanaler, anlägg. för jordbruk, fiske.
  - 627 Anläggningar i hamnar, vattendrag och öppet hav, dammar.
  - 628 Hygienkonstruktioner, vatten o avlopp, belysning od
  - 629 Transportmedelskonstruktion o d.
- Vid kriser: Tillgång till ingenjörskunskaper och ingenjörer som kan biträda när man röjer upp och återställer efter katastrofer.

63 Biologisk produktion.Jordbruk,skogsbruk,jakt, fiske od

630 Allmänt.

631 Allmänna lantbruksverksamheter, allmän lantbruksekonomi.

632 Växtsjukdomar, växtförädling o d.

633 Växtodling (åkerbruk) o d.

634 Skogsbruk o d , frukt- o bärodling.

635 Trädgårdsodling o d.

636 Djurhållning.

637 Djurprodukter.

638 Biodling, silkesodling o d.

639 Jakt, viltvård, fiske, fiskevård, sjövärd, o d.

Vid kriser: Räddning av produktionsmedel: byggnader, maskiner, grödor, skog, djur, redskap, båtar od.

Regeringen om stormen:

Jordbruket

Inom jordbruket är elförsörjningen central för att djuren ska få vatten och för att mjölkningsanläggningar samt ventilationssystem ska fungera. Kommunernas djurskyddsinspektörer och räddningstjänster hjälper lantbrukarna att hantera stormens konsekvenser så att djurskyddet kan upprätthållas.

Skogen

Stormen har orsakat de värsta skogsskador som uppmätts sedan man började mäta, alltså värre än stormen 1969 då 37 miljoner kubik blåste ned. Skogsstyrelsen ansvarar för en större inventering av skadorna och bedömer idagsläget att stormfällt virke på vissa håll motsvarar mer än fyra årsavverkningar. Skogsvårdsorganisationen har etablerat en arbetsgrupp för att hantera alla frågor som kommer med anledning av stormfällningarna. I det första skedet prioriterar man säkerhetsfrågorna i röjningsarbetet.

Regeringen ger Skogsstyrelsen i uppdrag att övervaka insektsangrepp och föreslå modell för fördelning av stödåtgärder

Regeringen har beslutat att ge Skogsstyrelsen flera uppdrag för att minska negativa effekter av stormens verkningar, samt utvärdera hur framtidens skogsbruk kan anpassas för att mildra stormskador på skog.

Hur mycket skog har fallit?

Skogsstyrelsen bedömer 05-01-17 att 75 miljoner kubikmeter timmer har fallit för stormen. Detta motsvarar mer än ett års avverkning i hela landet. Bedömningen är att det kommer att bli mycket svårt att ta om hand allt virke. Det kommer att krävas extra ordinära åtgärder.

Skogsstyrelsen kommer att genomföra en inventering av skogsskadorna med början 05-01-17. Först därefter kan vi få en heltäckande bild över omfattningen av stormskadorna på skogen.

Psykosocialt stöd till dem som drabbats av stormen

Stormens skador innebär stora personliga och ekonomiska påfrestningar för dem som drabbats. LRF erbjuder sina medlemmar att ringa hälsoföretaget Feelgoods krisjour dygnet runt på telefon 0771-100 000. Här erbjuds kontakt med bland andra psykologer, läkare och sköterskor. Bonde- och Djuromsorgsgrupperna på LRF:s länsförbund erbjuder också hjälp och stöd. Läs mer på LRF:s webbplats, www.lrf.se, eller ring LRF:s växel på 0771-573 573.

Vad görs för att ta tillvara på virket?

För att klara detta görs en mängd insatser:

1. Avverkning och omhändertagande av nedfallet virke.

Det stora behovet av att avverka och ta omhand nedfallet virke kommer att kräva både stora personella resurser och ökad tillgång till skogsmaskiner.

Skogsstyrelsen arbetar aktivt med information och rådgivning för att ingen ska komma till skada vid omhändertagandet av virket. Man går även ut med en varning till allmänheten för att vistas i närheten av stormfällt virke.

Sveaskog och Fastighetsverket kommer att omfördela sina maskin-parker till södra Sverige och det är regeringens förhoppning att andra bolag gör detsamma.

2. Behov av arbetskraft.

Ytterligare arbetskraft kommer att behövas för att kunna ta om hand virket. EU:s regler möjliggör för utländska företag att komma in med maskiner och arbetskraft.

Det kan även finnas ett behov av insatser för att tillfälligt locka tillbaka maskinförare som slutat i skogen. Det kan även finnas behov av utbildad arbetskraft och därmed olika typer av utbildningsinsatser.

3. Underlättande av virkestransporter.

Olika åtgärder behöver vidtas för att möjliggöra effektiva transporter av virke såväl inom södra Sverige som från södra Sverige till andra delar av landet. Transporter krävs till lagringsplatser och till industrin vilket innebär ökat behov av såväl kort- som långväga väg-, järnvägs- och sjöfartstrafik.

Vägverket

Vägverket har möjlighet att under vissa förutsättningar ge dispens från gällande kör- och vilotider, om behov av detta bedöms finnas.

Vägverket har även möjlighet att tillåta högre totalvikt för fordon än vad som annars gäller på berörda vägar. Hänsyn måste dock tas till bärigheten hos vägar och broar på de aktuella sträckorna och till fordonens tekniska förutsättningar. Detta kan innebära att tyngre lastade fordon än idag kan få tillstånd att färdas på vägen. Vägverket arbetar med detta.

Sjöfartsverket

Om det bedöms behövas ytterligare fartyg än tillgängligt svenskt eller EU tonnage kan Sjöfartsverket ge dispens till fartyg som är flaggade utanför EU för att bedriva cabotagetrafik i svenska vatten. Sjöfartsverket arbetar med detta.

Banverket

Banverket har tillsatt en särskild projektgrupp i samarbete med skogsbolagen och tågoperatörerna. Syftet är tillsammans lägga upp logistiken för de stora timmertransporter som nu måste ske. Banverket har även kontakt med sina kollegor i Tyskland, Danmark och Norge. Lok och personal kommer olika operatörer att stå för. Vagnar tillhandahålls främst av Green Cargo, men kommer även hyras in från grannländerna.

4. Möjliggöra lagring av virke.

För att kunna ta om hand virket krävs att lager i närområdet upprättas där timmer kan bevaras utan att förstöras. Inventering av lämpliga uppläggsplatser sker nu av skogsägare i samråd med industrin och skogsvårdsorganisationerna. Det kan exempelvis handla om nedlagda flygfält men även vattenlagring.

För att förhindra att virket förstörs under hanteringen kan olika åtgärder behöva vidtas. Regeringen anser att virket i möjligaste mån ska skyddas mot skador från insekter med hjälp av så naturliga metoder som möjligt. Det kan även finnas behov av viss kemisk bekämpning.

Vilket stöd finns till drabbade skogsägare?

I de fall skogsägaren har försäkring som täcker stormskador sköts detta i särskild ordning mellan skogsägare och försäkringsbolag. Många enskilda skogsägare kommer att drabbas hårt ekonomisk. Flera mindre skogsägare saknar försäkring som täcker kostnaderna.

Det finns flera olika skattekonton för att skogsägare ska kunna fördela inkomsterna över tiden. Speciellt det s.k. skogsskadekontot är tänkt att täcka de problem som uppstår vid storm, brand m.m. Förutsättningarna för att man ska kunna använda skogsskadekonto är att en viss del av skogen måste avverkas i förtid p.g.a. stormen och att den största delen av årets skogsintäkter uppstått genom stormen. Regeringen får många uppslag angående hur ersättning kan ske till drabbade. Systemet med skogsskadekonto är ett sådant uppslag.

Kan EU:s Solidaritetskonto användas till att mildra effekterna av stormen?

Regeringen undersöker möjligheten att söka katastrofstöd från EU.

Vad har stormen fått för konsekvenser för jordbrukarna?

I första hand är det landsbygdsbefolkning och jordbruksföretag som har drabbats och de ekonomiska konsekvenserna kommer att bli omfattande.

De akuta problemen hos företagarna är många. Reservkraft är nödvändigt bland annat för vattenförsörjning, mjölkning och fungerande ventilation. Det är många frivilliga som hjälper till att upprätthålla säkerhet och nödvändiga basfunktioner såsom vatten och värme. Jordbruksföretagen har ofta ett väl etablerat nätverk sinesmellan och resurser som är till stor nytta i sådana här situationer. Inte sällan är jordbrukare också engagerade i arbetet med att säkerställa en fungerande infrastruktur i samhället.

– Läs mer på LRF:s webbplats.

Hur upprätthålls djurskyddet?

Djurskyddsmyndigheten bedömer att det inte uppstått några större problem för djurskyddet med anledning av stormen. En majoritet av jordbrukets djurhållare har tillgång till reservkraft. De djur som eventuellt kan fara illa är tropiska sällskapsdjur. Djurskyddsmyndigheten har aktuell information på sin webbplats.

– Läs mer på Djurskyddsmyndighetens webbplats.

64 Hushållsarbeten. Energi- och hygienförsörjning.

641 Matlagning. 642 Måltider, matservering, restauranger.

Vid kriser: Livsmedelsförsörjning i katastrofområden.

Regeringen om stormen:

Hur hanteras frysta livsmedel?

Livsmedelsverket ger på sin webbplats ut råd om hanteringen av frysta livsmedel. Verket har även råd om vad man ska ha i matförrådet. Läs mer på Livsmedelsverkets webbplats.

643 Organisation av boende, personalrum o d, hotell.

Vid kriser: Bostadsförsörjning i katastrofområden.

644 El-, gas-, värme-, vatten- hygienförsörjning o d.

Vid kriser: Försörjning med el, värme, vatten, avlopp, avfallshantering, bevakning od i katastrofområden. Produktionsanläggningar för detta och ledningar och utagsställen od.

Regeringen om stormen:

Elförsörjning

Svenska kraftnät är en myndighet med ansvar för kraftsystemets övergripande driftsäkerhet. Svenska kraftnät stöder de drabbade nätföretagen med anledning av de störningar som har uppkommit genom stormen. Regeringen för även en dialog med Sydkraft, vars kunder har drabbats hårt, när det gäller behov för att kunna säkerställa elleverans så snart som möjligt.

Hur omfattande är skadorna på elnätet?

Elnäten har omfattande skador på vissa ställen. I Sydkrafts område är t.ex. 45 regionnätledning och 800 lokalnätledning skadade eller söndertrasade. I Jönköpings och Kronobergs län är skadorna så omfattande att de ännu inte kan överblickas. Sydkraft uppskattar att hälften av alla stolpar i dessa två län är förstörda.

Varför tvingar inte regeringen kraftbolagen att gräva ned sina ledningar?

Energiminister Mona Sahlin har redan innan stormen sagt att regeringen är beredd att ta initiativ till lagstiftning. Mona Salin har nu kallat till sig elbranschen (Sydkraft, Vattenfall, Fortum m fl) för att regeringen ska få en fullständig redovisning av hur de nu arbetat med information till kunderna, ersättning för elavbrotten till de som drabbats, uppröjningsarbetet och hur bolagen tänker ändra sin investeringstakt för att snabbt få bort de luftkablar som exempelvis måste isoleras och grävas ner.

Vad gör nätföretagen nu?

Vattenfall har drygt 400 linjemontörer och skogsröjare ute för att så snabbt som möjligt avhjälpa felen i elnätet. Sex helikoptrar är bokade

för att hjälpa till i felsökningsarbetet. Driftcentralen i Trollhättan och kundservice är förstärkt. Totalt är nära 1500 personer i fält och i driftcentraler sysselsatta med att reparera skadorna.

Sydkraft har ca 2 000 man (från Norden och Tyskland) och ca 100 skogsmaskiner i tjänst för att arbeta med röjning, reparationer och nybyggnation. 10 helikoptrar kommer att inspektera drabbade områden. En flygning görs med flygvapnets Hercules för att transportera ytterligare resurser från Norrland.

Fortum har omdisponerat resurser från bl.a. Norge. Omkring 300 man arbetar med felavhjälpning. Resurser som framöver inte behövs i Fortums arbete kommer att erbjudas andra nätföretag.

Arbetet med att få fram material och personal fortsätter. I och med att avbrotten dragit ut på tiden och skadorna på näten är mycket omfattande, handlar det i många fall även om byggprojekt, förutom de vanliga felavhjälpningsuppdragen.

– Läs mer på Vattenfalls webbplats

– Läs mer på Sydkrafts webbplats.

– Läs mer på Fortums webbplats.

Vad gör samhället för insatser för att avhjälpa strömavbrott?

Myndigheter, länsstyrelser, kommuner och kraftbolag arbetar med att ta hand om de skador som stormen orsakat. Sydkraft, som är det nätföretag som drabbats värst, anger att de har ett mycket bra samarbete med myndigheter i berörda län. Inte minst i Kronobergs län som är hårt drabbat agerar länsstyrelsen och kommunerna kraftfullt.

Svenska kraftnät är den myndighet i Sverige som svarar för kraftsystemets övergripande driftsäkerhet och ägare av stamnätet. Svenska kraftnät stöder de drabbade nätföretagen med anledning av de störningar som har uppkommit genom stormen. Dels med de resurser som de förfogar över, inom den egna organisationen och dels via avtal med t.ex. Försvarsmakten och försvarets frivilliga organisationer. Tre helikoptrar samt andra resurser från Försvarsmakten medverkar sedan tidigare i arbetet. Även personal har kallats in från Finland och Norge.

För att stärka kommunikationerna har Svenska kraftnät till drabbade företags förfogande ställt bandvagnar och terrängbilar med förare, ett antal mobila elverk, två mobila sambandscentraler med personal ur Frivilliga Radioorganisationen samt ett antal satellittelefoner. Stora reservkraftaggregat har flugits ned från Luleå och Sundsvall till länsstyrelserna i Kronoberg, Blekinge, Kalmar och Jönköping.
– Läs mer på Svenska kraftnäts webbplats.

Hur samarbetar regeringskansliet med kraftbolagen?

Regeringen för dialog med Sydkraft, som har drabbats hårt, när det gäller behov för att kunna säkerställa elleverans så snart som möjligt samt om det finns något som regeringen eller myndigheterna kan göra för att förbättra situationen.

Från regeringskansliets sida har även Svenska kraftnät kontaktats angående hjälpinsatser. Svenska kraftnät har ett nära samarbete med berörda nätägare och återkommer till regeringen om de ser behov av ytterligare insatser och samordning mellan departementen och myndigheterna.

Branschorganisationen Svensk Energi förser löpande Regeringskansliet med uppdateringar av läget.

645 Användning av inventarier o d.

Vid kriser: Möjligheter att rädda inventarier o d. Utrustning för räddningsverksamheter. Tillgång till telefoner, radio od. Privata fordon.

646 Personlig hygien o d, klädvård (utom 648 tvätt o d).

Vid kriser: Kläder och anordningar för personlig hygien.

647 Allmän hushållsekonomi. Inkomster och utgifter mm.

Vid kriser: Drabbades tillgång till pengar till rimlig levnadsstandard.

648 Städnings-, rengörings- och tvättverksamheter o d.

Vid kriser: Utrustning och hjälp för rengöring och tvätt o d.

649 Personvård: barn, hemsjukvård, allmänt hushållsarbete.

Vid kriser: Organisationer för att ta hand om sådana som inte kan ta hand om sig själva: barn, gamla, handikappade, sjuka som inte behöver sjukhusvård o d.

65 Adm, distribution, kommunikation, organisation o d

651 Kontorsarbete o d. Datoranvändning

Vid kriser: Oranisationer för ledning av räddningsarbeten. Datorer för detta.

6520-6524 Opolitisk offentlig civil förvaltning.

Vid kriser: Samverkan mellan offentliga myndigheter o d.

Regeringen om stormen:

Arbetet på länsnivå

Länsstyrelserna har i samband med den gångna helgens stormväder kontinuerligt hållit Finansdepartementet och Krisberedskapsmyndigheten informerade om läget i repektive län. Länsstyrelserna har också upprättat kontakter med kommuner, myndigheter, eldistributörer med flera berörda för att få tillgång till aktuell information. Man följer utvecklingen med att bland annat återställa raserad infrastruktur och förmedlar information vidare.

6525-6529 Militära verksamheter

Vid kriser: Hjälp med personal och materiel från militären.

653 Handelsverksamheter.

Vid kriser: Ordnande av handelsverksamheter i katastrofområden. Handel som medel att förbättra jämlikheten i världen.

654 Telekommunikationsverksamheter.

Vid kriser: Ordnande av teleförbindelser.

Regeringen om stormen:

Telekommunikation

Teleoperatörerna har ansvar för sina respektive nät. Post- och telestyrelsen (PTS) har under de nu pågående extremt stora störningarna daglig avstämning med de största operatörerna. PTS kommer efter det störningarna är åtgärdade att utreda det som hänt på teleområdet.

Hur ser telekommunikationen ut?

I dagsläget (torsdag 20/1-05) saknar ca 29 0000 hushåll fortfarande fast telefonförbindelse. Den största anledningen till detta är avsaknaden av elförsörjning som påverkar kommunikationssystemen i telestationer/basstationer. Det gäller både fast telefoni och mobilnäten.

I sammanhanget bör dock poängteras att mobiltelefonin generellt fungerar bättre än fasttelefonin i de berörda områdena.

Generellt sett är basstationer och mindre telestationer försedda med batteribackup som håller 2- 4 timmar. Alla större telestationer är försedda med fasta reservelverk som klarar långa avbrott. I takt med att röjning sker av vägar kan teleoperatörerna komma fram till sina stationer och få igång reservelaggregat. Det sker också en omDispositionering av reservelaggregat från norra Sverige till det krisdrabbade området.

Operatörerna har ansvaret för att systemet ska fungera. PTS har dock finansierat 1600 mobila reservaggregat som en del i sitt arbete med att förstärka robustheten i systemet. Tyvärr är det först när strömförsörjningen klarats av som de rent tekniska skadorna kan upptäckas och åtgärdas. Ofta måste därför arbetet ske i två steg - först strömförsörjning och sedan reparation.

Operatören (Telia Sonera AB, Vodafone Sverige AB, m fl) har ansvar för sitt nät. Post- och telestyrelsen (PTS) har ingen operativ roll i det akuta krishanteringsarbetet. PTS har dock dagliga avstämningar med de största operatörerna och kommer att granska och utvär-

dera arbetet.

Operatörerna har i dagsläget svårt att bedöma hur lång tid det tar att återställa systemet.

Vad gör TeliaSonera för att komma till rätta med stormens verkningar?

Igår söndag (05-01-16) saknade 17 000 hushåll fast telefon hos Telia i de stormdrabbade områdena. Det är en förbättring med 270 000 hushåll sedan stormen slog till.

På många håll har man fortfarande problem att ta sig fram på vägarna och därför också problem med att komma fram med fordon och reservkraftaggregat. De flesta får tillbaka sin telefoni när elkraften fungerar igen, men på många ställen upptäcks samtidigt nya fel.

Hur ersätter Telia dem som är utan telefoni?

I Telias allmänna villkor finns force majeure som undantar kompensation bland annat vid hårt väder och naturkatastrofer. Kompensation kommer trots detta att ges enligt följande:

- Fel i minst fem dagar i följd ger avdrag på nästkommande faktura motsvarande tre månadsavgifter (3 x 125 kr = 375 kr).
- Fel i minst tio dagar i följd ger avdrag på nästkommande faktura motsvarande sex månadsavgifter (6 x 125 = 750 kr).
- Fel i minst femton dagar i följd ger avdrag på nästkommande faktura motsvarande nio månadsavgifter (9 x 125 kr = 1 125 kr).
- Läs mer på Telias webbplats.

655 Förlagsverksamheter o d.

Vid kriser: Se till att tidningar o d kan komma ut och ge behövlig information.

656 Transportverksamheter, resbyrå, lagring o d.

- 6560 Allmänt.
- 6561 Gatu-och vägtransporter,
- 6562 Järnvägstransporter.
- 6563 Specialbanor.
- 6564 Lokala kollektivtransporter o d.
- 6565 Övriga landtransporter, interna transporter o d.
- 6566 Sjötransporter.
- 6567 Lufttransporter.
- 6568 Posten.
- 6569 Resebyrå, speditors- och lagringsverksamheter .

Vid kriser: Se till att transporter kan ske i behövlig omfattning. Vägar och fordon, järnvägar sjöleder, hamnar, fartyg, båtar, flygplatser, flygplan.

Regeringen om stormen:

Hur ser framkomligheten ut på vägarna?

Det större vägnätet är helt framkomligt. De flesta av de drabbade vägarna i skogsrika områden har dock fortfarande begränsad framkomlighet. Det finns fortfarande lågt hängande elledningar över flera vägar i Småland vilket innebär att fri höjd inte kan garanteras.

Fortsatt arbete med att öppna stängda vägar och arbete med att bredda upp vägar med dålig framkomlighet kommer att pågå under de närmaste veckorna. Vägverkets bedömning är att det allmänna vägnätet kan vara helt återställt om tidigast tre veckor. Vägverket uppdaterar fortlöpande sin webbplats med information om läget.

– Mer information om läget på vägarna finns på Vägverkets webbplats.

Hur ser framkomligheten ut på järnvägsspåren?

Läget 05-01-17: På större delen av järnvägsnätet är själva banan röjd, men trafiken dras fortfarande med stora störningar. Sträckningen Nässjö- Hässleholm på Södra stambanan är fortfarande ur funktion.

På Kust- till Kustbanan är sträckningen Borås Kalmar ur funktion.

På torsdag (05-01-20) bedömer Banverket att Södra stambanan kan vara i drift med genomgående trafik mellan Stockholm och Malmö. Sträckan Hässleholm - Åstorp har öppnats så att pendlingstrafiken i Skåne nu fungerar normalt. På Kust- till Kustbanan fungerar pendlingstrafiken mellan Göteborg och Borås. Hela banan bedöms vara igång om en vecka. På Västkustbanan råder brist på kapacitet över Hallandsås p.g.a. enkelspårdriften. Godstrafiken är där prioriterad, ett fåtal persontåg har också letts över åsen.

Även lokalspår i det stormdrabbade området är drabbade då elektriska bommar, signalsystem och dylikt är ur funktion på grund av brister i strömförsörjningen. Banverket har satt in ett 50-tal vägvakter som bevakar trafiken i plankorsningar.

När hela järnvägsnätet kan gå med normaltrafik igen är fortfarande oklart. Banverket uppdaterar fortlöpande sin webbplats med information om läget. Mer information om läget på järnvägsnätet finns på Banverkets webbplats.

657 Penningverksamheter. Finans. Försäkring. Skatter.

Vid kriser: Penningförsörjning till drabbade o drabbade områden o d.

658 Allm.företagsekonomi,Arbetsförmedling o-marknad

Vid kriser: Arbete och försörjningsmöjligheter för drabbade. Uppbyggnad av företag efter katastrofer. Svenskt Näringsliv.

659 Marknadsförings- och reklamverksamheter od.

66/68 Tillverkning av varor

Vid kriser: Upprätthållande av varutillverkning. Ersättningsvaror.

66 Tillverkning av kemivaror o d

- 660 Allmänt.
- 661 Kemikalier.
- 662 Explosivämnen, tändmedel, bränslen.
- 663 Drycker, njutningsmedel.
- 664 Livsmedel.
- 665 Oljor, olje- o asfaltprodukter, fett, vax.
- 666 Glas och porslin, lergods, cement, betong.
- 667 Färger.
- 668 Hygienartiklar, läkemedel, kemisk-tekniska artiklar.
- 669 Metaller od

67 Tillverkning av bearbetningsvaror o d

- 670 Allmänt.
- 671 Ädelmetallvaror, ädelstensvaror.
- 672 Enkla metallvaror av järn o stål.
- 673 Enkla föremål av metaller, ej ädelmetall, ej järn.
- 674 Trävaror .
- 675 Läder och skinn .
- 676 Pappersmassa, papper och pappersvaror .
- 677 Garn, tråd, textilier.
- 678 Plast- och gummivaror.
- 679 Gruvbrytning, oljeutvinning o d, tillverkning av stenvaror

68 Tillverkning av komplexvaror

- 680 Allmänt.
- 681 Finmekaniska produkter, instrument, optik, elektronik.
- 682 Maskiner.
- 683 Maskiner och apparater för värme, ventilation, sanitet o för el od
- 684 Möbler o d.
- 685 Skor,lädervaror, hjälpmedel för gång o d, sportartiklar.

686 Grafiska produkter, bokbindning o d.

687 Beklädnadsartiklar.

688 Dekorationsartiklar, leksaker o d.

689 Transportmedel.

69 Tillverkning/ byggande av byggnader o anläggningar

690 Allmänt.

691.Byggnadsmaterial (tillverkas vanligen i 66-68).

692 Byggnadsdelar.

693 Murning, betonggjutning o d.

694 Byggnadsträarbeten.

695 Olika slags byggnader och anläggningar.

696 Inbyggnad o reparation av el- och sanitetsutrustning o d.

697 Inbyggnad o reparation av värme- o ventilationsutrustning o d.

698 Måleri-, glasmästeri- och inredningsarbeten o d.

699 Isolerande och skyddande byggnadskonstruktioner.
Isoleringsarbeten.

Vid kriser: Uppröjning och nybyggande i katastrofområden.

7-9 Kulturella verksamheter.

Det är verksamheter som använder det materiella, men där en väsentlig avsikt är att påverka psyken. Verksamheterna kan ses som informationsverksamheter med olika uttrycksmedel. I 71-78 är medlen fysiska miljöer och fysiska föremål. I 71 de största objekten, hela länder, städer o d. I 72 objekt på byggnadsnivå och i 73-77 föremålsnivå. 79 gäller mänskliga beteenden där den psykiska faktorn är väsentlig, 79 gäller sociala miljöer och sociala beteenden.

Områden 8-9 gäller språk och verksamheter med skrivna ord. Språk och skönlitteratur finns i 8. I område 9 gäller det sakliga beskrivningar. Sakliga beskrivningsverksamheter som gäller särskilda områden 10-99 ingår vanligen i respektive områden.

Inlagt i områdena bara några korta kommentarer. Men den stora frågan är: hur påverkar medlen i olika fall när de används och hur borde påverkan vara om man strävar efter en bättre värld?

7 Formgivning av fysiska och sociala miljöer.

70 Allmänt om konst o kultur.

71 Övergripande formgivning/planering av fysiska miljöer

Planering av fysiska miljöer efter katastrofer.

72 Formgivning av byggnader o anläggningar, arkitektur

Formgivning av byggnader och anläggningar efter katastrofer.

73 Skulptur o d. Museiverksamheter, konstutställning

74 Konsthantverk, formgivning av bruksföremål. Inredning

75/77 Bildkonst. 75 Måleri. 76 Grafik, tecken. 77 Fotografi

Fotografering av katastrofområden.

78 Musik (konserter o d 792)

79 Seder o bruk, nöjen, sociala miljöer o verks. Sport

7911-7913 Seder och bruk .

7914-7919 Film, radio, TV, offentliga fester mm.

Filmning av katastrofområden och information genom radio och TV. Filmer för underhållning som främjar en bättre välfärdsfördelning.

792 Teater. Opera. Konserter. Revyer. Konstdans.

Teater o d som främjar en bättre välfärdsfördelning.

793 Sällskapsnöjen. Sällskapsdans. Lek.

794 Spel. Skicklighets-och turspel Lotteri. Lotto. Tips etc.

795 Sociala miljöer och sociala verksamheter.

7951 Sociologi. Socialvård. Kriminologi.

Offentliga och privata institutioner för social hjälpverksamhet.

7952/7956 Sociala miljöer o verks. i olika fysiska miljöer

Poliser. Kriminalvård. Integration. Segregation. Asylpolitik.

7957 Undervisning o d.

Se till att skolundervisning kan fortgå. Utbildning i världsförbättring. I SAB avdelning E, i DC och DK avdelning 37.

7958 Sociala miljöer o sociala verksamheter i boendet

Stödja samverkan i katastrofområden.

7959 Sociala miljöer o verks. i allmänna grupper o d

796/799 Sport, idrott o d.

I SAB det mesta i avdelning R. I DC och DK avdelningarna 796-799.

8 Språkvetenskap. Litteraturvetenskap. Skönlitteratur.

80 Språk. Språkliga verksamheter. 802/809 motsvarar 82/89.

Tillgång till tolkar.

Språk i SAB avdelning F, i DC 4 och i DK 80.

81 Litteraturvetenskap, litteraturhistoria. 812/819 motsvarar 82/89.

I SAB avdelning G, i DC delar av 800-899, i DK 81.

82/89 Skönlitteratur på olika språk

Skönlitteratur som beskriver världen på ett sätt som främjar en bättre välfärdsfördelning. Skönlitteratur om förhållandena i olika delar av världen.

I SAB avdelning H, i DC delar av 800-899, i DK 82-89.

82 Engelsk skönlitteratur o d.

83 Tysk, nederländsk, nordisk skönlitt.

84 Fransk skönlitteratur o d

85 Italiensk skönlitteratur o d

86 Spansk och portugisisk skönlitteratur o d

87 Grekisk och latinsk skönlitteratur o d

88 Slavisk och baltisk skönlitteratur o d

89 Skönlitt på orientaliska och övriga språk o d

9 Saklitterära verksamheter. Allmän geografi o historia. Biografi.

90 Tidningar, tidkrifter, journalistik. Blandade ämnen

Information om katastrofer o d med hjälp av journalister o d.

I SAB avdelning Ä och delar av B. I DC och DK delar av avdelning 0.

91 Allmän geografi, reseskildringar. 913/919 motsvarar 93/99.

Beskrivningar olika områden i världen. 91 omfattar också lokalhistoria. I SAB avdelning N och i DC och DK avdelning 91.

92 Biografiska verksamheter, släkthistoria o d.

I SAB avdelning L och i DC och DK avdelning 92.

93/99 Historieskrivande verksamheter, allmän historia.

Beskrivningar av utvecklingen i världen. I SAB avdelning K och i DC och DK avdelningarna 93-99.

93 Allmänt om allm. historia. Världs- och forntidshistoria.

94 Medeltidens o nya tidens hist. i allmänhet och i Europa

95 Medeltidens o nya tidens historia i Asien.

96 Medeltidens o nya tidens historia i Afrika.

97 Medeltidens o nya tidens hist i Nord- o Mellanamerika

98 Medeltidens o nya tidens historia i Sydamerika

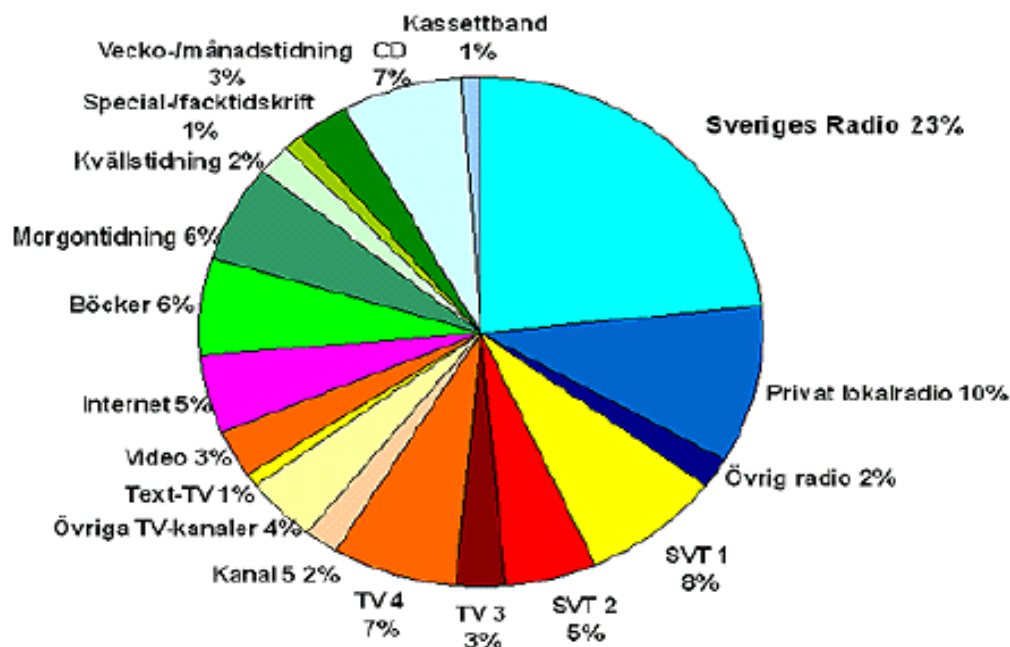
99 Medeltiden o nya tiden: Australien. Oceanien. Rymden

De kulturella verksamheterna 7-9.

De kulturella verksamheterna 7-9 innehåller de uttrycksmedel som påverkar människor och formar deras kunskaper, värderingar och handlingar, som förändrar världen. Här har förut behandlats grundskolan och gymnasiet. De ger grunderna, men utanför skolan och efter skolan finns en värld med påverkningar av andra slag. Det är radio, TV, tryckta medier och Internet som i den runda figuren. Det är

samtal i alla möjliga situationer, direktreklam, skyltar och anslag, varuutbud i butiker, skyltfönster, fysiska miljöer med alla deras innehåll av föremål från det minsta till det största, museer, utställningar, bilder, musik, nöjeställningar, biografier, föredrag, kurser, sammankomster, fester, lekar etc. Det är inte möjligt att nu gå in på att behandla alla problem som hör samman med det, men något ska ändå framföras i det följande.

De olika mediernas andel av befolkningens (9-79 år) genomsnittliga mediekonsumtion

Källa: Mediebarometern 2002

Internet

I mitten på 1990-talet började Internet bli mer allmänt använt. Nu har företag och organisationer mer och mer börjat avveckla det gamla systemet med att skicka kring information på papper. Att finnas på Internet och använda Internet för information är nu ett måste för företag och organisationer.

Enligt DN 040107 sid ekonomi 5 var i november 2004 i Sverige 6,2 miljoner Internetanslutna. Av dessa hade 1,6 miljoner bredband (26%) och 4,6 miljoner modem (74%). Men 2004 använde bara 69% Internetuppkopplingen, 4,4 miljoner.

Mellan januari och mars 2003, personer 16-74 år : av Internet-användarna använde:

60-70% Internet för att skicka och ta emot E-post.

60-70% Internet för att söka information om varor och tjänster

ca 40% hämta information från myndigheters hemsidor.

ca 40% använda nätbank.

Sedan följer: Läsna nättidningar eller elektroniska produkter. Tjänster för resor och inkvartering. Lyssna till/ladda ned musik/spel. Ladda ner myndigheters formulär/blanketter. Köpa/ beställa varor. Annan kommunikation (till exempel för att chatta). Lyssna på radio eller titta på TV. Skicka ifyllda formulär/blanketter till myndigheter.

En viktig användning av Internet är för den demokratiska planeringen av framtiden, något som ska belysas strax. Men först något om regeringens hemsida.

Regeringens hemsida på Internet.

Regeringens hemsida har länge varit föredömlig både när det gäller teknik och innehållsuppbyggnad. Men våren 2004 ändrade regeringen sin hemsida och alla kan nu inte ladda hem därifrån på det gamla hederliga sättet. Svårigheterna beror på felkonstruktion av tekniken bakom regeringens hemsida, på kodningen, och den måste göras om.

Det är bara ett semikolon som behöver tas bort i koderna. Trots påpekanden har felet inte rättats till.

IT-kommissionen.

IT-kommissionen existerade några år och ägnade sig bl a åt problem med den s k mjuka infostrukturen, dvs innehållet i det som förmedlas i hårda strukturen som gäller teleledningar och apparaterna för förmedling av meddelandena. För ett par år sedan lades kommissionen ned och ersattes i någon mån av "Den strategiska IT-gruppen".

Den strategiska IT-gruppen.

Gruppen skriver i sin verksamhetsplan:

"Strategigruppens uppgifter.

Strategigruppens uppdrag är att främja det svenska informations-samhällets fortsatta utveckling. Syftet är att bidra till att det IT-politiska målet, att Sverige som första land skall bli ett informations-samhälle för alla, uppnås och därmed bidra till en långsiktigt hållbar tillväxt och nytta för medborgaren."

"4. Vision och mål

Den IT-politiska strategigruppen har antagit följande vision för sitt arbete:

"Den svenska IT-politiken ska vara en naturlig del av samhällets utvecklingspolitik, där IT-politiska insatser inom alla politikområden och samhällssektorer ges hög prioritet och strävar i en gemensam riktning. Sveriges beslutsfattare ska beakta IT i sina beslut på samma självklara sätt som man redan idag beaktar ekonomi och juridik." "

"Under det första verksamhetsåret avser strategigruppen att initiera arbetsgrupper inom följande fokusområden:

- * Tillgänglighet och tillit
- * Tillväxt
- * Vård och omsorg
- * Skola och lärande

Dessa fokusområden beskrivs djupare i efterföljande kapitel."

"8. Tillgänglighet och tillit

Tillgänglighet är en förutsättning för ett informationssamhälle för alla där medborgare och företag har tillgång till stabil och säker IT-infrastruktur (såväl fast som mobil) med brett tjänsteutbud och valfrihet. Tilliten och förtroendet till IT och Internet är också av central betydelse. Därför anser strategigruppen att detta är ett prioriterat fokusområde för gruppens verksamhet."

"8.2. Verksamhet

Arbetsgrupp för IT-infrastruktur och bredband.

Strategigruppen avser att tillsätta en arbetsgrupp med särskilt fokus på IT-infrastrukturfrågor. Särskilda direktiv utformas för detta arbete.

Arbetsgrupp för Internetpolitik

Strategigruppen avser att tillsätta en arbetsgrupp i syfte att belysa Internetpolitiken ur ett användarperspektiv. Arbetsgruppen ska i samarbete med Näringsdepartementets enhet för IT, forskning och utveckling och andra berörda aktörer också belysa människors tillit till Internet och vilka åtgärder som bör vidtas för att förbättra tilliten. Särskilda direktiv utformas för detta arbete.

Rådslag IT-infrastruktur

Strategigruppen har i uppdrag att arrangera regelbundna rådslag där deltagarna är nätoperatörer, nätägare, Internet- och telekomoperatörer samt andra berörda aktörer. Syftet är att åstadkomma samsyn för att främja framtidssäkra, tillgängliga, konkurrens- och teknikneutrala sammanhängande elektroniska kommunikationsnät.

Beskrivning - nätstrukturer, roller, näthierarkier

Strategigruppen avser att i samverkan med berörda aktörer vidareutveckla beskrivningar av nätstrukturer, roller och näthierarkier."

"9.2. Verksamhet

Forskning och innovationer inom IT-området

Strategigruppen ska bistå i pågående arbete inom Regeringskansliet med att identifiera och belysa nyckelfaktorer för stimulans av tekniska samt informations- och tjänsteinriktade innovationer inom

IT-området. Strategigruppen ska också bistå i pågående arbete inom områden där IT som verktyg stimulerar utvecklingen, samt hur sammanhållna och effektiva FoU-insatser åstadkoms inom tillämpning och användning av IT.

Arbetsgrupp för IT som tillväxtfrämjande resurs

Strategigruppen avser att tillsätta en arbetsgrupp som arbetar med hur IT kan användas i nya produkter och tjänster samt för att uppnå högre produktivitet i syfte att skapa tillväxt. Särskilda direktiv utformas för detta arbete.

Arbetsgrupp för en förstärkt svensk IT- och telekomsektor

Strategigruppen avser att tillsätta en arbetsgrupp med särskilt fokus på IT- och telekomfrågor i syfte att tillsammans med berörda aktörer bidra till att förstärka svensk IT- och telekomsektor. Syftet är att stärka sektorns internationella konkurrenskraft genom att bidra till att förutsättningarna för att kombinera kundbehov med teknikspets finns. Aktuella områden är t.ex. kompetensförsörjning, kommersialisering, paketering av FoU-resultat, entreprenörskap, ny- och småföretagande, internationell samverkan och marknadsföring. Särskilda direktiv utformas för detta arbete.

IT-kompetens i arbetslivet

Strategigruppen ska aktivt följa utvecklingen av IT-kompetens och IT-användande i Sverige, speciellt i små och medelstora företag, och i samarbete med berörda aktörer komma med förslag till såväl breda insatser som åtgärder inom specifika områden t.ex. e-affärer, i syfte att stärka Sveriges konkurrenskraft."

IT-gruppen har många vackra ord och har satt tillgänglighet och tillit som första programpunkt, men har inte kunnat det mest elementära: att inte förstöra regeringens gamla välfungerande hemsida. Som en första åtgärd till förbättring bör regeringens hemsidor göras så att de kan läsas av alla.

Om It-gruppen se: Sven Winnell 040308: Mellanöstern, hela världen, Sverige och den strategiska IT-gruppen.

(<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40e.pdf>)

www.forskning.se

För några år sedan fanns på Internet en webbsida SAFARI, som informerade om svensk forskning. Den sidan är nedlagd och har ersatts av www.forskning.se. När man tar sig in på den sidan och klickar på "Forskningsguide" får man sedan många månader följande besked:

"Forskningsguiden presenterar basfakta om det svenska forskningssystemet. Vi ger dig grundläggande svar på det mesta som gäller forskning och vilka som håller på med vad. Vi ger dig också länkarna till djupare information. Forskningsguiden är under uppbyggnad." Man får i inte veta när guiden är klar.

www.sverige.se

Tidigare fanns på Internet "SverigeDirekt", som nu är ersatt med "sverige.se", som sköts av Statskontoret och innehåller adresser till statliga och kommunala organ. Deras hemsidor på Internet borde vara mycket bättre än de är och Statskontorets redovisning av dem vara bättre organiserad, men mera om det finns det inte plats för här.

Se: Sven Winnell 050121: [sverige.se](http://www.sverige.se) som ersatt SverigeDirekt. (<http://w1.861.telia.com/~u86119281/omr40m.pdf>).

[Om Nyheter på TV.](#)

DN 050331 sid Kultur 11:

"Gårdagens nyheter?"

I snart sextio år har amerikanska tv-nyheter lockat en masspublik, men på senare år har kvaliteten sjunkit och antalet tittare halverats. Ändå är nog dödsrunorna förhastade."

"Amerikansk nyhets-tv har alltid fått framleva sina dagar liksom på nåder. Inbäddad i en superkommersiell omgivning har den länge tvingats kämpa i motvind för rimliga sändningstider och ökade resurser. Strikt ekonomiskt har nyhetsavdelningarna aldrig varit någon lysande affär. Frågan är nu hur de reguljära tv-nyheterna ska kunna hävda sig i en etermedievärld fylld till bredden av internet-sajter och nya kabelkanaler.

Det hela började 1946 med att tv-bolaget NBC introducerade ett nyhetsprogram kallat "The Esso Newsreel". Det sponsrades av bensinbolaget med samma namn och sändes tre gånger i veckan. Året därpå följde CBS efter med ett liknande program som 1948 byggdes ut till en kvällssändning på vardagarna. NBC gick samma väg 1949, då de bytte huvudsponsor och döpte om sitt program till det osannolika "Camel News Caravan".

De tidiga amerikanska tv-nyheterna har träffande beskrivits som "radio med bilder". Programmen var bara 10-15 minuter långa och innehöll korta telegramnyheter blandade med filminslag och reklam. Fanns det inga filmbilder visade programledarna upp stillbilder i rutan. Sponsorerna gavs generöst med utrymme. NBC:s "Camel News Caravan" avslutade alltid sina sändningar med en närbild på en rykande Camel-cigarrett.

Pionjärerna inom amerikansk nyhets-tv kom nästan samtliga från radion. Så var även fallet med Edward R. Murrow, som under andra världskriget gjorde sig ett namn genom många dramatiska radioreportage för CBS News. Under 1950-talet blev Murrow USA:s mest

uppburna tv-journalist med klassiska programserier som "See It Now" och "Person to Person". Steve M. Barkin skriver i sin utmärka historik "American Television News" att Murrow var en unik reporter, den förste som använde tv-mediet för att göra meningsfull journalistik. Men det var först under 60-talet, då nya kameror och kommunikationssatelliter förbättrade kvaliteten på sändningarna, som tv-nyheterna fick en verkligt central plats i offentligheten. Bevakningen av mordet på president Kennedy blev en milstolpe i utvecklingen. Under fyra dagar i slutet av november 1963 sände tv-bolagen i stort sett nonstop och utan reklamavbrott från de dramatiska händelserna i Dallas och Washington. Tittarsiffrorna var fenomenala - periodvis bänkade sig nio av tio amerikaner framför tv-apparaterna. Den omfattande bevakningen hade en terapeutisk funktion för många amerikaner och televisionen blev det kitt som höll samman en lamslagen nation.

Samma år som Kennedy sköts utökade CBS och NBC sina nyhetssändningar till 30 minuter per kväll. (ABC, det av tv-bolagen som satsade minst på nyheter, gjorde sammalunda först 1968.) I början hade NBC ledningen i kampen om tittarna, men från 60-talets mitt övertog CBS tättplatsen med hjälp av sitt legendariska nyhetsankare Walter Cronkite. Ingen enskild journalist har betytt mer för amerikansk nyhets-tv:s utveckling än Cronkite. Han var ankare mellan 1962-81 och blev under de åren något av en institution. I populärpressen kallades han omväxlande för "Uncle Walter" och "den mest förtroendegivande mannen i USA".

Cronkite tog ankarrollen på stort allvar och läste nyheterna med ett faderligt och lätt uppfostrande tonfall. Han rapporterade om alla stora händelser som medborgarrättsrörelsens framväxt, mordet på bröderna Kennedy och Martin Luther King, månlandningen, Vietnamkriget, Watergate, Richard Nixons avgång och mycket annat. När han i ett specialprogram om Vietnam bröt mot konvensen och uttalade försiktig kritik mot kriget till förmån för en förhandlingslösning, suckade en uppgiven Lyndon Johnson till en medarbetare: "Om jag har förlorat Walter Cronkite har jag förlorat medelklass-Amerika."

Det ligger något ironiskt i att Cronkite, som tyckte illa om journalis-

ten i rollen som kändis, genom sin dominans och personlighet bidrog till att befästa stjärnkulten inom USA:s nyhets-tv. Under efterträdaren Dan Rather döptes programmet om till "CBS Evening News with Dan Rather", medan konkurrenten ABC numera erbjuder tittarna "World News Tonight with Peter Jennings". Allt ljus är nu på nyhetsankaret som när han någon gång lämnar studion står mera i centrum än de händelser han (och det är fortfarande oftast en han) rapporterar om.

Journalisterna tar idag avsevärt större utrymme i nyhetssändningarna än vad som var fallet för 30 år sedan. En specialstudie av presidentvalet 2000, redovisad i Thomas E. Pattersons rika studie "The Vanishing Voter", visar att George Bush och Al Gore då bara ägnades 12 procent av sändningstiden i de stora tv-bolagens kvällsnyheter. Tre fjärdedelar av tiden upptogs av kanalernas nyhetsankare och reportrar. För varje minut som Bush och Gore tilläts komma till tals talade journalisterna som bevakade dem i sex minuter. En tittare som såg varenda kvällssändning under valrörelsen fick höra de två kandidaterna tala i vardera 17 minuter, eller ynka 15 sekunder per kväll. Resten av tiden var det reportrarna eller diverse experter som höll låda.

Själva rapporteringen har också förändrats och är nu betydligt mera inriktad på att kommentera och tolka än på att beskriva. Tydligast märks dessa trender i den politiska nyhetsbevakningen. I den nya upplagan av sitt standardverk "News" framhäver W. Lance Bennett fyra särdrag som särskilt utmärkande för nyhetsförmedlingen i dagens USA: personorientering, dramatisering, fragmentisering samt en ständigt ökande negativism och kritik mot politiker och myndigheter. Personfixeringen leder enligt Bennett till att den sociala och ekonomiska kontexten genomgående tonas ner till förmån för dramatiserade nyheter om enskilda individer. Orsakerna härtill är flera, från reportrarnas rädsla för att fördjupade analyser ska skrämja bort tittare till producenternas ovilja att stöta sig med mäktiga makthavare.

Kommer de traditionella tv-bolagens kvällsnyheter att finnas kvar om tio år? Inte om man får tro kritikerna, som pekar på att antalet tittare har halverats under de senaste decennierna. Bland politiker och tyckare har det blivit närmast en sport att tala illa om de "gamla

medierna" och i stället hylla nya och hippare medier som internet, bloggar och pratrådion.

Det mesta tyder emellertid på att dödsrunorna är förhastade. Det är riktigt att betydligt färre människor idag följer de stora tv-bolagens nyheter. År 1981 hade ABC, CBS och NBC tillhoppa 84 procent av alla tittare när de sände sina kvällsnyheter. Idag har siffran sjunkit till strax över 40 procent. Men i absoluta tal innebär det att drygt 30 miljoner tittare fortfarande ser på nyheterna varje kväll, en högre siffra än vad de flesta underhållningsprogram har. Som jämförelse kan nämnas att de tre kabelbolagen CNN, Fox och MSNBC tillsammans bara har tiondelen så många tittare, eller tre miljoner per kväll.

För att bemöta den ökade konkurrensen har tv-företagen satsat alltmer på lättare nyheter, så kallat "infotainment" och bevakning av celebriteter. Dessutom har nyhetsredaktionerna överlag skurits ner och utlandsbevakningen satts på sparlåga. Följden är att amerikanerna idag får sämre och ytligare information om sitt eget land och om omvärlden än vad som var fallet tidigare. Man kunde kanske tro att det förhåller sig tvärtom, att den explosion som skett i form av kabel-tv och internet skulle ha medfört en breddning och fördjupning av nyhetsförmedlingen. Men de nya medierna verkar snarast ha förstärkt de negativa tendenserna, inte rått bot på dem.

Det ligger mycket i Neil Postmans modstulna iakttagelse att nutidens amerikaner, främst på grund av nyhetsjournalistikens förflackning, är "det bäst underhållna och förmodligen minst välinformerade folket i västvärlden" (citat i Barkin, sid. 131). Sorgligt nog ser vi liknande tendenser även i vårt eget land. Betänk vad som hänt med det länge mest seriösa nyhetsprogrammet i svensk tv, Aktuellt. För inte så många år sedan var en ordinär Aktuellsändning 40 minuter lång och innehöll ofta ett längre, fördjupande reportage. Därefter tillkom - under intryck av börsnyheten - A-ekonomi, som krympte nyhetssändningen till först 35 och senare 30 minuter. Idag är Aktuells nyhetsdel bara cirka 25 minuter, kompletterad med fem minuters

ekonomi och väder. Programmets telegramnyheter består av några få korta meningar per inslag, ofta rutinmässigt illustrerade, och långreportagen är ett minne blott.

Om andra kanalers nyheter ska vi inte tala alls, annat än notera att där är inriktningen på kortnyheter utan kontext än mer framträdande. Som alla tv-tittare vet råder det idag ingen kvantitativ brist på nyhetsändringar. Paradoxen är att ju mera "nyheter" som förmedlas, desto mindre seriös information tycks vi få om vad som faktiskt sker. I en komplex tid som ställer allt större krav på förståelse och sammanhang erbjuds vi mestadels motsatsen, en fragmentiserad och förtyglad bild av verkligheten.

Men det finns en annan väg att gå. Den nya ledningen för engelska BBC har nyligen lagt fram en plan som syftar till att tona ner reality-tramset och i stället satsa resurserna på flera dokumentärer, fördjupande nyheter och samhällsprogram. Vilket framsteg vore det inte om de trendkänsliga SVT- och TV4-ledningarna här för omväxlings skull kunde apa efter britterna i stället för amerikanerna!

Erik Åsard

“Erik Åsard är statsvetare och föreståndare för Svenska institutet för Nordamerikastudier (Sinus), engelska institutionen, Uppsala universitet.

Litteratur.

Steve M. Barkin: American Television News. The Media Marketplace and the Public Interest M.E. Sharpe, 2003

W. Lance Bennett: News. The Politics of Illusion
Longman, 6:e uppl. 2004

Thomas E. Patterson:
The Vanishing Voter. Public Involvement in an Age of Uncertainty
Vintage, 2003”

Kunskapens makt (och maktens kunskap)

Forskning & Framsteg nr 4 2004 sid 42-45:

“Kunskapens makt (och maktens kunskap)”

Inte alla slags kunskaper får blomstra i vårt så kallade kunskapssamhälle.

AV SVEN-ERIC LIEDMAN

Kunskap är makt. Det sade den brittiske filosofen Francis Bacon för över fyra hundra år sedan. Fransmannen och 1900-talsfilosofen Michel Foucault går ett steg längre och talar om komplexet makt-kunskap. Det är svårt att skilja makten från kunskapen, hävdar han. Det är inte bara kunskapen som ger makt. Makten ger också kunskap. Framför allt skaffar makten sig kunskap, närmare bestämt den kunskap den behöver för att bestå som makt.

En mångfald relationer

Relationerna mellan makt och kunskap är i själva verket mångfaldiga. Man kan skilja mellan åtminstone följande fem:

- den makt över tingen som kunskapen ger
- kunskapen som ger makt över människor
- makten som förbjuder kunskap
- makten som uppmuntrar och favoriserar viss kunskap
- kunskap som avslöjar makten.

Den första relationen är den som Bacon hade i åtanke. Om vi vet något, kan vi också behärska det. Det kan vara en rent intellektuell makt, nog så viktig: jag förstår ett matematiskt problem, en svår text eller en grupp människors sätt att agera.

Kunskapen kan också ge oss teknik med vars hjälp vi kan göra

sådant som vi annars inte skulle vara i stånd till. Med kikaren kan vi se längre än med blotta ögat. Med flygplanet kan vi resa långt, med Internet kan vi kommunicera blixtnabbt över väldiga avstånd.

Men kunskapen kan också tjäna makten i dess utövning. Genom att ge oss personnummer som vi aldrig slipper ifrån, kan makten övervaka och registrera oss, eller ordna våra liv på ett sätt som gör det omöjligt att skilja omtanke från maktutövning.

Kombinationen makt-kunskap har genom tiderna förknippats snarast med den tredje relationen, med maktens övergrepp på kunskapen genom förföljelse, censur eller lagstiftning. Vetenskapshistorien är full av berättelser om hur vetenskapsmän och filosofer tystats av en överhet som ville ha monopol på sanningen. Inkquisitionen avrättade Giordano Bruno och tvingande Galileo Galilei till avbön. Makten sökte begränsa kunskapen när naziregimen i Tyskland påbjöd vad som kallades arisk fysik, liksom när den moderna, mendelska genetik visades på porten i Stalins Sovjetunion.

Även i vår samtid söker makthavare och påtryckningsgrupper hindra vissa kunskaper från att spridas, alltifrån Iran där det som betraktas oförenligt med islam förbjudits, till den kristna högerns USA där Darwins utvecklingslära fortfarande kan ställas åt sidan till förmån för den bibliska skapelseberättelsen.

Det finns också subtilare och mindre entydiga kunskapsbegränsningar av liknande slag. Den moderna gentekniken ställer den politiska makten inför nya problem. Möjligheten att kлона, att kopiera levande varelser, öppnar horisonter som för de flesta ter sig skrämmande. Det klonade fåret Dolly förbluffade och förskräckte världen på 1990-talet. Nyligen har man lyckats kлона även mänskliga celler. Frågan om människans identitet ställs därmed på sin spets. Vad kan staten göra i denna sak? Kan storföretagen ålägga sig en inre disciplin som skyddar vår värdighet och integritet?

Olika intressen styr

I alla tider har makthavare kunnat favorisera vissa typer av vetande på bekostnad av andra. När kyrkan och furstarna en gång gav sitt stöd åt universiteten, var det i förhoppning om att kunskap som i deras ögon var nyttig skulle frodas. De statliga akademierna hade samma ändamål. Stora företag började mot slutet av 1800-talet och än mer under 1900-talet att bedriva egen forskning, och därmed fick den rent ekonomiska makten mer påtagligt än tidigare hand om viktiga urvalsmekanismer. I dag samverkar näringsliv och stat i jakt på kunskaper som kan ge vinst och inflytande.

Eftersom den samlade kunskapsmassan är så stor och forskningsområdena otaliga, måste man välja. Ibland görs urvalet öppet och tydligt - som när forskningsråd säger ja eller nej till ansökningar. Ibland ger sig makten själv ut på jakt efter kunskap som av en eller annan anledning ter sig eftertraktansvärd. Lärda institutioner är inte heller passiva i denna intensiva urvalsprocess. Massmediernas intresse har också blivit en faktor att räkna med. Följden blir att vissa kunskapsområden kommer i rampljuset, medan andra dväljs i skuggan och kanske förtvinar.

Slutligen finns kunskapens heroiska sida: att ur underläge avslöja makten. Här framstår kunskapen som själv befriad från makt men ändå som en motmakt med avgörande betydelse. Sinnebilden är barnet som talar om att kejsaren är naken. Men det kan också vara forskaren som trotsar det vetenskapliga etablissemanget eller den vanlige medborgaren som skapar sig insikter i någon skum ekonomisk eller politisk hantering och slår larm.

Att makten uppmuntrar och favoriserar viss kunskap framför annan är vad man nog mest märker av i dagens forsknings-Sverige. Allt ifrån forskningspropositionernas stora och vackra men svepande ord till vetenskapsrådets mer eller mindre salomoniska beslut om vilka projekt som ska få stöd, styrs forskningsresurserna av beslut om vad

för slags kunskap som är värd att premieras. En allt viktigare roll spelar de stora företagens intresse att genom spetsforskning vinna större marknader.

Vetenskapen har i det moderna samhället fått rollen som leverantör av olika sanningar. Religionens roll är i detta avseende påtagligt försvagad. Om man bortser från olika fundamentalistiska strömningar - vars inflytande i ett land som Sverige är högst begränsat - har religionen snarare blivit en etisk vägvisare, stämningsskapare eller kanske en kraft som förhöjer intensiteten i livet, ungefär som konsten. New age med sin brokiga mängd trossurrogat är på reträtt. Kvar är en mer eller mindre vildvuxen vetenskapskritik som gärna kallar sig postmodern. Dess betydelse ska inte underskattas, men det är svårt att tro att den i någon nämnvärd utsträckning skulle påverka vare sig tilltro till eller stöd åt forskning.

Många sanningar om människan

Men vetenskapen är inte enhetlig utan består av en mängd olika discipliner. För många områden finns det en enda eller en grupp vetenskapsgrenar med självklar auktoritet. Världsalltet är astronomin område. Jordskorpan hör till geologerna, och utvecklingen av livet samsas en rad biologiska discipliner om.

Men vem levererar sanningarna om människan? Det enkla svaret är förstås att det finns en lång rad olika forskningsgrenar som upplyser oss om olika aspekter av det mänskliga. För kroppen finns olika biologiska och medicinska specialiteter, för själen psykologin och psykiatrin, för människan som samhällsvarelse sociologin, för hennes historiska utveckling historievetenskapen. Filosofer tar möjligen hand om den övergripande frågan om människans egenart.

Men fullt så enkelt är det inte. Här är det öppet för ständiga konflikter mellan olika discipliner. Konflikterna gäller både trovärdighet, uppmärksamhet och resurser. Den stora frågan är vad som utmärker

en människa.

I strikt biologiskt perspektiv är varje levande varelse, och därmed också människan, ett ytterst komplext naturligt system. I och för sig behöver biologen och medicinaren inte hävda att detta är hela sanningen om människan. Forskaren vet av egen erfarenhet att hon också är annat: förhoppningar, drömmar, minnesbilder, kunskaper.

En typ av biologi förklarar att dessa företeelser bara är biprodukter av kroppsliga funktioner, i synnerhet hjärnans aktivitet. En annan biologi godtar att de också är något annat. Men inget av dessa påståenden hör till biologin själv utan snarare till en allmän världsbild, kanske en filosofi.

Humanvetenskaper av olika slag - från ekonomi till teologi - kan sträva efter att bortse från människors upplevelser av sig själva. Men det blir till sist bisarrt att föreställa sig att samhällsinstitutioner, diktverk eller religiösa ritualer inte har något med medvetet övervägda mänskliga handlingar att göra. Samma slags hjärna som en gång producerade flintyxan har i nutiden frambringat såväl Picassos målningar som Internet. Något måste finnas mellan hjärnan och den verklighet som den frambringat. Det är detta något som humanvetenskaperna sysslar med.

Liksom biologerna går humanvetarna ibland utanför sitt eget område och ägnar sig åt tänkande på fri hand. De kan till exempel hävda att biologin är en ren konstruktion och dess påståenden om verkligheten utflöden av en viss kulturell situation. En sådan ståndpunkt är dock svår att försvara i ljuset av biologins utveckling och de resultat som den bevisligen uppnått. Kolibakterien är inte ett påfund. Genteknik kan framstå som riskabel men fungerar enligt teorin.

Motsättningarna är störst nu

De kontroverser som om och om igen dyker upp mellan biologer och humanvetare, i synnerhet sociologer och psykologer, har emellertid

viktigare skäl än de rent inomvetenskapliga. En specialist har visserligen lätt för att se hela världen i ljuset av sin specialitet. Men hettan i de strider som utkämpas går inte att förklara med bara denna ofrånkomliga närsynthet. Maktkampen handlar om hur människan ska förstås. Ofta handlar den mer konkret om vilken kunskap som ska användas i olika praktiska situationer, till exempel i hanteringen av människor.

Forskare och specialister av olika slag är indragna i denna kraftmätning. En lång rad institutioner, från forskningsråd till sjukhus, är också med- eller motspelare. Företag som har direkta intressen i den ena eller andra sortens behandling - som läkemedelsföretagen - förhåller sig inte overksam. Politiker och opinionsbildare är viktiga. Men också människor långt bortom såväl specialisternas som makthavarnas krets har betydelse i den mån de sätter sin lit till den ena eller andra disciplinens företrädare. Specialistens framgång är beroende av en allmän, mer eller mindre diffus tilltro spridd över hela samhället.

Denna strid kan följas årtusenden tillbaka i tiden. Men det är knappast ett utslag av historisk kortsynthet att hävda att motsättningarna har skärpts under senare decennier. Så många fler individer med specialisternas hela prestige är indragna i den, och så mycket större resurser står på spel.

För några årtionden sedan var det bilden av människan som psykisk och social varelse, och i viss utsträckning historisk, som hade en förhållandevis starkare ställning i medierna och det allmänna medvetandet. Den präglade också många politikernas föreställningar. Psykologi och sociologi var discipliner i kraftig expansion.

Sedan femton eller tjugo år har pendeln svängt åt det motsatta hållet. Det är snarare människans biologiska karaktär, inte minst hennes hjärna och hennes genuppfattning, som dominerar bilden av henne. Ett beteende som gemene man för några årtionden sedan förklarade

med uppfostran eller olämpligt umgänge skylls i dag på hjärnskada. Påståendet att olika karaktärsegenskaper beror på individens gener har utvecklats till ett folkligt talesätt.

Samhällförändringar bakom

Denna omsvängning kan inte i första hand förklaras med rent vetenskapliga framgångar. Kunskapen om hjärnan har visserligen ökat med imponerande snabbhet. Genetikens triumfer är allmänt bekanta, och farmakologin har arbetat fram många effektiva nya läkemedel.

Men det har också framkommit en rad nya kunskaper om människan betraktad i ett psykologiskt, socialt, ja, historiskt perspektiv. Det grötmyndiga påståendet att "vi vet så mycket mer i dag" används ständigt och jämt särskilt av dem som svårligen kan räknas till detta "vi" men saknar kraft att övertyga.

Det är då rimligare att peka på vissa förändringar i samhället i stort. De har bidragit till en annan människobild, en människobild som stämmer bättre överens med biologins perspektiv än humanvetenskapernas. Vi kan rakna upp några sådana omständigheter:

- skillnaden i framstegens art och tydlighet inom naturvetenskap respektive humanvetenskap
- skillnaden mellan att se en människa enbart som objekt och att se henne också som ett subjekt
- skillnaden mellan välfärdsideologi och renodlad marknadsideologi i synen på människan.

Inom stora delar av naturvetenskapen är enigheten mellan specialister om grundläggande perspektiv och teorier påfallande. Först på hög teoretisk nivå, när man närmar sig stora världsbilder, börjar oenigheten.

Inom de flesta humanvetenskaper däremot förekommer en större öppen oenighet även på ett konkret, empiriskt plan. Dessutom förefaller resultaten inom sådana naturvetenskaper som vetter mot tekni-

ken mycket robusta och definitiva jämfört med det mesta som humanvetenskaperna presterar.

I en tid när så många - och i synnerhet så många av de mest inflytelserika - hävdar att det gäller att se snabba resultat, får det biologiska synsättet en favör. Effektivitet präglar också synen på forskningens praktiska tillämpning. Att utgå från människors egen bild av situationen kan te sig både opraktiskt och onödigt kostsamt. Samtal tar längre tid än en snabb diagnos som utmynnar i en kraftfull medicinering.

Snabbhet och effektivitet är typisk för marknadsideologin. Varje människa är fri och rationell. Anstränger hon sig, kan hon finna den information hon söker. Skillnaden mellan mäktiga och mindre mäktiga individer och kollektiv tonas ner.

Det finns många exempel på konflikter av detta slag, till exempel den om överaktiva barn som utspelas mellan å ena sidan Christopher Gillberg och hans neuropsykiatri och å andra sidan Eva Kärfve och andra sociologer. Det är viktigt att komma ihåg att denna och andra liknande strider inte bara handlar om kunskap utan också - och kanske framför allt - om makt.

Steget från kunskap till makt är aldrig långt. Så är det alltid, och så är det inte minst när det gäller detta exempel.

SVEN-ERIC LIEDMAN

Är professor i idé- och lärdoms historia vid Göteborgs universitet. Han leder forskningsprojektet 'Form, innehåll, konst och teknik - ett möte mellan begeppshistorien och designpraktiken' som finansieras av Riksbankens jubileumsfond. "

(Konflikten om överaktiva barn mellan Ch Gillberg och E Kärfve finns beskriven på sidorna 286-290 i Sven-Eric Liedmans bok "Ett oändligt äventyr. Om människans kunskaper." Albert Bonniers förlag., tryckt 2002. www.albertbonniersforlag.se)